

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ADANA İLİ
KOZAN İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Özlem ÜZELGÖK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2008

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ADANA İLİ
KOZAN İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Özlem ÜZELGÖK

DANIŞMAN: Yard. Doç. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2008

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yard. Doç Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Erman ARTUN

Üye: Yard. Doç. Dr. Nilgün ÇIBLAK

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../...../2008

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET**ADANA İLİ KOZAN İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI****Özlem ÜZELGÖK****Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı****Danışman: Yard. Doç.Dr. Refiye ŞENESEN****Eylül 2008, 229 sayfa**

Bu çalışmada, Adana'nın Kozan ilçesindeki geçiş dönemleri olan doğum, evlenme, ölüm âdetleri ve bunlara bağlı inanışlar, bayram tören ve kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur.

Halk kültürü ile ilgili olan birinci bölümde ele alınan konularda yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin verilmesinin ardından sözlü kaynaklardan edinilen âdet ve inanmalar aktarılmıştır. Sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilere dayalı âdet ve inanışların eski Türk kültürü ile olan ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anonim halk edebiyatı ile ilgili olan ikinci bölümde; manzum, manzum-mensur, mensur anonim halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kozan, Halk Kültürü, Geçiş Dönemleri, İnanışlar, Anonim Halk Edebiyatı.

ABSTRACT**RESEARCH FOR FOLK CULTURE OF KOZAN DISTRICT OF ADANA
PROVINCE****Özlem ÜZELGÖK****Master Thesis, The Turkish Language and Literature Department****Supervisor: Yard. Doç.Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN****September 2008, 229 pages**

In this paper, products of transition periods of times like; birth, marriage, death traditions and believes, fasts, ceremonies, folk cuisine, folk profession of doctor and anonymous literature are mentioned. In the first section which is connected with folk culture, informations which are taken from written source are informed and then connection of old Turkish culture with traditions and believes which are taken from verbal sources is tried to establish.

In the second section which includes anonymous folk literature; product of written in verse, written in verse-prose and prose, anonymous folk literature are explained. At the end of the each section, forms and contents are evaluated.

Key Words: Kozan, Folk Culture, Transition Periods, Beliefs, Anonymous Folk Literature.

ÖNSÖZ

Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü kültürü oluşturur.

Kültür, milletlerin bel kemiğidir, diğer bir deyişle, milletlerin var olmasını sağlayan, onları ayakta tutan yegane unsurdur. Halk kültürü de, kültür varlığının en önemli bölümünü oluşturmaktadır.

Halk kültürü, genellikle, toplumların dış etkenlerden uzak kalarak kendi ihtiyaçları için şart ve imkânları ölçüsünde meydana getirdikleri maddî ve manevî değerlerin toplamıdır. Onun için toplumları duygu ve düşünceleriyle, güçleri ve yönelişleriyle anlayabilmek, halk kültürü ile ilgili çalışmalar yapmakla mümkün olur. Küreselleşme, kentleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişme sürecinde kültürel değerler gitgide yok olmaktadır. Küreselleşme, milletleri tek çatı altında toplamayı, kaynaştırmayı ve eşitleştirmeyi amaçlarken diğer yandan da milletleri tarih sahnesinde var eden, ayakta tutan, bizi biz kılan değerli varlığımız kültürümüzü elimizden yavaş yavaş almaktadır. Kültürel değerlerin yok olmasını engellemek için toplumun bütün bireylerine, özellikle de bu alanda çalışan biz araştırmacılara büyük görevler düşmektedir.

Biz de, bu çalışmamızla, bizi güçlü kılan kültürümüzün kaybolma sürecine girmiş olan maddi ve manevi değerlerini, sözlü kaynaklardan aldığımız bilgiler ve yazılı kaynaklar yardımıyla kayıt altına alıp yaşatma amacını edindik. Bu amaç doğrultusunda, Kozan yöresinin geçiş dönemlerini, bayram tören ve kutlamalarını, halk inanışlarını, halk mutfağını, halk hekimliğini ve anonim halk edebiyatı ürünlerini Kozan'ın sözlü kaynaklarından derleyip yazıya geçirdik. Çalışmamızı bu alanda yapılmış çalışmalarla ve yazılı kaynaklarla da destekledik. Kültürel değerlerimizin ve kültür bilincinin gelecek kuşaklara aktarılmasında bu çalışmamızın faydalı olmasını ümit ediyoruz.

Çalışmamın başından tamamlanmasına kadar geçen öğretim süreci içerisinde, bana değerli bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren, alanımda beni geliştirip yetiştiren değerli hocam Yard. Doç. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN'e, çalışma sürecinde bilgilerine ve yardımlarına başvurduğum değerli hocalarım, Prof. Dr. Erman ARTUN'a

ve Yard. Doç. Dr. Zekiye AĞIMLAR’a ve benden bilgi ve yardımlarını esirgemeyen sevgili Kozan halkına, çalışmam boyunca sevgi ve destekleriyle daima yanımda olan annem Gönül BÜYÜKYILMAZ ve eşim Kerim HAYTAÇ’a yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Proje No: FEF2006YL71

Özlem ÜZELGÖK

ADANA/2008

KISALTMALAR LİSTESİ

C: Cilt

S: Sayı

ÇÜ: Çukurova Üniversitesi

K: Kaynak Kişi

MÖ: Milattan Önce

TDEA: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TFA: Türk Folklor Araştırmaları

THŞÖS: Türk Halk Şiiri Özel Sayısı

TS: Türkçe Sözlük

TTK: Türk Tarih Kurumu

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

KA: Kozan Ağıt

KAL: Kozan Alkış

KAS: Kozan Atasözü

KB: Kozan Bilmece

KD: Kozan Deyim

KE: Kozan Efsane

KF: Kozan Fıkra

KKA: Kozan Kargış

KM: Kozan Mani

KMA: Kozan Masal

KN: Kozan Ninni

KS: Kozan Seyirlik Oyun

KT: Kozan Türkü

KTE: Kozan Tekerleme

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	V
0. GİRİŞ.....	1
0.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler.....	1
0.1.1. Konu.....	1
0.1.2. Amaç.....	1
0.1.3. Kapsam ve Sınırlar.....	2
0.1.4. Yöntem.....	2
0.2. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler.....	3
0.2.1. Araştırma Alanının Tarihi.....	3
0.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri.....	7
0.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı.....	11
0.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı.....	16

BİRİNCİ BÖLÜM

KOZAN HALK KÜLTÜRÜ

1.1. Geçiş Dönemleri.....	18
1.1.1. Doğum.....	18
1.1.1.1. Doğum Öncesi.....	19
1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme.....	19
1.1.1.1.2. Gebelikten Korunma.....	22
1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması/Yaşaması.....	23
1.1.1.1.4. Aşerme.....	25
1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme.....	26
1.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları.....	28
1.1.1.2. Doğum Sırası.....	29
1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı/ Doğum Olayı.....	30
1.1.1.2.2. Göbek Kesme/Tuzlama/Yıkama.....	31

1.1.1.2.3. Çocuğun Eşi/Göbeği.....	33
1.1.1.3. Doğum Sonrası	34
1.1.1.3.1. Lohusa Bakımı/Lohusa Ziyareti/Lohusa Şerbeti.....	35
1.1.1.3.2. Lohusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme.....	37
1.1.1.3.3. Albasması.....	38
1.1.1.3.4. Kırk Basması.....	40
1.1.1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler.....	42
1.1.1.3.6. Ad Koyma.....	43
1.1.1.3.7. İlk Gezme	46
1.1.1.3.8. Aydaş Çocuk.....	46
1.1.1.3.9. Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk.....	47
1.1.1.3.10. Huy Kesme	48
1.1.1.3.11. Sütten Kesme.....	49
1.1.1.3.12. İlk Diş/Saç Kesme/Tırnak Kesme	49
1.1.1.3.13. Kız Çocuklarında Kulak Delme.....	51
1.1.1.3.14. Değerlendirme.....	52
1.1.2. Sünnet.....	52
1.1.3. Askerlik ve Askerlik ile İlgili Adet ve İnanmalar.....	55
1.1.4. Evlenme.....	57
1.1.4.1. Evlendirme Biçimleri.....	58
1.1.4.2. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme.....	60
1.1.4.3. Evlilik Öncesi.....	63
1.1.4.3.1. Gelin-Güvey Seçimi	63
1.1.4.3.2. Kısmet Açma.....	65
1.1.4.3.3. Görücülük/Kız İsteme.....	66
1.1.4.3.4. Söz Kesme/Tatlı Yeme/ Başlık.....	69
1.1.4.3.5. Nişan.....	70
1.1.4.3.6. Nişanlılık.....	72
1.1.2.3.7. Davet/Okuntu.....	73
1.1.4.4. Düğün.....	74
1.1.4.4.1. Bayrak Dikme/Sağdıç	76
1.1.4.4.2. Çeyiz.....	79
1.1.4.4.3. Kına/Kırkım.....	80

1.1.4.4.4. Gelin Alma.....	82
1.1.4.4.5. Gelin İndirme.....	83
1.1.4.4.6. Damat Tıraşı.....	85
1.1.4.4.7. Özne Övme.....	86
1.1.4.4.8. Nikâh/Gerdek.....	86
1.1.4.5. Düğün Sonrası.....	88
1.1.4.5.1. Duvak/Baş Bağlama.....	89
1.1.4.5.2. Diğer Uygulamalar.....	90
1.1.4.5.3. Değerlendirme.....	91
1.1.5. Ölüm.....	91
1.1.5.1. Ölüm Öncesi.....	92
1.1.5.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler.....	92
1.1.5.1.2. Kaçınmalar.....	94
1.1.5.2. Ölüm Sırası ve Defin İşlemleri.....	94
1.1.5.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler.....	95
1.1.5.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler.....	96
1.1.5.2.2.1. Ölünün Bekletilmesi.....	97
1.1.5.2.2.2. Yıkama ve Kefenleme.....	98
1.1.5.2.2.3. Cenazenin Taşınması.....	100
1.1.5.2.2.4. Cenaze Namazı.....	100
1.1.5.3. Defin Sonrası.....	100
1.1.5.3.1. Cenaze Evi.....	101
1.1.5.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği.....	102
1.1.5.3.3. Ölünün Eşyaları.....	104
1.1.5.3.4. Devir- İskat	104
1.1.5.3.5. Yas Tutma.....	105
1.1.5.3.6. Mezar Ziyaretleri.....	106
1.1.5.3.7. Değerlendirme.....	107
1.2. Bayram, Tören ve Kutlamalar.....	107
1.2.1. Dini Bayramlar	107
1.2.2. Milli Bayramlar	109
1.2.3. Kandiller.....	109
1.2.4. Kutsal Aylar/Günler.....	110
1.2.5. Mevsimlik Törenler.....	110

1.2.5.1 Genel Mevsimlik Törenler	110
1.2.5.1.1. Nevruz Bayramı.....	110
1.2.5.2. Özel Mevsimlik Törenler	110
1.2.5.2.1. Yağmur Duası.....	110
1.2.5.2.2. Değerlendirme.....	112
1.3. Halk İnanışları.....	112
1.3.1.Yatırırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar	113
1.3.2. Kurban/Adak	115
1.3.3. Ocaklar.....	116
1.3.4.Nazar/Nazarlık.....	117
1.3.5. Büyü.....	119
1.3.6. Uğur- Bereket.....	121
1.3.7.Tabiat Olayları İle İlgili İnanışlar.....	122
1.3.8. Hayvanlarla İlgili İnanışlar.....	122
1.3.9.Günlerle İlgili İnanışlar.....	123
1.3.10.Rüya ile İlgili İnanışlar.....	124
1.3.11. Değerlendirme.....	124
1.4. Halk Mutfağı.....	125
1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları.....	125
1.4.2. İçecek Türleri ve Yapılışları.....	129
1.4.3. Yiyecek ve İçeceklerin Korunması.....	130
1.4.4. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler.....	131
1.4.5. Mutfak Araç ve Gereçleri.....	132
1.4.6.Sofra Gelenek ve Görenekleri.....	132
1.5.1. Değerlendirme.....	133
1.5. Halk Hekimliği.....	134
1.5.1. Değerlendirme.....	136

İKİNCİ BÖLÜM

KOZAN ANONİM HALK EDEBİYATI

2.1. Anonim Halk Edebiyatı Manzum Ürünleri.....	137
2.1.1. Türkü.....	137
2.1.2. Mani.....	150

2.1.3. Ninni.....	161
2.1.4. Ağıt.....	164
2.1.5. Tekerleme.....	169
2.2. Anonim Halk Edebiyatı Manzum-Mensur Ürünleri	173
2.2.1. Bilmece.....	173
2.2.2. Atasözü.....	178
2.2.3. Deyim.....	185
2.2.4. Alkış- Kargış.....	187
2.3. Anonim Halk Edebiyatı Mensur Ürünleri.....	191
2.3.1. Masal.....	191
2.3.2. Fıkra.....	198
2.3.3. Efsane.....	205
2.4. Seyirlik Oyunlar.....	208
2.4.1. Köy Seyirlik Oyunları.....	208
SONUÇ.....	211
KAYNAKÇA.....	214
KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ.....	222
EK-1 FOTOĞRAFLAR.....	224
EK-2 ARAŞTIRMA ALANI HARİTASI	229
ÖZGEÇMİŞ.....	230

GİRİŞ

0.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler

0.1.1. Konu

Tezimizin konusu, hem tarihi hem de kültürel açıdan zengin bir yapıya sahip olan Kozan ilçesinde yaşayan halkın kültürünün, gelenek-göreneklerinin, törenlerinin, inanışlarının ve anonim halk edebiyatı ürünlerinin derlenip incelenmesidir. Geçmişten getirilen ve halen korunmakta olan, Türk kültürünün eski âdet ve inanışlarının günümüzdeki biçimleri ve bunlara bağlı olarak uygulanan pratiklerin tespit edilerek incelenmesi, bu tespitlerin, Türk dünyasında görülen benzerliklerle ve farklılıklarla ortaya konulmasıdır.

0.1.2. Amaç

Kozan ilçesi zengin bir halk kültürüne sahiptir. Kozan ilçesi üzerine bugüne kadar münferit çalışmalar yapılmış olsa da bir monografi çalışmasında olduğu gibi ayrıntılı bir inceleme yapılmamıştır. Amacımız zengin bir halk kültürüne sahip olan Kozan ilçesinin, âdetler, törenler, halk kültürü ürünleri açısından incelenerek, elde edilen ürünlerin derlenmesi, yazıya geçirilmesi, incelenmesi yoluyla; Kozan'ın önce Çukurova kültüründeki, sonra da Anadolu kültüründeki yerinin belirlenmesine katkı sağlamaktır.

Çalışmamız giriş ile birlikte iki ana bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde araştırma konusunun sınırları, amacı ve metodu hakkında bilgi verildikten sonra yörenin coğrafi, tarihi, ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde Kozan halkının geçiş dönemleri, bayram, tören ve kutlamaları, inanışları, mutfak kültürü ve halk hekimliği konularına yer verilmiştir.

İkinci bölümde manzum, manzum-mensur ve mensur anonim halk edebiyatı ürünleri ile seyirlik oyunlar değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın sonuç bölümü, kaynak kişiler listesi, kaynakça, ilçe fotoğraflarıyla sona ermiştir.

0.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Araştırma alanımız Kozan merkez, merkez mahalleleri ve çevre köylerle sınırlıdır. Kozan’da, Kozan ile birlikte üç belediye ve seksen dört köy bulunmaktadır. Belediyeler: Kozan, Gazi ve Hacıbeyli’dir. Köyler: Acarmantaş, Akarca, Akçalıuşağı, Akdam, Akkaya, Alapınar, Andıl, Arslanlı, Aydın, Ayşehoca, Bağözü, Bağtepe, Boztahta, Bucakköy, Bulduklu, Çamdere, Çamlarca, Çandık, Çelenuşağı, Çobanpınarı, Çokak, Çukurören, Çulluuşağı, Çuruklu, Dağlıca, Damyeri, Dikilitaş, Dilekkaya, Doğanalanı, Duralauşağı, Durmuşlu, Düzağaç, Enizçakırı, Ergenuşağı, Eskikabasakal, Eskimantaş, Faydalı, Ferhatlı, Gedikli, Gökçeyol, Gökgöz, Güneri, Hacımırzalı, Hamamköy, Ilıcaköy, Işıkkaya, Işıklı, İdemköy, Kapaktepe, Kalkumaç, Kapıkaya, Karabucak, Karacaören, Karahamzalı, Karanebili, Kemer, Kıbrıslar, Kızıllar, Kızlarsekisi, Köseli, Kuytucak, Kuyubeli, Kuyuluk, Mahyalar, Marankeçili, Minnetli, Oruçlu, Orandere, Ozbaşı, Pekmezci, Postkabasakal, Salmanlı, Şerifli, Tepecikören-Bucak Merkezi, Tufanlı, Turgutlu, Turunçlu, Velicanlı, Yanalerik, Yasıçalı, Yeniköy, Yukarıkeçili, Yüksekören, Zerdali’dir.

0.1.4. Yöntem

Bu çalışmamızda halk kültürü ürünleri ile ilgili kullanılan alan araştırması, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemini kullandık. Gözlem, görüşme, anket, kılavuz ve çok sayıda kaynak kişiden yararlanma yöntemi ile Kozan halk kültürüne ve anonim halk kültürü ürünlerine ulaşmaya çalıştık. Görüşme tekniğinden yararlandık. Kaynak kişilere sorular sorduk. Görüşme öncesinde kaynak kişilere sorulacak soruları önceden hazırlayıp, soruları mümkün olduğunca sıkmadan, sohbet havasında sorup cevap almaya çalıştık. Kaynak kişilerin belirlenmesinde ve onlara ulaşmada yöreyi çok iyi bilen kılavuz kişilerden yararlandık.

Derlemeler sırasında ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesini teknik malzeme olarak kullanıp konuşma ve görüntüleri en doğru ve doğal şekilde kaydetmeye çalıştık. Saha araştırmasına çıkmadan önce inceleme alanı ile ilgili yazılı kaynaklardan bilgi edindik. Yazılı kaynaklardan yararlanma yönteminde konuyla ilgili süreli ve süresiz yayınlardan, YÖK Dokümantasyon Merkezi’nden, Milli Kütüphane’den ve Çukurova Üniversitesi Kütüphanesi’nden yararlandık.

0.2. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler

Bu bölümde verilen bilgiler, Kozan Kaymakamlığı, Kozan Belediyesi internet sitelerinden yararlanılarak hazırlamıştır.

0.2.1. Araştırma Alanının Tarihi

Kozan İlçesi, Adana Ovasının Yukarı Ova denilen kısmında düz arazinin tepelik bölgeye geçtiği kesimde kurulmuş olup, il merkezine uzaklığı 68 km.dir. İlçe kuzeyde Kayseri, Yahyalı, Feke, Saimbeyli; doğuda Osmaniye, Kadirli; güneyde Ceyhan, İmamoğlu; batıda Aladağ ilçeleriyle çevrilmiştir. İlçenin yüz ölçümü 1690 kilometrekaredir.

Anadolu tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Yörenin tarihi de Anadolu'nun tarihi kadar eski olduğundan, Kozan ve havalisinin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Bu durum, çevrede mevcut tarihi eserlerdeki kitabeler ve yapılan kazılardan anlaşılmaktadır. İlçe geçmişinde, Sisiyon, Sisi ve Sis gibi değişik adlar ile anılan antik bir kenttir.

Kozan hakkındaki bilgilerimiz ilkçağlara kadar uzanır. Kozan, Etiler'in Anadolu'ya geldiklerinde yerleştikleri bölgelerden biridir (Gökbel, 1998:52).

Sis ve çevresi M.Ö. XV. asırdan önce Hitit Federasyonu'ndan Asurluların hakimiyeti altında bulunuyordu. Tarihi Kozan Kalesi'nin de bir Asur eseri olduğu tarihi birkaç kitabeden anlaşılmaktadır. Kozan, M.Ö. VI. yy'da Medlerin ve Perslerin, 333'de ise Büyük İskender'in eline geçmiş, onun ölümünden sonra da Selekiler'in eline geçmiştir. Bu hanedan ile Mısır Batlamyos Hanedanı arasında büyük mücadelelere sahne olmuştur. Bölge, M.Ö. 66,64 yıllarında Pompe tarafından Roma İmparatorluğu'na ilhak edildikten sonra, M.S. 395 tarihinden sonra da yöre Bizans İmparatorluğunun eline geçmiştir.

Çukurova bölgesi ve dolayısıyla Kozan yöresine ilk İslami akınların VII. asrın ilk yarılarında başladığı, asıl fetih hareketinin de Emeviler döneminde gerçekleştiği görülmüştür. Yöreye ilk Türk akını ise Abbasiler devrinde yapılmıştır. Bölge X. asırda Rumların, XI. asırda Selçuklular'ın hakimiyetine girmiş, daha sonra Bizans İmparatorluğuyla Kilikya Ermeni Prensi arasında nüfus mücadelesine sahne olmuştur. Miladi 1200 yılında Kilikya Prensi II. Leon tarafından yaptırılan büyük Katedral ile kent

krallığın Tarsus'tan sonra önemli ruhani bir merkez olmuştur. Bu dönemde şehir kalesi Ermeniler tarafından yenilerek birtakım ekler yapılmıştır.

Çukurova ve yöresi XIV.yy ortalarından itibaren Mısır Memluklularına ve bunlara bağlı Türkmenlerin Yüreğir koluna mensup Ramazanoğullarının eline geçmiştir. Bu devletin hakimiyetini Yavuz Sultan Selim 1517 yılı Mısır seferiyle son vererek bölgeyi tümünden Osmanlı topraklarına ilhak etmiştir. Sis, Adana ve Tarsus şehirleriyle birlikte sancak halini almıştır. Sis, Adana ve Tarsus şehirleri ile birlikte tahsis edilmiştir. Sancak , 1610 yılından itibaren Kıbrıs Beyler Beyliğine bağlanmıştır.

Osmanlı döneminde Müslüman Türklerle Ermeniler yörede bir arada iyi ilişkiler içinde yaşamlarını sürdürürken, I. Dünya savaşından sonra Kozan ve yöresi, 7 MART 1919 Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransız işgali ile birlikte bu güçler tarafından Ermeniler silahlandırılarak şiddet hareketlerine girmişler ve önemli ölçülerde Müslüman kanı dökülmüş, daha sonra Saimbeyli ve Osman Tufan Bey idaresinde teşkilatlanan mukavemet güçleri 2 HAZİRAN 1920'de Fransız işgalciler ve Ermeni güçlerinden temizlenmiştir. Bu tarihten itibaren Sis'e Kozan adı verilmiştir. 1865-1923 yılları arasında mutasarrıflık olan Kozan, Cumhuriyet döneminde bir ara -1923-1926- yılları arasında vilayet haleni almış, 1926 yıllarından sonra vilayetliği lağvedilerek Adana İli'ne bağlı ilçe haline getirilmiştir. 1920 yılında Kozan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Maraşal Fevzi Çakmak'ı milletvekili olarak göndermiştir.

Bu tarihi dönemlerden günümüze kadar gelen tarihi eserler ise: Kozan Kalesi, Anavarza Kalesi ile Memluklar döneminde (1448) inşa edilen Ulu camii (Hoşkadem Camii), Kozan suyu üzerinde 9 gözlü köprü ile önemli ölçüde tahribat gören Ermeni Kilisesi kalıntıları mevcuttur.

Kozan ve havalisi, tarihin her döneminde önemini korumuş bir yerdir. Eski çağlardan beri, birçok milletin nüfuz mücadelesine sahne olan Kozan ve çevresi, verimli arazileri ve elverişli iklim şartları ile gerçekten göz kamaştırıcı bir özelliğe sahiptir.

Tarih çağlarında Çukurava'da ve dolayısıyla Kozan'da, çok sayıda medeniyetin kurulması ve birbiri arasındaki nüfuz mücadelesinin uzun yıllar sürmesi, buranın tarihi, coğrafi ve iktisadi önemini ortaya koymaktadır.

Kozan ilçesi, Anadolu-Suriye eski ticaret yolunun üzerinde bulunduğu için, ticari bakımdan büyük bir önem taşımıştır.

Kozan ve yakın çevresinin sahip olduğu bütün bu olumlu şartlar, ilk çağlardan itibaren, çeşitli kavimlerin yöreye hakim olma ve yerleşme arzularını kamçılamiş,

devletler arası siyasi anlaşmazlık ve savaflara yol açmış, yörenin bir çok kavim arasında el değıştirmesiyle sonuçlanmış tır.

İlçenin yerleşme tarihini, bilhassa ilk çağlar için, Çukurova'nın yerleşme tarihinden ayırmak mümkün değildir. Bu açıdan Kozan'ın yerleşme tarihini Çukurova'nın yerleşme tarihi içinde değerlendirmek gerekmektedir. Eski ismi “Sis”, “Sisium” ve “Sision” olan Kozan'da yerleşme çok eskilere kadar iner. Yapılan çeşitli arkeolojik kazılara göre en az 10 medeniyetin yörede yaşamış olduğu ortaya çıkmaktadır.

M.Ö. 3. bin yılda Güney Anadolu sahil ovalarında, Hitit vesikalarının onlara verdikleri isim ile Luvi (Luwi) kavimleri yaşamaktaydılar. Ayrıca, Mersin-Yümüktepe ve Tarsus-Gözlükule kazılarında görülen M.Ö. 3. bin yılda Erken Tunç kültürü, bu Luvi kavimlerine ait idi.

Luwi kavmi, Ege göçlerinden sonra da Kilikya bölgesinde varlığını devam ettirmiştir. Luvilerin kökeni ile ilgili çok sayı da görüş bulunmaktadır.

Çukurova'da, Luwilerden sonra Hurriter tarafından Kizzuwatna adında bir krallık kurulmuştur. Bu durum karşısında, Hitit Kralı Zidanza, bunlarla barış yapmak zorunda kalmıştır. İki devletin sınırlarını muhtemelen Toros Dağları ayırıyordu (M.Ö. 1550-1520).

(Kizzuwatna, Luwi yurtları anlamına gelir.)

M.Ö. 2. bin yılın ortalarında Hititlere bağlı bir krallık olarak yıkılıncaya kadar bu bölgede yaşayan Kizzuwatna krallığı uzun ömürlü olmamıştır.

Kizzuwatna Krallığın'dan sonra M.Ö. 1500-1331 yılları arasında yöreye Arzawa Krallığı egemen olmuştur. Bu krallık, doğu kökenli olup sürekli Hititler ile savaşmışlardır.

Çocuk denilecek yaşta Hitit imparatoru olan II. Muşili (M.Ö. 1334), Arzawa kralı Uhhazitiş'in üzerine yürüdü (M.Ö. 1331). Ağır bir yenilgiye uğrayan Arzawa kralı Uhhazitiş, Afaşa'dan (Efesos) deniz yoluyla kaçtı. Ayrıca savaşta kralın oğlu da esir edilmiştir. Bu savaş neticesinde bu krallık tarihten silinmiştir.

M.Ö. 1900-1200 yılları arasında, 700 yıl gibi uzun bir süre Anadolu yarımadasına hakim olan Hititler, Çukurova'yı “Uru Adania” olarak adlandırmışlardır. Uzun süren Hititler zamanında tarım ve hayvancılık yörede çok gelişmiştir. Hitit uygarlığı Adana yöresinde derin izler bırakmıştır (Geç Hitit dönemini de hesap edersek, bu kavim, bin yıldan fazla Anadolu'da yaşamıştır.) Kadirli Karatepe'de bulunan ve M.Ö. IX-VIII. yüzyıllarla tarihlenen Fenike alfabesi ve Geç Hitit hiyeroglifleri ile iki

dilde yazılmış kitabelerde, Karatepe'nin, Adana Kralı Awarikus'a tabi olduğu belirtilmektedir. Bu kitabelerde, Awarikus'un da, Danunalar Kralı olduğu geçmektedir.

Hititler'in, Ege göçleri ile yıkılmasın dan sonra (M.Ö. 1200'lü yıllar) yöreye Kue (Que) Krallığı egemen olmuştur. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra kurulmuş olan birçok küçük devletten birisi olan Kue Krallığı, 477 yıl süreyle Çukurova'da hüküm sürmüştür. Bu krallık, M.Ö. 720'lerde Asurlular tarafından yıkılmıştır. Que'yi bir Asur eyaleti haline getiren ise, Asur kralı V. Salmanasar'dır. M.Ö. 713-663 yılları arasında bölgeye hakim olan Asurlular, Çukurova'yı bir sömürge olarak kullanmışlardır. Sert bir idare kuran Asurlular, 50-60 yıl gibi kısa bir süre varlıklarını koruyabilmişlerdir. Bölgenin Asur vesikalarındaki adı Kue ülkesidir.

Asur devletinin zayıflaması ve yöre halkının bağımsızlığını ilan etmesi ile kurulan Kilikya Krallığı (M.Ö. 663-612) Adana'ya hakim olmuştur. Asurlular gibi uzun ömürlü olmayan Kilikya Krallığı, M.Ö. 612'li yıllarda Pers İmparatorluğu'nun egemenliğini kabul etmiştir. Kilikyalılar, sağladıkları siyasi güvence karşısında her yıl, Pers İmparatorluğu'na belli oranda vergi vermişlerdir. Çukurova'da, Pers İmparatorluğu'nun hakimiyeti 300 yıla yakın sürmüştür. M.S. 8. yy.'daki Emevi egemenliği sona ermiş ve sonra Abbasi hakimiyeti başlamıştır. 800 yılında Harun El-Reşit zamanında Haruniye şehri kurulmuş ve buraya gönüllüler yerleştirilmiştir.

1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu topraklarında başarı kazanan Türkler, dalgalar halinde, Çukurova bölgesine yerleşmeye başlamışlardır. Süleyman Şah zamanında Çukurova kazanılmış ve buraya Oğuz boyları yerleştirilerek Türkleşme olayı başlamıştır (1082-1083). Çoğunluğu Horasan'dan gelen Türkler'in teşkil ettiği müslümanlar bölgeye yerleşmişlerdir.

1097'de başlayan 1. Haçlı seferi sonunda geçici olarak Çukurova'da bir Ermeni Prensliği kurulmuş ve Papa tarafından taç giydirilmiştir. Ermeni Prensliği, 1364 yılında sona ermiştir (Mısır Sultanı Melik Eşref'in emriyle Halep Valisi tarafından bu prensliğe son verilmiştir).

Daha sonraları Işık Demir ve Bey Demir'in Kozan'ı almasından sonra Çukurova'da Memlük Devleti'nin hakimiyeti görülmektedir. Memlükler'in egemenliği devrinde Halep emirlerine bağlı olan Kozan, merkezden gönderilen valiler tarafından idare edilmekteydi. Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla Anadolu'da beylikler dönemi başlamıştır. 1352'de Şahabettin Ahmet Bey tarafından kurulan Ramazonoğlu Beyliği uzun süre Memlükler'e bağlı olarak varlığını devam ettirdi. Osmanlı imparatorluğu, Çukurova'yı fethedince Memlukler'in aksine bölgenin idaresini

buraların hakimi olan Ramazanoğulları'na bırakmıştır. Bu idari uygulamayla Kozan, Adana vilayetine bağlı bir sancak statüsünü almıştır.

1516 yılında Osmanlı İmparatorluğu yönetimine geçen Çukurova ve çevresi 1919 yılına kadar 450 yıl süreyle Türk kalmıştır.

Yeni Çağda, yöredeki yerleşme faaliyetleri olarak çeşitli Türkmen boylarının yaşıyor olmasına, Ramazanoğlu ve daha sonraki Osmanlılar'ın iskan faaliyetlerine rastanılmaktadır.

1519 ve 1540 yılları arasında yapılan Osmanlı Tahrir Defterleri'ne göre Sis Sancağı; Feke, Anavarza, Lembert, Küpdere ve Parsi-bit (Pars-berd) kalelerinden teşekkül etmekte idi. Sis Sancağı cembrini ise, Savcı-hacılı, Eğlen-oğlu, Avşar ve Kavurgalı gibi cem oluşturmaktaydı.

Buraya kadar Adana'nın dolayısıyla da Kozan ilçesinin tarihi geçmişinden kısaca bahsedilmiştir. Ancak, 1662'den 1866 yılına kadar kendini gösteren ve Osmanlı İmparatorluğu'na baş kaldıran Kozanoğlu Beyliği'nden bahsetmeden geçmek yanlış olur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfus ve otoritesinin zayıflaması sonucunda Kozan ve çevresinde ortaya çıkan Kozanoğlu Beyliği, 204 yıl yörede hüküm sürmüştür. Kendi başınabuyruk hareket eden Kozanoğlu Beyliği'ne son vermek ve merkeze bağlamak için 1865 yılında Derviş Paşa komutasında Fırka-i İslahiye adında bir ordu kuruldu. Ahmet Cevdet Paşa da bu orduya danışman olarak katıldı. Bu ordu sayesinde Kozanoğlu Beyliği yıkılıp, aşiretler Anadolu içlerine sürgün edildi ve yörede tekrar Osmanlı hakimiyeti sağlanmış oldu (1878 yılında bir kez daha Kozanoğlu isyanı çıktıysa da başarılı olamamıştır. Bu isyan girişimini Rusya'nın finanse ettiği belirtilmektedir).

Kozan ilçesi, 8 Mart 1919'dan 2 Haziran 1920 yılına kadar, bir yıl iki ay süreyle, Fransız ve Ermeni işgalinde kalmış ve 1920 yılında da yeniden öz benliğine ve Türklüğüne kavuşmuştur. O tarihten bu yana Türkiye Cumhuriyeti yönetiminde olan ilçede birçok Türk boyu yaşamaktadır. Ayrıca, Kozan'daki bazı köylerde Arabistan yarımadasından ve Kuzey Afrika'dan göç eden vatandaşlarımız da bulunmaktadır.

0.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

İlçe Merkezi Adana Ovasının yukarı ova denilen kısmında düz arazi ile dağlık kesimin birleştiği kısmın yarı engebeli bir alan üzerine kurulmuş olup, il merkezine uzaklığı 68 km.dir. İlçe, kuzeyde Kayseri, Yahyalı, Feke, Saimbeyli; doğuda Osmaniye,

Kadirli; güneyde Ceyhan, İmamoğlu; batıda Aladağ ilçeleri ile çevrili olup, yüz ölçümü 1690 kilometrekaredir.

İlçenin yüzey şekilleri birbirinden farklı iki konumdadır. Birinci kesimin arazi yapısı Adana Ovasının devamı niteliğinde olup, verimli münbit araziye sahiptir. Takriben ilçenin tüm alanının $\frac{1}{4}$ ünü kapsamaktadır. Geri kalan $\frac{3}{4}$ ü ise dağlık ve engebeler görünüm arz etmektedir.

İlçe merkezinde tipik bir Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Yazları kurak ve sıcak, kışları ılık ve yağışlıdır. Yıl boyunca don olayına rastlanmaz. İlçe Meteoroloji Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre 1995 yıllık toplam yağış miktarı 1070.2 mm, 1996 yıllık toplam yağış miktarı 862.4mm, 1997 yıllık toplam yağış miktarı 726.4mm, 1998 yıllık toplam yağış miktarı 881.8mm, 1999 yıllık toplam yağış miktarı 673.0mm, 2000 yılı toplam yağış miktarı 788.0mm'dir. İlçede kuzeye doğru ilerledikçe iklimde sertleşme ve karasal özellikler ağırlığı hissettirmektedir.

İlçe merkezi yazları çok sıcak ve kuru geçtiği için söz konusu bu dönemde önemli bir kesimi, kuzeyde yer alan dağlık bölgelere, yaylalara göç etmektedir. Bölgenin en önemli yaylaları, Horzum, Gedikli, Göller, Elmalı ve Savruk'tur. Yaylalık yerlerin bulunduğu kuzey kesim geniş çam ormanları ile kaplıdır.

İlçe sınırları içerisinde yer alan başlıca akarsular, Kilgen çayı, Deli Çay, Zamantı, Göksu ve Sumbas Çayı'dır. Kilgen Çayı üzerine 1973 yılında Kozan Barajı inşa edilmiş olup, takriben 70 bin dekar arazi sulamaktadır. Baraj, ilçeye bolluk ve bereket getirmiştir.

Kozan'ın yüzölçümü 1690 km olup, toplam 84 köyü ve 2 beldesi bulunmaktadır. Adana iline 65 km mesafede yer alan ilçenin denizden yüksekliği 125 m'dir. İlçe arazisinin % 31.2'sini Kozan ovası oluşturur.

İlçenin haritası 1949, imar planı ise 1950 senelerinde yapılmıştır. Kozan'ın Aslanpaşa, Cumhuriyet, Tufanpaşa, Mahmutlu, Şevkiye, Yarımoğlu, Taş ve Hacıuşağı isimli 8 tane mahallesi bulunmaktadır. İlçe, Kozan dağları (Orta Toroslar) eteklerindeki dalgalı araziler üzerinde kurulmuş, zamanla doğu, batı ve kuzey yönünde ve ovaya doğru gelişmiş, daha sonra bugünkü duruma gelmiştir.

Yerleşim merkezinden 9 - 10 km kuzeyde engin tepelikler, daha kuzeyde ise Orta Toros uzantısı durumunda olan dağlar bulunmaktadır.

Kozan, topografik bakımdan yamaç ve taban arazilerinden müteşekkil olup, yamaç arazilerde meyil genellikle % 3-6, taban arazilerde ise % 0,5-2 arasındadır.

İlçede umumi meyil genellikle kuzey-güney yönünde olmakla beraber, batı kısımda kuzeybatı-güneydoğu istikametindedir.

Yukarda da belirtildiği gibi ilçe toprakları güneyden kuzeye doğru gidildikçe yükselir. Orta Toroslar'ın uzantısı durumunda olan dağlardan Kozan ovasına inen çay, dere ve sel yarıntıları, bilhassa kuzeydeki dağların ova ile birleştiği yerlerde vadiler meydana getirmişlerdir. Keza, akarsuların vadileri yer yer ova tapografyasına da tesir etmiş durumdadır.

Kozan ovasının alüvyonlu toprakları kuzeydeki yüksek kesimlere doğru gidildikçe yerini Orta Toros Dağları'nın kalkerli tepelerine bırakır. Bu kesimin başlıca yükseltileri Andıl, Karasis, Köreken ve Dikiner (Diniker) dağlarıdır. Bu dağlara yükseltisi fazla olmayan Tılan, Hamam, Bekirce, Alapınar, Hopka, Elmalı ve Üç- baş dağlarını da ekleyebiliriz.

Bu dağlar ile birlikte araştırma sahasında birçok tepeler de bulunmaktadır. Bunların önemli olanları ise şunlardır: Karlık, Ziyaret, Akçam, Dedeler, Uzunoğlan (Yarıkkaya), Kabaktepe ve Tülek'tir.

Kozan ovasının kuzeyini alt miosen ve miosen oluşturmakta ise de daha kuzey de kuvarst ve şistler yer almaktadır. İlçenin 10-12 km kuzeyinde orta karbon konglomeraları ve kalkerleri, kuzeydoğusunda kretase kalkerleri, alt miosen konglomeraları, garba ve granitleri bulunmaktadır. Ovanın batı kesimlerinde ise pliosen ve üst miosen konglomeraları mostra vermektedir. İlçe arazilerinin doğu kesimleri kısmen, üçüncü zaman deniz çökeltisi oluşumlarından olup, esas itibari ile birinci zaman sonrası (Silurlen) arazilerinden oluşmaktadır.

Araştırma sahasının orta ve güney kesimleri ise alüvyal ve kolloviyal menşeli bulunup, genellikle ağır bünyelidir. Orta ve hafif bünyeli topraklar daha az olup muayyen sahalara tekabül etmektedir. Derinlikleri genellikle 10-150 cm ve daha fazla olmakla beraber bazı sahalarda tesadüf edilen taş, çakıl ve ana kayalar toprak gövdesini tehdit etmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi, Kozan topraklarının büyük çoğunluğunun kökeni kalker kayalarıdır. Bu bakımdan ova toprakları çoğunlukla %5 veya daha fazla kireç ihtiva etmektedirler.

Kozan'ın büyük bir kısmı 3. dereceden deprem kuşağına dahildir. Fakat, güneydoğu kesimi ise, 2. dereceden deprem kuşağı içerisinde yer alır.

İlçede Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Akdeniz ikliminin görüldüğü bölgelerde, genel olarak, sıcaklık ve yağış miktarının yeterli olması, toprağın oksitlenmesini artırmaktadır. Bu oksitlenme ise toprağın kırmızımsı renkte olmasına

sebeptir. Özellikle, kireç taşlarının çatlaklı olması, hava ve su dolaşımını rahat bir şekilde gerçekleşmesini sağlar. Bundan dolayı, kireç taşlarının bulunduğu sahalarda toprak renginin kızıllaşması daha çabuk olur. Bu yüzden, Akdeniz iklim şartlarının hüküm sürdüğü arazilerde kırmızı renkli topraklar (Terra Rossa) oluşmaktadır. Dolayısıyla da, yöre ve yakın çevresinde kırmızı renkli Akdeniz topraklarını yoğun olarak görmek mümkündür. Kozan'da dağlardan inen dere, çay ve sel yarıntılarının taşımış olduğu materyallerden meydana gelmiş alüvyon topraklar çoğunluğu teşkil etmektedir. Bu topraklar daha ziyade taban arazilerde yer almış olup, yamaç arazilerdeki topraklar genellikle kolloviyal, kısmen de alüvyal karakterdedir.

Ova toprakları mineral bakımından vasat karakter arz etmekle birlikte, yamaç arazilerinin çoğu mineralce fakir bulunmaktadır. Mineralce zengin olan topraklar, eskiden bataklık veya feyezana neticesinde organik madde takviye edilmiş sahalarda görülmektedir.

İlçe topraklarının büyük bir bölümü, ağır bünyeli olmakla beraber, yamaçlarda, akarsu yakınlarında, taşkın sahalarda, eski bataklık arazilerde orta, hafif ve çok hafif bünyeli topraklar da bulunmak tadır.

Kozan toprakları genellikle geçirgenlik, tuzluluk ve alkalilik durumları itibari ile olumsuz bir yapı arz edecek mahiyette değildir.

İlçenin yıllık yağış ve nem oranı yüksektir. Yıllık yağış toplamı 1270,2 kg, yıllık ortalama sıcaklık ise 19,1 °C'dir. Kışın ortalama sıcaklık 11,7 °C, yazın ise 27,3 °C'dir. Yaz aylarında sıcaklığın 40-43°C'ye çıktığı görülür. Kışın poyraz çok olmakla beraber, fazla soğuk yapmaz. Yazın havanın sıcaklığına dayanamayan halk, yakın çevredeki yaylalara göç etmek zorunda kalır.

Kozan'ın bitki örtüsü, yöredeki iklim özellikleri ile uygunluk arz etmektedir. Akdeniz ikliminin hakim olduğu yörede dağlık kesir alçak yamaçlarında maki türü bitkiler görülür. Kuraklığa dayanıklı bir özelliğe sahip olan maki türleri 700-800 metre yüksekliklere kadar olan sahalarda geniş yer kaplar. Defne, harnup, mersin, tesbih, sandal, pırnal, melengiç ve zeytin gibi bitkiler, bu tür bitkilerdendir.

Dağların yüksek kesimlerine doğru ormanlar görülmektedir. Bu ormanlık alanlarda en çok ladin, meşe, çam, ardıç, köknar, dişbudak gibi türlere rastlanmaktadır. Fakat, son zamanlarda büyük ölçü de yapılan orman tahribatı sonucu ormanlar çok zarar görmüştür.

İlçede kışın da yapraklarını dökmeyen türlerden bitkilerin bazıları ise şunlardır: Çam, okaliptus, narenciye, zeytin ve zakkum. Kozan'ın akarsularını birçok küçük dereler ve çaylar oluşturmaktadır.

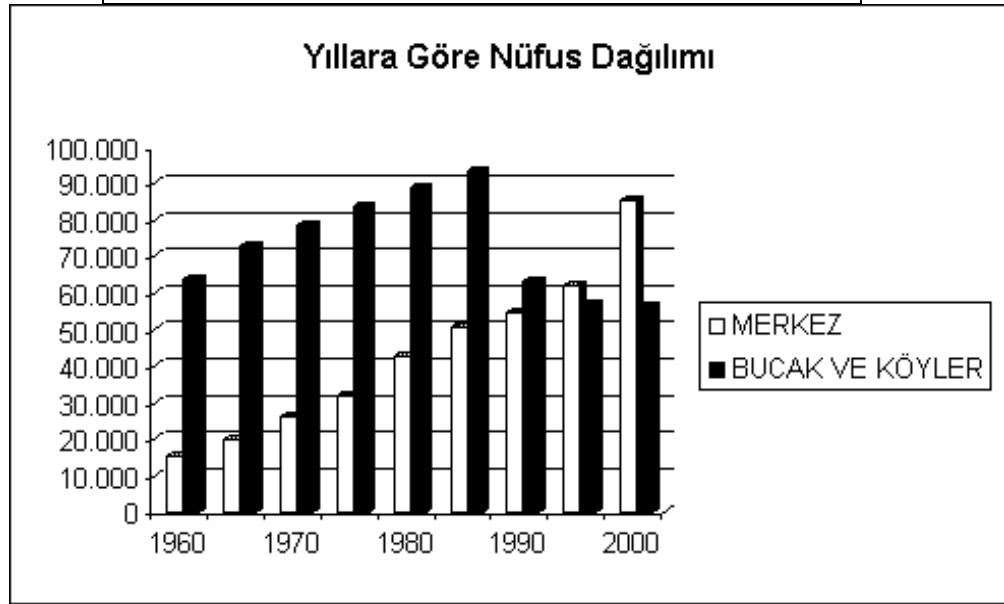
0.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Ülkemizde ilk resmi nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Aynı sayımda Kozan ilçe merkezinin nüfusu 5266 olarak tespit edilmiştir. İlçe merkezinin nüfusu 1957 yılına kadar oldukça düşük bir hızla artış göstererek 7894 kişiye ulaşabilmiştir. 22.10.2002 tarihinde yapılan nüfus sayımında ise resmi olan rakamlar ile ilçe merkezi 75.833, kasaba ve köyleri toplam nüfusu 56.482 olmak üzere 132.315 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfus sayımına göre ilçe merkezinde 13.745 kişi artış göstermiş olup ilçe ölçeğinde nüfus hareketi incelendiği takdirde başta Adana olmak üzere diğer illere az bir göç yaşanırken, ilçe merkezine Feke, Saimbeyli ve Tufanbeyli gibi komşu ilçelerden bir hayli nüfus akımı yaşanmaktadır. Kozan, nüfus yoğunluğu yönünden Adana'nın dokuzuncu büyük ilçesidir. İlçede nüfus artışı çok hızlıdır. Kozan'da nüfus artışı yeni doğumlarla, çevreden gelip ilçeye yerleşenlerden oluşmaktadır. Göç aldığı yerlerin başında Saimbeyli ve Tufanbeyli ilçeleri gelir. Ayrıca Feke ilçesini ve ona bağlı köyleri de unutmamak gerekir. Merkez nüfusu 1990 sayımına göre 54.500, köylerdeki nüfus sayısı da 63.204 olmak üzere toplam nüfus 117.704'tür. Bu duruma göre ilçede km'ye 70 kişi düşmektedir. Bu oran Türkiye ortalamasının altında bulunmaktadır. Fakat Akdeniz bölgesi ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. Genel nüfusun %52.2 kadarı ilçe merkezinde, %47,8 ise köylerde yaşamaktadır. 30 Kasım 1997 yılında yapılan nüfus tespiti sonuçlarına göre ise, Kozan'da şehir nüfusu 62,088, köy nüfusu ise 56,971 olmak üzere toplam, 119.059 kişidir. Bu tespite göre ilçe nüfusu 1990'dan 1997 kasımına kadar geçen süre zarfında 1355 kişi artmıştır. Nüfus yoğunluğu da 70 kişi olmuştur. 2000 yılında yapılan nüfus sayısının kesin olmayan sonucuna göre ilçe nüfusu, merkez 85.173 ve kırsal ise 56.101 olmak üzere toplam, 141.274 olmuştur.

Aşağıdaki tabloda Kozan ilçe nüfusunun yıllara göre dağılımı verilmiştir.

YIL	MERKEZ	BUCAK VE KÖYLER	TOPLAM
1960	15.159	63.660	78.819
1965	20.101	72.742	92.843

1970	26.028	78.571	104.599
1975	32.045	83.634	115.679
1980	42.410	88.627	131.037
1985	50.324	93.049	143.373
1990	54.451	63.253	117.704
1997	62.088	56.971	119.059
2000	85.173	56.101	141.274

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi ilçe nüfusu 1985-90 yılları arasında bir düşüş kaydetmiştir. Bu nüfus azalmasının sebebi, İmamoğlu'nun birçok köy ile birlikte (18 tane) Kozan'dan ayrılıp ayrı bir ilçe olmasından kaynaklanmaktadır. (19 Haziran 1987 tarihli ve 3392 sayılı yasayla Kozan ilçesine bağlı İmamoğlu bucağının ilçe yapılmasına karar verilmiştir).

Kozan'ın özellikle dağlık ve ormanlık alanlarında meskun olan köylerin tamamına yakını Varsaklar oluşturur (Gökbel, 1998:53).

İlçede ağırlıklı ve sürükleyici olarak ekonomik faaliyetlerin başında tarım gelmekte olup arazi varlığı aşağıya çıkartılmıştır.

Arazi Varlığı

a) Tarımda kullanılan arazi miktarı : 603.200.Da.

b) Çayır mera arazi miktarı : 17.700.Da.

c) Ormanlık arazi miktarı : 856.370.Da.

- d) Dağlık – Taşlık arazi miktarı : 175.180.Da.
 e) Diğerleri (Yerleşim,Bataklı vs.) : 34.550.Da.
 Toplam: 1.690.000.Da.

Tarım Arazisinin Dağılımı

- a) Tarla arazisi : 456.930.Da
 b) Sebze arazisi : 26.350.Da
 c) Bağ – Bahçe arazisi : 16.350.Da
 d) Turunçgil arazisi : 73.650.Da
 e) Zeytin arazisi : 4.590.Da
 f) Okaliptus arazisi : 2.330.Da
 g) Nadas : 23.000.Da
 Toplam: 603.200.Da

Tarımda kullanılan 603.200.Dekar arazinin :

Sulanabilir Tarım arazisi 300.000.Da

Kuru Tarım arazisi 303.200.Da

Sulama yapılan alanın:

D.S.İ.Sulaması 206.000.Da

Halk Sulaması 94.000.Da

D.S.İ.Sulaması Kozan Kilgen Barajı, Kadirli Mehmetli Barajı ve Ceyhan Aslantaş Barajından yapılmaktadır.

Kozan Barajı ve Baraj Gölü : Sulama amaçlı bir barajdır. İlçenin kuzeyinde bulunan barajın yüz ölçümü 6278 Da.dır. Kırksu ve Düzağaç deresi ile beslenen baraj gölü kış ve özellikle nisan yağmurlarıyla dolar. Su seviyesinin en yüksek olduğu ay mayıs ayı olup kasım ayında en düşük seviyeye inmektedir.

Yetiştirilen Bitkisel Ürünler

Bitki Türü Ekiliş (Da) Üretim (Ton)

Buğday 420.000 147.000

Arpa 13.000 3.250

Yulaf 3.000 600

Pamuk (Kuru – Sulu) 8.000 3.150

Mısır (I-II) 85.000 59.500

Soya (I-II) 6.000 1.600

Narenciye 73.650 180.000

Zeytin 4.590 4.600

Bağ 10.050 735

Karpuz 6.000 18.000

Marul 3.000 3.000

Lahana 1.500 4.250

İlçede ekonomik faaliyet olarak hayvancılık yaygın olup hayvan varlığı ve hayvan ürünleri aşağıya çıkartılmıştır.

Hayvan Varlığı: Hayvansal Ürünler :

Sığır

Yerli ırk 8.055.Ad. Süt Üretimi 10.800.Ton

K.Melezi 20.930. Et Üretimi 620.Ton

Saf Kültür 2.952. Bal Üretimi 900.Ton

TOPLAM 31.937. Yumurta Üretimi 20.000.000.Ad.

Koyun : 46.479.Ad

Keçi : 48.100.Ad

Tavuk Yum. : 120.000.Ad

Arı Kovan : 60.000.Ad.

İlçede tarım ve hayvancılık adına hizmet veren işletme tesisleri,faaliyet alanları başta olmak üzere kapasiteleri ile birlikte aşağıya çıkartılmıştır.

1- Un Fabrikası: İlçede 1 adet un fabrikası bulunmaktadır. Yıllık kapasitesi 9.000 ton olan fabrikanın günlük kapasitesi 25 – 30 ton civarında olup Yağan Un Sanayi Tic.A.Ş.adı altında faaliyet göstermektedir. 1987 yılında kurulmuş olup yan ürün olarak kepek üretilmektedir.

2- Yem Fabrikası: İlçede 1 adet yem fabrikası faaliyettedir. Karma yem üretmekte olup gayri faal olarak çalışmaktadır.

3- Zeytin İletmeleri: İlçede mahsere ve zeytin yağı fabrikası tesisi 4 adet bulunmakta olup isimleri aşağıya çıkartılmıştır.

a) Aslan Zeytinyağı

b) Bilek İş Zeytinyağı Fabrikası

c) Gürük Zeytinyağı Fabrikası

d) Fazilet Zeytinyağı Fabrikası

Bu Mahsere ve Zeytinyağı fabrikalarında yıllık toplam olarak 5.000 ton zeytin işlenmektedir. Elde edilen yağlar ilçede ve komşu ilçelerde pazarlanmaktadır.

4- Mısır Kurutma Tesisleri: İlçede her sene değişmekle birlikte 2000 yılında 85.000 dekar mısır ekimi yapılmıştır. Mısır tarımının en büyük sorunu sonbaharda yağmurların erken başlaması ve mısır rutubetinin depolama şartlarına uygun olmaması nedeniyle rutubetinin % 12-14 düzeyine düşürülmesi gerekmektedir. İlçede toplam 4 adet özel mısır kurutma tesisi bulunmakta olup isimleri aşağıya çıkartılmıştır.

a) Gökdemir Tarım

b) Özburak Tarım

c) Emek Tarım

d) Ahmet Atıcı mısır kurutma tesisi olmak üzere toplam 900 ton civarında mısır kurutulmaktadır.

5- Bu Koop (Bucak Köyü Narenciye Paketleme ve Soğuk Hava Deposu Tesis) : Ortaklığı olan Kooperatif Tesisinin 20.000 tonluk soğuk hava deposu ve limon sarartma odası vardır. Tesiste aynı zamanda narenciye ürünlerinde mumlama, paketleme ve sarartma işlemleri de yapılmaktadır.

6- Alabalık Üretim Tesisleri: Acarmantaş köyünde (Cennet Vadisinde) üretilen balıklar Adana ve çevre ilçelerde pazarlanmakta olup yavruları Feke ilçesinden alınmaktadır. Yıllık kapasitesi 25 ton olup ayda 600 kg alabalık üretilmektedir.

7-T.M.O. (Toprak Mahsulleri Ofisi) : İlçede devlet adına buğday alımı yapan 3 adet T.M.O.vardır.

8- Çukobirlik: İlçe merkezi ve Gaziköy beldesinde olmak üzere 2 adet Çukobirlik Tarım Satış Kooperatifi bulunmaktadır.

a) Çukobirlik Tarım Satış Kooperatifi Kozan: İlçe merkezinde faaliyet göstermekte olup 1976 yılında kurulmuştur. Kütlü pamuk ve soya fasulyesi mübayaası yapmakta ve çiftçilere tohum, ziraaı ilaç ve birliğin kendi imalatı olan küspeyi dağıtmaktadır.

b) Çukobirlik Tarım Satış Kooperatifi Gaziköyü: İlçenin Gaziköyü Beldesinde faaliyet göstermektedir. 1976 yılında kurulmuş ve 10 personeli ile 949 üyesine tohum, zirai ilaç ve güçlendirme kredisi vermektedir.

9- Tarım Kredi Kooperatifi : İlçede 1966 yılında kurulmuştur. 1080 üyeye 7 çalışan personeli ile çiftçiye tohum, gübre, zirai ilaç ve zirai alet kredisi sağlamaktadır.

10- BİNBOĞA BAL TARIM KOOPARATİFİ : İlçede arıcılık faaliyetleri oldukça önemlidir. İlçede yaklaşık 56.250 adet arı kovanı bulunmaktadır. İlçede 2002

yılında 500 ton bal kooperatif üyelerinden alınarak kooperatifçe işlenmiştir. İlçe arıcılarının da büyük bir kısmı göçer arıcılık yapmaktadır. Gezginci arıcılığı benimsemiş olan üreticiler batıda Muğla ilinde, doğuda Hakkari ve Van iline kadar olan alanların florasını takip ederek faydalanılır. Üretilen balların bir kısmını ortak olan üyeler tarafından bu tesise verilir ve ballar bu tesiste işlenir. Son derece üstün teknolojiye sahip işleme tesisi birinci sınıf bal işler, işlenen bu ballar ülkenin dört bir köşesinde pazarlanır. Tesisin yıllık kapasitesi 2.000 tondur.

Ayrıca ilçede yıllık toplam 900 ton bal elde edilmektedir.

0.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

İlçe genelinde tarım kültürü hakim olup, sanayi sektörü gelişmemiştir. İlçe halkından önemli bir kesimin tarımla uğraşacağı kadar arazi veya bir narenciye bahçesi mevcuttur. 1973 yılında Kilgen çayı üzerine yapılan Kozan Barajı ile 6.935 hektar arazinin sulamaya açılması ve narenciye kültürünü gelişmesi ile her yıl ilçe ekonomisine önemli girdi sağlanmaktadır. Bu durum sanayi ve ticaret kültürünü olumsuz yönde etkilemiştir. İlçe merkezinin kenar mahallelerinde Feke, Saimbeyli ve Tufanbeyli İlçelerinden gelip gecekondü tipi konutlarda yaşayan, gelir durumları düşük insanlar yerleşmiştir. İl dışından ilçe merkezi ve köylerine yeni nüfus gelip yerleşmemiştir. O nedenle önemli ölçüde sosyal ve siyasal nitelikli olaylar yaşanmamaktadır. İlçe merkezi ve köylerde geçmişten gelen alışkanlık gereği genelde tek veya iki katlı müstakil konutlar yaygındır. Ancak, son yıllarda kooperatifçilik kültürünün gelişmesi ile çok katlı apartman tipi konutlarda yeni yerleşim alanlarında yükselmeye başlamış olup halen de hızla devam etmektedir. İlçe merkezi ve ova merkezinde yaz ayları oldukça sıcak geçtiği için hemen herkesin yaylalık kesimde bir yayla evi mevcuttur. Yazın sıcakların başlaması ile birlikte halk bu yayla evlerine çıkar, sonbaharda asıl konutlarına dönerler.

Halkın tümü İslam dinine mensup olup, Türkçeden başka herhangi bir dil konuşmamaktadır.

Kozan'da eğitime çok önem verilmektedir. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Hükümet Konağı'nda kendisine tahsis edilen kısımda, 1 müdür, 3 şube müdürü, 3 şef, 14 memur, 1 şoför ve 2 hizmetli olmak üzere toplam 23 personel ile görevini sürdürmektedir. Okullarda ve kurumlarda 21 memur, 76 hizmetli, 3 şoför, olmak üzere toplam 100 personel hizmet vermektedir. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 22 adet şehir merkezinde, 97 adet köylerde olmak üzere toplam 119 adet ilköğretim okulu

bulunmaktadır. 22 şehir merkezi ilköğretim okulunda 13100 öğrenci, 97 adet köy ilköğretim okulunda 5999 öğrenci olmak üzere toplam 19099 öğrenci, 1067 öğretmenin gözetiminde eğitim ve öğretim hizmetini sürdürmektedir. Okul öncesi eğitimdeki genel durum 2 anaokulu ve 30 adet ilköğretim okulu bünyesinde toplam öğretmen sayısı 32 (kadrolu), 28 (kadrosuz usta öğretici), öğrenci sayısı ise 1042'dir. Yine İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı merkezde 10 adet köyde 2 adet ortaöğretim kurumu bulunmaktadır. Bu okullarda toplam öğrenci sayısı 6413'tür. Bu öğrenciler 337 öğretmenin gözetiminde eğitim ve öğretimini sürdürmektedir. Genel olarak ilçede toplam 26554 öğrenci mevcut olup tamamı 1103 öğretmen tarafından eğitim ve öğretimini sürdürmektedir. İlçe merkezinde 6 adet özel dershane ve 2 adet motorlu taşıt sürücü kursu mevcuttur. 1 adet özel etüt merkezi, 1 adet özel ilköğretim okulu bulunmaktadır. Yine ilçede Çukurova Üniversitesine bağlı, Bilgisayar Teknolojisi ve Programlama, Büro Yönetimi ve Sekreterlik, Muhasebe, Bankacılık, Mobilya ve Dekorasyon, Yerel Yönetim ve Tohumculuk olmak üzere 7 Meslek Yüksek Okulunda yaklaşık 851 öğrenci eğitim ve öğrenimini sürdürmektedir. 15 adet de öğretim görevlisi bulunmaktadır. Ayrıca Endüstriyel ve Elektronik programı açılmış olup şu anda öğrencisi bulunmamaktadır. Özel Gülbahçe Ortaöğrenim Erkek Öğrenci Yurdu 56 yatak kapasitelidir ve 26 öğrencisi mevcuttur. Özel Kaleönü Ortaöğrenim Erkek Öğrenci Yurdu 78 yatak kapasitelidir ve 73 öğrencisi mevcuttur. Özel Çiçek Yüksek Öğrenim Kız öğrenci Yurdu 45 yatak kapasiteli olup 38 öğrenci mevcuttur. Özel Ortaklar Yükseköğrenim Kız öğrenci yurdu 70 yatak kapasiteli olup, 58 öğrenci mevcuttur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOZAN HALK KÜLTÜRÜ

1.1. Geçiş Dönemleri

İnsan yaşamında başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar, doğum, evlenme ve ölümdür. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutlamak, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 2000: 131).

Bu geçiş dönemleri toplumların kültürel özellikleriyle ilgili önemli unsurlardır. Bu sebeple kültürle ilgili çalışmalarda bu geçiş dönemlerine özellikle yer verilmelidir.

1.1.1. Doğum

Doğum; sünnet, evlilik ve ölümle birlikte hayatın dört geçiş döneminden birincisidir. İnsan hayata doğumla birlikte adım atar ve yaşamaya başlar (Şişman, 2001: 445).

Bu üç önemli geçişten ilki olan doğum hemen her toplumda mutlulukla karşılanan bir olay olmuştur. Toplumda gelinin daha çok saygınlık kazanması, eşinin gözünde daha değerli olması, soyun devamı, yuvaya neşe gelmesi ve annelik duygusuna sahip olma isteği gibi sebeplerden gebe kalmak önemli bir olgudur. Bu yüzden toplumda kadınlar hamilelik için birtakım yollara başvurlar. Özellikle zamanında hamile kalamayan gelinlere birtakım yöntemler uygulanır. Bu yöntemler tıbbi yöntemler olabildiği gibi halk hekimliğine yada dinsel-büyüsel niteliğe de dayanabilmektedir. İnsanlar, özellikle “geçiş” anlarında zararlı dış etkilere ve doğa üstü kuvvetlerden gelen tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tehlikelere karşı koymak için birtakım büyüsel ritlere, çarelere başvurmak gerekmektedir. Gebe kadın, doğacak çocuğunu bir takım zararlardan korumak ve ona arzu ettiği nitelikleri verebilmek için, daha gebelik sırasında bazı yiyeceklerden ve eylemlerden kendisini

uzak tutmak zorundadır. Doğum ve doğumun safhaları binlerce âdetin, batıl inancın istilasına uğramış olup, âdeta bunlar tarafından idare edilmektedir (Örnek, 1981:56).

Kozan’da doğumla ilgili dinsel-büyüsel işlemler ve geleneksel birtakım pratiklere artık eskisi kadar önem verilmemektedir. Kozanlı evli çiftler bugün tıbbın imkanlarından daha çok faydalanmaktadırlar.

1.1.1.1. Doğum Öncesi

Doğum bütün toplumlar için önemli bir geçiştir. Doğum, soyun devamı olduğu, anne ve babanın aile kavramı içinde saygınlığını arttırıcı bir olgu olarak görüldüğü için, doğum olayını başlangıcından itibaren en sağlam temellere oturtmak amaç olmuştur.

Doğumla ilgili uygulamalar daha gebelik öncesi dönemde başlar. Gebe kalamayan kadınların gebe kalmaları, erkek çocuğu olmayanların erkek çocuğa kavuşmaları için yoğun faaliyetler olur (Şişman, 2001: 445).

Doğum öncesindeki ritüel nitelikli uygulamaların hepsinin amacı, bebek sahibi olmak ve bu amaca ulaşırken de anne ve bebeğin sağlıklarının iyi olmasını sağlamaktır. Olabilecek aksiliklere önceden önlem alma ve çözüm arayışları görülmektedir. Bugün bile tıbbi yardımların yanında hala bu önlem ve çözümler geçerliliğini korumaktadır.

Evlilik, doğuma izin veren bir geçiş olduğuna göre, çevreleri tarafından evli çiftlere öncelikle çocuk sahibi olmaları için telkinlerde bulunulur (Güvenç, 1999: 243).

1.1.1.1.1.Kısırlığı Giderme

Kadın, çocuk sahibi olarak değerini kazanamazsa toplumda; kısır, zürriyetsiz, sonsuz, meyvesiz ağaç, eremlik, tutuk muamelesi görmektedir (Acıpayamlı,1974: 13).

Gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için, kadının doğurması gerekir. Bu nedenle kadın, gebe kalmak, çocuk doğurabilmek için birtakım çarelere ve yollara başvurur. Bu çareler, yollar ve işlemler ana çizgileri bakımından aynı olmakla beraber, kimi yöresel ayrımları da içerir (Örnek, 2000:132).

Anadolu’daki Uygulamalar

Evlenmeden sonra aylar geçmesine rağmen gebeliğin kendini göstermemesi üzerine Gaziantep’te başvurulmuş önlemler, maddi ve ruhsal olmak üzere iki bölüme ayrılır. Maddi önlemlerin başında kadının, ailenin ebesine baktırılması gelir. Ebe, kadının belini ovalar, arkasından kavrayarak, belini iyice sarsacak biçimde sallar, yerel

deyimle sırhalar. “Mecleme” denilen bir tür yakı yapıştırır. Mecleme kendiliğinden ayrılincaya kadar belde kalır. Mevsim bahar ise, kırlardakini de içermek üzere çeşitli çiçek ve yapraklar su içinde kaynatılırken buradan çıkan gazlar tenasül organı ve çevresine uğrayacak durumda, kabın üstüne oturulup bir süre böylece bırakılır. Bu işlemin adına tütüsü vermek denir. Kısırlık veya eksiklik olasılığı erkekten geldiği düşünülür ise, ona da bal, güçlendirici besinler, baharat, sebze ve meyve tohumlarından yapılmış macunlar yedirilir. Bunların dışında Tanrıya yakarı ve adamalar gelir. Adakların en yaygını, kurban kesip etini yoksullara dağıtma, yemek hayratı, mevlit okutma gelir. Ermiş kişilerin yardımlarını isteme de ruhsal önlemlerdendir (Güzelbey, 1981/2: 19-20).

Erzurum’da doğurmayan kadın aile ile komşular arasında hor görülür. Kadının kısırlığını gidermek için bezirle pişirilen yumurta sıcak sıcak rahme kaldırılır. Işkın’ın kökü kaynatılarak suyu içilir. Ceviz yaprağı yakılarak tütüsüne oturulur. Kırk değirmenin çarkı altından kırk gün süre ile getirilen su biriktirilerek bu su ile üç gün üst üste banyo yapılır (Taş, 1994: 188-189).

Samsun yöresinde çocuğu olmayan kadına iyi gözle bakılmaz, arkalarından türlü dedikodular yapılır. Çocuğu olmayan kadın buğuya, özellikle kaynayan sütün buğusuna oturtulur. Böylece hamile kalması sağlanır. Yine çocuğu olmayan kadın, denizde kayıkla gezdirilirse çocuğunun olacağına inanılır. (Şişman, 2001: 447)

Zile’de çocuğu olmayan kadınlar evliyaya götürülür. Başına ip veya yular takılarak bir yatır etrafında “Sana satılık kurban getirdik, kaç a alıyorsun.” diyerek üç kere gezdirilmektedir (Öztelli, 1951: 436-438).

Adana’da çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar bir kase balın içine bulabildikleri bütün fındık, fıstık, badem vd. çerezleri koyarak macun haline getirirler. Ayrıca haşlanmış deve dili doğranarak macuna karıştırılır (Artun, 2000:70).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde çocuğu olmayan kadın ve erkeklerle ilgili söylemler ve özellikle de kadının kısırlığını önlemeye yönelik uygulama ve pratikler yoğunluk taşımaktadır.

Çocuğu olmayan kadına dölşüz, kısır gibi isimler verilmektedir fakat kadının onurunu kırarak veya incitecek şekilde lafı edilmez (K1, K2, K13, K14, K18).

- Göbek çektiririlir, damar doğrultulur (Kadının göbeğini sabunla ovalarlar ve kasığını tutup yukarı çekerler. Damarlar eğri olursa hamile kalınmaz denilir) (K2, K26).
- Doktora gidilir, erkek ya da kadının kısırlığı tedavi edilir (K2, K3, K28, K29).
- Hocalara gidilir. Dua okutturulur (K19, K14).
- Yatırlara gidilip dua okunur (K13, K1).
- Adak adanır (Kurban adanır. Bebek olunca kesilir) (K4, K11, K13, K14, K27).
- Muska yaptırılır (K18, K29).
- Ocaklara gidilir. Özellikle Tılan'daki ocağa gidilmektedir. Tılan'daki külü suyla karıştırıp içen kadın hamile kalır (K2, K13, K18, K26).
- Maydanoz kaynatılıp üzeri battaniye ile örtülür. Çıkan buhar üzerine kadın oturtulur (K16, K8).
- Süt kaynatılıp buharına durdurulur (K26).
- Damarlar açılsın diye ayaklarından 1-2 dakika kadar tavana asılır (K16, K26).
- Ebeye gidilir (K1, K2, K14, K18, K30).
- Göbeğe “cere” vurulur. (Cere ağız kısmı dar, iç kısmı geniş, kaseye benzer bir nesnedir. Cerenin içi ısıtılır. Bu ısıtma işlemi kibritle alevlendirilmiş bir çubukla ısıtılır. Sonra bu cereler kadının karnına vurulur. Cere karın üzerinde bir süre durduktan sonra sağa sola oynatılarak çekilir. Üç kere karna vurulduktan sonra üç kere de bele vurulur. Cere vurmaya genellikle yaşlı teyzeler yapar.) (K19).
- Bitkiler ilaç haline getirilip çare bulunmaya çalışılır (K2, K18).
- Erkeğin kısırlığı halinde kuvvet macunu yedirilir (Kuvvet macunu, bal, badem, fındık, susam, tereyağı, fıstık içi karışımıdır) (K28, K29, K30).

Toplumda, bebeğin olmaması durumunda erkekten önce kadın birtakım çarelere başvurarak hamile kalmaya ya da kısır ise kısırlığını gidermeye çalışır. Tıbbi açıdan, hastaneye başvurma, ebelere danışma ve doktora görünme gibi çareler dışında bununla yetinmeyip çoğu zaman daha başka pratikler de uygulandığı sıkça görülür. Bu uygulamalar halk hekimliği ve dinsel-büyüsel içeriklidir. Adaklar, yatır ziyaretleri,

hocalara danışmalar, bitkisel ilaçlar, birtakım pratikler aslında tıbbi yardım faaliyetinden daha çok uygulanan ve yardımının daha çok olacağına inanılan yollardır.

Kozanlılar, her ne kadar bu pratikleri uygulamaya devam etseler de tıbbın daha doğru ve etkili olduğunu kabul etmektedirler. Geçmişte bu uygulamalar ilk çare olarak görülürken, şimdi ise doktor ve ilaç tedavisinden sonra başvurulacak çareler olmuştur. Ancak yapılan araştırmada, geleneksel uygulamaların eskiye oranla çok az olmasına rağmen günümüzde de devam ettiği saptanmıştır.

1.1.1.1.2.Gebelikten Korunma

Nasıl ki çocuk isteyen aileler, bu isteklerinin gerçekleşmesi için çeşitli uygulamalar yapıyorlarsa, çocuk istemeyenler de birtakım uygulamalarda bulunurlar.

Anadolu'daki Uygulamalar

Erzurum'da her hangi bir sebeple çocuk yapmak istemeyenler ile besleyemeyiz endişesiyle çocuk yapmak istemeyenler birçok tedbire başvururlar. Gebe kalmamak için rahmin ağzına pamuk veya sabun parçası konur. Yeni doğum yapmış olan kadın ıskın kökünü iyice kaynatıp süzdükten sonra bir gün bekletip, bu sudan her sabah aç karnına yarım çay bardağı içerse bir daha gebe kalmaz . Katır tırnağı adı verilen bitki kaynatılarak, soğutulur ve üç gün sabahları aç karnına bir fincan içilir (Taş, 1994:189).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde ise gebelikten korunmak veya gebe kalınmışsa bebeği düşürmek için şu uygulamalar yapılır:

- Bebeği düşürmek için gripin içilir (K28, K30).
- Bebeği düşürmek için ağır eşya kaldırılır (K3, K9, K12).
- Gebelikten korunmak için doktora gidilir ve doğum kontrol yöntemleri uygulanır (K2, K8, K26, K14).
- Bebek düşsün diye kınayı özeyip (suyla karıştırıp) içmek gerekir(K30).

Kozan yöresinde gebelikten korunmak için özel işlemler yapılmamaktadır. Bazı bilinçli aileler, bebek istemedikleri takdirde doktora gidip doğum kontrol yöntemlerini kullanmaktadırlar. Bununla birlikte gebe kalınmışsa ve bu gebelik istenmiyorsa, bebeği düşürmek için birtakım pratiklere başvurulur. Fakat bebeği tıbbi yöntemlerle aldırma gibi bir yönteme başvurulmaz.

1.1.1.1.Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

Kadın gerek gebeliği, gerekse lohusalığı süresince çevresinde bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve buna göre işlem görür. Başka bir söyleyişle, gebe kadını bağlı bulunduğu grup ya da cemaatin kültürel değerleri hasta kategorisine sokarak ona o gözle bakar; ondan bu değerlere uygun beklentilere göre hareket etmesini ve rolünü üstlenmesini ister (Örnek, 2000: 135).

Gebelik döneminde doğacak çocuğun sağlıklı olması için birtakım şeylere dikkat edilir (Şişman, 2001: 445). Çocuğunu doğurmak isteyen anne düşük yapmamak için birçok önlemler alır. Bu önlemler şunlardır: Gebe kadın ata binmemelidir, ağır yük kaldırmamalı, üzüntüden sakınmalıdır. Yüksekten atlamamalı, belini incitmemelidir (Taş, 1994: 192).

Anadolu'daki Uygulamalar

Kimi kadınlar gebe kalır fakat her keresinde çocuk birkaç aylık iken düşer. Gaziantep'te bu durumu önlemek için hamama gitmesi yasaklanır. Beline mecleme yapıştırılır. Ağır bir nesne kaldırmaması, hoplayıp zıplamaması, çok yorulmaması gibi bedensel bir eğitime ve rejime bağlı tutulur (Güzelbey, 1981/2: 21).

Kadının çocuğu yaşamıyor ya da karnında durmuyorsa bunu önlemeye yönelik Kozan yöresinde dinsel ve büyüsel içerikli bir takım pratiklere baş vurulmaktadır.

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Annenin kendine iyi bakması gerekir. Annenin meyve-sebze yemesi, süt içmesi ve hamur işi fazla yememesi gerekir (K2, K3, K8, K14, K15, K16, K17, K28, K29, K30).
- Bebeğin güzel olması için anneye hamileyken elma yedirilir. Elma yiyen annenin bebeğinin yanakları da güzel olur (K2, K26, K32).
- Bebeğin güzel olması için anneye hamileyken marul yedirilir (K14).
- Anne hamile iken güzel birine veya güzel bir çocuğa bakarsa bebeğin de güzel olacağına inanılır (K2, K9, K11, K12, K18, K20, K32).

- Bebekte doğum lekesi olmaması için anne hamileyken dikkat eder. Ciğer doğrarken veya çilek yerken vücudunun görünürde olan yerlerine dokunmaz (K2, K3, K14, K16, K20, K23, K26, K32).
- Bebek ölmesin ve sağlıklı yaşasın diye hocaya götürülür (K3, K4, K12).
- Bebek yaşasın diye ocaklara götürülür. “Adı ocakta verilen çocuk ölmez” inancı vardır. Bebeklerin en çok götürüldüğü ocak Tılan ocağıdır (K1, K2, K13, K26).
- Çocuk ölmesin ve sağlıklı yaşasın diye peygamber isimleri verilir (K1, K2).
- Çocuk sağlıklı doğsun ve yaşasın diye adak kesilir (K1, K10, K13, K19).
- Bebekleri ölenler, sonraki bebeklerinin yaşaması için ismini Yaşar koyarlar (K18, K13, K14).
- Bebeğin çirkin doğmaması için, annenin hamileyken çirkine bakmaması gerekir (K2, K14, K15, K16, K26).
- Bebek düşmesin diye “tıbıka” yapılır. Tıbıka olmaması için dua okunur (K8, K15, K26).
- Bebeğe nazar değmişse, bebeğin nazardan ölmemesi için nazar muskası yaptırılır (K2, K9, K30).
- Bebek ölmesin diye “el sırtı giydirme” yapılır. Çocuğa yedi yaşına kadar anne ve babası yeni bir şey almaz, çocuk başkalarının giysilerini giyer (K13, K14, K18).
- Yeni doğan erkek bebek ölmesin diye yedi yaşına kadar saçları kesilmez. Böyle çocuklara “adaklı” adı verilir (K1, K2, K13, K14, K15, K16, K26, K27).
- Doktora ve sağlık ocaklarındaki ana ve çocuk sağlığı bölümlerine gidilerek de bebeğin yaşaması ve sağlıklı olması için gerekli uygulamalar yapılır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K11, K15, K20, K26, K27).

Kozan yöresinde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için hem tıbbi hem de dinsel-büyüsel uygulama ve pratikler birarada uygulanmaktadır. Tıbbın geliştirmiş olduğu bebek sağlığı ile ilgili önlem ve tedavi yöntemlerine güven ne kadar kuvvetliyse, geçmişten bugüne varlığını koruyan dinsel-büyüsel işlemlere güven de o kadar kuvvetlidir. Bebek bekleyen kadın ve çevresindekiler, bir doktora inandıkları kadar, bir hocaya, adağa veya atalarından gördükleri geleneksel bir uygulamaya inanmaktadırlar.

Kısacası, çocuğun sağlıklı doğması ve sonrasındaki süreçte hem tıbbi imkanlardan faydalanmakta hem de geleneğin getirdiği pratikleri uygulamaya koymaktadırlar.

1.1.1.1.4.Aşerme

Hamile kadının canı vakitli vakitsiz yiyecek şeyler ister, buna aşerme dönemi denmektedir.

Kadın, halk deyimiyle aşerme aşamasına gelince bazı şeyleri yapmaktan, özellikle belirli nesneleri yemekten, kaçınır ya da tersine belirli nesneleri yemeye daha çok özen gösterir. Bu türden şeyler fizyolojik bakımdan kadının bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilir ya da içilirken, öte yandan bilinç altında yatan ve analogik (benzetmeli) büyüün etkisiyle de yeğlenmektedir (Örnek, 2000: 134).

Gebe kadının fizyolojik olarak bazı yiyeceklerden kaçınıp bazılarına aşırı istek duyması doğaldır. Aşerme âdetlerinde aşeren kadının istekleri yapılmaya çalışılır. Aksi halde bazı olumsuzlukların olacağı düşünülür (Artun, 2005: 129).

Anadolu'daki Uygulamalar

Samsun yöresinde, hamile kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak olan çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği gıdanın rengine benzer bir iz oluşur. Hamile kadın aşerdiği dönemlerde kime zıt olursa çocuğu ona benzer (Şişman, 2001: 446).

Erzincan ve çevresinde, bazı yiyecekleri canı isteyip de yiyemeyen kadının çocuğunun sakat doğacağına; canı muşmula isteyen ve yiyen kadının çocuğunun kıllı, zeytin yiyenin çocuğunun gözlerinin siyah; canı tatlı isteyen kadının çocuğunun toplu ve güzel, ekşi isteyeninin zayıf ve çirkin olacağına inanılır (Küçük, 1987: 249).

Erzurum'da, çocuğun sakat doğmaması için kadına her istediği şey yedirilir. Ayrıca, paça yiyen kadının bebeğinin sümüklü olacağına inanılır (Taş, 1994: 193).

Kozan ve Yöresindeki Uygulamalar

Hamilelikte önemli bir aşama olan aşerme günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir.

Kozan yöresinde aşeren kadınla ilgili âdet ve inanmalar şunlardır:

- Aşeren kadın istediği yiyeceği istediği anda yiyemezse bebekte doğum lekesi olur (K2, K3, K14, K16, K20, K23, K26, K32).
- Bebekte doğum lekesi olmaması için anne hamileyken dikkat eder. Ciğer doğrarken veya çilek yerken vücudunun görünürde olan yerlerine dokunmaz (K2, K3, K14, K16, K20, K23, K26, K32).
- Anne daha çok ekşi ya da tatlı şeyleri aşerer. Mesela erik, çilek, kahve, ciğer en çok aşerilen yiyeceklerdir (K14, K18).

Kozan yöresinde aşerme, gebenin canının yiyecek bir şeyleri çekmesi şeklinde bilinmektedir. Aşermenin, bebeğin fiziksel görünümünü etkileyeceğine inanılır ve bu yüzden Kozan'da aşeren kadına canının istediği yiyecek en kısa zamanda temin edilir. Aileyi daha da birbirine bağlayıp sevgiyi perçinleştirecek bebek için, daha dünyaya gelmeden ne gerekiyorsa eksiksiz uygulanır.

1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Hamile kadının doğuracağı çocuğun cinsiyetinin ne olduğu bütün topluluklarda merak konusu olmuştur. Buna yönelik olarak insanların geleceği bilme isteği hamilelik sırasında da etkisini göstermiş ve bu istek bu konudaki batıl inançların ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir.

Anne ve babanın erkek ya da kız çocuk istemesinin dışında, belki onlardan da çok, kişinin bağlı bulunduğu ailenin, grubun, cemaatin ya da toplumun isteği ağırlığını duyurmaktadır. Geleneksel kültürümüzde erkeğin ağırlığı ve üstünlüğü düşünülürse, hiç değilse ilk doğan çocuğun erkek olmasının istenme yaygınlığı kendiliğinden anlaşılır. Aileden başlayarak topluma kadar genişleyen bu isteğin, gebe kadının üstündeki baskısı küçümsenemez. Bu bakımdan, geleceğin annesi doğuracağı çocuğun cinsiyetini etkileyeceğine inandığı birtakım inançlarla da yüklüdür (Örnek, 2000: 136).

Gebelik sırasında bebeğin kız mı erkek mi olacağı üzerine gebe kadının fiziki değişiklikleri gözlenir ve bazı pratikler uygulanarak tahmine çalışılır (Artun, 2005: 130).

Anadolu'daki Uygulamalar

Gaziantep'te erkek çocuk istenir, kız; kız istenir erkek doğar ve bu durum değişmez ise, ilk önlem olarak çiftler arasındaki cinsel birleşmeden sonra, eğer oğlan isteniyorsa, sağ tarafa, istek kız ise sol tarafa yatırılır (Güzelbey, 1981/2: 21).

Tekirdağ'da bebeğin cinsiyetini tahmin etmek için ateşe tavuk ödü atılır. Öd patlarsa oğlan, patlamazsa kız olacağına inanılır. Bebek annesinin karnına çok tekme atarsa bebeğin erkek olacağına inanılır. Yine bir bardak suya biraz süt damlatılır, süt dibe çökerse oğlan, üstte kalırsa kız olacağına inanılır (Artun, 1998: 4-28).

Erzincan ve çevresinde, hamile kadın rüyasında silah görürse çocuk erkek; altın veya boncuk görürse kız olacağına inanılır. Çocuk, ana karnında 3,5 aylıkken oynarsa oğlan, geç oynarsa kız; karnın sağ tarafında oynarsa erkek, sol tarafında oynarsa kız; kadının karnı sivri ise doğacak çocuk erkek, yuvarlaksa kızdır (Küçük, 1987: 249).

Erzurum ve çevresinde, kadın gebeliğin ilk günlerinde yeni ay görürse, doğacak çocuğun erkek ve güzel olacağına inanılır (Taş, 1994: 193).

Samsun yöresinde hamile kadının yüzü beneklenirse kız çocuğu doğurur; yüzü beyaz olursa erkek çocuğu doğurur (Şişman, 2001: 446).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde en çok erkek çocuk olması istenir. Bunun sebebi “ölürsem oğlan evinde öleyim” sözünü ortaya çıkaran düşüncedir. Anne-baba yaşlanınca kızın kapısına gidemez ama erkek çocuğun kapısına rahatlıkla gidebilir. O yüzden erkek çocuğu daha çok isterler. Bununla birlikte bahçe ve tarla işleri için de erkek çocuk tercih edilir. Büyükler yaşlanınca bahçe ve tarlaya gidemez olur. Kendilerinin yerine erkek çocuklarını gönderirler. O yüzden erkek çocuk, ilkokulu bitirince çift sürmeye gider, tarla toprak işini öğrenir. Kozan yöresinde çocuğun cinsiyetini belirlemede uygulanan âdet ve uygulamalar şunlardır:

- Hamile kadının vücudunun şeklinden bebeğin cinsiyeti anlaşılabilir. Kadının karnı sivri olursa bebek erkektir. Karnı geniş, yayvan ve aşağıya doğru olursa kız bebek olacağına inanılır (K2, K14, K28, K29, K30).
- Hamile kadının kalçası düz olursa bebek erkektir; kalçası geriye çıkıksa kız olacaktır (K2, K14, K26).
- Kadının yüzü çirkinleşir ve lekelenirse kızı olur. Kız çocuğunun annenin güzelliğini aldığına inanılır (K2, K14, K20, K23, K32).
- Cinsiyeti anlayabilmek için doktora gidilir (K2, K3, K14, K16, K20, K23, K26, K32).

- Hocaya gidilir. Bazı hocalar vardır ki onlara gidildiğinde bebeğin mutlaka erkek olacağına inanılır. Hoca kız isteyene kız olması için dua okur, erkek isteyene de ona göre dualar okur (K1, K2, K3, K20, K30).
- Kız çocuklarına erkek isimleri verilerek erkek çocuk olması istenebilir (K1, K10).
- Yufka ekmeğine 40 Muhammed 1 Ahmet yazdırılıp hamile kadına yedirilirse bebek erkeğe döner; 40 Fatma yazdırılıp yedirilirse bebek kız çocuğuna döner. Arkasına da 2 rekat namaz kılınır (K15, K16, K20).
- İki minderden birinin altına makas, birinin altına bıçak konur. Hamile kadının haberi olmadan minderlerden birine oturması istenir. Altında makas olana oturursa kızı olur, bıçak olan tarafa oturursa oğlu olur (K8, K15, K16, K26, K27).
- Koyun kellesini ayırırken iki taraftan çene kemiği çıkar. Bir çene kemiği bir hamilenin, diğer çene kemiği de başka bir hamilenin kabul edilir. Eğer alınan çene kemikleri etli ise kız, etsiz çıkarsa erkek olacak denir (K8, K15, K16).

Bütün toplumlarda olduğu gibi Kozan yöresinde de çocuğun cinseyitini öğrenme isteği çok güçlüdür. Ailenin yeni üyesi minik bebek her şeyiyle, özellikle de cinsiyetiyle merak konusudur. Kozan yöresinde kız çocuğa nazaran erkek çocuk daha çok arzu edilmektedir. Bunun bilincinde olan aileler, özellikle de kadınlar, çocuklarının erkek olması için birtakım dinsel-büyüsel işlemlere başvururlar. Bunun dışında, hamileliğin ileri safhalarında da cinsiyetin ne olduğunu belirlemek için bazı uygulamalarda bulunurlar. Annenin dış görünüşü, fiziğindeki değişimler, canının istediği yiyeceklerin çeşidi cinsiyet tahmini için birebir ipuçlarıdır.

1.1.1.1.6.Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları

Hamile kadın hamileliği boyunca ne kadar dikkatli ve özenli olursa bebeği de o kadar sağlıklı olacaktır. Hamile kadın, çocuğunun sağlıklı olmasına yönelik korku ve kaygılar taşımaktadır. Bu yüzden birtakım şeylerden kaçınmak ve uzak durmak zorundadır.

Gebe kadının birtakım kaçınmaları vardır. Bu kaçınmalara Anadolu'nun her yerinde rastlanmaktadır. Çocuk anne karnındayken birtakım olumlu veya olumsuz davranışlardan etkilenmesi söz konusudur. Gebe kadın doğacak bebeğin

olumsuzluklardan etkilenmemesi için bazı eylemlerden kaçınır, bebeği olumlu etkileyecek bazı eylemleri uygular (Artun, 2005: 132).

Anadolu'daki Uygulamalar

Adana ve çevresinde çocuk yarık dudaklı olmasın diye, tavşana, deveye bakılmaz. Gebe kadın, çocuk gerizekalı olmasın diye beyin yemez. Çocuğun bir yerinde leke olmasın diye ciğerden uzak durulur. Çocuk güzel olsun diye kiraz, şeftali; gözleri güzel olsun diye kömür yer (Başçetinçelik, 1998: 44-46).

Samsun'da iğne hamile kadına elden verilmez, yere konularak verilir. Eğer elden verilirse doğacak çocuk zayıf doğar. Hamile kadın cenazeye bakarsa doğacak çocuğun benzi sarı olur (Şişman, 2001: 446).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde gebe kadının kaçınımları/uygulamaları şunlardır:

- Hamile kadın ağır şeyleri taşımaktan kaçınımalıdır (K2, K3, K8, K14, K15, K26, K32).
- Aşerdiği yiyecekleri zamanında yemelidir (K28, K29, K30).
- Beslenmesine dikkat etmeli ve yasak olan yiyeceklerden uzak durmalıdır (K2, K3, K8, K14, K15, K26, K32).
- Sıkıntı ve üzüntüden uzak durmalıdır (K22, K23, K26).
- Doktora düzenli olarak görünmelidir (K1, K2, K3, K8, K15, K16, K23).

Gebe kadın, bu uygulamaları çocuğu sağlıklı bir şekilde dünyaya gelsin diye yapmaktadır. Bebeğin sağlıklı olup olmama durumu tamamen annenin hareketlerine, uygulamalarına bağlı olduğu için, hamile kadın yiyip içtiklerinde ve hareketlerinde bebeğini düşünerek davranır. Yasaklardan uzak durur, yapması gerekenleri de büyük bir titizlikle yerine getirir.

1.1.1.2.Doğum Sırası

Kadınların doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmalarını sağlamak için bir dizi çarenin, inancın ve uygulamanın da doğum olayı çevresinde kümелendiğini görüyoruz. Doğum denen biyolojik olayın gerçekleştiği bu aşama çok önemlidir; bu nedenle de çevresinde doğumu kolaylaştıracak,

abuklaştıracak birtakım uygulamaların kümelendiği görülmektedir. (rnek, 2005: 140).

1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı/ Doğum Olayı

ocuk isteğinden başlayıp, aşerme ve gebelik aşamalarından geçip yeni bir canlının ortaya çıkacağı bu noktaya varma, yani doğurma eylemi, geçiş dönemlerinden birincisi olan doğumun en dramatik noktasıdır. Başka bir söyleyişle, bütün o hazırlıklar, doğum olayı ile, yani çocuğun gizel dünyasından gelmesiyle gerçekleşecektir. Bu gelişin kolay olması ve anneyle çocuğa zarar vermemesi için birtakım yollara ve çarelere başvurulmaktadır (rnek, 2005: 140).

Gebe kadının sancısının başlaması ile birlikte doğum hazırlıklarına başlanır. Biyolojik bir olay olan doğum, hayatın geçiş evrelerinden biridir. Doğum olayının gerçekleşmesi sırasında doğum odasında ve doğum anında birçok âdet ve inanma uygulanır. Uygulanan pratiklerde doğumun kolay olabilmeksinin amalanmasının yanında doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanması da vardır (Başçetinçelik, 1998: 47).

Anadolu’daki Uygulamalar

Doğum yaklaştıa yapılan hazırlıklar arasında doğumu yaptıracak kişinin seçimi başta gelir. Geleneksel kültürde bu kişi “ebe”dir. Osmaniye’de ebe, ya bilinen tanldık bir ebedir, ya da aralık ebesi denilen, doğum yaptıрма işinden anlayan, tecrübesi olan, rahat doğum yaptıran, eli hafif diye tabir edilen kişilerdir. Doğum anı yaklaşıp sancılar başladığında, aileden yaşı kemale ermiş bir kadın giderek bu eli hafif kişilerden bildik birini ya da ebeyi çağırır (Teke, 2005: 62).

Gümüşhane’nin şiran kasabasının köylerinde doğum zor olursa kolaylaştırmak için gebenin saçları ağzına konur, gebe saçlarını çiğner. Suya okunup bu su gebeye içirilir (İnanç, Arıkan, Sarı, 1971: 29).

Karaisalı’da doğumu kolaylaştırmak için gebe kadının beli sıcak sabunlu suyla ovulur.

Yusufeli’nde ocuk g doğuyorsa, kadının kocası getirilir. Erkeğin ceketinin bir kolu çıkartılır, öteki kol omuzda kalır. Çıkarılmış kol içinden su akıtılarak kadına içirilir. Doğum kolaylaştırılmış olur (zder, 1967: 4390-4391).

Feke’de, çocuğun sağlıklı doğması ve doğduktan sonra yaşaması için yapılan uygulamalar doğumdan önce başlar. Ocak ve ziyaretlere gidip, çocuğun sağlıklı doğması ve

yaşaması için adakta bulunulur. Bu adak genelde koyun ya da keçi kesme şeklinde gerçekleşir. Çocuk sağlıklı bir şekilde doğduğunda adak adandığı yerde yerine getirilir (Karakaş, 2005: 21).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde doğum için öncelikle bir hastane veya sağlık ocağı tercih edilir. Eğer bunlara ulaşılamayacak bir durum varsa eve ebe çağrılır. Ebenin de olmadığı durumlarda doğum yaptırmasını bilen genellikle yaşlı kadınlar (cere çekenler) doğumu yaptırırlar (K2, K18).

Kozan yöresinde doğum sırasında yapılan hazırlıklar şunlardır:

- Doğum yapacak kadının odası boşaltılır. Odada sadece doğum yapan kadın, ebe ve doğum yapan kadının bir yakını (genellikle kaynana) olur (K2, K14, K18).
- Ebeye gerekli malzemeler temin edilir. Sıcak su, temiz bez-havlu, temiz pamuk (K15, K26, K32).
- Doğum yapan kadını, daha rahat doğum yapabilsin diye yağlarlar (K2).

Doğum sırasında yapılacak işlemler, anne ve bebek sağlığı açısından çok önemlidir. Doğum sırasında yapılacak en küçük bir yanlış uygulama veya hareket, yapılması gerekenlerin ihmal edilmesi veya geç yapılması, bebeğin fiziksel ya da zihinsel hasara uğramasına, annenin ve bebeğin hayatlarının tehlikeye düşmesine sebep olabilir. Bu yüzden Kozan bölgesinde doğum sırasında yapılacak işlere dikkat edilir ve öncelikle bir hastane veya sağlık ocağına, bunların olmadığı yerde de işi iyi yapan bir ebeye başvurulur.

1.1.1.2.2.Göbek Kesme/Tuzlama/Yıkama

Çocuğu gelecekteki olumsuzluklardan koruma, geleceğini olumlu etkileme amacına yönelik pekçok inanç ve pratik vardır. Göbek kesme, yıkama ve tuzlama sırasında da bu inanç ve pratikler uygulanmaktadır (Artun, 2005: 135).

Anadolu'daki Uygulamalar

Çocuğun göbek bağı Kars ilinde çakı ile kesilir. Bu çakı, yıkanmadan, doğum yapan ananın yastığına konur. Çocuğun göbeği kuruyunca, o çakı, açılır ve yıkanır. Bu inancın altında, koruyucu ruhu memnun etme sözkonusudur. Demir çakı, hem çocuk, hem de doğum yapan ana için, alkarısı basmasına karşı alınan bir tedbirdir. Onları, kötü

ruhun fenalık yapmasından koruyacağı inancı ile çakı, yastık altına konur (Kalafat, 1995: 92).

Gümüşhane'nin Şiran kasabası yöresinde doğan çocuğun ileride hangi meslekte çalışıp başarılı olması isteniyorsa, o mesleğe ait bir aletle göbeği kesilir. Duvar ustası olmasını istedikleri çocuğun göbeğini madırğa (taş kesmek ve yontmak için kullanılan bir alet) ile veya mala ile keserler. Çocuğun marangoz olması isteniyorsa göbeği keserle, terzi olması isteniyorsa makasla kesilir. Erkek çocuğunun göbeğini balta üzerinde, kız çocuğununkini orak üzerinde kesmek uğurlu sayılır (İnanç, Arıkan, Sarı, 1971: 30).

Osmaniye'de tuzlama işi çocuğun doğduğu gün yapılır. Çocuk doğduktan sonra ilk olarak göbeği kesilir. Kanın akması durduktan sonra çocuğu temiz bir bezin üzerine yatırırılar. Küçük bir kabın içerisine bir miktar tuz konur. Tuzun nemlenmesi için birkaç damla su dökülür içine. Tuzlama işini bilen çoğunlukla yaşlı birisi çocuğun vücudunu, özellikle boyun çevresi, koltuk altı, bacak araları, ayakları, avuç içleri, ağzının içi olmak üzere tüm vücudunu tuzla ovar. Çocuğun tuzlanması amacıyla hazırlanan tuz kabının içerisine, çocuğun tatlı dilli olması, hayatının tatlıgeçmesi amacıyla bir tutam şeker veya bir kaşık bal da konur (Teke, 2005: 77).

Adana ve çevresinde göbek kordonu kesildikten sonraki işlem çocuğu yıkama ve tuzlamadır. Çocukta pişiğin olmaması, içeride terinin kokmaması amacıyla yapılan tuzlama işlemi kimi zaman çocuk doğar doğmaz yapılırken kimi zaman yıkamadan sonra yapılmaktadır. Her durumda çocuğun bedeni doğduktan sonra tuza maruz kalmaktadır; ancak tuzlu kalınmamakta, çocuğun tatlı dilli olması hayatının tatlı geçmesi amacıyla da vücuduna bal sürülmekte ya da tuzlama suyuna şeker veya bal katılmaktadır (Başçetinçelik, 1998: 54).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Doğum işlemi gerçekleştikten hemen sonra bebeğin göbek bağı kesilir. Göbek bağına kesilmesinin ardından yıkama ve/veya tuzlama işlemleri gerçekleşir. Kozan ve yöresinde bununla ilgili gerçekleştirilen uygulamalar şunlardır:
- Ebe, bebeğin göbeğini bir karış kadar ölçüp keser (K2, K16, K18).
- Bebek doğar doğmaz yıkanır (K2, K3, K14, K18, K20, K23).

- Bebek yıkandıktan sonra tuzlanır. Tuzlama bebeğin teni ileride kokmasın diye yapılır. Ayrıca tuzlama bebekte pişik olmasın diye de yapılır (K2, K3, K8, K9, K11).
- Bebek doğar doğmaz yıkanmadan önce ellerini, ayaklarını, parmak aralarını, her tarafını tuzlarlar. Bu yapılırsa büyüyünce teri kokmaz (K2, K3, K4, K8, K9, K11, K12, K26, K27).
- Bebek tatlı olsun diye yanaklarına, kollarına ve bacaklarına bal da sürerler (K2).

Bebeğin doğana kadar anneyle arasındaki en büyük bağ olan “göbek bağı”, doğumu gerçekleştiren ebe tarafından dikkatlice kesilir. Göbek bağı, diğer toplumlarda da gördüğümüz gibi Kozan yöresinde de bebeğin bir parçası olması açısından önem taşır. Tuzlama işlemi ise, hemen hemen bütün topluluklarda uygulanmaktadır. Temelinde, bebeğin teninin yaşamı boyunca sağlıklı olmasıdır.

1.1.1.2.3.Çocuğun Eşi/Göbeği

Çocuktan sonra gelen parçaya “eş” denir (İnanç, Arıkan, Sarı, 1971: 30).

Nasıl gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı varsa, çocukla göbeği ve eşi (plasenta) ya da “sonu” arasında da aynı inanç söz konusudur. Onun içindir ki, doğan çocuğun göbeği ve eşi birtakım işlemlerden geçirilir. Çocuğun geleceğini, ilerdeki uğraşısını ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişigüzel atılmaz (Örnek, 2000: 142).

Anadolu’daki Uygulamalar

Yusufeli yöresinde çocuk doğar doğmaz sonu (eşi) temizce yıkanır, temiz bir beze sarılır ve yere gömülür. Çocuk göbeğinin kesilmesinde şu yön dikkatle göz önünde tutulur: Evde kimin huyu iyi ise çocuğun göbeği onun ayakkabısı üstüne kesilir. Göbeği düşen çocuk erkekse, göbek parçasını götürüp cami duvarının deliklerinden birine koyarlar, çocuk okumuş ve namazcı olsun diye. Kız ise, evcimen olsun diye parça evin duvarından bir delik arasına konur (Özder, 1967: 4111).

Kars, Ağrı, Bitlis ve Bingöl çevresindeki inanca göre, ebe kadın, çocuğun göbek bağı düşünce, onu alıp bir tarafa fırlatıp atar. Göbek bağının üzerine düştüğü eşyaya nisbetle çocuğun büyüyünce yapacağı iş, alacağı karakter ortaya çıkar. Urfa ve Diyarbakır çevresinde ise, çocuk büyüyünce ne olması isteniyorsa eşin oraya

gömülmesi istenir. Okula gitmesi istenirse, son, okul duvarına gömülür (Kalafat, 1995: 92).

Feke yöresinde doğumdan sonra çocuğun eşi temiz bir yere gömülür. Çocuğun eşini babası gömer (Karakaş, 2005: 26).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan bölgesinde bebeğin eşi ve göbeği ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Kadın doğum yapar yapmaz eşi düşünce, bu eşi alırlar ve bir bahçede toprağa gömerler (K2, K3, K29, K30, K35).
- Eşin gömüldüğü yerin ayak altı olmaması önemlidir (K2, K8, K15, K16).
- Bebeğin göbeği kitap içinde saklanırsa o bebek büyüyünce okuyup büyük adam olur (K13, K14, K18, K35, K37).
- Bebeğin göbeği okula gömülürse okuyup öğretmen olur (K15, K16, K26, K40).
- Bebeğin göbeği camiye gömülürse hoca olur (K18, K15, K16).
- Çocuğun eşinin ortalık yere veya çöpe atılması günahtır (K8, K15, K16, K26, K27).
- Bebeğin eşi, kedi-köpek yemesin diye toprağa gömülür (K15, K16).

Çocuğun eşi onun bir parçası olarak görüldüğü için halk arasında önemli bir unsur olarak kabul edilir. Bebek doğar doğmaz eşi temiz bir toprağa gömülür. Göbeği de kuruduktan sonra aynen eşi gibi gömülebilir. Bebeğin göbeğinin, bebeğin gelecekteki yaşantısıyla ilgili olacağı düşüncesi egemendir. Yani bebeğin göbeği, ailesi tarafından nereye gömülmüşse, bebeğin o gömülen yerle ilgili olarak gelecekte birtakım yaşantılar elde edeceği inancı vardır.

1.1.1.3. Doğum Sonrası

Bu devre çok önemli bir devredir. Yeni doğum yapmış kadını ve bebeğini korumak için tıbbi birtakım uygulamaların dışında dinsel-büyüsel işlemler de uygulanır. Bu işlemler anne ve bebeğin kırk günlük süreyi en sağlıklı şekilde atlattıkları amacına yöneliktir.

Geleneksel toplumlarda doğum sonrası geçecek devreye büyük önem verilir. Bu dönemde yeni doğum yapmış kadını ve çocuğunu çevreden gelebilecek her türlü zararlı etkilerden korumak için birtakım tedbirler alınır. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün

içerisinde; anneyi al basmaması, sütünün kaçmaması ya da bol olması; çocuğu kırk basmaması, uykusunun bol olması için çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır (Başçetinçelik, 1998: 59).

1.1.1.3.1.Lohusa Bakımı/Lohusa Ziyareti/Lohusa Şerbeti

Anadolu'da yeni doğum yapmış kadına; lohusa, loğsa, doğazkesen, emzikli, nevse gibi adlar verilir (Örnek, 2000: 143). Lohusalık süresi kırk gündür (İnanç, Arıkan, Sarı).

Doğum yapan kadın kırkı çıkıncaya kadar yani kırk gün süre ile lohusa sayılır, yatakta yatma süresi 3 gün ile 15 gün arasında değişir. Bu genelde 7 ile 15 gündür. Genel olarak lohusa yoklaması doğumun ilk haftası içinde yapılır (Taş, 1994: 204).

Kozan'da da yeni doğum yapmış kadına lohusa denmektedir.

Anadolu'daki Uygulamalar

Adana'da yeni doğum yapmış kadının iyi beslenmesi için buğday kavrulur, döğülür, şeker eklenerek lohusaya yedirilir. Közde pişirilmiş ciğer ve soğandan salata yapıp lohusaya yedirilir. Doğum yapan kadının kırkı çıkıncaya kadar lohusaya ve konuklara ikram edilir. Kaynar için yedi çeşit tarçın, karanfil, zencefil, yeni bahar vd. kaynatılır. Üzerine döğülmüş ceviz ve tarçın serpilir (Artun, 2000:70).

Aladağ'da lohusa kadın 40 gün bir yere gitmez. Bir yere gitmeye mecbur kalırsa alnına, kaşlarının arasına kömür, yanlarına un sürülür. Kara nazar değmemesi, un da uzun ömürlü olsun ve ak saçlı ihtiyar olsun diyerdir (Yılmaz, 2005: 57).

Karaisalı'da lohusanın morali yüksek tutulmaya çalışılır. Lohusaya süt yapıcı, şekerli yiyecekler yedirilir. Lohusanın sütü olsun diye süt içirilir. Lohusanın başına kırmızı kurdele veya tülbent bağlanır (Kök, 2006: 19).

Feke'de lohusa ziyaretine en kısa zamanda gitmek gereklidir, ziyarete gelenlere ve lohusaya kaynar ikram edilir (Karakaş, 2005: 28).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve çevresinde lohusa bakımıyla ilgili uygulamalar şunlardır:

- Yeni doğum yapan kadını ve bebeği yıkarlar (K2, K3, K11, K12, K14, K18, K28).
- Lohusa kadın yatmalı ve dinlenmelidir (K2, K3, K4, K11, K12, K14, K15, K16, K18, K26, K27, K28, K29, K30).

- Yeni doğum yapan kadına “yakı” yaparlar. Yakı şöyle yapılır: Taze yağ eritilir. İçine biraz pekmez ya da şekerli su konur. Sonra bu karışım iyice kaynatılır. Bu karışımı lohusa ya içer ya da ekmeği batırıp yer. Bu yapılan yakının lohusaya iyi geleceğini söylerler (K2, K14, K15, K16, K18).
- Ağrısı olan lohusaya yakı yapılır (K2, K14, K15, K16).
- Nazarlık bitkisiyle karaçalıyı yakıp tütsü şeklinde lohusanın üzerinde gezdirirler (K14).
- Ağrısı olan lohusa devamlı yatırılır ve kalkmasına izin verilmez (K2, K3, K4, K11, K12, K14, K15, K16, K18, K26, K27, K28, K29, K30).
- Yeni doğum yapan kadına su içirmezler çünkü lohusanın eli yüzü şişer. Su içmesi gerekiyorsa az miktarda kaynamış su içebilir (K2).
- Yeni doğum yapan kadının sütü olsun diye devamlı şireli şeyler yedirirler (K2, K14, K18, K23, K30).
- Lohusa kadın ve bebek kırkları çıkıncaya kadar dışarıya çıkarılmaz (K2, K3, K4, K11, K12, K14, K15, K16, K18, K26, K27, K28, K29, K30, K34, K35, K36, K37, K38, K39).
- Lohusa ziyaretine hediye ile gidilir (K2, K3, K14, K18, K15).
- Lohusa ziyaretine gidenlere lohusa şerbeti ikram edilir. Bu şerbete “kaynar” adı verilir (K8, K9, K10, K11, K12, K14, K15, K16, K26, K27, K28, K29, K30, K33, K34, K35).
- Bebek doğduktan sonra yapılan şerbete “kaynar” denir. Suyu karıştırılan yedi baharat ve şeker iyice kaynatılır. Üzerine ceviz de serpilir. Rengi kırmızımsı olur (K8, K9, K11, K14, K15, K16, K26, K27, K29, K30, K33, K34, K35).
- Etraftan lohusa ziyaretine gelenler bebeğe hediye olarak takım, orlon ip(annesi işlesin diye), altın getirirler (K18).
- Lohusaya da kaynar içirilir. Lohusaya içirilen kaynar tereyağı ve pekmezin kaynatılmasıyla elde edilir. Lohusa bu kaynarı içtiğinde vücudu hemen toparlanır, enerji kazanır ve sütü bol olur (K2, K18).

Kozan yöresinde bebeğin doğmasıyla lohusanın etrafında hareketlilik başlar. Bebeğin doğumunu duyan aile fertleri, komşular, eş-dost, artık uzun zamandır bekledikleri minik aile ferdini görmek isteğiyle hediyeleriyle birlikte lohusayı ziyarete gelirler. Bu arada lohusaya aile fertleri iyi bakmak zorundadır çünkü bebek doğmuş olsa bile kritik zamanlar henüz bitmemiştir. Bebeğe süt veren annenin iyi beslenmesi,

sağlıklı olması, çocuğuna kendi başına bakabilecek duruma gelmesi gerekmektedir. Bu yüzden Kozan’da lohusaya çok iyi bakıldığı görülür.

1.1.1.3.2.Lohusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme

Halk kültüründe lohusanın sütü ile ilgili pek çok inanma vardır. Lohusanın sütünün erken gelmesi bol olması istenir. Bunun için lohusaya çeşitli süt yapıcı yiyecekler yedirilir. Sütün bol olmasına önem verildiği için onun çekilmemesi veya halk diliyle kaçmaması için önlemler alınır. Yeni doğan çocuğa verilen ilk meme çok önemlidir. Meme verilmeden bazı uygulamaların yapılmasına, veriliş zamanına dikkat edilir (Başçetinçelik, 1998: 62).

Anadolu’daki Uygulamalar

Adana’da yeni doğum yapmış kadının iyi beslenmesi için, sütü bol olsun diye yağlı ballı yapılır. Yağ yakılır, içine pekmez dökülür, üzerine kırmızı biber ekilir. Annenin sütü gelsin diye “yakı” yapılır. Yakı yağ, şeker veya bal ile pekmezin karışımı bir bulamaçtır (Artun, 2000:70).

Aladağ’da lohusanın canının istediği şeyler yedirilir. Burnuna yiyecek kokusu gelmişse bu yiyecekten mutlaka verilir. Yoksa sütünün kesileceğine inanılır. İlk meme çocuğa doğduktan hemen sonra verilir buna “ağız” denir. Çocuk bu ağızı içerse hasta olmaz (Yılmaz, 2005: 60).

Osmaniye’de çocuğa doğar doğmaz anne sütü verilmez. Çocuk tuzlanıp yıkandıktan sonra emzirilmek üzere annesine verilir. Anneye, çocuğu abdestli olan birisi verir. Anne çocuğa memesini vermeden önce çocuğun ağzına, dili tatlı olsun diye Medine’den getirilmiş hurma sürer. Sonra göğsünden biraz süt sağarak ergenlik çağına gelmemiş, sabı diye adlandırılan bir çocuğa verir. Çocuk bu sütü incir ağacının dibine “İncir gibi sütlü olsun.” diyerek döker. İnaniş’a göre bu işlem loğusa kadının sütünü artırmaktadır. Sonra besmele çekerek memesini bebeğinin ağzına verir (Teke, 2005: 85).

Erzurum’da çocuk doğduktan sonra üç ezan vakti geçmeden, çocuğa süt verilmez. Daha önce verilirse gaz sancısı çekeceğine inanılır (Taş, 1994: 199).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde lohusanın sütünün bol olması, ilk meme ve ilk giydirme için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Yeni doğum yapan kadına “yakı” yaparlar. Yakı şöyle yapılır: Taze yağ eritilir. İçine biraz pekmez ya da şekerli su konur. Sonra bu karışım iyice kaynatılır. Bu karışımı lohusa ya içer ya da ekmeği batırıp yer. Bu yapılan yakının lohusanın sütünü arttıracaklarını söylerler (K2, K14, K15, K16, K18).
- Lohusaya kaynar içirilir. Lohusaya içirilen kaynar taze tereyağı ve pekmezin kaynatılmasıyla elde edilir. Lohusa bu kaynarı içtiğinde vücudu hemen toparlanır, enerji kazanır ve sütü bol olur (K2, K18).
- Yeni doğum yapan kadının sütü olsun diye devamlı şireli şeyler yedirirler (K2, K14, K18, K23, K30).
- Anne, ilk sütünü hemen verir (K14).
- Anne, bebeğine ilk sütü banyo yaptıktan hemen sonra verir. Bebeği tuzlarken anneye banyo yaptırılır. Sonra bebeğin tuzunu yıkarlar ve anne ilk sütünü bundan sonra verir (K2).
- Bebeğin altını “höllük” ile bağlarlardı. Höllük, özel bir toprak ve kille bebeğin altının sarılması işlemidir. Höllük toprağı önce elekten geçirilir ondan sonra bir bez yardımıyla bebeğin altına sarılır. Höllüğün, suyu iyi emme özelliği vardır, pişik yapmaz ve bebeğin altını yazın serin, kışın ise sıcak tutar (K14).

Kozan’da, bebeğin doğmasıyla birlikte “ilkler” de beraberinde başlar. Bebeğin ilk sütü, ilk banyosu, ilk giydirme yörenin hemen her yerinde benzer zamanlarda yapılmakla birlikte, ufak tefek farklılıkların da olduğu görülmektedir.

1.1.1.3.3.Albasması

Al, gür, kızıl saçlı, iri yarı bir kadın olarak nitelenir ve bu korkunç yaratık doğumdan sonra kırk gün içinde loğusayı tek başına bulunca, hemen üzerine çöker, ciğerini alarak götürür. Eğer ciğeri suya batırırsa, loğusa ölür. Lohusanın yanında biri kalırsa, o zaman lohusaya yaklaşamaz (Güzelbey, 1982: 26).

Lohusa kadınlara musallat olan cin neviinden bir yaratık olarak kabul edilen bu yaratık, tabanı önde parmakları arkada olarak tasvir edilir (Bürhan, 1971: 24).

Alkarısı yalnız bırakılan, kırklı lohusa kadınlara ve çocuklarına zarar vermekten hoşlanır. Bunun için lohusa kadınları albasmasına karşı korumak için çeşitli tedbirlere başvurulur (Küçük, 1987: 249).

Anadolu'daki Uygulamalar

Hakkari yöresinde, doğum yapan kadın, 40 gün evden dışarı çıkmaz. Bunun sebebi, alkarısı ile karşılaşmamak amacıyla bağlıdır. Şemdinli kasabasında lohusa kadın, okunmuş bir bardak su içerse, onu, alkarısı basmaz (Kalafat, 1995: 96).

Osmaniye'de al karısı, simsiyah olarak tasavvur edilir. Daha çok lohusa uykudayken gelir. Bu yüzden lohusanın başı gece gündüz beklenir. Gece de tüm lambalar açık bırakılır ki al karısı, bu evde gece olmamış diyerek gelsin. Al karısı, lohusanın rüyasına girer ve lohusanın göğsüne bastırır. Lohusa kalkmak ister, kalkamaz; uyanmak ister uyanamaz; bağırarak ister, bağırılmaz. Al karısı lohusanın ağzını dilin bağlar. Eğer, kadının yanında biri olup da onu debelenirken uyandırmazsa al karısı kadının canını alır gider. Kadın mosmor kalır. Bunun dışında, al karısı lohusanın ayağını çekmek suretiyle lohusanın ruhunu alır götürür. Ayağı çekilen lohusa, bu durumdan silkelenerek kurtulmaya çalışılır (Teke, 2005: 101-102).

Gümüşhane'nin Şiran köylerinde, albastının dokunduğu çocuk veya annenin öleceğine inanılır. Bu yüzden anne ve çocuğu yalnız bırakılmamalıdır. Lohusa ıssız hiçbir yere tek başına gitmez. Cinlerin ıssız yerde çarpacağına inanılır (İnanç, Arıkan, Sarı, 1971: 31).

Feke yöresinde kadının kırkı çıkana kadar evde ağzı açık bir kapta su bulundurulmaz, böylece "al" yaklaşamaz. Lohusa kadın cenazeye, ölü evine ve ekmek yapılan yere gitmez. Evde ışık gece söndürülmez. Evden dışarıya ateş verilmez (Karakaş, 2005: 29).

Tekirdağ'da lohusanın odasının kapısına nal; şeytan girmesin diye yatağın başucuna da Kuran-ı Kerim, ekmek, süpürge teli, nazarlık konmaktadır. Lohusa kırk gün dışarıya çıkarılmamaktadır (Artun, 1998: 11).

Darende'de doğum yapmış loğusa bir kadına veya çocuğuna al basmasını önlemek amacıyla kadının ve çocuğun üzerine kırmızı örtü örterler. Al basmasını önlemek için çocuğun kundağının içine nazarlık, (mavi boncuk), tavuğun çatal kemiği, deniz midyesi kabuğu, çatal iğne ve kırmızı bez parçası konulur ve 40 gün süreyle bekletilir.(Uslu, 2004: 93).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde albasması ile ilgili inanışlar ve alınan tedbirler şunlardır:

- Al basmasın diye lohusa ile bebek ilk kırk gün içinde yalnız bırakılmaz (K2, K14, K9, K11, K12, K14, K15, K30).
- Al basmasın diye bebeğin beşiğinin altına ayna ve Kuran konur (K18).
- Al basmasında kişi boğazını sıkıyorlarmış gibi hisseder ve bir titreme gelir (K2, K14, K18).
- Al basması durumunda dua okunur (K15, K16, K18, K23, K27).
- Al basması göğse çökme, boğazı sıkma, sesin çıkmaması şeklinde görülür (K14).
- Lohusayı ve bebeği genellikle evde yalnız bırakmazlar. Yalnız kalırlarsa sıkıntı gelir, korkarlar, al basar denir (K2, K14, K18, K26).
- Al basması kabustur. Yeni doğum yapmış kadınları basar (K15, K16, K18, K23, K26, K27).
- Al basmasın diye kırklı annenin ve bebeğin başını koyduğu yastığın altına makas veya ayna konur (K18).
- Kırklı çocuğun yüzüne kırmızı al (örtü) örtülür. Kırmızı örtü al basmasını engeller (K2, K14, K9, K11, K12, K14, K15, K30, K33, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40).

Kozan yöresinde al basması inancı çok yaygındır. Al basmasını engellediğine inanılan dinsel-büyüsel veya geleneksel birtakım uygulama ve pratikler mutlaka uygulanır.

1.1.1.3.4.Kırk Basması

Çocuğun doğumundan kırkı çıkıncaya kadar geçen zaman, hem anne ve hem de çocuk için çok önemlidir (Kalafat, 1995: 94).

Al basmasından başka bir tehlike de kırk basmasıdır. Lohusa ile çocuğuna kırk gün içinde gelen hastalıklara bu ad verilir (İnanç, Arıkan, Sarı, 1971: 32).

Kırkı çıkmamış iki bebek karşılaşır veya biraraya gelirse kırkbasması olur (Şişman, 2001: 450).

Kırk basma, çocuğun ölümüne yol açan bir tür hastalıktır. Kırk basan çocuk yemez, içmez, zayıflar, büyüyüp gelişmez, sonunda genellikle ölür (Güzelbey, 1981/2: 27).

Bu kırk gün içerisinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için, kırk gün içerisinde anne de çocuk da ziyarete gelenlerden korunur. Bu süre içerisinde anne ve çocuğun dışarıya çıkmalarına izin verilmez. Kendileri gibi kırklı kadınlarla ve kırklı çocuklarla karşılaşmaları önlenir (Başçetinçelik, 1998: 73-74).

Anadolu'daki Uygulamalar

Aladağ'da kırkbasması denilince, çocuğun doğumundan sonraki kırk günde sebepsiz hastalanması veya ölmesi anlaşılmaktadır. Bu etkiden korunmak için nazar boncuğu takılmakta, kırkı çıkana kadar dışarı çıkarılmamakta ve güvenilmeyen insanlarla görüştürülmemektedir. Eve gelen ve çocuktan ağır olan yiyeceklerin üzerine bebek yatırılarak kırk barmasını engellemeye çalışmaktadırlar. Ayrıca yoldan cenaze veya düğün alayı geçiyorsa, çocuk kesinlikle bu kalabalıktan aşağıda bulundurulmaz, ya evin damına ya da yüksek bir tepeye çıkarılmaktadır. Kırk bastığı düşünülen çocuğa muska yazılır, hocaya okutulur (Yılmaz, 2005: 65).

Adana'da kadın lohusaysa veya lohusa ziyaretine gitmişse, doğumun 40. gününde lohusa da ziyarete giden de kırk çıkarttıktan sonra ziyarete gidebilir. Kimi ailelerde, evdeki büyük baş hayvanın yavru lamasından kırk gün geçene kadar ziyarete gidilmeyip, kırkinci gün kırk çıkartılıp ziyarete gidilmektedir (Çağmlar,1994: 31).

Gümüşhane'nin Şiran köylerinde iki kırklı kadın birbirini görürse, görme anında yer seviyesi bakımından yukarda olanın çocuğu gürbüz, aşağıda olanınki ise cılız ve hastalıklı olur. bu durumda aşağıda kalan kadın çocuğunu cenaze tabutunun altından geçirmelidir. Kırklı iki kadın birbirinin sesini duymamalıdır. Önce diğerinin sesini duyanın çocuğu zayıf ve hasta olur. Bunu önlemek için iki anne hiç konuşmadan birbirlerine yaklaşırlar ve iğnelerini değıştirirler. Bundan sonra konuşabilirler (İnanç, Arıkan, Sarı, 1971: 32).

Karaisalı ve çevresinde lohusa kadınlar birbirlerini ziyaret etmezler. Lohusa kadınlar karşılaşılırsa üzerlerinde takılı olan iğneleri değıştirirler. Tıbkalı kadınlar anne ve bebeğin kırkları çıkana kadar ziyaret etmezler (Kök, 2006: 21).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan'da kırk barması ve buna karşı alınan tedbirler şu şekildedir:

- Lohusaların karşılaşması iyi değildir. Lohusalar kırkları çıkıncaya kadar karşılaştırılmazlar (K2, K3, K4, K9, K11, K14, K15, K16, K26).

- Lohusalar karşılaşmak zorunda kalırlarsa iğne değışirler yani birbirlerine iğne verirler (K2, K3, K4, K9, K11, K12, K14, K15, K16, K23, K26).
- Kırkı çıkmamış anne ve bebek evde yalnız bırakılmaz (K2, K8, K15, K16, K34, K35).
- Lohusa ve bebeğin kırk gün dışarı çıkmamaları, evde durmaları gerekir. Kırkları çıktıktan sonra dışarıya çıkarılabilir (K2, K18, K15, K16, K34, K35).
- Kırklı bebeğin yüzüne kırmızı örtü örtülür (K2, K14, K18, K27).
- Tıbikalı kadınlara bebek gösterilmez yoksa bebeğin öleceğine inanılır (K8).

Kozan yöresinde anenin ve bebeğin ilk kırk günü çok önemlidir. Bu kırk gün içinde anenin ve bebeğin rahatsızlanabileceği ve doğaüstü kötü güçler tarafından rahatsız edilebileceği düşüncesi yaygındır. İşte bu doğa üstü güçlerden, anne ve bebeğin hayatını korumak için yukarıda saydığımız işlemler gerçekleştirilir.

1.1.1.3.5.Kırlama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler

Bebeğin ve annesinin doğumdan kırk gün sonra özel bir şekilde yıkanmalarına “kırlama” denir (Şişman, 2001: 451).

Anadolu’daki Uygulamalar

Anadolu’da kırlama, yarı kırk ile ilgili birçok pratik uygulanmaktadır. Erzurum’da doğumdan sonraki 20. günde yarı kırk dökülür. Bu işi için yirmi adet fındık, fasulye, arpa, çakıl taşı vb. alınır. Bunların her birine ihlas-ı şerif okunarak anne için ayrı bir suya, çocuk içinde ayrı bir suya atılır. Böylece yarı kırk çıkmış olur. 40. günde suya katılacak malzemelerin sayısı kırk olacak şekilde aynı işlem yapılarak kırlama yapılmış olur (Taş, 1996: 206).

Osmaniye ve çevresinde anne ve çocuk üçüncü, yedinci, yirminci ve kırkinci gününde yıkanmaktadır. Kırlama adı verilen bu törenlerde suya; altın, taş, yapraklar, çiçekler, buğday, tespih atılmaktadır. Osmaniye’de kimi yörelerde yedinci, yirminci ve kırkinci gününde yapılan yıkama işlemi için hazırlanan suya hep kırk tane taş atılmaktadır. Ama geleneksel olanı yedinci, yirminci ve kırkinci gününde her günün sayısınca suya taş ve yaprak konur. Ortak olanı, her yıkamada suyun içerisine tespih atmaktır. Bu dinî bir işlemdir. Kırlama işine dini motif katılmaktadır. Bu şekilde kırlama, dini bir motif olarak gösterilmektedir. Tespih konularak çocuğun sabırlı ve uzun ömürlü olması amaçlanmaktadır (Teke, 2005: 112-113).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Kırklama şu şekilde olur: Doğumdan kırk gün sonra kırk tane taş alınır. Bu taşlar iyice yıkanır ve içi su dolu bir leğenin içine atılır. Bu suya limon yaprağı ve çiçekler atılır. Sonra bu suyla bebek yıkanır. Bebek yıkandıktan sonra aynı su evin içine ekmek suluyor gibi serpilir. Bu sudan annenin üzerine de serpilir. Yapılan bu işe “kırklama” denir (K2, K3, K4, K8, K9, K14, K15, K16, K26, K27).
- Anne ve bebek kırk gün evden çıkamazlar. Kırkları çıktıktan sonra gezmeye gidebilirler (K2, K3, K4, K8, K9, K14, K15, K33, K35, K36).
- Kırklama suyuna tevir tevir (çeşit çeşit) kokulu çiçekler atılır (K18).
- Bebeğin kırkında kırk tane taşı bir kazanın içine atarlar ve kazandaki suyla bebeği yıkarlar. O suyla evi de kırklarlar (K2, K14).

Kırkını dolduran anne ve bebek, kritik dönemi atlatmışlar demektir. Kırkıncı gün, zorlu günlerin geride bırakıldığı önemli bir gündür. Bugün, bebek ve annesi özel hazırlanmış su ile yıkanır ve sıkıntılı günlerden bu su ile arınmış olurlar. Hazırlanan suyun niteliği ve uygulanan işlem, dinsel-büyüsel içeriklidir.

1.1.1.3.6.Ad Koyma

Ad, “İnsanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanısıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir.” Onun için, yeni doğan bir çocuğa gelişigüzel bir ad konulmaz; adın taşıdığı, karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir (Örnek, 2000: 148).

Eski Türklerde de adın gerçek ve kutsal olduğuna inanmak ve yeni doğan çocuğa ad koyma merasimi yapmak gibi gelenek vardı. Bu gelenek günümüze kadar devam etmektedir. Mesela: Çocuğa ad koyma merasiminde bebeği beyaz bir keçeye sararak keçe ile birlikte kapı eşiğinden üç, yedi veya dokuz defa geçirirlerdi. Bu bebeğin hayatı boyunca ak(temiz) olmasını ve uzun ömürlü olmasını dilediği anlamın taşırdı. Çocuğu olup kısa bir müddet sonra çocuğu ölen anne babalar, çocuğu erkekse çocuğuna “Tanrı nazarı değdi” zannedip, daha sonra doğan erkek çocuklarını “Tanrı nazarı”ndan korumak için yemekli merasim yaparak çocuğun adını “Niyazi”, “Kepek” “Ağırıcı”, “Satılmış” gibi adlarla değiştirirlerdi. Eski devirlerde insanların kişi adlarının sihri gücüne inanmaları ise kişi adlarını kutsal olarak bilmeleri ile alakalı idi. Bu yüzden eski

Türkler arasında yeni doğan bebek çok hastalanırsa “adı ağır gelmiş” diye önceki adını basit manaları olan adlara değiştirmek gibi adet vardı. Ayrıca erkek çocuklarına uzun saçlar bırakıp kız çocukları gibi giyindirerek Tanrı nazarından korurlardı. Bunların dışında yine erkek çocuğunun olmasını isteyenler ise doğan kız çocuklarına Oğulhan, Ümithan, Dursunhan, Saadet, Kudret, Fikret ve Emre gibi erkek çocukların adlarını koyarlardı (Abdurrahman, 2004: 125).

Anadolu’daki Uygulamalar

Gaziantep çevresinde çocuğu olmayanlar, Dermanlı-Değirmenli Ali Dede, Memik Dede, Ökkeş gibi yatırıları ziyaret eder ve çocukları doğarsa, bunların adlarını adak ederler. Çocuk doğunca, ona, hangi yatıra gidilmiş ve adanmışsa, onun adı verilir ve çocuk, bir ve yedi yaşlarına girdiğinde ziyarete götürülür. Şükran ifadesi olarak kurban kesilir. Bu yüzden Gaziantep’te, Ökkeş ve Memik adları yaygındır. Hakkari’de çocuğun yakınları, doğum sırasında bir araya toplanır ve ona isim bulmaya çalışırlar. Verilecek adı, ailenin en yaşlısı tespit edilenler arasından seçer (Kalafat, 1995: 99-100).

Aladağ’da verilecek ad daha çocuk doğmadan önce anne ve baba tarafından kararlaştırılır. Ancak çocuğun kulağına söyleme işi bir büyük ya da hoca tarafından yapılır. Hoca, çocuğu kucağına alır, çocuğa konulan adı çocuğun sağ kulağına üç defa söyler ve ezan okur. Hocaya hediye verilir (Yılmaz, 2005: 69).

Karaisali’da çocuk ismine çeker diye manalı isimler koyulur. Bebeğe dedesinin veya nenesinin ismi verilir. Ailede çocuğu olmayan biri varsa onu teselli etmek için o kişinin adı verilir (Kök, 2006: 23).

Feke’de çocuğa ad verme işlemi doğumu izleyen ilk hafta içerisinde yapılır. Ad verme işlemi hoca ya da yaşlı bir kişi yapar. Hoca, çocuğu kucağına alır, çocuğa konulan adı çocuğun sağ kulağına üç defa söyler ve ezan okur (Karakaş, 2005: 31-32).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Yörede bebeğe ad koyma ile ilgili yapılan uygulamalar şunlardır:

- Bebeğin adını erkek olursa baba koyar (K2, K18).
- Bebeğe en çok erkeğin anne ve babasının adları konur. Yörede erkekler egemen olduğu için çocuklara hep erkeğin anne-babasının veya dede-nenesinin adları konur (K2).
- Bebeklere konan isimler genellikle ailenin ismidir. Anne ve baba isimleri konur. Kazada veya başka bir şekilde ölmüş bacının veya kardeşin adı da

konabilir. Dinî isimler de konur. Mesela, Muhammed, Ali, Osman, Bekir, Hasan, Hüseyin... Kız çocuklarına, Meryem, Hatice, Elif, Ayşe, Fatma gibi (K1, K2, K14).

- Bebeğin adı konurken lokum, bisküvi gibi şeyler dağıtılır (K14, K18, K30, K33, K35).
- Bebeğin adı konurken sağ kulağına ezan okunur (K1, K2, K13, K14).
- Bebeğin kulağına okunan ezanı hoca veya namazlı, abdestli bir kişi okur. Sonra da bebeğin adını koyar. Bebeğin kulağına adını söyler (K1, K2, K3, K13, K14, K15, K16, K19).
- Bebeğe ad koymak için ocağa götürürler. Ocakta adı konan bebek ölmez (K2).
- Bebeğin adı konulurken adak kesilebilir (K1, K13).
- Ocakta konulan isimler genellikle peygamber isimleridir (K2).
- Bebeğin ismini anne-baba belirler. Sonra hocayı çağırırlar ve bebeğin ismini kulağına okuturlar. İsmi iki kulağına da ezanla birlikte çağırırlar (söylerler) (K18, K19, K26, K37, K41).
- Bebeğe genelde dedenin adı verilir (K13, K14).
- Mehmet ve Muhammet adı çokça konulur (K14, K18).
- Bebeğin adını erkeğin anne ve babası koyar. Genellikle kendi adlarını verirler (K2, K13, K14, K28, K29, K30, K34, K35).
- Bebeğe genelde erkek tarafının adı verilir (K1, K2, K18, K19).
- Ad verilirken bebeğin sağ kulağına üç kere ezan okunup adı söylenir ve kibleye dönülür, “Allahu Ekber” denir. Dualar okunur. Bu işi dinî vecibelerini yerine getiren ve yüreği temiz olan herkes yapabilir (K2, K13, K14).

Kozan yöresinde ad koyma geleneği, canlı bir şekilde bugün de devamlılık göstermektedir. Bebeğin adı, dini bir işlem sonucu gerçekleştirilir. Bebeğin kulağına ezan okunarak isminin verilmesi, Kozan halkının dini inancının ne ölçüde olduğunun da bir göstergesidir.

1.1.1.3.7. İlk Gezme

Anadolu'daki Uygulamalar

Feke yöresinde çocuk ilk gezmesine kırkı çıktıktan sonra götürülür (Karakaş, 2005: 32).

Osmaniye'de çocuk ve lohusa kırk gün evden dışarıya çıkmaz. Kırkıncı gün, kırkı çıkan anne ve çocuk gezmeye gider. Bu, yeni doğan çocuğun ilk gezmesidir. Dünyayı tanınmasıdır. Çocuğun ilk kez, toplum içine çıktığı bu gezmede birtakım âdet ve inanmalar uygulanır (Teke, 2005: 114).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Bebek kırkı çıktıktan ilk gezmesine çıkarılabilir (K2, K14, K26, K30, K35).
- Bebek ninesinin ve dedesinin yanına götürülür (K18, K30).

1.1.1.3.8. Aydaş Çocuk (Hastalıklı Sıka Çocuk)

Doğduktan sonra normal gelişme sürecini olması gerektiği gibi geçiremeyen, gelişmeyen, sürekli hastalanan çelimsiz çocuklara “aydaş çocuk” denir. Aydaş çocuğu tedavi etmek için birtakım uygulamalara başvurulur.

Bir evin bir çocuğu olduğu zaman; aynı ayda kendi evinin yukarısındaki evde de bir çocuk olursa, aşağıdaki evin çocuğu aydaş olur (Yüksel, 1968: 4689).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Aydaş bir bebek, başka bir aydaş kişinin yakasından geçirilir. Böylece aydaşlığı geçer (K26, K28, K29, K30).
- Aydaş aşısı yapılır. Dört yolun ortasına bir kazan kurulur. Altına odun koyulur ama odunlar yanmaz. Aydaş çocuk kazanın içine oturtulur. Anne, kazanın altına bir odun atar. Gelen sorar: “Burada ne pişiyor?”. Anne cevap verir: “Aydaş aşısı pişiyor” sonra da derler ki: “ Aydaş aşısı pişer mi, bu çocuk da bu hale düşer mi?” (K8, K15, K16, K26, K27).

Aydaş aşısı uygulaması ritüel nitelikte dinsel-büyüsel bir uygulamadır. Çocuğun aydaşlıktan kurtulabilmesi için uygulanan işlem, temsili bir olay şeklindedir. Yapılan işlem, bir çeşit taklit büyüdür.

1.1.1.3.9.Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk

Vaktinde yürüyemeyen ve konuşamayan çocuğa çeşitli dinsel-büyüsel işlemler uygulanır.

Anadolu'daki Uygulamalar

Erzincan'da yürüyemeyen çocuğun ayakları bağlanır, cuma günü caminin önüne götürülür ve camiden ilk çıkana ayağındaki bağ kestirilir. Yürümesi geciken çocuk, bir an önce yürümesi için caminin avlusu etrafında dolandırılır; taze pişmiş ekmek üzerinden atlatılır (Küçük, 1987: 251).

Osmaniye'de yürüyemeyen çocuklar için yapılan uygulamalar arasında ilk sırayı köstek kırma alır. Ayakları bağlanan çocuk yürüyen bir çocuk tarafından kesilir. Kesen çocuğa hediye verilir. Ya da çocuğun ayaklarını bağlayan ipler, Cuma namazından gelen bir kişiye kestirilerek uygulamaya dini bir sembol eklenir. Köstek kırmanın diğer uygulamasında da yürüyemeyen çocuğun eline çok sevdiği bir şeker verilir. Ayağa kaldırılır. Yürüyen bir çocuk, yürüyemeyen çocuğun elinden şekeri alır kaçar. İnanca göre bu duruma dayanamayan ve çok kızan çocuk yürümeye başlar (Teke, 2005: 120).

Yusufeli yöresinde vaktinde yürümeyen çocukların topuklarına yumurta akı sürülür. Sıcak tandır ekmeği bir bakır kapta terletilir, buğusu çocuğun vücuduna sürülür (Özder, 1967: 4112).

Feke'de konuşamayan çocuk ocağa götürülür. Çocuğa okunmuş su içirilir. Muska yazdırılır (Karakaş, 2005: 33-34).

Erzincan'da erken konuşamayan çocuk ahıra götürülür ve hayvanların bağlandığı bağ ile bağlanır (Küçük, 1987: 251).

Yusufeli'nde konuşamayan çocuğun dil altındaki bağ ustura ile kesilir (Küçük, 1987: 251).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan'da zamanı geldiğinde yürüyemeyen ya da konuşamayan çocuklar için çeşitli pratikler uygulanmaktadır. Bunlar:

- Yürümesi geciken çocuk Tılan Ocağı'na götürülür (K13, K14, K18).
- Konuşması geciken çocuk yatırlara götürülür (K2, K18).
- Yürümesi veya konuşması geciken çocuğu doktora götürürler (K1, K3, K26, K40).

- Yürümesi veya konuşması geciken çocuğu hocaya götürürler (K1, K2, K13, K14, K30).
- Yürüyemeyen çocuğun ayağına cuma günü sela ile ezan arası ip bağlarlar. Bu ipi üç kere bağlayıp çözerler (K28, K29, K30).
- Konuşamayan çocuğun ağzına, kendi kanından olmayan biri terliğin tersiyle üç defa vurur (K28, K29, K30).
- Yürüyemeyen çocuğun ayağına simit takılır. Biri simidi ısırp kaçar. Sonra o simit çocuk yürüyünceye kadar saklanır ve daha sonra suya atılır (K8, K9, K15, K16, K18, K20, K26, K27).

Kozan'da yürüyemeyen çocuğa uygulanan ayağına simit takma pratiği, taklit büyüğü olarak değerlendirilebilir. Yürümesi ve konuşması geciken çocuğun yatırlara ve hocalara götürülmesi dinsel-büyüsel içerikli uygulamalardır.

1.1.1.3.10.Huy Kesme

Çok ağlayan, huysuzluk ve yaramazlık yapan ve bunu huy haline getiren çocukları, huylarından vazgeçirmek için yapılan birtakım işlemler ve uygulamalar vardır. Bu uygulamaların bütününe “huy kesme” adı verilir.

Anadolu'daki Uygulamalar

Osmaniye'de çok ağlayan çocuğun ağzı, üç cuma papuçlanır. Papuçlama işini kanı karışmadık birisi yapmalıdır. Çocuğun ağzına vurulan terlik de babanın eski bir terliği ya da ayakkabısıdır. Bu şekilde çocuğun huysuzlanmayı bırakacağına inanılır (Teke, 2005: 121).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Yörede huysuzluk yapan çocuğun bunlardan vazgeçmesi için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Doktora götürülür (K2, K3, K4, K5, K8, K9, K11, K12, K14, K15, K26, K27, K38).
- Dua okunur (K2, K3, K4, K5, K8, K9, K11, K12, K14, K15, K18, K33, K34, K35, K38, K39).
- Hocaya götürülür (K2, K15, K16, K18).

Kozan yöresinde uygulanan huy kesme işlemleri dinsel içeriklidir. Bununla birlikte tıbbın imkanlarından da faydalanılmaktadır.

1.1.1.3.11. Sütten Kesme

Sütten kesilme zamanı gelen veya emme süresi gereğinden fazla uzayan çocuğu sütten kesmek için halk arasında birtakım pratikler uygulanır.

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Çocuğu sütten kesmek için çocuğa bir hafta annesini göstermezler (K14).
- Sütten kesme normalde 2 yaşında olur (K8, K15, K16).
- Göğsün başına salça sürülür (K28, K29, K30).
- Mezla sakızına saç yapıştırılır ve göğsün ucuna yapıştırılır. Bunu gören çocuk tiksindir (K28, K29, K30).
- Memenin başına annenin saçı yapıştırılır (K8, K26, 34, K35, K37).
- Memenin başına acı biber sürülür (K15, K16, K18, K20, K27).
- Memeye tuz sürülür (K8, K26).
- Bunun yanında bazı çocuklar emziği de uzun süreli kullanmaktadırlar. Emziği bıraktırmak için de şu uygulama dikkati çeker:
- Çocuğun emziği bırakması için çerçiden sabır taşı alınır. Sabır taşı bir bardak suda ıslatılır. Emziğin meme kısmı sabır taşının suyuna batırılır. Memeyi ağzına alan çocuk tadından tiksindir (K28, K30).

1.1.1.3.12. İlk Diş/Saç Kesme/Tırnak Kesme

Doğumdan sonra çocuğa uygulanan âdet ve inanmaların bir kısmı da ; ilk dişin çıkmasında ve ilk tırnağın kesilmesinde uygulanır. Çocuğun ilk dişinin çıkması aile ve çevresi tarafından sevinçle karşılanır. Çıkan bu dişle birlikte çıkacak diğer dişlerin de sağlam olması için törenler uygulanır. Anadolu’da bu törenler; diş buğdayı, diş hediği, diş bulguru gibi adlarla anılır. Çocuğun ilk tırnağının kesilmesinde de birtakım âdet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun eli, tırnakları kesildikten sonra, içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur; oradan aldığı paralar, erkekse büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, kızsıa çeyizine “maya” olarak saklanır (Boratav, 1984: 155).

Anadolu'daki Uygulamalar

Adana'da bebeğin ilk dişi için hedik kaynatılır. Hedik, buğday, nohut ve baklanın haşlanmasıyla elde edilir. Hediğin ilk kez Hz. Muhammet'in ilk dişini çıkardığı zaman annesi tarafından yapıldığına inanılır. Çocuğun ilk dişini çıkarması sevinçle karşılanır. Çıkan dişle birlikte, diğer dişlerin sağlam olması için uygulanır. Diş buğdayına diş hediği adı da verilir. Üzerine şeker dökülerek yenir. Akraba ve komşulara dağıtılır (Artun, 2000: 70).

Erzurum'da çocuğun dişinin çıktığını ilk kim görürse o, çocuğun üstündeki zıbını yakasından aşağı doğru yırtar. Çocuğun dişinin çıkması ailede sevinç yaratır. Diş çıktıktan bir hafta veya 10 gün sonra "Diş Hediği" töreni yapılır. Akrabalar ve komşular bu törene davet edilir (Taş, 1994: 211).

Erzincan'da çocuğun dişleri çıkmaya başlarken, dişleri kolay çıksın diye diş hediği yapılarak komşulara dağıtılır. Komşular çocuğun evinde toplanıp eğlenir ve hedikten yerler (Küçük, 1987: 251).

Erzurum'da çocuğun saç ve tırnaklarının kesilmesi bir tören havası içinde yapılır. Çocuk bir yaşına gelinceye kadar tırnakları kesilmez. Tırnakların melekler tarafından kesildiğine inanılır. Üç veya dört yaşına kadar da saçları kesilmez. Kesilen ilk tırnak bir beze sarılarak saklanır. Kesilen saçlar ise terazide para ile tartılarak saç ağırlığı kadar para yoksullara verilir. Kesilen saç da çocuğun ailesi tarafından saklanır (Taş, 1994: 212).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde ilk diş ve saç kesme ile ilgili yapılan uygulamalar şunlardır:

- Bebeğin ilk dişini gören, bebeğe hediye alır (K2, K4, K5, K8, K11, K14, K16, K23, K26, K30).
- İlk diş çıktığında darı ile buğday kaynatılır (K2, K16, K18).
- Bebek ilk diş çıkarmaya durdu mu "darı hediği" kaynatılır. Darı hediğinin içinde darı vardır. Darı kaynatılıp komşulara dağıtılır (K18).
- İlk dişte "hedik" yapılır. Hedik, mısır ve buğdaydan oluşur. Mısır ve buğday haşlanır. Bunlar haşlandıktan sonra tabağa konur. Üzerine boyalı şeker konup komşulara dağıtılır. Hediği alan komşu karşılığında içinden gelirse hediye verir, gelmezse de hedik tabağı boş döner (K14).
- Çocuğun saçının ilk kez kesileceği zaman da bazı pratikler uygulanır:

- Bebeğin saçı yaşına değene kadar kesilmez (K2, K18).
- Bebeğin saçı 1 yaşında kesilir (K8, K15, K16, K26, K27).
- Adaklı çocukların saçları yedi yaşında kesilir (K1, K2, K14, K18, K30).
- Bebeğin saçını ilk kim dibinden kazırsa, o kazıyan kişi bebeğe hediye verir (K18).
- Tırnağı kırkı çıkıncaya kadar kesilmez. Eğer kesilirse, ilerde hırsız olacağına inanılır (K2, K14, K18, K23, K30, K35, K36, K37).
- Çocuğun tırnağı, babasının cebinden para alınca kesilir (K8, K26, K27).

Kozan yöresinde ilk dişin çıktığı zaman yapılan “hedik” uygulaması, diğer toplumlarda da görülen yaygın bir uygulamadır. Hediğin amacı, bebeğin ilk çıkan dişini kutlamak ve bu mutluluğu hedik denilen yiyeceği dağıtarak bu mutluluğu etraftaki insanlarla paylaşmak düşüncesidir.

1.1.1.3.13.Kız Çocuklarında Kulak Delme

Ülkemizde, kız çocukları doğduktan sonra kulakları delinir. Eski toplumlardan günümüze kadar, insanlar süslenme ihtiyacı duymuşlardır. Bu amaçla, burunlarına, kulaklarına, boyunlarına, el ve ayakları ile parmaklarına çeşitli süs eşyaları, takılar takmışlardır. İlkel insan, taktığı bu takılar ve uğurlukların kendisini tehlikelerden koruyacağına inanmıştır. Kimi zaman süs eşyası kimi zaman da dışarıdan gelebilecek etkilere karşı takılan bu nesneler, günümüz toplumlarında da görülmektedir (Başçetinçelik, 1998: 103).

Anadolu’daki Uygulamalar

Karaisalı ve çevresinde eli yatkın bir kadın yorgan iğnesini ateşte iyice ısıtıp kulak deler. Kulak delinmeden önce sarımsağın bir dişi ortadan ikiye ayrılır, kulağa sürülür, böylece kulak delinirken fazla acımaz. Kulak delindikten sonra delik kapanmasın diye ip halka şeklinde bağlanır, çocuk bir zaman öyle gezer (Kök, 2006: 27).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan’da kız çocuklarının kulağını delme ile ilgili şu uygulamalar vardır:

- Kız çocuklarının kulağı 2-3 yaşlarında delinir (K2, K14).
- Bebek doğar doğmaz delinir (K8, K16, K18).

1.1.1.3.14. Değerlendirme

İnsan yaşamında başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar, doğum, evlenme ve ölümdür. Bu üç aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören ve dinsel-büyüsel işlem toplanarak bu geçiş dönemlerini şekillendirmekte ve çoğu zaman da yönetmektedirler.

Bu üç önemli geçişten ilki olan doğum hemen her toplumda mutlulukla karşılanan bir olay olmuştur. İster büyük ister küçük topluluklarda, etnik yapısı ne olursa olsun doğum hep, soyun ve bununla beraber gücün artışı, anne ve babanın geleceğe daha güvenle bakışını, saygınlığı ve güzelliği temsil eder.

Doğum olayı ile birlikte gelenekler, inançlar, töre ve görenekler de bu olayın etrafında şekillenir. Doğum konusunda, Kozan ve çevresinde birçok inanç ve pratikler dikkat çekicidir. Bu âdet ve inanmalar, uygulamalar doğum öncesinden itibaren başlar. Dünyaya sağlıklı bir bebek getirmek için Kozanlı anne-baba ve ailenin diğer fertleri büyüklerinden gördükleri pratikleri büyük bir inançla uygularlar. Adak adamadan, şifalı bitkilere, ocak ve ziyaretlerden sağlık ocaklarına kadar pekçok yönetime başvurulmaktadır.

Kozan halkı, bugün modern çağın imkan ve fırsatlarını kullanmakla beraber hala geleneğin öğrettiklerini uygulamaya devam etmektedirler. Bazı uygulamaların çağın gerisinde kaldığını bilmekle beraber bu gelenek-görenek, inanç ve âdetlerin uygulanması alışkanlıklardan dolayı devam ettirilmektedir. Eskisi kadar yoğun olmasa da örf ve âdetlere uyulmakta ve yaşlılar, aile büyükleri bu pratiklerin uygulanmasında etkin olmaktadır.

1.1.2.Sünnet

Geleneksel kültürde önemli bir yeri olan sünnet, erkek çocuğunun doğumdan sonra yaşadığı bir geçiş dönemidir. Ülkemizde dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katı ve yaygın olanı sünnet geleneğidir. Her anne baba bu geleneğe uymak zorundadır. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür (Başçetinçelik, 1998: 103).

Sünnet görünüşte bir erkeğin cinsel organından bir miktar derinin cerrahi müdahale sonucu alınması gibi görünmektedir. Fakat işin bir de dinî ve bilimsel yönü vardır. Sünnet her şeyden önce Hz. Muhammed'in buyruklarıyla Müslümanların uyguladığı dinî bir vecibedir. Sünnet olmak, tüm Müslümanlar için terk edilmez bir

sünnettir (Yani Hz. Muhammed'in uyguladığı ve uygulattığı fiillerden biridir). Sünnetin çocukluk döneminde yapılması uygundur ve böyle tavsiye edilmiştir. Sünnetin bilimsel yönü ile ilgili olarak kimi bilim adamları ise, çeşitli hastalıkları önleyeceği, erkek için birtakım faydalar sağlayacağı bir yaklaşım bulunmaktadır. Müslüman olan toplumumuzda, aileler çocuklarının sünnet olmasına son derece önem gösterirler. Sünnet törenlerini bir bayram ve şölen havasında icra ederler. Dost, akraba ve komşular sünnete katılırlar ve sünnet olan çocuğa takı takarlar. Bu arada tören sahipleri de misafirlere çeşitli ikramlarda bulunurlar. Çocuk sünnet olurken sünnetçiye yardım eden ve bu arada çocuğu tutan kişiye de “kirve” denilir. Sünnet olmak bir çocuğun yavaş yavaş ergenliğe ve delikanlılığa geçiş dönemini simgeler. (Şişman, 2001: 453).

Sünnet zamanı ve mevsimi olarak daha çok ilkbahar, yaz ve sonbahar mevsimleri tercih edilmektedir. Günümüzde özellikle kentlerde sünnet düğünü için cumartesi ve pazar günleri seçilmektedir (Artun, 2005: 143).

Anadolu'daki Uygulamalar

Feke yöresinde sünnet törenini ekonomik durumları iyi olan aileler düğün şeklinde yapabilmektedirler. Sünnet düğünü yapılmadan önce kirve seçilir. Kirve yakın çevreden, komşudan biri olur. Düğünden önce çocuğun kıyafetleri ailesi tarafından alınır. Cumartesi günü akşam kına gecesidir. Bu gecede davul zurna ile eğlenilir. Kirve ve sünnet olacak çocuk karşılıklı oynarlar. Yine bu gecede misafirlere yemek hazırlanır. Pazar günü çocuğun sünnet edildiği gündür. Çocuk sünnet edildikten sonra ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak mevlit okutulur, yemek verilir. Çocuğa kirvesi ve gelen misafirler altın takarlar. Bazı misafirler ise çocuğun yastığının altına para koyar (Karakaş, 2005: 76).

Karaisalı ve çevresinde sünnet töreni için hazırlıklar yapılmaktadır. Karaisalı ve çevresinde sünnet genellikle ilkokul çağı ve öncesinde yapılır. Erkek kardeşlerin arasında yaş farkı varsa da büyük olan sünnet ettirilirken diğerleri de sünnet edilir. Sünnetten önce kına gecesi yapılır. Sünnet düğünü için kirve seçilir. Sünnet olacak çocuğa özel sünnet kıyafetleri alınır. Kına gecesinde yemekler yenir, sünnet olacak çocuk ve yakınları oynarlar. Çocuğun kirvesi ve gelen misafirler çocuğa altın, saat veya para takarlar (Kök, 2006: 63).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde sünnetle ilgili âdetler ve uygulamalar şunlardır:

- Sünnet, 5-10 yaş arası olur (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K26, K27, K30, K33, K41, K42).
- Sünnet, çocuk küçükken yapılır. Sünnetin yapılması için en çok tercih edilen mevsim sonbahara doğru veya sonbahardır. Gücü kuvveti yeten, çocuğuna sünnet düğünü yapar (K1, K2, K13, K21).
- Sünnet olacak çocuk, sünnet olayı için hazırlanır. Hoca gelir, Yasin ve dualar okur. Sünnet yapılır. Sünnete hısım akraba gelir. Yemek yenilir (K1, K16, K19, K28).
- Sünnette kurban kesme aileye bağlıdır. Ailenin maddi durumu müsaitse kurban da keser, düğün de yapar (K1, K13, K20, K41, K42).
- Sünnet için iki mevsim tercih edilir. Bunlardan biri murt karası (sonbahar), diğeri azgan çiçeği (ilkbahar) mevsimleridir (K1).
- Fakir ve yetim çocukların sünnetini durumu iyi olanlar karşılar (K1, K13, K18, K19).
- Sünnet düğününde aptallar olur. Aptallar, eğlencelerde, ramazanda davul çalarlar; bunların eşleri ise dilenir. İşte sünnete gelen aptal bir tavuk karşılığında, davul çalıp çocuğu ve gelenleri eğlendirirken sünnet de eder (K1, K2).
- Kirve olayı eskiden yoktu, yeni çıktı. Kirve çocuğu tutar, ona hediyeler alır (K1, K2).
- Sünneti yapan kişi, kesip ilaçladıktan bir gün sonra mutlaka gelir. Sünnet yapan kişi aptal denilen kişilerden biriye beraberinde getirdiği ilaç bitkisel bir ilaçtır ve bu ilaçtan çocuğa sürer (K1, K2).

Kozan yöresinde sünnet, diğer müslüman Türk toplumlarında olduğu gibi dinin bir gereğidir. Erkek çocuğunun, erkekliğe ilk adımı olarak görülür ve bu olay, anne baba için gurur kaynağıdır. Kozan insanı sünnet kavramına o kadar önem verir ki, kimsesiz olan çocukların sünnetini de maddi durumu iyi olanlar kendi aralarında birleşerek yaptırırlar. Maddî durumu yerinde olanlar, bu özel günü düğün havası içinde kutlamayı tercih ederler. Bununla birlikte okunan dualar da sünnetin önemli bir parçasını teşkil eder.

1.1.3. Askerlik ile İlgili Adet ve İnanmalar

Türk halkı askerliği kutsal bir görev sayar. Askerlik çağına gelmiş delikanlının askere yolcu edilmesi, askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiiere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemidir. Her törende olduğu gibi askerliğin etrafında da bir adetler, inanmalar, pratikler zinciri oluşmuştur. Türkiye’de askerliğini yapmamış insan yarım insan sayılır. Askerlik bir eğitim yuvası olarak görülür, insan hayatının bir dönüm noktası olarak kabul edilir (Artun, 2000:84).

Anadolu delikanlısı askere giderken davullu zurnalı ve dua ile uğurlanır. Askerden dönüşünü veya izinli gelişini müjdeleyen hediyeler verilir. Sağ salım dönerse kurbanlar adanır. Yakın zamana kadar köyünden dışarı çıkmayan Anadolu delikanlısının gurbete ilk çıkışı askerliğiyledir. Onun için askerde hep düşündüğü ailesi ve memleketidir. Bunu mektuplarında çok güzel belirtir. Terhisi yaklaştıkça günlerini hatta saatlerini hesap etmeye başlar. Askerlik anıları ömrü boyunca sürer (Bahçeçi, 1972: 11).

Askere gidecek gencin ailesinin durumu uygunsa mevlit okutur. Mevlit gencin askerliğini kazasız, belasız bitirmesi için okutulur. Mevlit sırasında da bu niyetle dualar edilir. Âdete göre bir kurban kesilir. Kesilen kurbandan yemekler yapılır ve gelen misafirlere ikram edilir. Misafirlerle askere gidecek genç ilgilenir. Askere gidecek gencin askere gitmesine birkaç gün kala sağ serçe parmağına kına yakılır. Halk kültüründe kına yakılması yaygındır. İnanişaya göre koçlara yakılan kına; Allah’a kurban etmek için; kızların saçlarına gelinin ellerine yakılan kına; kocasına kurban etmek içindir. Kınada davul zurnayla akraba, yakın dostlar ve köyün gençleri eğlenirler. Kınaya gelenler askere gidecek gence hediye getirirler. Kınadan sonra askere gidecek genç ve arkadaşları köyde erkeklerin toplu halde bulunduğu yerlere giderek herkesle tek tek vedalaşıp, helallik ister (Artun, 2000: 85).

Anadolu’daki Uygulamalar

Feke yöresinde askere gitme sırasında birtakım âdetler uygulanır. Askere gidecek olan genç, işini bir hafta önceden bırakır. Aile çiftçi ise gence iş yaptırılmaz. Yakın akrabalar ve komşular genci sırasıyla yemeğe çağırırlar. Askere gidileceği gün genç akrabalarını ve komşularını gezerek onlarla vedalaşır. Aynı gün askere gidecek

olan gencin ailesi ya da arkadaşları davul getirirler. O gün genç gidene kadar davul çalınır ve yöreye özgü çeşitli oyunlar oynanır. Gidiş zamanı geldiğinde genç orada bulunan arkadaşlarıyla vedalaşır. Bu arada gencin cebine oradakiler para koyarlar. Gencin koluna kırmızı kurdele bağlanır. Genç, yakın arkadaşları ve ailesi tarafından arabaya kadar uğurlanır. Giden gence bir simit ısırtılır ve bu simit genç gelene kadar evin duvarında asılı kalır (Karakaş, 2005: 76-77).

Karaisalı'da askere gidecek olan gence simit ısırtılır ve simit evin duvarına asılır. Böylece askerin kısmeti için geri döneceğine inanılır. Askere gitmeyen eksik adam sayılır, kız verilmek istenmez (Kök, 2006: 65).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde askerlikle ilgili uygulamalar şunlardır:

- Askerlik görevini devlet, bir kağıt ile gence bildirir (K1, K13, K19, K41, 42).
- Askere gidecek genç, askeriyede muayene olur. Muayeneden sonra askere gidecek gence aile içinde gidici gözüyle bakılır (K1, K13).
- Askere gitme günü gelince evde mevlit okutulur. Askerin eline kına vurulur. Kına yakma sebebi, askerin vatana kurban olmasıdır (K1, K2, K8, K9, K12, K15, K16, K18, K20, K22, K33, K34, K38).
- Köyün gençleri, köy meydanında toplanırlar, aptalı çağırırlar. Eğlence ve arkasına da vedalaşma olur. Askerin gideceği sabaha kadar kimse uyumaz (K1).
- Askere gidecekleri bir şenlik havasında uğurlarlar. Davul ve zurnalar çalar. Davul ve zurnalarla terminale kadar götürürler. Bu uğurlama şekli Kozanlıların devlete bağlılığının bir ifadesidir. Konu komşu, sanki bir düğün varmış gibi eve davet edilir. Evde asker şerefine yemekler yapılır, yenir. Gencin askere gitme günü en güzel şekilde kutlanır. Mutlu bir gün olarak kabul edildiği için düğün havasında geçer (K1, K2, K6, K7, K13, K14, K18, K20, K21, K41).
- Asker uğurlamaya hısım, akraba, komşular ve askerin arkadaşları gelir. Evde eğlence yapılır ve davul-zurnalar çalar (K28, K30, K33, K38).
- Fakir veya kimsesiz gençlerin askere uğurlanmalarında Kozan halkı çok duyarlıdır. Asker ailesine maddi katkıda bulunurlar (K13, K18, K19, K42).

- Askere gidecek genç büyüklerinin, yakınlarının, tanıdıklarının elini öper. Bunun üzerine bu kişiler de gencin cebine 20-50-100 lira ne çıkarsa koyarlar (K1, K2).
- Askerin vedalaşması 1 ay içinde başlar. Uzak akrabalarından başlar ve konu komşu vedalaşması son birkaç gün içinde olur (K13).

Askerlik de, sünnet gibi, erkek çocuğunun hayatında önemli bir dönemdir. Askerlik, erkeğin aşması gereken önemli bir aşamadır. Sünnetle erkeklığe adım atarken, askerlik bitiminde tam bir erkek sayılan genç, askerliğe düğün havası içinde uğurlanır. Kozan halkı, vatanına ve milletine bağlı bir toplum olduğu için, çocuklarını askere büyük bir gurur ve sevinçle uğurlarlar. Vatan borcu olarak niteledikleri askerlik görevini yapmayan erkeğe, kız vermek de güçtür. Kimsesi olmayan genci de askere göndermek, Kozanlı halkın bir görevi niteliğindedir. Diğer bir deyişle, askerliği gelen kimsesiz gençleri, maddi durumu yerinde olan aileler biraraya gelerek askere gönderirler, masraflarını karşılarlar. Bu durum, Kozan yöresindeki dayanışmanın ne denli güçlü olduğunu da göstermektedir.

1.1.4.Evlenme

İnsan hayatının üç önemli “geçiş dönemi” vardır; doğum, evlenme ve ölüm. Bu dönemlerin herbirinde, ait olduğu bölgelerin kültürel yapısına uygun olarak çeşitli örf, âdet, töre, anane, gelenek, görenek, ayin ve inanışlar gerçekleştirilir. Kanunlar kadar etkili olan bu sosyal normların uygulanmasına büyük özen gösterilir., aksi hallerde, hoş gitmeyen olaylar yaşanır (Şimşek, 2003/2: 135).

Evlenme, iki gencin hayatını birleştirmesiyle gerçekleşir. Kadına ve erkeğe yeni bir rol kazandıran evlilik ile aile olabilmenin ilk adımı atılmış olur. Evlilikle gelin ve damat artık eş ve karı koca, evli barklı olmuş, anne ve baba olmak için toplumun ilk olarak öne sürdüğü şartı yerine getirmişlerdir. Evlilikle yeni akrabalık bağları da kurulmuştur(Altun, 2004:89).

Aile olmayı sağlayan evlenme, aynı zamanda evrensel bir olgudur. Her toplum evliliğin her aşamasında bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir. Toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzeyleri, üretim ilişkileri, gelenekleri, kısaca kültürleri, evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Her toplum ya da grup, kendi yapısına uygun

evlenme biçimlerini yeğlerken, yapısına uygun düşmeyecek olanları da önlemeye çalışmaktadır (Örnek, 2000:185).

Bir topluluğun en küçük çekirdeği olan aileler, evlilikler üzerine kurulmuştur. O halde, güçlü toplulukların temelini, sağlam evliliklerle atmak gerekir. Bu düşünceye bağlı olarak, atalarımız evliliğe büyük önem vermiş; “iyi” veya “uğur” sayılan birçok uygulamayı gelenek haline getirirken; “kötü” yahut “uğursuz” sayılan aktivitelerden de kaçınmışlar ve bunların, olağanüstü güçlerinin olduğuna inanılan iyi ve kötü ruhlar tarafından gerçekleştirildiğine inanmışlardır. Böylece, birtakım sosyal normlar kural olarak yerleşmiş, uygulanmaması birçok kavgalara, kötü olaylara yol açmıştır (Şimşek, 2003: 11).

1.1.4.1.Evlendirme Biçimleri

Türkiye’de kültürel değişimlerin daha etkin görüldüğü büyük kentlerde doğrudan tanışıp anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlığını arttırırken, gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde görülen evlenme biçimlerinin başında hâlâ “görücülük” gelmektedir. Görücülüğün aslını, evlenecek erkeğin aile üyeleriyle, akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının daha önceden üzerinde durulan ya da tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip, hem kızı yakından incelemeleri, hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır. Buna “kız bakma”, “görücü çıkma”, “dünür gezme” gibi adlar da verilir. Görücülük yoluyla evlenme biçiminde, evlenecek erkek ve kızdan çok, ailelerin girişimi, isteği ve beğenisi rol oynamaktadır (Örnek, 2000: 185-186).

Türk köylerinin çoğunda, özellikle Karadeniz Bölgesi köylerinde yaygın bir adet olan beşik kertme nişan şöyle olur: İki aile çok küçük olan çocuklarının ileride evlenmelerini garantiye almak amacıyla, henüz çocuklar beşikteyken, onları, kendi aralarında verdikleri bir kararla nişanlarlar. Bu karardan sonra çocukların beşiklerine genellikle bir kertik yapmak adet olduğu için bu nişanlama olayına “beşik kertme” denir. Her törede olduğu gibi beşik kertme nişan töresinin de fonksiyonel bir yararı vardır. Kız tarafı kızın istikbalini ve başlık parasını garanti altına almış, aynı zamanda da kızın “yabana gitme” ihtimalini ortadan kaldırmış olur. Erkek tarafı ise “boyu boyuna”, “soyu soyuna” bir gelin bulmuş olmanın yanısıra, ileride tarlada veya evde çalışacak bir başka kişiyi de garantilemiş olurlar. Beşik kertme nişan aynı zamanda ilgili iki aile arasında bir dostluk ve dayanışmayı içerir (Ercan, 1973: 28).

Anadolu'daki Uygulamalar

Kadirli ve Sumbas'ta, genellikle görücü usulüyle, iki tarafın ailelerinin rızaları alınarak evlilik yapılır. Ayrıca az da olsa "kız kaçırma" olayına da rastlanır. Kız kaçırma ya maddi imkansızlıklara bağlı olarak ya da gençlerin evlilik isteğine aile büyüklerinin karşı çıkması üzerine gerçekleştirilir (Şimşek, 2003: 136).

Karaisalı'da gençler anlaşmışsa kızın evine dünürücü gidilir, aileler de onay verir. Anlaşan gençlere aileleri razı gelmezse, gençler kaçar. Kaçan gençler aracılar yoluyla ailelerini razı etmeye, aileleriyle barışmaya çalışırlar (Kök, 2006: 30).

Feke yöresinde; gençlerin aralarında anlaşarak ve ailelerin onayı ile, görücü usulü ile ve kız kaçırma şeklinde evlilikler görülmektedir. Anlaşarak yapılan evliliklerde gençler birbirlerini tanıdıktan sonra evlenmeye karar verirler. Bunu ailelerine bildirirler. Erkeğin ailesi kızı istemeye gider; ancak gençler daha önceden anlaşmışlarından bu bir formaliteden ibarettir (Karakaş, 2005: 37).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Genellikle görücü usulü olur (K1, K2, K3, K4, K5, K8, K11, K13, K14, K18, K19, K21, K27, K30, K34, K35).
- Kız kaçırma olur. Kız kaçırma yoluyla evlenme, kızın ailesinin kızı vermemesi durumunda gerçekleşir. Kız kaçırma olayında aile bu durumdan hoşlanmasa da araya aracılar girdiği için kabul etmek zorunda kalır. Eğer iki aile arasında çok büyük bir husumet, kin yoksa kız kaçırma olayı kabul edilir (K1, K2, K13, K14, K15, K16, K27).
- Kız kaçırma olayı olursa kız mecburen verilir (K2, K9, 18, K19, K37).
- "Beşik kertmesi" olur. Kız ve erkek bebekler doğduğunda beşiklerine kertik atılıp aileleri tarafından çocuklarının evleneceklerine dair söz verilir. Beşik kertmesinde çok büyük bir zorlama yoktur fakat bu olayda ileride kızdan çok oğlan evlenmeyi istemezse kertme bozulur. Kız istemediği halde bu işin yapıldığı görülmüştür (K1, K2, K13, K14, K18).
- Kız kaçırma olmaz (K13, K14, K18).
- Beşik kertmesi az da olsa vardır (K13, K14).
- Yakın akraba ile evlilik vardır. Teyze kızı teyze oğlu gibi evlilikler vardır (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K23, K24, K25, K28, K30, K33, K34, K35).

- Evde kalmışlar için çöpçatanlar olur. Evde kalmışları görüştürüp evlendirir (K1, K2).
- İç güveysi evlilik yoktur (K1, K2, K4, K5, K8, K9, K14, K15, K16, K18, K23, K24, K28, K30, K33, K34, K35).
- Gençler birbirlerini severek evlenirler (K13, K14, K26, K33, K36).
- Gençler istekleri dışında zorla evlendirilmezler; fakat nadiren de olsa zorla evlendirmelere rastlanır (K1, K2, K18, K19).
- Son zamanlarda, özellikle tahsil yapan gençler arasında, anlaşarak evlenme sayısı artmıştır (K13, K18, K26).
- Eskiden kızla oğlana evlenmek isteyip istemedikleri danışılmazdı. Aile uygun gördüyse kız da oğlan da kabul etmek zorundaydı. Oğlanın sevdiği kızla evlenme isteğini ailesine söylemesi çok zordu (K1, K2, K14, K15, K35, K37, K41).
- Süt kardeşleri asla evlenemezler. Aynı sütü emdikleri için bacı-kardeş sayılırlar (K1, K2).
- İç güveysi olayı yoktur. Kız erkek evine gelin gelir. Kız tarafı zengin ise çiftlere yardımcı olmak maksadıyla ev veya tarla verebilirler. Damadı tarlada çalıştırırlar. Yoksa kızın evine erkek kolay kolay gitmez (K1, K2, K4, K5, K8, K9, K14, K15, K16, K18, K23, K24, K28, K30, K33, K34, K35).

1.1.4.2.Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme

Evlilik çağı ve yaşı kırsal kesimlerde şehir yaşamına göre daha erken başlamaktadır. Kırsal kesimlerde ergenlik çağına giriş, ergenlik belirtilerini gösterme ile kız veya erkek çocuk evlenmeye hazır hale geldiğini etrafına göstermiş sayılır. Ergenliğe giren kız ya da erkek çocuk artık kendini yetişkin gibi görmeye başlayıp içinde bulundukları toplumun kendilerine yükledikleri görev ve sorumlulukları yapmaya başlar. Kızlar annelerine bakarak ev işlerini öğrenmek, yemek yapmak, kardeşlerine bakmak, örgü örmek gibi işleri yaparak kendini anne rolüne, erkekler de babaları gibi çalışıp para kazanarak ve güç gerektiren işleri yaparak baba rolüne kendilerini hazırlar.

Günümüzde gençler, rahatlıkla bu isteklerini ailelerine bildirirken, geçmiş dönemlerde erkeklerin bu arzularını değişik şekillerde ifade ettiklerini görmekteyiz. Her ne kadar çok eski dönemlerde görülen “pılava kaşık saplama”, “ayakkabı çivileme” vs.

gibi olaylar son zamanlarda görülme de; çok sinirli olma, işe gitmeme, evden kaçma, elindeki eşyaları yere çarpma, babanın karşısında kolları açıp gerinme vs. gibi hal ve hareketler bu isteğin ifadesi için kullanılmıştır (Şimşek, 2003: 12).

Kırsal alanda evlenme, kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır. Yasalarımıza göre çocuğun reşit sayıldığı yaş 18'dir. Medeni kanuna göre evlenebilmek için kızın 15,erkeğin 17 yaşını doldurması gereklidir. Ancak, 14 yaşını doldurmuş kızla, 15 yaşını doldurmuş erkek yargıç kararıyla ve ana baba vesayeti ile evlenebilirler (Örnek, 2000: 189-190).

Anadolu'daki Uygulamalar

Adana ve yöresinde evlenme çağı genel olarak 18-25 yaş arasındır. Sıcak iklimin etkisiyle özellikle kızlar daha erken gelişiyorlar. Bunun için daha küçük yaşta evlenen kızlar da bulunur (Özdoğru, 1968: 4796).

Kadirli ve Sumbas'ta daha önceki dönemlerde evlilik yaşı 13-15 yaşlarına kadar inerken, günümüzde herhangi bir sınırlama yoktur. Genel olarak kızlar 15-25, erkekler ise 20-30 yaşları arasında evliliği düşünmektedirler (Şimşek, 2003/2: 136).

Aladağ yöresinde evlilik yaşı konusunda farklı düşünceler vardır. Eskiden ergenliğe kadar kızların başı açık olurdu. Ergenliğe girince eke kadınlar toplanır, kendi aralarında kızın başına yazma örterlerdi. Bu yazmayı asaletli, dürüst kadınlar bağlarsa kızın başından kaymaz, düşmez. Kızın başını örtme bu kızın verilebileceğinin, evlilik çağına geldiğinin işareti sayılır. İsteyen olursa verilebilir, anlamına gelir. Ergenliğe giren oğlan “ben rüyamda kayadan uçtum” der ve erkek olduğunu belli eder. Evlilik düşünülüyorsa evlendirilebilir. Evlilik yaşı kızlar için 14-15, erkekler için 18-20'dir (Yılmaz, 2005: 80).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Ergenlik çağında olan genç evlenebilir (K1, K2, K14, K15, K16, K18, K23, K24, K28, K30, K33, K34, K35).
- Okumayan kızlar ergenliğe girmişse kısmeti çıkınca evlendirilir (K1, K2, K8, K14, K18).

Türk toplumunda gençler, eskiden beri evlenme isteklerini ailelerine doğrudan söyleyememişlerdir. Nadiren gerçekleşen, evlenme isteğinin doğrudan duyurulduğu durumlarda ise, bilgi veren kişi annedir. Anne, baba ile oğul veya baba ile kız arasında köprü ve bilgi aktarıcı görevinde bulunur. Ailenin gizli arabulucusu, mimarı ve idarecisi

olan kadın, mantıklı, tutarlı ve açıklamalarıyla eşini ikna ederek yapıcı tavrını evlilik konusunda da sergiler. Evlenme dileği, 'Ben evlenmek istiyorum' gibi kısa, net ve kolay bir anlatım yerine, kelimeler kullanılmadan çeşitli davranış değişiklikleri, semboller ve remizler aracılığıyla belirtir. Gençler, günlük hayatta kullandıkları çeşitli araç gereç ve pratikler yardımıyla, başta anne ve baba olmak üzere, çevrelerindeki kişilere duygularını anlatmayı tercih ederler. İletişim, ortamlar ve konular ile ilgili kişiler arasında bağlantı kuran bir mekanizmadır. Asli olarak değişmeyen bu faktörlerin yanında, iletişim, konuya ve amaca göre değişen mesajlar taşır. Konunun can alıcı ve dikkat çekici yönlerini içeren mesajların yalnızca sözle ifade edilmesi gibi bir zorunluluk yoktur. Adeta birer 'kod' niteliğinde olan bu mesajlar, sembollerden oluşan bir hareket, bir mimik ya da bir davranış şekli olarak karşımıza çıkabilir. Sözlü olarak anlatılabilecek bir istek, kabul ya da ret gibi her türlü duygu, düşünce ve fikrin tek bir davranış veya davranışlarla belirtilmesi, mesajların amacına ulaşması için yeterlidir. Burada önemli olan, taraflar arasında bunların paylaşımı, ortak unsurların herkesçe bilinmesi ve böylece doğru iletişimin sağlanmasıdır. İletişimin söz ya da mesajla gerçekleştirilmesi, o toplumun kültürel özelliklerini yansıtır. Kelimelerin, iletişimi sağlamada en kolay ve hızlı çözüm olduğu düşünülür. Oysa olumlu ya da olumsuz bir düşünceyi anlatan semboller, mesajın en az söz kadar, duruma göre sözden de çabuk ve doğru olarak geniş kitlelere ulaşmasını sağlar. Daha da önemlisi, Türk aile eğitimi göre, söylenmesi uygun olmayan veya söylendiği takdirde saygısızlık addedileceğine inanılan her türlü fikir ve eylem, semboller aracılığıyla dile getirilir. Bu sayede, dilek, temenni ve cevapları içeren mesajlar, yetiştirilme tarzına uygun olarak, saygı boyutları içinde hedefine ulaşmış olur (Eker, 1998:16–17).

Anadolu'daki Uygulamalar

Erkekler, çok sinirli olma, işe gitmeme, evden kaçma, elindeki eşyaları yere çarpma, babanın karşısında kolları açıp gerinme vs. gibi hal ve hareketleri evlenme isteğinin ifadesi için kullanmışlardır. Kızların evlenme isteklerini ifade etmeleri ayıp sayıldığından fazlaca görülmez. Ama, kızların mutfakta iş yaparken tabakları yere düşürmesi, kapıları çarpması, çabuk sinirlenmesi evlenme isteğinin ifadesi olarak yorumlanır (Şimşek, 2003: 136-137).

Karaisalı ve çevresinde gençler evlenmek istediklerini çeşitli şekillerde belli ederler: Gençler eskiden pilavın ortasına kaşık saplarlar, evlenmek istediklerini belli ederler. Gençler evlenmek istediklerini genellikle anneleriyle konuşarak gösterirler.

Gençler anlaşırsa aracı, gençlerin evlenmek istediklerini ailelerine duyurur (Kök, 2006: 31).

Kozan ve Yöresindeki Uygulamalar

- Erkek evlenmek istediğini ailesine söyleyebilir ama kız söyleyemez (K1, K18).
- Anne ve babasına evlenme isteğini doğrudan söyleyemeyen genç birilerinin aracılığı ile ailesine bu isteğini iletir (K8, K13, K14, K18, K30).
- Aile evlenme yaşı gelen çocuğuna evlenmek isteyip istemediğini sorar (K1, K2, K3, K11, K18, K19, K27, K39, K40).
- Evlenmek isteyen erkek bu isteğini doğruca annesine söyler (K13, K14, K15, K16, K18, K23, K24, K28, K30, K33).

Kozan yöresinde erkeğin, evlenme isteğini kıza göre daha rahat dile getirdiği görülmektedir. Bunun sebebi, kültürdeki erkek egemenliğidir. Erkek çocuğu, kız çocuğuna göre daha özgür yetiştiği ve istediği hareketleri rahatlıkla yapabildiği için, evlenme isteğini söylemesi de etrafta gayet normal karşılanır. Kız çocukları ise bunun tam tersi bir yapıda yetişirler.

1.1.2.3.Evlilik Öncesi

Evlilik öncesi dönem, evlilikle ilgili ilk adımların atıldığı dönemdir. Bu dönem, gelin ya da güvey seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesimi ve nişan safhalarını kapsar.

1.1.4.3.1.Gelin-Güvey Seçimi

Everilme çağına gelmiş kız ve ergen oğlarda aranan vasıflar, kurulacak yuvanın sağlam temeller üzerine oturtulmasında ve ailenin mutluluğunda kuvvet kaynağı olan ve üreyecek nesiller için soyluluk gösteren bir düzene bağlı, gerçekten insancıl vasıflardır (Ataman, 1992: 3).

Anadolu'daki Uygulamalar

Adana ve çevresinde gelin adayında aranan başlıca özellikler şunlardır: Eli yüzü düzgün, becerikli, akıllı terbiyeli olması, namaz kılması, kapalı olması, hamarat olması, elinin işe yatkın olması, ahlakının ve yüzünün güzel olması, iyi aileden olması, damada uygun fiziğinin olması (Başçetinçelik, 1998: 122-123).

Aladağ'da gelin adayı güzel olmalı, uzun boylu olmalı, becerikli, akıllı ve terbiyeli olmalı, abdestli-namazlı olmalı, namaz kılmalı, kapalı olmalı, huyu iyi olmalı, ailesi iyi olmalı, kestiği soğan yenilir olmalı. Yörede güvey adayında da bazı özellikler aranmaktadır: İçki, kumar gibi kötü alışkanlıkları olmamalı, zengin , güçlü kuvvetli yakışıklı olmalı bir işe sahip olmalı, dürüst, namuslu ve akıllı olmalı, askerliğini tamamlamış olmalı, Yaşı kıza uygun olmalı, abdestli-namazlı olmalı (Yılmaz, 2005: 84).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde gelin-güvey seçiminde şunlara dikkat edilir:

- Aileler gelini veya damadı bizzat kendileri seçerler (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K10, K14, K18, K19, K24, K25, K28, K30).
- Aileler gelinlerinin ya da damatlarının tanıdık olmasını isterler (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K10, K14, K18, K19, K24, K25, K28, K30).
- Kızlar genellikle aileden olur. Böyle olursa araştırıp soruşturmaya gerek kalmaz. Aile tanıdık mı, güvenilir mi merakı olmaz. Amca çocukları, teyze çocukları gibi akrabalar tercih edilir (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K23, K24, K25, K28, K30, K33, K34, K35).
- Gelin ve güvey seçiminde aileden dışarıya pek gidilmez (K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K20, K24, K25, K37).
- Gelin-güvey, yakın çevre çocuğu, komşunun çocuğu, bacı çocuğu olabilir (K1, K2, K3, K9, K13, K14, K26, K27).
- Aile gelinin namazlı ve abdestli olmasını ister (K1, K2, K18, K19, K28, K29, K30).
- Gelin iyi huylu olmalıdır (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K23, K24, K25, K28, K30, K33, K34, K35).
- Gelin kapalı olmalıdır (K1, K2, K18, K19, K28, K29, K30).
- Gelin tarla işinden anlamalıdır (K1, K2, K3, K18, K19).
- Gelin ev ve el işlerini becerebilen biri olmalıdır (K2, K3, K8, K9, K11, K12, K15, K16, K18, K26, K27, K34, K35).
- Damat ya da gelin saygılı, efendi, dinine bağlı ve işinde çalışkan olmalıdır (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K23, K24, K25, K28, K30, K33, K34, K35, K36, K37).

Kozan yöresinde gelin-güvey seçiminde ailen ve çevrenin beklentileri, gençlerin beklentilerinden önce gelmektedir. Geçimini tarladan sağlayan Kozan insanı, gelinin veya damadının tarla işinden anlayan biri olmasını doğal olarak ister. Bununla beraber, dini inançları gereği, namaz-niyaz bilen, başı kapalı, dinine bağlı gelinler ailenin rahatlıkla kabul edeceği gelin tipleridir. Aileler, gelinlerinin ya da damatlarının tanıdık, hatta akraba olmasını tercih ederler. Bunun altında yatan sebep, aileler arasında yabancılığa bağlı problemlerin daha başında ortadan kaldırılması ve tarla toprak gibi gayrimenkullerin yabancıya gitmemesidir.

1.1.4.3.2.Kısmet Açma

Evlilik yaşı geldiği halde bir türlü evlenemeyen gençler, kısmet açma ile ilgili birtakım adet ve inanmalara başvururlar.

Anadolu'daki Uygulamalar

Malatya'da, kısmeti kapalı kızların bahtlarının açılması, hiç kullanılmamış bir kilidin, cuma namazından ilk çıkan kişiye açtırılması ile gerçekleştirilir. Böylece kısmetin açıldığına inanılır (Kalafat, 1995: 102).

Kadirli ve Sumbas'ta belirli hocalara gidilir. Türbeler ziyaret edilir, etraftaki ağaçlara bez bağlanır. Kilit açtırılır (Cuma günü, namazdan çıkan ilk kişiye veya dört yol ağzında bulunan herhangi bir kişiye kilit açtırılır). Falcıya gidilir. Gelinin başına takılan telden koparılıp saklanır (Şimşek, 2003: 137).

Muş'ta, evlenme çağı geçen kız, kısmetinin bağlı olduğuna inanır. Eğer bu kız, arka arkaya üç çarşamba, bir oklava alıp, oklavayı ata biner gibi iki bacağı arasına alarak minareye çıkar ve orada şerefeden, üç kere "kırnayınız ve adetiniz batsın, it babaliler" diye devir yaparsa, o kızın kısmeti hemen açılır ve istemeye gelirler, diye inanılır (Kalafat, 1995: 102).

Feke'de kısmeti açılması istenen kızın başının üzerinde kilit açılır. Hocalara muska yazdırılır. Kurşun döktürülür. Nişan kurdelesinden bir parça alınır (Karakaş, 2005: 42).

Kozan Yöresindeki Uygulamamalar

Kozan'da evlenememiş kızlara evde kalmış, kız kurusu gibi isimler takılır fakat bu şakalaşmak içindir. Asla incitme amacı güdülmez.

- Kısmeti açılması için hocalara götürülür (K18, K28, K29, K30, K34).

- Falcılara gidilir ve kilit açtırılır (K8, K15, K16, K27, K33).
- Evde kalmış kız ya da erkekler için her köyde “çöpçatan” denilen kişiler vardır. Bunlar erkek de kadın da olabilir. Genellikle iki evlenememiş genci bulup bir araya getirirler (K1, K2).
- Kısmeti kapalı kızın kısmeti açılsın diye sabah namazında camiye gidilir. Namazdan ilk çıkana kilit açtırılır (K8, K15, K16, K26, K27, K33).
- Gelinin ayakkabısının altına evlenememiş kızın adı yazılır. Düğün sonunda ismi silinmişse evlenecek demektir (K2, K3, K8, K9, K11, K12, K15, K16, K18, K26, K27, K34, K35).

Evlenememiş kızın hocalara götürülmesi dini içerikli bir uygulamadır. Namazdan çıkanlara kilit açtırılması ise büyüsel içerikli bir uygulamadır. Bunların dışında, çöpçatan denilen kişilerin, evlenememiş kişileri evlendirmek için uygun adayları belirlemeye çalışması, insanlar arasındaki sosyal dayanışmanın da bir göstergesidir.

1.1.4.3.3. Görücülük/Kız İsteme

Her toplumda evlenme olayı bir dizi seramoni, pratik ve geleneksel davranışlarla gerçekleştirilmektedir. İki gencin bir yuva kurması yalnızca bu iki kişiyi ilgilendirmez; iki aile, içinde yaşadıkları toplum bu konuyla ilgilidir ve asla dışında kalamazlar (Nahya, 1987: 257-258).

Geleneksel kesimde, evlenme işi; kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya başlarlar. Bu konuda arkadaşlar komşular da yardımcı olur (Örne, 2000: 190).

Eski düğünlerin en önemli ve ilginç yanı kız isteme idi. Evlenme çağına gelen genç, bu isteğini babasına söyleyemediği için daha önce sözünü ettiğimiz birtakım eylemlerde bulunur, sonuç almazsa, istediğini anası yoluyla duyurur, bir manicikle dokundururdu (Ataman, 1992: 12).

Anadolu'daki Uygulamalar

Adana'da erkeğin ailesi kızı tanımıyorsa, kız tarafını tanıyan bir kimse ile kimi zaman haber verilerek kimi zaman da haber verilmeden kız görmeye gidilir. Kız

beğenilirse başka birgün yakın akrabalarından iki üç kişi kızı istemeye giderler (Özdoğru, 1968: 4796).

Feke yöresinde görücülük/kız isteme konusunda uygulanan bazı âdet ve inanmalar vardır. Kız istemeye gitmek için özel bir gün yoktur; fakat perşembe günü akşam yani cuma arifesinde gitmek iyi olur. Düğünlerde görülüp beğenilen kız araştırılır ve bir aracı ile dünürücü gitme isteği kızın ailesine iletilir. Kız istemeye giderken tatlı ya da lokum götürülür. Kız istemeye bu işlerde tecrübeli bir aile büyüğü, anne, baba ve erkek gider. Kız Allah'ın emri ve peygamberin kavliyle istenir (Karakaş, 2005: 43).

Sivas'ta delikanlı askerden dönünce ana baba kolları sıvayarak, eşin dostun da yardımını sağlanarak kız aramaya çıkılır. Kız bulununca burada gerekli ortamı hazırlamak dünür denen aracı kadınlara düşer. Göze kestirilen kızın evine iki üç kadınla birlikte gidilir. Kız beğenilirse gidilir kız evine... Kız evine giden kadın sayısı daha da çoğalır. Ve sonunda niyet açılır (Egin, 1968: 4715).

Hatay'da dünürler köyün ileri gelen kişilerinden olur. Kişilikleri kuvvetlidir. Ne denli çok zat-ı muhterem giderse dünürlüğe, o denli şerefleri artar. Her iki taraf da memnundurlar bundan. Erkek babası, ileri gelen bu dostlarla kız evine gider. Kız evi gereken misafirperverliği gösterir. Kahveler, çaylar, sigaralar içilir (Özdemir, 1968: 5111).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan'da kız istemeye, “görücü gitme, dünürlüğe gitme” gibi isimler verilir.

Kozan'da görücülük/kız isteme ile ilgili şu uygulamalar vardır:

- İstenecek kız genellikle tanıdık bir ailenin veya akrabanın kızı olduğu için oğlan kızı, kız da oğlanı bilir. Böyle olunca aileler kendi aralarında dialoğa girerler ve isteme konusunu konuşurlar. Eğer uygun ise isteme günü belirlenir (K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K23, K24, K25, K28).
- Kız ve erkek taraflarını araştırıp ailelere haber veren “dünürücü” adı verilen adamlar olur. onlar bunu iş edinmişlerdir; bu yüzden de aileleri iyi tanır. Bunlar kimisine iyi, kimisine kötü derler. Bu dünürçüler, kendi işini kendi halledemeyen, kızı isteyemeyen annenin ve babanın yerine gidip kızı isteyebilir. Kısacası onların işini halleder (K1, K2).

- Kız istemeye oğlanın annesi, babası gider (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K23, K24, K25, K28, K30, K33, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40, K41, K42).
- Kızı görmeye oğlanın annesi, babası ve yakın çevreden akraba veya tanıdıklar gider (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K24, K25, K30, K33, K34, K35, K37, K38, K40, K41, K42).
- Kızı görmeye oğlan götürülmez. Eğer aile kızı beğenirse istemeye gidilirken oğlan da götürülür (K18, K19).
- Kız görmede kahve, çay gibi içecekler ikram edilir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K13, K14).
- Kız isteme olumsuz olursa iş orada biter. Kız tarafı zorluk çıkarırsa köydeki hatırı sayılır kişiler kız evine sırayla gidip aileyi ikna etmeye çalışırlar (K1, K2).
- İsteme gerçekleşirken kıza da fikrini sorarlar. Kız o kişiyi istemezse zorla evlendirmezler (K18, K26).
- Oğlan tarafında bir yanlışlık varsa kızı vermezler. Kozan'da gençler büyüklerin sözünü dinler (K1, K13, K15, K35, K40).
- İlk varışta kız verilmez. Kız tarafı önce bir düşünme ve danışma zamanı ister. Bu sürede oğlan tarafını araştırıp soruştururlar (K18, K19).

Bunların dışında beşik kertmesi olan bir kızın kertilildiği oğlanla evliliği olmayacaksa beşik kertmesi bozulana kadar o kızı bir başkası isteyemez. Bozulduktan sonra o kızı başkaları isteyebilir.

Türk kültürünün önemli bir parçası olan kız isteme merasimi, Türk toplulukları dışındaki kültürlerde görülmemektedir. Türk toplumunda, büyüklere saygı, aile kavramının güçlü olması ve çocuğun küçüklüğünden beri bir aile olgusu aşıl原因arak büyümesi, ailenin insan hayatındaki önemini ilk sıraya çıkarmıştır. Bu sebeple, evlenecek gençler, hayatlarını tamamen değiştirecek bu kararı verirken ailelerine danışırlar veya evlenme olayını tamamen aileleri organize eder. Evlilik yolundaki ilk adım, ailelerin de onayıyla kızın istendiği adımdır. Bu güzel ana iki tarafın aileleri de şahit olmak ister.

1.1.4.3.4.Söz Kesme/Tatlı Yeme/Başlık

“Söz kesimi” dünürçülük, yani kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin , bu anlaşmalarını daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesimi” ya da “söz kesme” denmektedir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler de konuşulur, söze bağlanır (Örnek, 2000: 191).

Anadolu’daki Uygulamalar

Kadirli ve Sumbas’ta kız verildikten sonra, her iki tarafın da yakın çevresi çağrılarak tatlı yenir. Gelin adayına oğlan tarafından giyeceği elbise alınır. Tatlı yeme töreninde davetlilere, oğlan tarafının getirdiği baklava ikram edilir. Ayrıca, gelin adayına alınan söz yüzüğü ile küpe takılır. Yüzükler takıldıktan sonra Kur’an-ı Kerim okunur, ailelerin isteklerine göre imam nikahı da aynı gün kıyılabilir (Şimşek, 2003: 17).

Kırıkkale’ye bağlı Bedesten köyünde evlenme başlıkla mümkün olur. Evlenmek isteyen erkeğin başlık ödemesi gerekir (Demiray, 1966: 4256).

Adana’da söz kesmede kıza alınacak eşyalar liste halinde dünürçülere verilir. Söz kesilince “şirinlik” denen (ağız tadı) lokum veya şeker yenir. Orada bulunanların huzurunda istek listesi “Yedi hacet” okunur. Kız ailelerinin bazıları başlık almazlar. Başlık yerine bu yedi hacet aldırılır. Bazen de hem başlık hem de yedi hacet aldırılır. Yedi hacet şunlardır: Mobilya takımı, tuvalet takımı, manto, gelinlik, çay ve kahve takımı, sandık ve ziynet eşyası(bilezik, küpe, beşibirlik) vb. (Özdoğru, 1968: 4796).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde söz kesme/tatlı yeme ile ilgili şu uygulamalar vardır:

- Söz kesmeye aile ve yakın akraba gider (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K24, K25, K30, K33, K34, K35, K37, K38, K40, K41, K42).
- Allah’ın emri ile kız istenir. Kız istendiği anda kabul edilirse bir söz yüzüğü takılır (K8, K15, K13, K14, K18, K34, K35, K38).
- Kızı isterken “Allah’ın emri peygamberin kavliyle oğlumuzakızımızı istiyoruz” derler (K1, K2, K3, K8, K9, K14, K15, K16, K18, K24, K25, K30, K33, K34, K35, K37, K38, K40).

- Söz kesiminde tatlı yenir (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K24, K25, K30, K33, K34, K35, K37, K38, K40, K41, K42).
- Söz kesmede oğlan sahibi der ki: “Tokadınızı yüzümüze göre vurun.” Yani ne istediğinizi söyleyin. Kızın annesi, ablası, yengesi hatta babası da olabilir, erkek tarafından biriyle ayrı bir odaya geçerler. Odada, bir eve lazım olabilecek eşyaların listesini yaparlar. Örnek: kilim, 5 kat yatak... Eğer uygunsa kabul edilir, uygun değilse birkaç şey çıkarılır. Yine de oğlan tarafı sıkıntıya katlanmak zorundadır. Çünkü Kozan’ın meşhur bir lafı vardır: “Oynamasını bilmiyordun, niye çıktın oyuna?” Yani madem ki geldin, bu işin hakkını vereceksin (K13, K14).
- Başlık parası eskiden alınıyordu. Başlık parası kız için istenir. Alınan başlık parası ile kızın çeyizi tamamlanır ve düğüne katkı sağlanır. Doğudaki gibi büyük paralar değil, küçük bir miktar istenir (K1, K2, K18).
- Başlık parası yoktur (K8, K13, K14, K26).

Kozan yöresinde söz kesme merasimine iki tarafın aileleri katılırlar. Söz kesme, ailelerin, alacakları şeylerle ilgili anlaştıkları bir merasimdir. Kozan’da erkek tarafı, kız tarafına “Tokadınızı yüzümüze göre vurun.” derken, maddi açıdan karşılayabilecekleri kadar eşya ve takı istemelerini ima etmektedir. Fakat kız tarafı da karşı tarafa “Oynamasını bilmiyordun, niye çıktın oyuna?” diyebilir. Yani, madem ki geldin, bu işin hakkını vereceksin. Bundan sonrası artık iki tarafın karşılıklı anlayışına bağlıdır.

1.1.4.3.5.Nişan

Söz kesiminden sonra gelen aşama “nişan”dır. Nişan töreni, genellikle kız evi tarafından düzenlenir. Nişan elbisesini giyen kıza kayınvalidesi ile oğlanın yakınları tarafından “takı” denilen ziynet eşyası takılır (Örnek, 2000: 193).

Nişan törenlerinde, iki tarafın onayladığı sevilen ve sayılan bir aile büyüğü tarafından, kız ve oğlana, iyi dileklerle yüzükleri takılır. Nişan töreninde, kız tarafı ve oğlan tarafı kıza takılar takarlar. Tören aile arasında veya geniş bir davetli arasında yapılır. Eskiden yapılan yemekli nişan törenleri, son yıllarda yerini pastalı ve şerbetli törenlere bırakmıştır. Geleneksel kesimde evlerde yapılan törenlerde kadın erkek ayrı eğlenirlerken, salonda yapılan törenlerde kaç-göçe önem verilmemektedir (Başçetinçelik, 1998: 141).

Anadolu'daki Uygulamalar

Karaisalı ve çevresinde nişan söz kesildikten sonra yapılmaktadır. Son zamanlarda daha az zahmetli olması ve daha ekonomik olması bakımından söz – nişan birlikte yapılmaktadır (Kök, 2006: 36).

Adana'da söz kesmede nişan günü tesbit edilir. Nişan gününe değin nişan hediyeleri alınır. Oğlan evinin kız için aldığı nişan hediyeleri şunlardır: Elbiselik, tuvalet takımı, mendil, çorap, iç çamaşırı, terlik, ayakkabı, bilezik, saat vb. Nişan eş dost arasında oyun oynanarak yapılır. Kız evi de karşılık olarak oğlan evine hediyeler alır (Özdoğan, 1968: 4796).

Feke'de nişandan önce erkek evi valiz yapar. Bu valizin içinde kıza alınan nişan kıyafeti ve diğer hediyeler vardır. Nişan günü kız evine süslenen arabayla gidilir, yani nişan kız evinde yapılır. Daha önceden hazırlanan davul-zurna ya da son zamanlarda orkestra ile çalınır oynanır. Bir süre sonra birbirine kurdele ile bağlı olan yüzükler getirilir. Yüzükleri bir aile büyüğü takar. Yüzük önce kıza sonra erkeğe takılır. Daha sonra yüzüğü takan kişi mutluluğun daimi olması yönünde bir konuşma yapar. Yüzükleri birbirine bağlayan kurdele kesilir. Ardında takı ve kırkım merasimine geçilir. Kırkım; nişana katılanların çifte sağladıkları para ve diğer eşyalardan oluşan katkılardır (Karakaş, 2005: 45).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde nişan töreni şu âdetler etrafında şekillenir:

- Nişan, ailelerin anlaşmasına bağlıdır. Nişan yapılmazsa iki-üç ay içinde düğün yapılır. Fakat kız tarafı nişansız olmaz derse nişan yapılır (K1, K2, K8, K18, K23, K30).
- Hısım akrabaların ve çevrenin olduğu bir nişan yapılır (K1, K2, K3, K8, K9, K14, K18, K23, K30, K34, K35).
- Nişanı kız tarafı yapar (K1, K2, K3, K8, K9, K14, K18, K23, K28, K30, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40).
- Nişan kız evinde olur (K2, K13, K14, K27).
- Nişan salonda ve müzikli de olabilir (K13, K14, K26).
- Nişan sade bir toplantı şeklinde olur (K28, K30, K32).

- Yüzükleri ailenin sözü geçen bir büyüğü takar (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K24, K25, K30, K33, K34, K35, K37, K38, K40, K41, K42).
- Kız tarafına nişanda şu hediyeler verilir: nişan yüzüğü, en az 4 tane burma bilezik, farklı türde takılar... Takı takmak ve armağanlar vermek damat evinin şanındandır. O yüzden damat tarafı gücü yettiğinde hediye verir (K2, K8, K13, K14, K15, K27).

Nişan töreni, evlilik töreninden önceki en önemli adımdır. Evliliğe daha çok yaklaşmış ve daha fazla sorumluluk altına girilmiştir. Nişandan sonra artık evlilik hazırlıkları daha da hızlanmakta ve gençler, kendilerini evlilik psikolojisine daha çok alıştırmaktadır. Sadece gençler değil, aileler de daha fazla biraraya gelip birbirlerini tanır ve düğün için gerekli olan ne var ne yok her şeyi hazırlamaya çalışırlar.

1.1.4.3.6.Nişanlılık

Nişanlılık bir ara dönemdir. Bu dönem genç kız ve genç erkeğin kurulacak yeni yuva için psikolojik ve sosyal açıdan kendilerini hazırladıkları bir dönemdir (Başçetinçelik, 1998: 147).

Nişanlılık süresi ailelerin durumuna bağlıdır. Özel durumlara göre bu süre uzayıp kısalabilmektedir. Geleneksel kesimde önceleri nişanlıların birbirlerini görmeleri ve görüşmeleri engellenirken günümüzde görüşme, yakın akrabaların olduğu ortamlarda gerçekleşmektedir. Nişandan ayrılan çiftlerin daha sonra köy içinden biriyle evlenmesi zor olduğundan bu yöntem uygulanmaktadır. Nişandan sonra bazı yörelerimizde dini nikah da yapılmakta, bu durumda çiftler birbiri ile rahatlıkla görüşebilmektedir (Artun, 2005: 155).

Anadolu'daki Uygulamalar

Adana ve yöresinde nişandan sonra gidip gelmeleriki taraf ailesinin anlayışına bağlıdır. Bazı aileler nişanlıları hiç görüştürmezler. Bazı aileler ise oğlanın kız evine gelmesine izin verirler. Oğlan bu gidişlerinde hediyesiz gidemez. Kurban bayramında oğlan evi bir kurbanlık alarak onu gelin gibi süsler, kordele bağlayıp boynuna bilezik ve ayna taktıktan sonra yakınlarından biriyle kız evine gönderir (Özdoğan, 1968: 4796).

Karaisali'da nişanlılar yalnız görüşmez, ya da odada yalnız kalırlarsa yanlarında bir kız çocuğu ya da bir erkek çocuğu durur (Kök, 2006: 37).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan’da nişanlılık dönemi ile ilgili gelenekler şöyledir:

- Nişanlı çiftler düğün, bayram ve diğer özel günlerde ailelerin yanında görüşebilirler (K3, K4, K14, K15, K16, K18, K19).
- Nişanlıyken çiftlerin birbirlerini görmelerine izin verilmeyebilir. (K1)
- Damat ve ailesi bayramlarda kız evine hediyelerle ziyarete gider (K14, K18, K28, K30, K34).

Nişanlılık döneminin amacı gençlerin ve bu arada ailelerinin birbirlerini daha iyi tanıyıp değerlendirmesidir. Fakat nişanlıların birbirlerini görmeleri kısıtlıdır. Kozan yöresinde aileler, nişanlı çiftlerin yalnız başlarına görüşmeleri konusunda esnek davranmazlar.

1.1.4.3.7.Davet/Okuntu

“Okuntu” okumak fiilinden türetilmiş bir kelimedir. “Okuma”nın, bir kısmı mecazî olmak üzere birçok anlamı vardır. Bu anlamlardan biri de; “bir yere çağırmak, davet etmek” şeklindedir. Anadolu’da ise okuntu; “düğüne çağırmak için verilen hediye; çağrı kağıdı, çağrılık, davetiye; izin kağıdı, pusula vs.” gibi anlamlar ifade etmektedir (Şimşek, 2003: 19).

Anadolu’daki Uygulamalar

Ordu’da davete “Düğüne okumak” denir. Davetiye erkeklere yazılı şekilde yollanır. Davetiyeyle birlikte tavuk, horoz gibi şeyler yollanır. Kadınlar sözlü olarak davet edilir ve çember, sabun, terlik gibi eşyalar verilir (Köksal, 1970: 26).

Aladağ’da eskiden okuntu olarak şeker dağıtıldı. Büyüklere de (köyün ileri gelenleri) çay bardağı yollanırdı. Bardak veya şeker verilirken bu çarşamba bayrak dikilecek, cuma gelin incek denilirdi (Yılmaz, 2005: 98).

Kadirli ve Sumbas çevresinde düğüne çağrı olarak davetiyenin yanında okuntu da dağıtılmaktadır. Okuntu olarak dağıtılan hediyein çeşidi, çağrılan kişinin yakınlık derecesine göre değişir. Büyükanne, büyükbaba, amca, dayı, teyze, hala gibi yakın akrabalara, daha çok elbiselik kumaş gönderilirken, diğer davetlilere; basma, gömleklik kumaş, başörtüsü, havlu, çorap, bardak, kahve fincanı, şeker, kibrit vs. gönderilir. Geleneğe göre, kız evinin dağıtacağı okuntuları da oğlan tarafı alır. Buna “dürü” adı verilir (Şimşek, 2003: 19).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde davet/okuntu ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Kozan’da okuntu (davetiye) olayı vardır. (K1, K2, K3, K4, K14, K15, K18, K21, K30)
- Düğün olmadan bir hafta önce düğün sahibi, peşkir, bardak, gömlek gibi hediyelerle misafirlerini düğüne çağırır (K2, K18).
- Bu hediyeleri alırken çağırdığı ailelerin maddi durumunu göz önünde bulundurur. Kimin neye ihtiyacı varsa o hediyeyle davet etmeye gider. (K2, K4, K8, K14, K15, K18)
- Davetiye bastırılabilir (K14, K26, K34).
- Okuntu dağıtıldığında gelinin neyinin eksik olduğunu sorarlar. Bu eksikleri düğüne gelirken hediye olarak getirirler (K2, K28, K30).
- Okuntuda büyüklere elbiselik, gömleklik, baş örtüsü verilir. Özellikle yaşlılar sevin sin diye elbiselik ve gömleklik hediye ederler (K2).

Kozan yöresinde okuntu geleneği bugün de devam etmekle birlikte, teknolojinin sunduğu gelişmelerden de faydalanma yoluna gidilmektedir. Matbaalarda davetiyeler bastırılmakta ve her eve birer davetiye yollanmaktadır. Özellikle düğün salonlarında yapılacak düğünler için davetiye ile misafirler düğüne çağırılmaktadır.

1.1.4.4.Düğün

Düğün toplumsal bir olaydır. Düğüne katılım, daha önce yapılmış olan söz ve nişan törenlerinden daha fazla olur. Düğün töreni ile gençlerin kuracağı yuva ve ailelerin hısımlık bağları davetlilerin de katılımıyla onaylanmış olur. Özellikle köylerde, düğüne bütün köy halkının katılması istenir (Ülkütaşır, 1963: 2974-2976).

Düğün toplumluk bir olaydır. Genç erkekle genç kızın ve dolayısıyla onların ailelerinin yeni bir bağla birbirine bağlanmalarının bütün toplulukça bilinmesi ve topluluğun da katıldığı törenlerle bu bağın pekiştirilmesi gerekir. Daha dar bir çevre içinde geçmiş olan önceki kesimlere karşılık, asıl düğün gösterilerine mümkün olduğu kadar çok insanın katılmasını ister gelenek (Boratav, 1973:215-216).

Anadolu’daki Uygulamalar

Alacahöyük’te düğün mevsimi güz mevsimidir. Bağ bozumu yaklaştıkça anaların, babaların, eşin dostun yüreğini tatlı bir heyecan yakalar (Örnek, 1972: 7).

Adana yöresinde düğün en fazla sonbaharda pazar ve perşembe günleri yapılır. Şehirde ise yine en fazla pazar ve perşembe günleri yapılırsa da haftanın diğer günlerinde de düğün yapılır (Özdoğru, 1968: 4796).

Kadirli ve Sumbas'ta, uygun bir vakitte, oğlanın anası ile babası kız evine giderek gün kesip, düğün tarihini belirlerler. Birçok bölgede, salı günü başlayıp perşembe günü sona eren düğün Kadirli ve çevresinde eğer olağanüstü bir durum yok ise cuma günü başlayıp pazartesi günü sona erer (Şimşek, 2003/2: 141).

Ordu'da düğünler genellikle cumartesi akşam başlar, pazar gecesine kadar devam eder (Köksal, 1970: 26).

Trakya'da köy düğünleri genellikle içkili olur. Hemen hemen her düğünde birkaç tane koyun ya da kuzu kesildiği görülür (Işık, 1976: 7628).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan'da düğün için yapılan hazırlıklar şunlardır:

- Düğün tarihini büyükler belirler (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K11, K18, K26).
- Düğün tarihine iki aile karar verir. Oğlan evi hazırlanır, işini bitirir ve kız evine varır. “Biz hazırız, bize düğün için gün verin.” derler. Kız evi de hazırsa düğün için günü verir (K1, K2).
- Köydeki düğünler evde yapılır (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K10, K12, K13, K14, K18, K19).
- Kozan, tarım bölgesi olduğu için düğünün hasada yakın zamanlarda olması iyidir. Pamuk sonu (Ekim, kasım), buğday sonu (Haziran ayının sonuna denk gelir) düğün için elverişlidir. Son zamanlarda her ay düğün yapılabilmektedir (K1, K6, K7, K13).
- Düğün için geline gelinlik, damada da damatlık alınır (K8, K18, K27, K35).
- Düğüne gelecek herkes temiz ve gezmelik giysilerini hazırlar (K2, K18).
- Oğlan evinde yemekler yapılır (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K24, K25, K30, K33, K34, K35, K37, K38).
- Kadınlar kız evindeki düğün için cuma gününden hazırlıklara başlarlar. Cuma akşamından yemek meydanını hazırlarlar (K2, K3, K4, K8, K24, K25, K30, K33, K34).

- Düğün için mantı dökülür, topalak (ekşili köfte) yapılır, beyaz fasulye pişirilir ve dövme pilavı yapılır. Bu yemekler, gelenlere ikram edilir (K8, K9, K25, K35, K37, K38).
- Çekme kazanlarda yemekler yapılır. İçi etli ve nohutlu dövme pilavı, kuru fasulye, mantı ve tava gibi yemekler yapılır (K13, K14, K18).
- Kayınvalide, kayınbaba, sağdıç vd. özel bir kıyafet giymezler, sadece kıyafetlerinin temiz olmasına özen gösterirler (K18).
- Gençler güzel giyinip süslenirler fakat yaşlılar süslenmezler (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K23, K35).
- Genç kızlar saçlarını şekillendirirler, kuaföre giderler (K4, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18).

Geleneksel Kozan düğünleri köy meydanlarında büyük bir coşkuyla yapılmaktadır. Köy düğünlerinde yapılan düğün yemekleri, Kozan mutfağının en bildik ve en lezzetli yemeklerini teşkil etmektedir. Günümüzde köy düğünlerinin yanısıra salon düğünleri de tercih edilmektedir.

1.1.4.4.1.Bayrak Dikme/Sağdıç

Bayrak, düğün evinin (oğlan evinin) bir işaretidir, sembolüdür. Bu sebeple, çeşitli şekillerde süslenen bayrağın düğün evine dikilmesine sadece Anadolu'da değil bütün Türk dünyasında rastlanır (Şimşek, 2003: 21).

Anadolu'da düğünler pazartesi veya perşembe günü düğün evine bayrak dikilmesiyle birlikte başlar. Düğün bayrağı ay yıldızlı Türk bayrağı olduğu gibi kimi yerlerde şah, nahıl, şimşir, gelbere, yom adları alan, çeşitli süslerin takıldığı değişik adlardaki ağaç dallarından oluşur (Bozyiğit, 1995: 259-263).

Anadolu'daki Uygulamalar

Adana ve çevresinde düğünler, özellikle kırsal kesimde, perşembe veya cuma günü oğlan evine bayrağın dikilmesiyle başlar (Başçetinçelik, 1998:163).

Karaisalı'da perşembe günü bayrak dikilir. Bayrak dikilirken koyun ya da davar kesilir. Bayrak direğine zakkum, murt dalı bağlanır (Kök, 2006: 40).

Kadirli ve Sumbas'ta bayrak dikme/ kaldırma merasimi, cuma günü, cuma namazını müteakiben, oğlan evinde yemekler yendikten sonra gerçekleştirilir. Bayrak direği, renkli kağıt ve şeritlerle süslenir, tepesine bir soğan ile horozun kuyruk tüyünden

birkaç tane yerleştirilir. Bayrak, genellikle evin çatısına veya evin yakınındaki bir ağaca dikilir. Bu aşamada, sadece Sumbas ve köylerinde görülen bir özellik dikkat çekmektedir. O da bayrağın direğe çekilmesi anında İstiklal Marşı'nın okunmasıdır (Şimşek, 2003: 21).

Feke yöresinde yapılan düğünlerde “sağdıç” adı verilen kişiler kızın ve erkeğin yakın arkadaşları arasından seçilir. Erkek ve kızın birer sağdıcı vardır. Sağdıçlar kollarına kırmızı kurdele bağlarlar. Erkeğin sağdıcı gelen misafirlerle ilgilenir, erkeğe yardımcı olur. Kızın sağdıcı da kızın yanından hiç ayrılmaz ve ona yardım eder. Sağdıçlar düğünün düzenini sağlarlar (Karakaş, 2005: 51).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Kozan’da düğün perşembe bayrak dikimiyle başlar (K3, K8, K13, K14, K18, K19, K20, K23, K30, K33).
- Perşembe günü bayrak dikilirken üzerine bir soğan konur ve gelin oğlan evine getirildikten sonra, bayrağın üzerine dikilen soğan silahla düşürülür (K22).
- Cuma günü akşam keçi ya da koyun kesilir. Sonra İstiklal Marşı söylenerek bayrak dikilir. Pazar günü gelin indirildikten sonra yine İstiklal Marşı okunarak bayrak indirilir. Şimdi ise bayrak geceleyin gelin ile damadın gerdeğinden sonra indiriliyor (K2, K18, K19).
- Düğün 4 gün sürer. Perşembe başlar Pazar günü son bulur (K1, K2, K13, K14, K18).
- Cuma akşamı düğün başlar. Cumartesi günü sabahla köylü toplanır, çalgılar çalınır ve şarkı çığırırlar. Yemekler kurulur ve yenir. Düğün en son oğlan evinde pazar günü biter (K1, K2).
- Şimdiki zamanda apartman kültürü yüzünden düğün salonları çıktı ve düğünler 1 güne indi (K1, K2, K13, K18, K20, K41).
- Eskiden düğünler, boş zaman çok olduğu için 10 gün sürerdi. Eskiden iş çok olmadığı için boş zaman çok olurdu. İki çapa attıktan sonra yaylalara çıkılır veya uzun düğünlere gidilirdi. Şimdi her köye su geldiği için tarlaları bol bol sulama yapmak gerektiğinden boş zaman kalmadı. O yüzden de düğünler 4 güne indi (K13).

- Cuma günü oğlan evinde düğün olur (K1, K2, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K23).
- Pazar günü oğlan evinde düğün olur (K1, K2, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K23, K30, K34).
- Pazar günü oğlan evinde “aşçı” denilen kişiler yemek yaparlar. Aşçılar köyden insanlardır. Kadın veya erkek olabilirler (K1, K2).
- Cumartesi kız evinde gelin kınası ve düğün olur (K1, K2, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K23, K30, K32, K34, K35, K36, K37, K38, K39).
- Damat tarafı cumartesi günkü düğün için kız evine pişecek yemekler için malzemeleri ve aşçıları götürürler (K1, K2, K18).
- Düğün yemeği imecedir. Yemek genelde oğlan evinde olur. masrafları oğlan evi karşılar. Kız evi de yemek yapar. Kazanlar kurulur ve günler öncesinden mantılar dökülmeye başlar. Gelene gidene yemek yedirilir (K8, K13, K14, K34, K35).
- Düğün cumartesi öğlenden sonra ikindide başlar. Kız evinde büyük büyük kazanlar kurulur. Yemekler yapılır (K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K23, K30, K32, K34, K35, K36, K37, K39).
- Pazar günü gelin indirilir (K1, K2, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K23, K30, K32, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40, K41, K42).
- Bayrak pazar gecesi indirilir (K1, K2, K8, K14, K15, K16, K18, K23, K37).
- Düğünlerde sağdıç olur. Erkek tarafından bir kişi erkeğin, kız tarafından da bir kişi kızın sağdıcı olur (K2, K8, K14, K18).
- Kızın da erkeğin de biri evli biri bekar 2 sağdıcının olması gerekir. Sağdıç, damadın düğünle ilgili bütün ağırlığı üzerinden alır. Düğünün hızını kolaylaştırır (K14).
- Sağdıçlara hediye olarak bohça yapılır (K2).
- Gelin sağdıcının görevi şunlardır: Gelinle birlikte kuaföre gitmek, gelinin ihtiyaçlarını karşılamak, gelinin o günle ilgili her türlü eksikliğini tamamlamaya yardımcı olmak (K2, K14, K20, K32, K34).
- Erkek sağdıcın görevleri şunlardır: Damadın her türlü ihtiyacını karşılamak, gelin arabasının önü bağlandığında para atmak ve arabanın önünü açmak. Sağdıç arabanın önünü bağlayan çocuklara para dışında çorap ve mendil de atabilir. Yeter ki hediye olsun (K1, K2, K13, K41).

Sağdıçlık geleneği Kozan yöresini varlığını sürdürmektedir. Sağdıçlar damat ile gelinin sağ koludur denilebilir. Gelinle damadın üzerinden düğün gününün yükünü alırlar. Düğünle ve gelin ile damatla ilgili ne kadar ayrıntı iş varsa hepsiyle ilgilenirler. Böylece gelinle damada güzel düğünlerinin tadını çıkarmak düşer.

1.1.4.4.2.Çeyiz

Çeyiz kelimesi dilimize Arapça “cihaz” kelimesinden geçmiştir. Bugün bile kız ve erkek çocukları daha küçük yaşta çeyiz hazırlıklarına başlanır. Günümüzde kızın alacağı eşyalar, erkeğin alacağı eşyalar şeklinde bir ayırım yapılmış olsa da bazı aileler bugün bu paylaşım zorunlu bakmamak maddi durumları el verdiği müddetçe alabildiklerini almaktadırlar. Çeyiz asma, çeyizi sergileme Anadolu'nun pek çok yöresinde gelenektir. Düğünün başlamasıyla, çeyiz de asılır veya sergilenir. Bazı bölgelerde, çeyiz, kız evinde usta kişilerce iplere asılarak sergilenir. Komşular, özellikle genç kızlar çeyiz görmeye gelir, işlenen çeyizden örnekler alırlar. Bazı bölgelerde çeyiz oğlan evine götürüldükten ve yerleştirildikten sonra gösterilir. Oğlan evine kız evinden çeyizin götürülmesi, kimi bölgelerde düğünden birkaç gün önce olurken, kimi bölgelerimizde gelinin göçürülmesiyle birlikte olur (Başçetinçelik, 1998: 168).

Anadolu'daki Uygulamalar

Aladağ yöresinde çeyiz götürme bayrağın dikildiği günden bir gün sonra, yani perşembe günü olur. Çeyizin götürüldüğü bugün kız ve erkeğin yaşayacağı ev düzenlenir, eşyalar yerleştirilir. Çeyizi kız evinden gelenler sererler. Çeyiz serildikten sonra akrabalar ve komşular çeyizi görürler. Buna “çeyiz gösterme” denir (Yılmaz, 2005: 105).

Harput'ta oğlan evi ilgililerinden alınan para ile kızın bütün noksanları tedarik edilir ve ayrıca kızın bizzat hazırladığı çehiz (cihaz) sandığındaki eşya, gerek kız ailesi tarafından verilen, gerekse oğlan evinden katırlara yükletilmiş veya hamalların sırtında gönderilen ev eşyası ile evvelce gelen nişan bohçasındaki eşya ve mücevherat ve bugüne kadar getirilen hediyelerle birleştirilerek, kız evindeki bir sofada veya büyük odalardan birisinin üç bir tarafına sıra ile muntazam dizilmek suretiyle istif edilir (Sungurluoğlu, 1966: 4137).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde çeyiz ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Gelin çeyizi, sandık, fırınlı ocak, yorgan, kanaviçe, etaminden namazlık, baş örtüsü, yazma gibi. Kanaviçe, yazma kenarı, etamin namazlık gibi çeyizleri, gelin işler (K2, K3, K8, K14, K33, K34, K35).
- Kız evi çeyiz olarak şunları hazırlar: İki kat yatak, kap kakak, dikiş makinesi, işlemeler, masa, sandık gibi (K18).
- Çeyiz cuma günü serilir (K4, K8, K9, K15, K16).
- Çeyiz 1 hafta önceden serilebilir (K14).
- Çeyiz kamyonu serilir ve herkese sergilenir. Daha sonra gelinin evine gelenler kızın çeyizini izlerler. Saten yorganlar serilir (K14, K18, K34).
- Kız çeyizi serilir, etraftakiler de gelinin “neyi var neyi yok” diye görmeye gelirler. Eğer gelin fakir ise, eşyası azsa görmeye gelenler ellerinde hediyelerle gelirler. Komşular yardım ederler. Getirilen hediyeler, masa, battaniye gibi hediyelerdir. Okuntu dağıtıldığında gelinin neyinin eksik olduğunu öğrenip hediyelerini ona göre getirirler (K2, K18).

Çeyiz, kız tarafının özellikle de gelin olacak kızın hünerlerini, çıkardığı eşyaları göstermesi ve becerisiyle gururlanması açısından gelenekte önemli bir yere sahiptir.

1.1.4.4.3.Kına/Kırkım

Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden birisi de “kına gecesi”dir. Kına gecesi, gerdekten bir gün önce kadınlar arasında kız evinde yapılır. Kız kınası kadar yaygın olmamakla beraber, damada da kına yakıldığını biliyoruz. Erkek evinde toplananların düzenledikleri gecede kız evinden bir tepsi içinde gelen kına sağdııcı tarafından erkeğin eline yakılır. Gerek kızın, gerekse erkeğin eline kına yakma gelenekselliğin ağırlığını duyurduğu yerlerde uygulanmaktadır. (Örnek, 2000: 194).

Anadolu’daki Uygulamalar

Adana’da düğünlerde esas eğlenceler kına gecesi olur. çalgılar çalınır, oyunlar oynanır. Kınayı oğlan evi alır. Kına çalgı ile kız evine gönderilir. Kına ile birlikte çerez yollanır. Kına tepsiye konur ve etrafında mumlar yakılır. Gelin bu mumları söndürür. Kınayı kocası ölmemiş, başı tüm kadınlar hazırlarlar. Kına gelinin sağ elinin serçe parmağına yakılır. Gelinin avucuna bir miktar para konularak sarılır. Sabahleyin gelinin

eli bir öksüze açtırılarak çıkan para öksüze verilir. Kına gecesi gelini ağlatmak için türküler söylenir. Bu türkülere kına türküleri denir (Özdoğru, 1968: 4797).

Ağrı’da kız kına gecesi el öpmeye çıkar. Bingöl’de kına gecesi oğlan evinden 7 veya 9 kişi kınaya çıkarlar. Erzincan ve Erzurum’da kınayı geline kaynanası yakar ise kismetli olacağına inanılır. Malatya’da kına yanmakta olan mumların arasında getirilir. Muş’da kız evinde kınanın işi bitince aynı kınanın artanı oğlan evine gönderilir (Kalafat, 1995: 105).

Sivas’ta kına gecesi günü kadınlar biraraya gelerek eğlenirler. Burada çerez denen fındık, fıstık, boyalı şeker, parmak üzümü, leblebi, vb... sinilere konularak davetlilere sunulur (Egin, 1968: 4716).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan’da kına gecesi uygulamaları şu şekildedir:

- Kına cumartesi öğlenden sonra başlar. Kınada damat olmaz. Kız evinde yapılır (K1, K2, K8, K14, K15, K16, K18, K37).
- Kız evinde cumartesi günü akşamı çalgılar çalar, şarkılar söylenir ve kına yakılır (K2, K4, K8, K14, K18, K20, K28, K29, K30).
- Kına türküleri söyleyip gelin ağlatılır (K2, K18, K30, K35).
- Kına cumartesi kız evinde yakılır. Kınaya erkekler gitmez. Kınayı büyükler yakar. Kına yakılana kadar herkes sukût içindedir. Kına tabağı süslü olur. kına merasimi bittikten sonra kınalar kapışılır. Tabaktaki kınayı gençler, çocuklar kapışırlar (K14, K18, K20, K32).
- Kınayı geline, kına yakmayı bilen bir kadın yakar. Kına türküsünü sesi güzel olan kadınlar okur. Bu kadınlar âşıklar gibidirler. Kına yaka yaka kına türkülerinde âşıklar gibi usta olmuşlardır (K2, K18, K30).
- Kınanın önemi şundan gelir: “Eğer elinde kına olmazsa, elinin battığı yenmez.” denir (K18).

Kına Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Kına, kadınlar arasında bir süs göstergesi olmasının yanı sıra dinî açıdan da önemli anlamlar taşımaktadır. Kozan yöresinde de dinsel açıdan kınanın iyiliğine inanılır ve kadınlar genellikle elleri kınasız dolaşmazlar. Bunu “Eğer elinde kına olmazsa, elinin battığı yenmez.” sözünden de anlamak mümkündür. Geline ve damada yakılan kına “birbirlerine kurban olsunlar”

düşüncesi ile yakılmaktadır. Kına geceleri, kız tarafında hüznün yoğun bir şekilde yaşandığı bir gecedir.

1.1.4.4. Gelin Alma

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin alma günü, düğün başladıktan sonra geçen üçüncü veya dördüncü güne rastlar. Bu gün genellikle pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Kız evi, kızını yeni yuvasına uğurlayacağı için hüznü, oğlan evi ise, aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Oğlan evinden konvoy olarak hareket eden gelin alıcılar, öğle olmadan eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Evin önünde oyunlar oynar, halaylar çekerler. Bu günde, kız evinden kimse oyunlara katılmaz. Pek çok yörede kız evine yaklaşan gelin alıcılara, kız tarafı, çeşitli oyunlar yapar, zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden koca evine uğurlanır. Gelin, ana evinden uğurlanırken, bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından, geline çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi veya köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler (Başçetinçelik, 1998: 199).

Anadolu'daki Uygulamalar

Kadirli ve Sumbas yöresinde kardeş kuşağı bağladıktan sonra, gelin başta anne ve babası olmak üzere bütün yakınları ile vedalaşır. Gelin kapıdan çıkarken, küçük kardeşi kapıyı kilitleyerek damattan bahşiş ister. Sonra gelinin koluna girerek dışarı çıkarır. Davulcular indirdik-bindirdik havasını çalarlar. Gelin arabaya bindirilir ve hep birlikte, gelin arabası önde olmak üzere oğlan evine doğru hareket edilir. Giderken, âdet üzere, kız evinden mutlaka küçük bir mutfak eşyası çalınır (Şimşek, 2003: 27).

Karadeniz bölgesinde gelinin yakın akrabalarından on delikanlı kapıda atlarla beklerler. Baş dünür önde, gelin arkada ve diğerleri takip eder vaziyette atlara binilir. Gelinin güneşliğinin uçlarından dört delikanlı tutar. Bu esnada zurnacılar tiz ve matemli bir hava tutturlar. Erkek tarafının köyüne doğru yola çıkılır. Gelinin tarafından olanlar yol keserler bahşiş alırlar (Örstan, 1971: 8).

Trakya’da gelin, düğünün son günü alınır. Gelini almaya gelen akrabalar topluluğuna “gelin alıcı” denir. Gelin aynı köyden ise öğle üzeri, aşırıdan alınıyorsa gelin alıcı sabahın erken saatlerinde yola çıkar (Işık, 1976: 7628).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde gelin alma ile ilgili âdetler şunlardır:

- Gelini damat pazar günü alır ve kuaföre götürür. Sonra gelini kız evine getirir ve gelin ailesiyle ve diğer büyükleriyle helallaşır. Kızın kardeşi kapıyı açmaz çünkü damattan hediye bekler. Hediyesini alınca kapıyı açar (K23, K27, K33, K34, K37).
- Gelini kız evinden damat almaya gelmez. Gelinin kardeşleri , gelini damadın evine savuştururlar. Savuştururken geline para da verirler ki damat evine vardığında eli boş kalmasin (K2, K18).
- Gelinin kardeşi ya da kardeşleri gelin götürülmeden evde kuşağını bağlarlar (K2, K3, K8, K9, K14, K18, K20, K32, K33).
- Gelinin yakınları geline ellerini öptürmek için eve gelirler. Geline kimi altın takar, kimi de para verir. Sonra gelini ata bindirip götürürler. Gelin düşmesin diye atın iki yanından tutarlar. Bu arada atı da süslemişlerdir (K1, K2, K11, K17, K21, K22).
- Bir kişi gelinin olduğu odanın kapısını kapatır ve gelinin dışarıya çıkmasına izin vermezler. Hediye isterler. Hediye verilince de damat, gelini alıp arabaya bindirir (K2, K3, K4, K8, K9, K11, K12, K14, K18, K20, K32, K33, K37).

1.1.4.4.5.Gelin İndirme

Eski Türklerden günümüze uzanan saç geleneği gelinin geldiği gün de gerçekleştirilir. Saç geleneği Türklerde her devirde karşımıza çıkan bir mahsul olmuştur. Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday, muhtelif meyvalar saç olarak kullanılmıştır. Saç yabancı soya mensup olan bir kızı kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinin kalıntısıdır (İnan, 2000:167).

Anadolu'daki Uygulamalar

Kadirli ve Sumbas'ta gelin alayı, davul zurna eşliğinde oğlan evine gelir. Bu arada “şen ola düğün” havası çalınır. Gelin arabası evin önünde durur. Kaynana, bir kabın içerisine şeker, buğday, arpa, kuru üzüm, leblebi, bozuk para vs. koyup karıştırdıktan sonra gelin arabasının üzerine atar. Atılan saçı, çocuklar tarafından toplanır (Şimşek, 2003: 28).

Feke'de kaynana gelin arabasının üstüne arpa ve şeker serper. Arabadan inen damat ve gelin anne ve babalarının elini öperler. Gelin içeri girerken kapının kasasına yağ ve bal sürülür ve geline bardak kırdırılır, ayrıca kapıya oklava ve ibrik konulur. Gelin bunları alıp içeri girerse iyi sayılır, almazsa uğursuz sayılır (Karakaş, 2005: 56).

Trakya'da, eve varıldığında gelin arabadan iner, kaynatasının elini öper. Sonra güveye gider ve onun da elini öper. Gelinin bir koluna damat, diğer koluna da bir yenge girer. Damat ceplerinden avuç dolusu şeker çıkarır ve orada bulunanların üzerine atar (Işık, 1976: 7629).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan'da gelin indirme ile ilgili âdetler şunlardır:

- Gelini oğlan evine kardeşleri götürür. Gelinin koluna girerler. Davul eşliğinde “İndirdik, bindirdik” derler. Gelinin erkek kardeşleri yoksa kız kardeşleri de gelini götürebilir (K2, K4, K8, K11, K12).
- Pazar günü gelin indirilir (K1, K2, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K23, K30, K32, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40, K41, K42).
- Gelini getirdiklerinde, gelin, damadın ayağına basarsa o evlilikte gelinin sözü geçer (K2, K18).
- Gelin indirildikten sonra düğüne çağrılan kişiler, düğüne gelirken aldıkları hediyeleri gelinle damada verirler. Altın veya paraları takarlar. Herkes maddi durumunun elverdiği ölçüde hediyesini alır (K4, K5, K8, K15, K16, K30, K34).
- Gelinle damat evlerine girerken başlarından kavrulmuş buğday, hedik, bozuk para, fındık, fıstık ve yaprak atılır. Çocuklar, bu atılanları kapışırlar (K1, K13, K14, K18, K22).
- Gelin arabadan inince kapıya doğru giderken eline ya yeşil asma yaprağı ya da dut yaprağı verirler. Kapıya geldiğinde ise eline yağlı hamur verirler.

Gelin, hamuru kapının üstüne yapıştırır. Bu uygulama, evlilikleri uğurlu olsun diye yapılır (K2, K8, K14, K18, K33, K34, K35, K37).

- Gelini kaynananın kolunun altından geçirirler ki kaynanasının sözünden çıkmasın (K2, K14).
- Gelin içeri girerken bir yeşil yaprak üzerine katı yağ koyarak kapıya sürdürürler. Bunun sebebi kocası için yağ gibi erisin diyedir. İçeri girdikten sonra şerbetler içirilir (K2, K3, K8, K9, K12, K14, K18, K20, K37, K39).

1.1.4.4.6. Damat Tıraşı

Düğün günü damada yapılan özel tıraşa “damat tıraşı” adı verilir. Damat tıraşı eğlenceyi ve şakalaşmaları içinde barındıran bir düğün etkinliğidir.

Anadolu’daki Uygulamalar

Adana ve yöresinde güvey tıraş edilirken çalgılar çalınır, oyunlar oynanır. Berberin getirdiği kolonya şişelerini güveyin başında kırmak isteyenler, bir miktar para vererek şişeleri alırlar ve güveyin başında kırarlar (Özdoğru, 1968: 4797).

Güveyin yakınları tıraşı için berber çağırırlar, berbere bahşiş verilir, güvey tıraş edilmeye başlanır. Berber güveyi tıraş etmeden önce orada bulunanlara kolonya ikram eder. Gençlerden biri berberin tıraş teysisini alır, güvey de bahşiş atar. Damat tıraş edilirken arkadaşlarıyla şakalaşır (Kök, 2006: 46).

Trakya’da damat, düğünün son günü tıraş edilir. Tıraş olacağı zaman oğlan evinde içki masaları kurulur. Köyün tüm erkekleri gelerek içip eğlenirler (Işık, 1976: 7629).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Damat tıraşı yapılır. Damat tıraşı köy meydanında yapılır. Karnaval havası içinde olur. şakalaşmalar olur. Damada muziplikler yapılır. Oradakilerden biri damadın yüzünü sabunlar, diğeri yüzüne su döker. Fakat şimdi damatlar artık erkek berberlerine gitmektedirler (K13).
- Damat tıraşı için özel bir muamele yoktur. Tıraşını berberde olur veya evinde kendi tıraş olur (K1, K18, K19).

Damat tıraş olurken yapılan şakalar, muziplikler, düğün günü gerginliğini yaşayan damadı bir nebze de olsun rahatlatabilmek, eğlendirebilmek amacına yöneliktir.

1.1.4.4.7.Özne Övme

Anadolu'daki Uygulamalar

Kadirli ve Sumbas'ta gelin övülür. Bir anlamda geline “hoş geldin” demek ve yeni katıldığı aile içerisinde nasıl davranması gerektiğini anlatan türküdür. Tıpkı kına türküsünde olduğu gibi, gelin, meydanda bir sandalyeye oturtularak, “gelin övme türküsü”nü bilen birkaç yaşlı kadın, yengelerle birlikte bu türküyü söyler. Türkünün kendine mahsus bir ezgisi vardır. Kaynana, türküyü söyleyen kadına/kadınlara bahşiş verir (Şimşek, 2003: 30).

Feke yöresinde gelin indirme töreninden sonra damadı gerdeğe kadar eğlendirme ve moral verme niteliğindeki “özne övme” çeşitli âdetlerle yerine getirilir. Düğün sona erdikten sonra bütün davetliler dağılır. Damadın sağdııcı ve yakın arkadaşları gerdeğe kadar damadın yanında kalırlar. Yatsı namazına kadar damat, sağdııcı ve arkadaşları gezerler, eğlenirler ve şakalar yaparlar. Bu süre içerisinde damadın arkadaşları ona moral verirler. Yatsı namazı vakti geldiğinde grup namaza gider. Namazdan sonra eğlenerek erkek evine gidilir ve damat sırtına vurularak gerdeğe girer.

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde özne övme ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Damat gerdeğe girmeden önce sağdııcı ve arkadaşları ile biraz gezer, dolaşır. Sebebi, damadın heyecanını almaktır (K1, K2, K10, K19, K22).
- Gelin indirildikten sonra içeriye geçirilir. Sonra gelin oturtulur ve eline bir tepsi verilir. Bu tepsiye vurularak maniler söylenir ve gelini öğütlerler. Buna “gelin övme “denir. Sonra gelin ve yenge tepsiye para koyar. Bu parayı da gelini öven kişi alır (K33, K35, K37).

1.1.4.4.8.Nikâh/Gerdeğ

Medeni ya da dinsel nikâhtan sonra gelinle güveyin biraraya gelmelerine “gerdek” denir. Böylece, gelin ve güveyin evliliği yasa, din ve toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak devletin bu işle görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikâhı evlilik için gerekli saymaktadır. Yasalara göre geçersiz olmasına rağmen, imam nikâhı denilen “dini nikâh” da , yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi ailelerse, medenî nikâhın yanı sıra,

sonradan bir de dini nikâh yaptırarak, evlilik birliğini kutsamış olurlar. Hatta kimi durumlarda sadece dinî nikâh yaptırılmakla yetinilmektedir (Örnek, 2000: 197).

Anadolu'daki Uygulamalar

Adana ve yöresinde nikah düğünden önce yapılır. Resmi nikâhtan başka hoca nikâhı da yapılır (Özdoğru, 1968: 4797).

Kadirli ve Sumbas'ta akşam yemeğinden sonra, eğer daha önce imam nikâhı kıyılmamışsa, bir hoca çağrılarak, iki şahit huzurunda nikah kıyılır. Nikah kıyılırken konuşulmaz, herkes elini dizinin üzerine koyar. Nikâh anında kolların ve ellerin bağlanması iyi sayılmaz, damadın bağlanacağına yorumlanır. Damat, arkadaşlarıyla birlikte yatsı namazına gider. Dönüşte, gelinle birlikte gerdek odasına girer. Geline yüz görümlüğü takarak, yüzündeki örtüsünü açar. Sonra ikişer rekat namaz kıyırlar. Gerdekten sonra damat veya sağdıç tarafından bayrak direği sökülür (Şimşek, 2003: 32).

Eskişehir'de gerdek gecesi çamaşır teknesi ters çevrilir, gelinin yüzünü yıkadığı su bir gül ağacının dibine dökülür, bu yapılırken kaç sene çocuk istenmezse ona göre parmak açılır (Tüccarbaşoğlu, 1970: 31).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde imam nikâhı ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Önce devlet nikâhı yapılır. Gelin damat evine getirildiği gün de dinî nikâh yapılır (K8, K9, K14, K15, K16, K26, K30, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40).
- Nişandan sonra da dinî nikâh yapılabilir (K1, K2, K3, K13, K14, K15, K18, K23, K35, K37).
- Dini nikâhta iki tane şahit olur. Hocanın yanında dururlar. Hoca dini şeyler söyler ve geline, damada, şahitlere sorular sorar (K1, K2, K5, K18, K19, K22, K23, K32).
- Dinî nikâhı imam kıyar. Kozan'ın birçok yerinde dinine bağlı insanlar vardır. Nikâhı bu kişiler de kıyabilir (K13).
- Dini nikâhta hocalar bulunur (K1, K2, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K23, K30, K32, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40, K41, K42).

- Gelinle damat gerdeğe girerlerken yenge denilen kişilerle sağdıçlar da onlarla beraber gider. Yengelik denilen bir olay vardı. Bu yenge denilen kişiler, gelin kız mı değil mi diye bakmak için giderdi. Yani gidip bakardı ki ileride geline kız çıkmadı, dul çıktı diye iftira atılmasın diye. Artık şu an karı-koca yanlarına kimseyi istemiyor. Anlaşarak evlenmeler yaygınlaştığı için kız, her şeyini oğlana en başta anlatıyor. Oğlan ise kabul ederse kızı alıyor (K2).
- Gerdekte damat, takımını ve çamaşırlarını soyundu mu kapının arkasındaki çiviye asar. Gelin de o evde sözünün geçmesi için gelinliğini damadın kıyafetlerinin üzerine asar (K8, K15, K26).
- Damat, gerdekten önce namaz kılar (K2, K18, K37).
- Sağdıçlar yengelerle birlikte diğer odada bekler. Gelinle damadı odaya gönderdikten sonra ev iki katlı ise aşağıda, değilse başka bir odada gerdeğin gerçekleşmesini beklerler. Bu sağdıçlar ve yengeler çarşaf için beklemektedirler. Çarşafı aldıktan sonra kaynanaya (oğlanın annesine) götürüp gösterirler. Gelinin kız mı dul mu olduğunu anlarlar. Gerdekten sonra, önce damat sonra da kız banyo yapar. Banyodan sonra sağdıçlarla yengeler, gelinle damada çerez getirip yedirirler (K2, K18, K30).
- Gerdek gecesinde bazı erkekler cinsi temasta bulunamazlar. Bunu engellemek için damadı siyah sacın üzerinde çimdendirler (banyo yaptırırlar) ya da hoca çağırıp açtırırlar. Bir de sağdıç, güveyin heyecanını almak için damada bir tokat vurur (K1).
- Gerdekten sonra yumurta pişirilir (K2).

Kozan yöresinde gerdek öncesi yapılan uygulamalarda dinsel-büyüsel birtakım işlemler dikkat çekicidir. Bunlardan damat, takımını ve çamaşırlarını soyduğunda, gelinin de o evde sözünün geçmesi için gelinliğini damadın kıyafetlerinin üzerine atması büyüsel içerikli bir harekettir. Cinsi temasta bulunamayan damadın siyah sacın üzerinde yıkanması ve hoca çağırılması da dinsel-büyüsel bir uygulamadır.

1.1.4.5.Düğün Sonrası

Düğün sonrasında da, düğün öncesinde ve düğün sırasında olduğu gibi birtakım geleneksel uygulama ve pratiklerin devam ettiği görülmektedir.

1.1.4.5.1.Duvak/Baş Bağlama

Baş bağlama; bir kızın bir erkekle evli olması, eşine ve evine bağlanması, gözünün dışarıda bir başkasında olmaması anlamlarını taşır. Aynı söz, erkek için de geçerlidir (Tuna, 2005: 128).

Düğünün son uygulamalarından biri olan bu gelenek çiftlerin karı-koca olması, gelinin bakireliğini ispat etmesi halinde tertip edilen bir törendir. Gerdek sabahı kadınların (genellikle oğlan tarafından biri olup sözü dinlenen, akıllı biridir ve düğünde sağdıç olarak da görev yapmıştır) gelinin yatağını toplayıp çarşıfta gördüğü değişikliklere bakarak verdikleri kararlar düzenlenen bu törende eşlerin birbirleriyle birleşmelerinden ziyade “genç kızın namusunu, şeref ve haysiyetini koruyarak gelin olması” fikri daha çok ön planda yer almaktadır. Aslında “duvak” nikâhtan önce gelinin beline bağlanan gayret-bekâret kuşağı ile de aynı anlama gelmektedir. Zira kızın babası, dayısı, ağabeyi “duvak”ı örterlerken bir anlamda kız üzerindeki velayet haklarını da damada teslim etmiş sayılırlar (Köse, 2003: 93).

Bugün için “duvak” sadece gelinin başında yer alan ve ne için takıldığı giderek unutilan beyaz bir tülü hatırlatır olmuş; özde değil de şekilde sürdürülen veya bazı bölgelerde tespit edildiği üzere sadece bir “terim” olarak varlığını korumuştur. Günümüzde duvak töreni ya eski fonksiyonunu yitirip kadınlar arasında sadece bir eğlence haline gelmiş, ya da tamamen kaybolmuştur. Kadınların da sosyal hayatta “çalışan kadın” olarak yer almalarıyla, bir başka ifadeyle ailenin ekonomik durumu ile ilgili olduğunu tahmin ettiğimiz bu husus aile birliğinin sağlam temeller üzerine kurulması gerektiğini belirten ancak kaybolmak üzere olan en güzel âdetlerimizden biridir (Köse, 2003: 94–95).

Anadolu’daki Uygulamalar

Ordu’nun köylerinde duvağa gelen kadınlar, kendi aralarında eğlenirler. Yengeliç gelini kadınların yanına getirir, yaşlıların ellerini öptürür. Duvak akşama kadar devam eder. Bu şekilde düğün sona erer (Köksal, 1970: 29).

Karaisalı’da duvak mevlidine gelenlere kızın çeyizi için hazırladığı tülbentler dağıtılır. Mevlide sadece kadınlar katılır. Bu kadınlar, akrabalar ve komşular oluşturur. Mevlitle gelin gelinlik giyer, daha sonra gelinliği çıkarır, güzel bir kıyafet giyer (Kök, 2006: 49).

Feke yöresinde düğünün ertesi gün duvak günü ya da baş bağlama olarak bilinir ve bu günde çeşitli âdetler yerine getirilir. Bazı düğünlerden sonra duvak günü yapılmaz (Karakaş, 2005: 60).

Kozan ve yöresindeki Uygulamalar

- Düğünden bir gün sonra gelin evinde mevlit okunur (K2, K3, K4, K8, K12, K14, K15, K16, K26, K27, K28, K29, K30, K34).
- Düğünden bir gün sonra pazartesi günü öğlenden sonra “baş bağlama” yapılır. Ortaya bir yastık koyulur. İki bayan gelinin koluna girer ve onu etrafta dolandırır. Yasin okunur. Yasin okunduktan sonra orada oturan kadınların hepsine yağlık dağıtılır. Kız tarafının kaynanaya hazırladığı bohça getirilir, ortaya atılır. İçinde kaynana namazlığı, yağlığı, çorabı, elbiseliği, iç çamaşırı, öteberi bulunur (K2).
- Kız tarafı mevlitte erkek tarafına hazırladığı bohçayı götürür. Bu bohçada, namazlık, oğlanın annesine yağlık, çorap, iç çamaşırı olur (K2, K8, K15, K16, K27).

Duvak, düğünden sonra yapılan dinsel içerikli bir uygulamadır. Duaların okunduğu bu günde, gelin, erkek tarafı için hazırladığı bohçaları karşı tarafa verme imkanı bulur.

1.1.4.5.2. Diğer Uygulamalar

Kozan’da düğünden sonra şu uygulamalar dikkati çeker:

- Kozan’da düğünden 1 hafta sonra gelinle damat ellerinde öteberileriyle kız evine gider. Aldıkları öteberide, çörek, çerez gibi yiyecekler vardır. Kız tarafı fakir ise daha fazla şey götürülür (K2, K23, K30).
- Gelin kayınbaba ve kaynananın yanında konuşmaz. Çocuklarını bile onların önünde kucaklayıp sevemez. Çocuklarına oğlum kızım diye hitap edemez, çocuklarını ancak isimleriyle çağırabilir (K2, K8, K15, K16, K14, K18, K27).
- Gelinler, eskiden kayınbabaları ile konuşmazlardı. Buna “gelinlik yapmak” denirdi. Gelin, bunu, kayınbabası kendine bir şeyler alsın diye yapardı. Kayınbaba, gelini kendisiyle konuşsun diye ya bir elbiselik, ya bir yüzük ya da bilezik alırdı. Gelin de böylelikle konuşurdu. Eğer kayınbaba hediye

almazsa, gelin bir ömür küs kalabilir, kayınbabasıyla konuşmayabilir (K2, K18).

Kozan geleneğinde gelin ve kayınbaba arasındaki bazı davranışlar ilgi çekici niteliktedir. Bunlardan “gelinlik yapmak” diye adlandırılan davranış şekli, kayınbabanın gelinine karşı yapması gerekenleri yerine getirmesi açısından toplumca kabul edilmiş hoş bir gelenektir.

1.1.4.5.3. Değerlendirme

Evlenme, toplumun sosyal bünyesini oluşturan ailenin oluşmasına sebep olan önemli bir olay olmasından dolayı, Kozan yöresinde evlilikle ilgili bütün gelenek ve âdetler önemsenmiş ve dikkatle uygulanmıştır.

Geçiş dönemlerinin en renkli yüzünü oluşturan evlilik ve evliliğin özellikle “düğün” bölümü sadece Kozan toplumunda değil, dünyadaki bütün toplumlarda coşkuyla ve sevinçle uygulanmaktadır. Bunda sadece yeni bir aile kurulmasının ve soyun devam edecek olmasının verdiği mutluluk değil, evlilik başlığı altındaki her bir bölümün (söz kesimi, nişan, düğün, sonrasındaki toplantılar) insanları bir araya getirmesiyle duyulan mutluluğun da büyük olduğu görülür. Kozan yöresinde bu sevinç, renkli bir şekilde yaşanmaktadır. Bu renkliliği sağlayan elbette ki örf ve âdetlerdeki zenginliktir. Geçmişte eksiksiz uygulanmakta olan düğün geleneklerinin bir kısmı, teknoloji ve kültür alışverişi sonucunda geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır.

Eskisi kadar yoğun olmasa da örf ve âdetlere büyük çoğunlukla uyulur. Yaşlılar ve aile büyükleri bu pratiklerin uygulanmasında etkin olmaktadır.

1.1.5.Ölüm

İnsanlığın yaratmış olduğu tüm değerlerde onun ölümsüzlük isteği hemen göze çarpmaktadır. Mitolojiler incelendiğinde insanın daha önce ölümsüz olduğu; ancak daha sonra işlediği bir günah yüzünden ölümsüzlüğü elinden kaybettiği anlatılır. Tek tanrılı dinlerin Adem ve Havva mitosu bunun en güzel örneğidir. İnsanoğlu doğayı gözlemleyerek hiçbir şeyin aslında yok olmadığını, sadece şekil değiştirdiğini görmüş ve ölümün de aslında bir son olmadığı, sadece bir dönüşüm olduğu sonucuna vararak ölüm korkusunu dizginleyebilmiştir. Bu dizginlemeye rağmen yine de insanlar, direkt bakamadıkları güneş gibi ölüme de direkt bakamamışlar, ölümü ölüm olarak adlandırmak yerine “vefat etti”, “göçtü” gibi bulanık adlandırmalarla anmışlardır. İşte

bu korku ölümsüzlük arzusudur ki ilk dinsel inançlar ölüm düşüncesi etrafında gelişmiştir (Durdu, 1997: 47).

Ölüm, defin ve mezar, bir hayat gerçeğidir. Varlığa canlılık veren ruhun bedenden ayrılması demek olan ölümle birlikte hayati fonksiyonları bitecek olan insan, yok olacak, ruhu ise geldiği kaynağa geri dönecektir. Dini kaynaklarda bu şekilde açıklanan ölüm olgusu, etrafında birçok gelenek, ayin ve pratiklerin oluştuğu sosyal bir olaydır (Okuşluk, 1999: 531).

Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu dünyanın her yanında ölüm çevresinde toplanan adetlere ve işlemlere evrensel bir karakter kazandırmıştır. Bu bakımdan aralarında gerek coğrafi, gerekse kültürel bakımdan ayrımlar bulunan değişik yapıdaki toplumların konuyla ilgili inanmaları, âdetleri ve işlemleri arasında çoğu zaman şaşırtıcı benzerlikler görülmektedir (Örnek, 1979: 207).

1.1.5.1.Ölüm Öncesi

Ölüm korkusunun insan üzerinde yaptığı psikolojik etki nedeniyle insanlar, bazı halleri ölümün bir ön belirtisi saymışlardır (Yardımcı, 2004: 34).

1.1.5.1.1.Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Ölüm korkusunun bilinç altındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları, araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir önbelirtisi saymaktadır. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecek çevresinde kümelenen birtakım inanmalar vardır ki, bunlar çoğu zaman halk tarafından, yaklaşan ölümün önbelirtileri ya da ölüm getirecek eylemler olarak nitelerler (Örnek, 2000: 208).

İnsan yaşamının kaçınılmaz sonu olan ölümü engellemek, geciktirmek ya da önceden bilebilmek, bireyin düşüncesini hep meşgul etmiştir. Bunun için birtakım önlemler almış, kimi davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. Kimi zaman da çevresinde gördüğü veya duyduğu kimi nesneleri ya da olayları ölümün habercisi saymış, onlardan uzak durmaya çalışmıştır (Başçetinçelik, 1998: 244).

Anadolu'daki Uygulamalar

Adana'da köpek uluduğu zaman yakında bir ölüm olayının vukuu bulacağına inanılır. Mersin'de rüyasında deve tarafından kovalanan kimsenin, evinin önüne bırakılmış kazan görenin ailesinden birinin öleceğine inanılır (Yardımcı, 2004: 34).

Muğla iline bağlı Kemaliye köyünde eğer horoz vakitsiz öter, köpek ulursa o evden ölü çıkacağına inanılır, yıldız kayması ölüme yorumlanır. Rüyada düğün görmek, tıraş olduğunu görmek, içki içmek ölü çıkacağına yorumlanır (Durdu, 1997: 82).

Kayseri'nin Karaözü kasabasında hastanın halsizlenerek, yemek yiyemez duruma gelmesi, konuşma kaabiliyetini kaybetmesi, sararması, gözlerinin görme kaabiliyetini kaybetmesi ve donuklaşması, ayaklarının soğumaya başlaması onun ölüme yaklaştığı şeklinde yorumlanmaktadır (Sevindik-Santur, 1995: 141).

Karaisalı ve çevresinde köpek vakitsiz ulursa köyden cenaze çıkacağına inanılır. Bir evin çatısına baykuş konarsa orada o evden cenaze çıkacağı düşünülür (Kök, 2006: 51).

Sivas ve Maraş'ta ağır hasta ayağa kalmak isteyip gitmesi gerektiğini söylerse; Erzurum, Erzincan, Maraş ve Sivas'ta hasta sevdiği veya güvendiği birini görmek isterse; Maraş ve Sivas çevresinde gayibden ses duyduğunu söylediği zaman; yine Maraş ve Sivas'ta hasta evine veya doğduğu yere gitmek arzusu çektiğini söylerse öleceğine inanılır (Kalafat, 1995: 125).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Erkeklerin ayakları şiştiği zaman pek hoş görülmez. Ayakların şişmesi, o adamın ölüme yakın olduğunun belirtisidir (K1).
- Ölecek insan kendine göre bazı şeyler söyler. Mesela öleceğini hisseden insan (bunlar genellikle yaşlılar olur), “benim işim bitti, artık dünyada işim kalmadı” veya “derim boşaldı, etten derim ayrıldı, ölüme yakınım” der (K1, K2, K7, K10, K13, K14, K18, K19, K20).
- Baykuş iyi sayılmaz. Baykuş'un ötmesi birinin öleceğine işarettir. Bu yüzden “öttüğü zaman kovala” denir (K10, K14, K15, K16, K18, K23, K30, K32, K34, K38, K39, K40, K41, K42).
- Baykuş kimin evine konup ötmüşse iyi değil denir ve o evden bir ölü çıkacağına inanılır. Eski bir eşya baykuşa doğru atılır. (K32, K34, K38, K39, K40, K41, K42)

- Baykuş öttüğü zaman uğursuzluk olur, mutlaka biri ölür. O yüzden ele bir ateş alıp kovalamak gerekir. Hatta beddua edileceği zaman “evinde baykuş ötsün” şeklinde söylenir (K1, K2, K8, K9, K35, K36, K37).
- Öleceğini anlayan kişi hısım akrabalarıyla helallaşır, vedalaşır (K1, K13, K19).
- Hastalanır ve gittikçe kötüleşirse öleceği anlaşılır (K2, K18, K26, K34, K37, K40).

Ölüm, kabul edilir bir gerçek olmakla birlikte, insanoğlunun daima ürktüğü ve karşısında çaresiz kaldığı bir olgudur. İnsanlar, bu kadar çekindikleri ölümün gelişini meraklı gözlerle izlemişler ve birtakım belirti ve davranışları, ölümle bağdaştırmışlardır. Kozan yöresinde de halk, ölüm döşeğinde gözlemledikleri kişilerin davranışlarından yola çıkarak ölümün gelişi ile ilgili birtakım inanmalar geliştirmişlerdir.

1.1.5.1.2. Kaçınmalar

Çağrışım yoluyla ölümü hatırlatan, başka bir söyleyişle, ölüme önbelirti sayılan belli olayların, eşyanın, düşlerin, psikolojik ve fizyolojik değişikliklerin yanı sıra, yerine getirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan birtakım işlemler ve davranışlar da vardır. Bu işlemler, ölenle ilintili kimi araç-gerecin, davranışın ve durumun ölüm getireceği korkusunda temellenmektedir. Bu korkudan kurtulmak, daha doğrusu ölümü uzaklaştırmak için, halk inanmalarına göre, birtakım uygulamalara, kaçınmalara dikkat etmek gerekmektedir (Örnek, 2000: 212).

- Eski bir eşya baykuşa doğru atılır (K32, K34, K38, K39, K40, K41, K42).
- Ölüm Allah’ın emridir ve bundan kaçınmak veya ertelemeye çalışmak mümkün değildir (K1, K2, K7, K18).

Kozan yöresinde ölümden kaçınmanın imkansız olduğu gerçeği kabul edilmiştir. “Allah’ın emrine karşı koymak günahtır” düşüncesiyle hareket edilmektedir.

1.1.5.2. Ölüm Sırası ve Defin İşlemleri

Ölüm olayı gerçekleşikten sonra, ölünün ailesi ve akrabaları tarafından, ölü evinden mezarlığa kadar uzanan bir dizi işlem gerçekleştirilir. Bu işlemler dini nitelikte olabildiği gibi büyüsel içerikli olanlar uygulamalara da rastlanmaktadır.

1.1.5.2.1.Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Anadolu'daki Uygulamalar

Mersin'de hastanın ölüm anında can çekişme acısını hafifletmek için ağzına zemzem suyu damlatılır. Başında Kur'an okutulur. Hasta çok can çekişirse çok sevdiği birinin beklediğine inanıldığından uzakta bulunan sevdiklerinin resmi gösterilir (Yardımcı, 2004: 35).

Saimbeyli, Kadirli ve Kozan'da bir hastanın yanına gelenleri tanımaz hale gelmesi, yüzünün sapsarı olması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerinin tavana dikilmesi, vücudunun özellikle ayaklarının şişmesi, vücudunda "hasbir" denilen kırmızı beneklerin oluşması, çok sayıklaması, ayağının soğuması, dili tutulması durumlarında ölüm anının çok yaklaştığına ve kısa bir zamanda öleceğine inanılır (Yardımcı, 2004: 35).

Feke yöresinde ölüm yaklaştığında kişi için bazı uygulamalar yapılır. Hoca çağrılır ve kişi ölene kadar başında Kur'an-ı Kerim okutulur. Sürekli başucunda su bulundurulur ve su verilir. Yakınları kişinin yanında olur, hastaya kelime-i şahadet getirtilir (Karakaş, 2005: 64).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Ölünün son anlarına zekaret denir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, 10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K22, K23, K27, K30, K33).
- Zekarete düşmüş insan artık hep yukarıya bakar (K1).
- Kişi öleceği zaman burnu yukarıya doğru dikilir. Ayağının baş parmağından yukarıya doğru yavaş yavaş can çıkmaya başlar. Can, gırtlığa geldi mi biraz soluklanır, bekler sonra kendini silkeler ve ölür (K1, K2).
- Zekaretteki kişiye hoca çağırılıp Kur'an okutulur. Hoca Yasin de okur. Bazen iki hoca çağrılabilir (K1, K10, K13, K22, K17).
- Zekaretteki kişinin ağzına pamukla su verilir (K1, K18).
- Ölene kadar kişinin ayağını kibleye çevirirler (K1).

Ölüm sırasında yapılan dini işlemlerde, ölen kişinin o anki çektiği eziyeti azaltabilmek ve onu dini açıdan arınmış şekilde öteki tarafa uğurlayabilmek amacı vardır.

1.1.5.2.2.Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölümünden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan cesetle ilgiliyken, bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölümün öte dünyaya gönderilişine hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerinin temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korunmanın tipik belirtileri yatarken , kimilerinde de hijyenik endişeler ve dinsel geleneksel rol oynamaktadırlar (Örnek, 2000: 214).

Anadolu’daki Uygulamalar

Mersin, Silifke ve Mut’ta cenaze üzerinden herhangi bir şey alınıp verilmez. Üzerinden bir şey geçirilmez. Üzerinden bir şey alınıp verilirse ölünün hortlayıp sık sık evi rahatsız edeceğine inanılır (Yardımcı, 2004: 36).

Aladağ’da Bir kişi öldüğünde önce ölünün çenesi düşer. Bunun için hemen çenesi çatılır. Ayakları bağlanır. Camide sela verilerek ölenin ismi çağrılır. Sela verildikten sonra üç dört kişi mezar kazması için mezarlığa yollanır. Eğer kazılan yer taşlı olur ve başka bir yere mezar kazılması icap ederse ölenin dünyadaki amelinin iyi olmadığına yorulur (Yılmaz, 2005: 130).

Mersin’de ölenin temiz ve yeni giysilerinden biri dünyada gözü kalmasın diye salın üzerine atılır (Yardımcı, 2004: 36).

Kozan ve Yöresindeki Uygulamalar

- Kişi öldükten sonra başındaki kişi öncelikle ölünün çenesini çatmalıdır ve sırtını (üzerini) soymalıdır. Çene çatma olayı, ölünün çenesinin herhangi bir bez veya iple alttan üste bağlanmasıdır (K1, K13, K18, K19, K32, K33, K37).
- Ölünün göz kapakları iki parmak yardımıyla kapatılır. Böyle ölü gözü açık gitmez ve gözü arkada kalmaz (K1, K18, K19).
- Ölünün gözü kapatılır ki gözü bu dünyada kalmasın (K1, K2, K18).
- Ölen kişinin yönünü kibleye çevirirler (K1, K13, K18, K37).
- Ölünün üzerinden giysileri çıkarılır. Hatta takma dişi varsa, parmağında yüzüğü varsa bunlar çıkarılır. Ölünün odasında bir değişiklik yapılmaz, aynen bırakılır (K1).
- Ölünün yanına bir testi su konur. Üç gün üç gece ışık yanık tutulur. Ölü üç gün gelip su içermiş derler (K18).

- Kişi öldükten sonra ayakkabısını kapıya koyarlar. Böylece ölünün ayakkabısıyla birlikte darlık da gider (K18, K23).
- Ölenin ardından bulgur, soğan, yağ vb. gibi yiyecekleri bir fakire verirler. “Onun umduğu bulacağı kısmeti budur” derler (K1, K2).
- Kişinin öldüğü gece komşularına bir tabak bulgur verilir (K18).

Kozan yöresinde ölümden sonraki uygulamaların büyüsel nitelikte olduğu görülmektedir. Bu işlemlerin bazılarının temelinde ölene, canlı gözüyle bakma ve ondan korunma düşüncesi yatmaktadır.

1.1.5.2.2.1.Ölünün Bekletilmesi

Ölen biri elden geldiğince çabuk gömülmeye hazırlanır. Kişi, sabahleyin ya da gece ölmüşse, öğle namazına, öğleyin ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. İkindiden sonra ölenler, o gece bekletilerek sabahleyin gömülürler. Uzaktaki yakınlarının cenaze törenine katılmalarını sağlamak amacıyla ölünün bekletildiği durumlar da vardır (Örnek, 2000: 215).

Anadolu’daki Uygulamalar

Muğla’nın Kemaliye köyünde akşam ölen kişi öbür güne kadar bekletildikten sonra gömülür (Durdu, 1997: 85).

Karaisalı ve çevresinde ölü, gece ölmüşse sabaha kadar bekletilir. Yakınları uzaktaysa onların gelmesi için bekletilir. Hastanedeyse morgda bekletilir. Yaz günüyse damda ya da serin bir yerde bekletilir. Şişmesin diye üzerine bıçak konur. Çenesi düşmesin diye çatılır, ayak başparmakları bir ipile bağlanır (Kök, 2006: 53).

Sarıkamış, Kars, Van, Ağrı, Erzurum, Malatya ve daha pekçok yerleşim biriminde, ölünün çıktığı yere, odaya, ertesi sabaha kadar yanan bir mum veya gaz lambası yakılır. Cenaze gece evde kalmak zorunda ise, bu işlem yine yapılır ve ölü karanlıkta bekletilmez. Ölü, hastanede beklemek zorunda olsa, orada da karanlıkta bırakılmaz. Bu inanç, ölümden sonra ruhun gezmesi, dolaşması ile ilgilidir (Kalafat, 1995: 125).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan’da ölünün bekletilmesi şöyledir:

- Ölünün bekletilmeden gömülmesi gerekir. Kişi eğer ikindiden sonra ölmüşse defnetmezler, toprak kapandı, derler. Ölü sabaha kadar bekletilir. Sabah namazından sonra defin işlemlerine başlanır (K1, K2, K3, K8, K11, K12, K25, K26, K28, K30, K34).
- Ölü bekletilirken Kur’an okunur (K1, K2, K3, K8, K14, K15, K16, K27).
- Ölü bekletilirken yalnız bırakılmaz. Yakınları da başında toplanır ve sabah ezanına kadar hiç kimse uyumaz, herkes bekler. Havanın durumuna göre köy halkı içeride veya dışarıda bekler (K1, K2, K4, K8, K15, K16, K18, K29).
- Ölü bekletilirken kefeni hazırlanır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, 10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K22, K23, K27, K30, K41, K42).
- Ölü bekletilirken şişmesin diye üzerine iğne, makas, bıçak gibi şeyler konur (K1, K2, K18).

1.1.5.2.2.2.Yıkama Ve Kefenleme

Ölü yıkama işlemi, meslekten yıkayıcılar, hocalar, bu işte tecrübeli olanlar, “dini bütünlükler” tarafından gerçekleştirilir. Ölü yıkanırken, yıkayana yardım eden bir iki kişiyle ölünün yakınlarından ve komşularından kimileri de bulunur. Genellikle yıkama sırasında az kimse bulunmaktadır. Kadınları kadın, erkeleri erkek yıkayıcılar yıkarlar. Kadının yıkandığı yerde erkek, erkeğin yıkandığı yerde kadın bulunmaz. Büyük kentlerde ölüler mezarlık gasilhanelerinde belediye cenaze ilerine ödenen belli bir miktar para karşılığında yıkanır. Daha küçük kentlerde, ilçelerde ve köylerde para karşılığında yapıldığı gibi sevabına da yapılmaktadır. Köylerde yıkama işlemi avluya kurulan çadırlarda yapılmaktadır (Örnek, 2000:216).

Anadolu’daki Uygulamalar

Konya’nın Ermenek Başyayla Kasabasında kasabanın cenaze yıkayıcısı cenazeyi yıkar. Beyaz patiskadan dikilmiş kefen aralarına gül kurusu koymak suretiyle giydirilir (Yıldız, 1968: 4744).

Saimbeyli, Kadirli bölgesinde ölü yıkanırken evdeki ve yakın komşulardaki bütün uyuyanlar uyandırılır. Kadirli, Kozan yöresinde ölünün kefeni içine çörekotu

konur. Silifke, Gülnar, Mut ve Mersin bölgelerinde ölü yıkandıktan sonra su ısıtılan kazan ters çevrilir (Yardımcı, 2004:36).

Kayseri'nin Karaözü Kasabası'nda yıkama işini erkek cenazede hocalar, kadın cenazede işin ehli olan yaşlı kadınlar yapmaktadır. Cenazenin yıkandığı yere karşı cinsten olanlar giremez. Yıkama işlemi bittikten sonra kefenleme işine geçilir. Bunun için önce beyaz patiska bezden kefenlik hazırlanır. Kefenlik bez, ölen kişiyi saracak biçimde ve "ecel gömleği" adı verilen, erkeklerde üç, kadınlarda beş parçadır. Kadınlardaki, erkeklere göre fazla olan iki parça, kafaya ve göğüslere sarılmaktadır (Sevindik-Santur, 1995: 143).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde ölünün yıkanması ve kefenlenmesinde yapılan uygulamalar şunlardır:

- Ölüyü köyün imamı yıkar fakat şart değildir. Köyde bu işi bilen biri de yıkayabilir. Ölü münasip bir yerde yıkanır (K1, K2).
- Yıkamadan sonra ailesi çağrılarak ölünün eli öptürülür (K1, K2, K3, K5, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18).
- Kefen, patiska bezidir. 5,5-6m. kadardır. Ölü yıkanırken kefeni de hazırlanır (K1).
- Ölü bekletilirken bir yandan da kefeni hazırlanır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, 10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K22, K23, K27, K30, K41, K42).
- Kefenleme şu şekilde olur: Hazırlanmış kefen bezini, çam sakızı ile güzel kokan bir ot olan güzellik otu ile tütsülürler. Tütsüyü kefenin üzerinde gezdirirler. Sonra da kefene esans sürerler. Kefeni ölüye giydirirler (K1).
- Kadın ile erkeğin kefenlenmesi farklıdır. Kadındaki kefen bir kat daha fazladır. Bir de dizlik ve göğüslükleri vardır. Erkeklerde kefen 3 kattır. Kadınlarda 4 kattır (K1, K2).
- Kefen parası biriktirme olayı yoktur. Kefeni, ölü sahipleri ayarlar. Ailenin de kefen alacak durumu yoksa kefeni köy cemaati ayarlar (K1, K2, K18, K32, K37).

Ölü yıkandıktan sonra ailenin sıraya girip ölünün elini öpmesi, Eski Türklerde görülen atalar kültü inancının sonucur. Kişinin öldükten sonra iyi ya da kötü ruh olarak

tekrar gelebileceği ve geride kalanları rahatsız edebileceği inancı, bu tür uygulamalarda karşımıza çıkmaktadır.

1.1.5.2.2.3.Cenazenin Taşınması

Kozan yöresinde ölünün taşınması ve gömülmesi sırasında yapılan uygulamalar:

- Tabutun üzerine bir namazlık veya savan örtülür (K1, K2, K15).
- Ölünün durumuna göre tabutunun üzerine birtakım nesneler koyulabilir. Mesela, ölen kişi bekar bir kızsı veya gelin olacakken ölmüşse tabutunun üzerine bir gelinlik atarlar. Ya da bir delikanlı sevdiği kızsı alamamıştır. Bu gibi durumlarda tabutun üzerine ölen kişinin giyisileri konabilir (K2, K13, K18, K28, K30, K35).
- Tabutun üzerine ölenin kadın mı erkek mi olduğunu belirtici herhangi bir şey konulmaz. Sadece cenaze namazı kılınırken imam, ölen kişinin cinsiyetini söyler (K1).
- Ölü getirilmeden mezarı kazılır. Mezar taşınakızı/oğlu, adı-soyadı, doğum-ölüm yılı ve ruhuna Fatiha yazar (K1, K10, K19).

1.1.5.2.2.4.Cenaze Namazı

Mezarlıkta cenaze namazı kılınır. Erkekler bu namazı cemaat halinde kılar. En önde imam olur. Kadınlar en arkada toplanırlar (K1, K2, K13, K15, K16, K41, K42).

İslâmî kurallara göre ölünün cenaze namazı kılınır. Yine İslâm inancıyla ilintili olduğu düşüncesiyle, kadınlar en arka saflarda cenazeyi izlerler.

1.1.5.3. Defin Sonrası

Defin sonrasında yapılan işlemler, tamamen cenaze eviyle ilgili olan işlemlerdir. Taziye ziyaretleri, ölü için yapılan belirli gün yemekleri ve yas tutma definden sonra geçirilecek aşamalardır.

Anadolu'daki Uygulamalar

Hakkari'de, kabristan'da, defin sırasında çocuklara şeker dağıtılır. Ölülerin ruhları için dağıtılan bu şeker, yine bir "saçı"dır (Kalafat, 1995: 124).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- İkindiden sonra akşam vaktinde ölü gömülmez çünkü bu vakitte toprağın mühürlendiği söylenir (K1, K2, K8, K9, K18, K19, K27).
- Ölüyü yakını olan erkekler toprağa verip gömerler (K1, K2, K8, K12, K13, K15, K16, K41, K42).
- Toprağa verme işlemi bittikten sonra oradaki herkes cenaze sahiplerine başsağlığı diler (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K19, K20, K22, K23, K27, K30, K41, K42).
- Köy mezarlığı genellikle aile mezarlığıdır. Fakat durumu iyi olanlar, köy mezarlığı içinde yer ayırtıp etrafını çevirirler ve bu alanı aile mezarlığı olarak kullanırlar (K1, K2, K13, K14, K18, K19).

1.1.5.3.1. Cenaze Evi

Anadolu'daki Uygulamalar

Mersin, Silifke, Mut ve Adana çevresinde bir evden ölü çıkınca üç gün o evde ocak yanmaz. Üç gün ev sahiplerinin yiyeceğini komşular sağlar (Yardımcı, 2004: 38).

Çukurova'da cemaat mezarlıktan döndükten sonra ölü evine “taziye” denilen ziyaret yapılır. ölü evine üç gün süre ile taziye için gelenlere özellikle Çukurova'nın doğu ve iç kesimlerinde “Gümğüm” denilen büyük cezvelerle pişirilen kahve ikram edilir (Yardımcı, 2004: 38).

İnegöl'de ölünün gömüldüğü gün un helvası yapılır ve komşulara dağıtılır (Kartal, 1985: 40).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde cenaze evindeki uygulama ve pratikler şunlardır:

- Ölü defnedilirken evdeki kadınlar, yemek hazırlarlar. Mezardan cenaze evine gelen gelen erkekler, yemeği yedikten sonra hocayla oturur. Hoca Kur'an okur. Kur'an'dan sonra çok uzaktan gelenler evlerine gider, kalanlar cenaze sahipleriyle oturur (K1, K2, K6, K7, K9, K14, K18, K23, K28).
- Cenazeyi duyan çevre köylerden herkes, cenaze evine toplanır. Çünkü bunu vazife bilirler (K1, K13).
- Mezarlıktan sonra herkes cenaze evine gelir. Cenaze sahipleri yalnız bırakılmaz. Komşular, eş-dost acılı aileye yemek yapıp getirirler. “Toprak

duası” yapılır. Ölenin –varsa- oğlu, kızı veya anne ve babası cenazenin çıktığı evde bir hafta kalır. Hergün o evde Kur’an okunur (K1, K2).

- Cenaze evinde yemek yemek kutsaldır. Orada dua okuyup yemek yemek, hayır bırakmak anlamına gelir. Orada yenilen yemek, karın doyurmak için değil, hayır bırakmak içindir (K13).
- Cenazeyi duyan baş sağlığı dilemeye gelir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K19, K20, K22, K23, K27, K30, K41, K42).
- Ölen kişi kaza sonucu ölmüş veya intihar etmişse, ölenin anne ve babası ağıt yakar (K2).

Kozan yöresinde düğünlerde sıkça karşılaştığımız eş-dost dayanışması, cenazelerde de karşımıza çıkmaktadır. Mezarlıktan döndükten sonra, ölünün ailesi yalnız bırakılmaz. Komşular, akrabalar, eş-dost cenaze evine yemekler yapıp getirerek hem ailenin hem de taziye gelen diğer kişilerin aç kalmamasını sağlarlar. Ayrıca aileye manevi destekte de bulunarak, onları bu dayanılmaz acılarıyla başbaşa bırakmazlar.

1.1.5.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği

Değişik adlarla karşımıza çıkan “Ölü yemeği”, ölenin ruhu ya da canı için verilmektedir. Ölümle ilgili âdet ve inanmaların önemli bir bölümünü oluşturan bu yemek bir yanıyla ölenin öte yandan da yaşamını sürdürdüğü, başka şeylerin yanı sıra yemeye ve içmeye de ihtiyacı olduğu tasarımını vurgularken, bir yanıyla da ölüm olayına eşlik eden “geçiş” törelerinin gerekliliğinin açığa vurmaktadır. Çünkü ölünün öte dünyaya uğurlanışının tam ve geçerli olabilmesi için, dinsel kuralların ve işlemlerin yanı sıra geleneksel olayların da yerine getirilmesi gerekmektedir. Ters durumda ölenin ruhunun geride bıraktıklarını tedirgin edeceğine inanılmaktadır. Öte yandan toplumun geleneklere bağlı kesimi, alışlageleni yerine getirmeyen ölü sahiplerini kınamakta ve geleneksel olanı yapmak için onları baskı altında tutmaktadır. Ölü yemeği, ölüm olayının üçüncü, yedinci, kırkıncı, elli ikinci günlerinde verildiği gibi; yıldönümünde, mezar dönüşünde, mezar kaldırma sırasında, ilk perşembesinde ya da ilk akşamında verilmektedir (Örnek, 2000:221).

Anadolu'daki Uygulamalar

Ölüm halinde komşular ölü evine yemek yaparlar. Bu üç gün devam eder. On beş gün sonra hamama gidilir ve böylece yastan çıkılır. Kırkıncı gün mevlüt okutulur, halka ekmek ve helva dağıtılır (Bürhan, 1971: 28).

İnegöl'de yedinci günde ölünün karnı şişer, kırkıncı günde burnu düşer, elli ikisinde kemikleri dağılır inancı vardır. Bu günler boyunca ölünün ruhu eve gelir gider. Kendisini anan var mı diye bakar. Evde Kur'an okunuyorsa sevinir, okunmuyorsa boynu bükük geri döner ve beddua eder. Ölümün yedinci, kırkıncı ve elli ikinci gecelerinde mevlid okunur. Bununla bedeninin dağılmasının daha kolay olacağına inanılır (Kartal, 1985: 40).

Konya'nın Ermenek Başyayla kasabasında ölünün kırkıncı gecesi ev halkı kazanlarda soğan yahnisi, hoşaf ve herse (keşkek) yemeklerini pişirir. Hocaları ve kasabanın erkeklerini çağırırlar. Hocalar mevlüt okur, yemekler yenir. Elli ikinci gecesi ise Kur'an okunur. Bu gece yemek verilmez (Yıldız, 1968: 4744).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan'da ölünün ardından yapılan özel günler ve bu günlerde yapılan ölü yemeği şu şekildedir:

- Eş-dost ve komşular ilk bir hafta ölü evini yemeksiz bırakmazlar. Kendi yaptıkları yemekleri cenaze evine götürüp cenaze sahiplerinin bu acıları içinde bir de yemekle uğraşmamalarını sağlarlar (K1, K2, K3, K5, K8, K9, K12, K14, K16, K20).
- Ölünün yedisinde mevlit okutulur (K2, K14, K18, K26, K30, K35).
- Ölünün kırkında mevlit okutulur. Yemekler yapılır. Çok kalabalık olur (K2, K4, K14, K18, K26, K30, K34).
- Ölünün elli ikisinden önce bir Hatim duası (toprak duası da denir) okutulur (K1, K2).
- Ölünün elli ikisinde yemekler yapılır ve gelenlere yedirilir. Hem 52. gece duası okutulur, hem de hatim duası okutulur (K1, K2, K8, K24, K26, K29).
- Ölüm yılı dolduğunda yani senesinde mevlit okutulur. Yemekler yapılır (K13, K14, K18, K26, K32, K38, K40).

Ölü için, 7., 40., 52. günlerde birtakım özel uygulamalar yapılmaktadır. Bu günlerde ölünün ruhu rahat etsin diye dualar okutulup yemekler dağıtılır. Toprak duası

da denilen Hatim duası da, ölünün toprakta rahat olması açısından okutulmaktadır. Yapılan uygulamaların hepsi dini içeriklidir.

1.1.5.3.3. Ölünün Eşyaları

Kozan’da ölünün eşyaları ile ilgili olarak şu uygulamalar yapılır:

- Ölünün eşyaları, ölümünden sonra yıkanır ve kullanılabilecek olanları fakirlere dağıtılır. Geriye kalanları da atılır veya yakılır (K2, K14, K15, K16, K18, K28, K30).
- Ölünün giysilerini gözü arkada kalmasın diye ihtiyacı olanlara dağıtırlar (K16, K18, 33, K34, K38).

Ölünün eşyalarının, ölüm olayı gerçekleştikten sonra zaman kaybetmeden verilmesinin temel nedeni, ölünün gözünün eşyalarında kalmaması, olduğu yerden geriye dönmemesi gibi bir düşüncedir.

1.1.5.3.4. Devir-İskat

İslam inancında ölen bir kişinin sağlığında kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediği yeminleri için fakire para verilmektedir. Bu olaya “iskat” denir (Artun, 2005: 178).

Anadolu’daki Uygulamalar

Adana, Mersin, İskenderun’da zaman geçirilmeden ölenin ıskatı verilir. Ölenin giyecekleri yoksullara verilir, bu giysilere “soyka” denir (Yardımcı, 2004: 38).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde devir-iskatla ilgili olarak şu uygulamalar vardır:

- Ölünün yaşarken bir takım görevlerini yerine getirememesi durumunda ailesinin yapabileceği birtakım görevlerdir. “evirme-devirme” ya da “iskat” da denir. Kişi öldükten sonra köyün imamı veya hesap yapmasını iyi bilen biri oturur ve ölen kişinin yapıp yapmadıklarını hesap eder. Ölen kişi kaç yaşındaysa, bu yaşa kadar namazının ne kadarını kılamamış, ne kadar oruç tutamamış, ne kadar yalan söylemiş, ne kadar küfür etmiş hepsi hesaplanır ve bunlar paraya çevrilir. Eğer ıskat parası çok tuttuğu için aile ödeyemezse, ölen kişinin kendi helal malı (koyunu, keçisi, ekili-dikili tarlası) neyi varsa onu biri üstlenir, paraya çevirir ve ıskatını yaptırır. Bu ıskat parasından da

mezar parası yani mezarı deşme parası çıkarılır, geriye kalanı fakire fukaraya dağıtılır (K1).

Iskat uygulaması, ölen kişinin öteki dünyada ruhunun rahat olması için ailesi tarafından uygulanan bir pratiktir. Ölenin bu dünyada yapması gerekip de yapmadığı veya günahları yüzünden diğer tarafta çok acı çekmemesi için yapılan bir bedel ödeme işlemidir denilebilir.

1.1.5.3.5. Yas Tutma

Yas, ölüm veya bir felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten davranışlar, matem (TS,1998:2402) şeklinde tanımlanmaktadır. Ülkemizde ölenin arkasından “yas tutma”nın süresi kesin bir zaman parçasıyla sınırlandırılmamakta, bu süre üç günle birkaç yıl arasında değişmektedir. Yas süresinin “üç gün”, “bir hafta”, “bir ay”, “kırk gün”, “altı ay”, “bir yıl” ve “bir yıldan çok” olarak sınırlandığı zaman birimleri içerisinde en yaygın olanı “kırk gün”lük süredir. “Kırk günlük” yas süresinin çok yaygın olması, kırk rakamının dinsel ve büyüsel niteliğiyle bağlantılıdır. Kişinin acısından ve ölümün dolaylı olarak bulaştırdığı “pislikten” arınması için, tıpkı kırklı kadınlarda ve çocuklarda olduğu gibi “kırk günlük” bir sürenin geçmesinin gerekliliğine inanılmaktadır. “Kırk gün”lük yas süresinin önünde ve ardındaki sürelerin belirlenmesi ölenin yakınlığına, uzaklığına; genç ve yaşlı oluşuna; erkek ve kadın oluşuna; kişiliğine; toplumsal yerine; çevresine; sayılıp, sevilmesine; ölüm biçimine; başsağlığına gelenlerin azlığına, çokluğuna bağlıdır. Ayrıca sürenin belirlenmesinde geleneğin ve dinsel bayramların da rolü büyüktür (Örnek, 2000:223).

Anadolu’daki Uygulamalar

Siverek kasabasında, ölü çıkan evin mensupları ve akrabaları ile komşuları da, yas alameti olarak kara giyinirler. Üç gün süren yas sonunda, akraba ve komşular, kara elbiseleri çıkarıp renkli giyinirler ve yas evine de renkli elbiseler götürüp, oradakilere giydirirler. Böylece ölü çıkan evde “yas kaldırma” yapılmış olur ve hane halkı normal hayatına dönmek imkanı bulur. Erzurum civarında, yas evinin kadın ve kızları, yasin yedinci günü hamama çağrılır. Komşular, burada onlara aş döker. Yemek yenir. Birlikte yıkanılır. Böylece, yas bitmiş olur. (Kalafat, 1995: 130).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde yas tutma ile ilgili şu uygulamalar vardır:

- Ölünün arkasından özel bir yas tutma geleneği yoktur. Genelde siyah giyilir. Senelerce yas tutulmaz (K1, K2, K6, K8, K16, K25, K27).
- Eskiden ölenin arkasından yas tutulurdu. Televizyon açılmazdı, giyim kuşama dikkat edilirdi. Koyu renkli kıyafetler giyilirdi (K18, K23, K46, K38, K39, K41).
- Ölüm olayından sonraki ilk bayramda aile üzüntülü olur. Evde bir bayram şenliği olmaz. Ölünün yası tutuluyor gibi olur (K1, K2, K18).

Yas tutmanın temelinde öncelikli olarak sevilen kişinin ölümünden duyulan üzüntünün yanında atalar kültü etkisinin de olduğu söylenebilir. Öte dünyaya göçen ruha saygı duyulmazsa sinirlenip geri dönmesi ve bu dünyadakilere kötü şeyler yapması düşüncesi geleneklerle günümüze kadar ulaşmıştır. Bu yüzden, ölenin arkasından duyulan üzüntü, yas tutma adı altında hal ve hareketlerle açık bir şekilde gösterilir.

1.1.5.3.6. Mezar Ziyaretleri

Kozan'da mezar ziyaretleri şu şekilde olur:

- Mezara gidildi mi sessiz olunur, ölüler rahatsız edilmez (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K22, K27, K30, K42).
- Mezar toprağı sulanır, üzerindeki çöpler, otlar temizlenir (K1, K13, K34, K39).
- İsteyen mezara çiçek, ağaç dikebilir (K18, K20).
- Mezar ziyaretleri bayram arefelerinde veya herhangi istenilen bir zamanda yapılır (K1, K2, K3, K4, K5, K8, K9, K13, K14, K15, K16).
- Mezar başında ölenin ruhuna Fatıha ve diğer dualar okunur (K1, K2, K3, K27, K28, K30, K31, K34, K35, K37, K40).
- Bayramda arefe günü mezar ziyaretleri yapılır. Arefe günü başlayan mezar ziyaretleri, Ramazan bayramının üçüncü gününe, Kurban bayramının dördüncü gününe kadar uzayabilir. Mezarlıkta şeker veya tatlı dağıtılır. Hoca götürülür ya da mezarlıktaki hocalarla da anlaşılabilir. Mezarın üzerine dua okutulur (K1, K2, K19, K41, K42).

1.1.5.3.7. Değerlendirme

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm, çevresinde pekçok örf, âdet ve gelenek ve kalıp inancın toplandığı, ruhsal acılar veren ve çok zor geçirilen bir dönemdir. Ne kadar gerçek olursa olsun, ölümü kabul etmek çok güçtür.

Kozan yöresinde de ölüm kavramı zor da olsa kabul edilir ve ölümle ilgili gelenekte yaşayan dinsel ve büyüsel içerikli pratiklerin büyük çoğunluğu aksatılmadan uygulanır. Ölüm öncesinden, ölüm sırasında ve sonrasında kadarki yapılan uygulamalarda İslam inancının yanısıra, Eski Türk inancının izleri de görülmektedir.

1.2. Bayram, Tören ve Kutlamalar

1.2.1. Dini Bayramlar

Bayram, bir sıra gösterilerden meydana gelir; onların biçimlerini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Dini bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban bayramlarının başlıca özelliği dostların, hısımların ve akrabaların karşılıklı ziyaret gezileridir. Gençler yaşlıların ellerini öperler, onların hayır dualarını alırlar. Çocuklara para ya da ufak hediyeler vermek de töredendir (Boratav, 1984: 204-207).

Ramazan ve Şeker Bayramı, hem ramazan ayında oruç tutarak Tanrı'nın rızasını kazanmaktan doğan bir sevincin ve hem de bir gazanın zaferle sonuçlanmış olmasından doğan bir sürurun ifadesidir. Hicretin ikinci yılı ramazanında Medine'ye yürüyen Kureyşlileri bu şehrin güneybatısında karşılayan Hazret-i Muhammed üç yüz on üç mücahitten kurulu ordusu ile adet bakımından kat kat üstün olan Kureyşlileri yenilgiye uğratmıştı. Bu savaş Müslümanlar arasında sevinç uyandırmıştı. Hazret-i Muhammed Medine'ye döndüğü zaman ramazan ayı nihayet bulmuş ve oruç da sona ermişti. Bundan sonra eshabı ile birlikte ilk defa bayram namazı kıldırılmıştı. Peygamberimizin bu bayramı ihdasında sosyal sebeplerin de etkisi olduğu muhakkaktır. Dargınları barıştırmak, aralarında soğukluk olanları birbirleriyle kaynaştırmak, dost ve akrabaları birbirine yaklaştırmak gayesini gütmüştür (Tülbentçi, 1967: 4289).

Ramazan ve Kurban Bayramıyla ilgili âdet ve inanmalara baktığımızda İslâmî kültürden pek fazla ayrılmadığını görüyoruz. Bayram namazına gitme namazdan çıkınca bayramlaşma, Kurban Bayramında kurban kesme, etlerin üç parçaya bölünüp dağıtılması, bayram ziyaretlerine gitme İslâmiyetin gereğindendir (Artun, 2005: 204).

Anadolu'daki Uygulamalar

Karaisalı ve çevresinde bayram yaklaşınca bazı hazırlıklar yapılır. Bayram gelmeden bir hafta önce dip – köşe temizlik yapılır: camlar, kapılar, halılar silinir; perdeler yıkanır. Arife günü mezar ziyaretleri yapılır. Ramazan bayramında karakuş, kadayıf gibi tatlılar yapılır, şeker ve lokum gelen konuklara ikram edilir. Kurban Bayramında, Ramazan Bayramında olduğu gibi yeni alınan veyadikilen bayramlıklar giyilir (Kök, 2006: 65-66-67).

Aladağ'da bayram sabahı erkekler bayram namazına giderler. Bu arada evde kadınlar misafirler için hazırlıklar yaparlar. Erkekler namaz çıkışında bayramlaşırlar. Evde aileler önce kendi arasında bayramlaşırlar. Çocuklar anne ve babalarının ellerini öperler. Daha sonra büyük akrabalar ziyaret edilir ve elleri öpülür. Küs olanlar barıştırılmaya çalışılır (Yılmaz, 2005: 155).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde dini bayramlar ile ilgili âdet ve uygulamalar şunlardır:

- Bayram günü, bayram namazına gidilir. Kadınlar birkaç gün önceden bayram temizliği yaparlar (K1, K2, K3, K4, K8, K15, K16, K18, K19, K20, K22, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K34, K35, K37, K39, K40).
- Dini bayramlarda duruma göre bayram günü namazdan gelinir. Evdekiler tatlı ve yemek hazırlamış olur. Bayramlaşmaya gelen misafirlere şeker ve tatlı sunulur (K1, K2, K3, K7, K14, K18, K20).
- Eskiden öğlen namazından önce herkes yiyecek bir şeyler hazırlar ve camiye varırdı. Orada oturulur, sofralar hazırlanır, yemekler yenir ve sonra imam Kur'an okurdu. Kadınlar dağıldıktan sonra erkekler namaz kılardı (K1).
- Kurban bayramında kurban kesilir. Herkes kestiği kurbanın kaburgasını veya uyluğunu alır ve köyde bilinen bir meydanda (genellikle su kenarı veya dut ağacı civarı olur) getirdiği etleri pişirir, sac kavurmalar yapılır ve yerler. Daha sonra birbirleriyle bayramlaşırlar. Arkasına hoca dua okur ve herkes dağılır (K1, K2).
- Bayramda arefe günü mezar ziyaretleri yapılır. Arefe günü başlayan mezar ziyaretleri, Ramazan bayramının üçüncü gününe, Kurban bayramının dördüncü gününe kadar uzayabilir. Mezarlıkta şeker veya tatlı dağıtılır. Hoca

götürülür ya da mezarlıktaki hocalarla da anlaşılabilir. Mezarın üzerine dua okutulur (K1, K2, K7, 10, K18).

- Arefe günü mezarlık ziyareti yapılır. Bayram günlerinde bayramlaşma, küslerin barışması ve hediyeleşme olur. Özellikle durumu iyi olmayan bir akraba, eş-dost ziyaretine giderken, ihtiyacı olabilecek bir hediyeyi mutlaka götürmeye çalışır. Bu hediyeler: Erzak, şalvarlık, yağlık gibi hediyelerdir (K18, K28, K29, K30, K35).
- Bayramlarda çocuklara şeker ve harçlık verilir (K1, K2, K3, K4, K8, K15, K16, K18, K19, K20, K22, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K34, K35, K37, K39, K40).

1.2.2. Milli Bayramlar

Şehir ve kasabalarda bir şenlik havası içinde kutlanan ulusal bayramların (30 Ağustos, Cumhuriyet bayramı, kurtuluş bayramları), askerî geçitler, fener alayları, vb. “resmî” gösterilerinde geleneklik tek öge, seymenler, zeybekler vb. gibi bugün artık yaşamayan eski kuruluş temsilcilerinin özel kıyafetleriyle katılmalarıdır. Ama bu bayramlar vesilesiyle resmî gösteriler bittikten sonra, kimi yerlerde geç vakitlere kadar işçilerin, esnafların kendi aralarında, hükümet ya da belediye meydanında, düzenledikleri eğlenceler, bu şenliklere öteki bayramların yerli renklerini verir. Ulusal bayramlarda da birçok yerlerde resmî törenlerden sonra bayram yeri diye nitelendirebileceğimiz çayırarda güreşler, koşular ve başka çeşit yarışmalar düzenlenir (Boratav, 1984: 256-257).

- Kozan ve yöresinde milli bayramlar belediyenin de katkılarıyla coşkuyla kutlanır (K1, K18).
- Okullarda törenler yapılır ve çocuklar şiirler okurlar. İlçe merkezindeki kutlamalar köylere oranla daha düzenli, sistemli ve coşkuludur (K1, K2, K3, K26, K34).

1.2.3. Kandiller

Kozan yöresinde kandil geceleri şu şekilde kutlanmaktadır:

- Namaz kılınır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K18, K19, K38).

- Dualar edilir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K26, K27, K30, K33, K41, K42).
- Herkes birbirinin kandilini kutlar (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K26, K27, K30, K33, K41, K42).
- Dini geceleri(Kandil, Miraç gibi) herkes evde ya da camide ibadet ederek geçirir (K1, K7, K12, K13, K14, K16, K17, K18, K26, K29, K30).
- Komşulara yemek dağıtılır. Komşular da yemek getirir (K2, K8, K14, K15, K16, K18, K20, K23, K30, K33, K34, K35).

1.2.4. Kutsal Aylar, Günler

- Ramazan ayları kutsal aylardır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K26, K27, K30, K33, K41, K42).
- Dini geceleri(Kandil, Miraç gibi) gecelerin günleri kutsaldır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K26, K27, K30, K33, K41, K42).

1.2.5. Mevsimlik Törenler

1.2.5.1 Genel Mevsimlik Törenler

1.2.5.1.1 Nevruz Bayramı

Kozan yöresinde Nevruz ile ilgili kutlamalar şu şekildedir:

- Nevruz bayramı kutlanır. Azerbaycan ve Kazakistan'da ne niyetle kutlanıyorsa bizde de o niyetle kutlanır. Nevruz, baharın gelişi, diriliş ve yenileşmenin günüdür. Kozan, tarım coğrafyası olduğu için doğadaki değişiklikler ve diriliş açıkça görülür. Ülkenin birliği, bütünlüğü ve tüm ülke insanların baharla birlikte dirilişi kutlanır (K13).

1.2.7.2 Özel Mevsimlik Törenler

1.2.5.2.1 Yağmur Duası

Anadolu halkı büyük çoğunluğu ile geçimini topraktan sağladığı için yağmurla çok yakından ilgilidir. Bahar aylarında yağmur yağmayıverirse kuşkusuz körpe ekinler

ve otlar sararıp solacak, pınarlar kuruyacak, kuyuların suları çekilecek, sığırlar ve davarlar açlıktan susuzluktan kırılacaktır. Kısacası, yağmursuzluğun ardından amansız bir kıtlık gelecektir. Bu yüzden bahar aylarında halkın gözü gökte olur, bulut gözler durur. Bulut görülmez, yağmur yağmazsa geleneksel duaya başvurmaktan başka çare yoktur. Bu iş, kadın erkek, çoluk çocuk herkesi ilgilendirir (Tuğrul, 1973:6578).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Büyüklerin uyguladığı yağmur duası şu şekildedir:

- Kozan’da yağmur yağmadığı zaman köyün belli yaştakileri, yaşlıları, gençleri toplanır. Yağmur duası “Hokbodi” okunur. Hokbodi duası şu şekildedir:

“Hok bodi bodi

Çal bodi bodi

Anan baban neden öldü

Bir kaşıcık sudan öldü

Yerden bereket

Gökten rahmet

Ver Allah ver.”

Bu dua bir evin kapısında söylenir ve evin sahibi kapıyı açar, duayı söyleyenin başından aşağıya bir helke suyu döker. Gece de herkes su döker. O gece çeşitli evlerden yağ, bulgur gibi yiyecekler toplanır ve bir kişinin evinde bu malzemelerden yemek yapılır. Hemen hemen bütün köylü bu yemekten yer. Bu işler, yağmur yağması ve bereket olması içindir (K1,K2, K8).

- Yağmur yağdırmak için köy ahalisi toplanıp imamla birlikte yağmur duası okur (K18, K19).

Çocukların uyguladığı yağmur duası ise şu şekildedir:

- Bir grup çocuk (genellikle 10 tane) biraraya gelip “Bodu Bodu” çalarlar. Ev ev gezerler. Kimi ev, çocuklara bulgur verir, kimi de yağ verir. Çocuklara böyle tevir tevir (çeşit çeşit) şeyler verilir. Sonra çocuklar bunları eve götürür ve orada pişirilip yenir. Bu olaya “bodü bodü çalmak” denir. Bodü bodü çalınca yağmurun yağacağına inanılır (K18, K19).

1.2.5.2.2. Değerlendirme

Kozan yöresinde bayramlar, halkı biraraya getiren coşkulu zamanlardır. Dini bayramlar, kandil geceleri, büyük küçük herkesin birbirine saygı ve sevgisini gösterdiği, küslerin barıştığı, dini vecibelerin yerine getirildiği mutlu günlerdir. Bu günlerde Kozan halkı gelenekle gelen uygulamaları seve seve yerine getirirler.

Milli bayramlar da aynı dini bayramlar gibi coşkuyla kutlanır. Milliyetçi duygulara sahip olan Kozan insanı, milli bayramların ruhunu en derin şekliyle hissetmekte ve gelecek kuşaklara da bu duyguları gururla aktarmaktadır.

Mevsimlik törenlerde ise kısmen de olsa Nevruz bayramının kutlandığı görülür fakat bu kutlama bildiğimiz bayram niteliğinde, coşkulu bir kutlama değildir. Sadece nevrurun baharın gelişi ve doğanın uyanışı temalarını içerdiği bilinmekte ve doğanın canlanması sevinçle karşılanmaktadır. Özel mevsimlik törenlerde yağmur duası, sıkça karşılaşılan bir törendir. Yaşamı, ekonomisi toprağa bağlı olan Kozan halkı, ekinleri için suya dolayısıyla yağmura çok ihtiyaç duyar. Yağmurun yağmaması durumunda ritüel nitelikli bir tören olan yağmur duasına çıkılır. “Bodu bodu çalmak” deyiimiyle karşılanan yağmur duası, büyüsel nitelikte bir törendir. Çocukların uyguladığı yağmur duası ise ritüel bir tören olmaktan çıkıp bir çocuk oyunu niteliği kazanmıştır.

1.3. Halk İnanışları

Halk inançları toplumun kabul ettiği ilâhi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarına derinlemesine etkileyen, âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır (Kılıç, 2001: 415).

Günümüzde yaşayan âdet ve inanmaların pek çoğu İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin kalıntısıdır. Yaşayan inançları sağlıklı değerlendirmek için İslamiyet öncesi inanç sistemlerini, dinleri, inanışları incelemek gerekir. Türkler İslamiyet’i benimsemeden önce, en ilkel din olarak kabul edilen Totemizm’in; ruhu ölümsüz ya da kutsal sayan Animizm’in, dinsel büyüsel pratik ve törenlerden oluşan temelinde gök tanrı, güneş, ay, ata ve ateş kültlerinin olduğu Şamanizm’in, her şeyin serbestçe

incelenmesi denenmesi esasına dayalı bir öğreti olan ve ruhun ölmezliğini kabul eden Budizm'in etkisinde kalmıştır (Turan, 1990: 100- 104).

1.3.1. Yatırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

Yatırlar ve benzerleri, halkın kendi gücü dışındaki isteklerinin yerine gelmesi için, Tanrı nezdinde duasının kabul olunacağına inandığı kutlu ruhlara, bunların manevi aracılığı ile dilekte ve onun yerine gelmesi karşılığında türlü adakta bulunduğu hacet yerleridir (Özergin, 1969: 5249).

Her türlü çareye başvurmasına rağmen istek ve dileklerinin gerçekleşmediğini gören insanlar, bu arzularının gerçekleşebilmesi için kutsal bildikleri varlıklara müracaat ederek, isteklerinin yerine getirilmesi için dua ve niyazda bulunurlar. İnsanların kendilerine yardım edeceği ve faydası dokunacağını umduğu varlıkların başında da “yatır”lar gelir (Taş, 2002: 183).

İnsanlar, istek ve ihtiyaçlarının gerçekleşmesi zorluğu ve imkânsızlığı karşısında ya büyüleyici ya da kutsal bildikleri varlıklara yaklaşarak, ihtiyaçlarını gidermeye ve kaderlerini değiştirmeye çalışırlar. İşte insanların, kendilerine yardım ve faydası dokunacağına inandıkları varlıklardan biri de yatırlardır. Bunlar, sağlıklarında zühd, takva, ibadet ve muhabbetle birlikte vatani, milleti uğrunda şahadet mertebesine ulaşan, Tanrı'nın sevgili kulları arasında kabul edilen kimseler olduğu gibi, Tanrı katında yüksek hatırlarının kırılmayacağı inancı ile ilk dilek kapısı olarak değerlendirilen, kült haline gelmiş velilerdir. (Köksal, 1987: 227).

Günümüzde evliyalar, erenler, dedeler bir efsane havasına bürünmüş oldukları halde, din ve ahlak değerleriyle, saygı ve sevgi ile karşılanan ve kendilerine büyük bir inançla bağlanan insanlar olarak kabul edilmektedirler. Bu insanların mezar ve türbeleri, halk tarafından ziyaret edilmekte ve çeşitli adaklar adanmaktadır. İslam inanışlarına göre, bu yatırlardan bir şey istenemez, ancak kişiler onlara yüreklerinin gizli kalmış yönlerini açarlar ve onların şahsında Allah'a yalvarırlar (Köksal, 1987: 228).

Anadolu'daki Uygulamalar

İzmir Narlıdere'de ikamet eden Alevi Tahtacılar ile Bergama köylerinde ikamet eden Çepni ve Türkmenlerin belli zaman ve günlerde ziyaret ettikleri yatırlar mevcuttur. Bu ziyaretler, genellikle ilkbahar mevsimine rastlar ve ekseriya 6-7 Mayıs günlerine denk getirilir. Haftalar öncesinden hazırlıklar başlar, topluca yatırın huzuruna gidilir,

ziyaret tamamlandıktan sonra yemekler yenir, içkiler içilir, sazlar çalınır, kadınlı-erkekli eğlenilir ve dönülür. Ancak bu eğlenceler sırasında aşırı bir hareket ve taşkınlık kesinlikle yasaktır (Köksal, 1987: 234).

Tokat'ta ziyaret şekilleri çok çeşitlidir. Taş yapıştırmak, mum yakmak, mezar çevresinde dönmek, para bırakmak, bir şey adamak, çaput bağlamak, çivi ve nal çakmak, taş atmak, boncuk takmak, bebek bırakmak, tekkeden bir şey alıp götürmek şekillerindedir (Cinlioğlu, 1969: 5202).

Feke yöresinde bazı köylerin yakınında ziyaret olarak adlandırılan yerler vardır. Ziyaret olarak bilinen bu yerler büyük oranda tepelerde yer alır. Buralarda velîlerin mezarlarının olduğuna inanılır ve yöre halkı tarafından büyük saygı gösterilir. Ziyaretlere çeşitli durumlarda gidilip dileklerin yerine gelmesi beklenir. Ziyaretlere; havalar kurak gittiği zaman yağmur yağması için gidilir. Çocuğu olmayan kadınların çocuklarının olması için giderler. Çeşitli hastalıkların iyileşmesi için gidilir (Karakaş, 2005: 80-81).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde yatır ve ziyaretlerle ilgili inançlar şunlardır:

- Kozan'da türbe(yatır) ziyaretleri vardır. Tılan ocağı Kozan'ın en ünlü ocağıdır. Bu yatırın torunu şu an orada hocadır. Yatır, oğuldan oğula yani elden ele geçer. Yatıra giden kişiler, orada medet umar. Hastalar dertlerine şifa bekler. Hayvalıkoyak denilen yerde de türbe vardır. Burada da ağaçlara bez bağlanır ve adaklar yapılır (K13, K14).
- Tılan köyünde bir ocak ve hoca vardır. Çocuğu olan kişi, çocuğunun adını oradaki hocaya koydurursa orada bir kurban keser (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K8, K9, K11, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K28, K29, K30).
- Göller Yaylasında Üç Oğlan ziyareti vardır. Yağmur yağmadığı zaman bu ziyarete gidilir, kurban kesilir, yağmur duası yapılır. Daha köye dönmeden yağmur yağar (K28, K29, K30).
- Korkan çocukları Tılan'a götürürler. Çocuğa oradaki külden yalatırlar (K3, K4, K9, K30).
- Her türlü adak için ziyarete gidilir (K1, K2, K3, K8, K11, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K28, K29, K30).

Kozan'da ziyaret inancı çok fazla yoktur fakat Tılan ziyareti bütün Kozanlılarca hatta çevre ilçelerde de iyi bilinmektedir. Kozan halkı, hastalık, kısmet açma, yeni doğan bebeklere ad verme, adak adama vb. uygulamalar için Tılan ziyaretine giderler.

1.3.2. Kurban/Adak

Eski Türkler; Gök Tanrı'ya minnet ve şükran duymak, iyi ruh diye bilinen yaratıcı Han Ülgen'i anmak, karanlık alemin yaratıcısı diye bilinen Erlik Han'ın vereceği kötülüklerden kurtulmak, ölmüş büyüklere ve atalara saygı olarak, yer-su diye adlandırılan dağ, orman, göl, ırmak gibi kutsal olarak bilinen varlıklardan ruh-tanrı sıfatıyla meded ummak gayesiyle kurban kesmekteydiler. İslami topluluklarda da kurban inancı çok yaygındır. İslâm dini gereğince Hicret'in ikinci yılında meşru olan ve kitap, sünnet ve icma ile sabit olan kurban kesme inancını, eski Türklerinkine çok yakın benzerlik arz etmekle birlikte, ayrı olarak düşünmek ve değerlendirmek gerekir. İslâm dininde kurban, Allah'a yakınlaşma vesilesidir (Köksal, 1987: 230-231).

Bir şey adamak, olmasını özlediği bir iş için ya o işi olmadan evvel veya sonrası için olur. Kişi “şu işim olursa filan tekkeye kurban kesmek ahdım olsun” der ve işi olduğu zaman yerine getirir; kurban etlerini ötesini berisini fakirlere dağıtır. Eğer olmadan evvel söz verdi ise aynı şekilde keser dağıtır (Cinlioğlu, 1969: 5202).

Anadolu'daki Uygulamalar

Erzincan ve çevresinde adak yerlerine, dua etmek, ölüleri, evliya bilinen kimseleri örnek ahlakları yönüyle yad etmek için, sırf ziyaret kasdiyle, gidildiği gibi her türlü murat, dilek ve niyet için de gidilir (Küçük, 1987: 243).

Tokat'ta adamak, yerine göre tavuk, yerine göre koyun veya başka iri bir hayvan kesmekle ya da bir fakiri sevindirmekle olur. Adanan kurban kesilirken kibleye dönülür, kanın mutlaka tekke toprağına akmasına dikkat edilir (Cinlioğlu, 1969: 5203).

Karaisalı ve çevresinde adak adama ve bunu yerine getirme gözlenmektedir. Çocuğu olmayanlar olsun diye adak adarlar. Ev yaptıranlar, traktör, araba alanlar hayırlı olsun, kazadan beladan korunsun diye adaklık keserler. Kesilen adağın tamamı dağıtılır (Kök, 2006: 72).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde kurban kesme ve adak ile ilgili çeşitli uygulamalar vardır:

- Kozan’da dilek dileme ve adak adama vardır. “Dileğim kabul olursa şunları yapacağım” diye adak adanır (K3, K8,K13, K14, K27).
- Adaklar maddi duruma göre değişebilir. Adak çeşitleri: tavuk, koyun, tosun kesme, şeker dağıtma, fakirlere erzak dağıtma, fakire para verme ... Kesilen hayvanın etinden kendi de yiyebilir veya hiç yemeden doğruca fakirlere dağıtabilir (K18, K19).
- Erkek çocukların saçlarını uzatma adağı vardır. Bu çocuklara “adaklı” denir. 7 yaşına kadar saçları uzatılır, asla kesilmez. Bunun sebebi yaşamasını sağlamaktır. Çocukları yaşamadan ölen aileler, bu adağı yaparlar (K1, K2, K8, K13, K14, K15, K27, K35, K38, K40, K42).
- Çocuğu ölüp de yaşamayanlar, çocukları yaşasın diye “el sırtı giydirme” adağını yaparlar. Aileler “çocuğum ölmez de yaşarsa yedi yaşına kadar el sırtı giydireceğim” der. Yedi yaşına kadar çocuğuna hiç yeni bir kıyafet almaz, hep başkalarından giydirir (K1, K2, K12, K14, K18, K23, K26, K30).
- “Benim oğlum imtihanı kazanırsa bir kurban keseceğim.” gibi veya “bir evim veya arabam olursa keçi, koyun keserim” diye adak adayabilir. Hastası olan “eğer benim hastam sağlığına kavuşursa bir kurban keserim” diyebilir. Adak olarak mevlit de okutulabilir (K1, K2, K3, K11, K20, K26, K30).
- “Askerlikten sağ salim dönersem” veya “hayırlı bir iş kurarsam muhtaç olanlara yardım edeceğim veya kurban keseceğim, hısım akraba, konu komşuya dağıtacağım” diye niyet edilir (K8, K13, K14, K18).
- Çocuğu olmayan biri kurban adağı adar. Çocuğu olunca bu kurbanı keser. Bu sırada davul da tutulabilir. Yemek yapıp komşulara dağıtılır (K13, K14).

1.3.3. Ocaklar

Ocak, belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir. Sarılık ocağı, fıtık ocağı gibi. Ocak ve ocaklı deyimleri eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ocaklıların hastalıkları sağaltma yöntemleri çoğu kez büyüyük işlemlerdir. Ama bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine su veya bu maddeyi sürmek, bağlamak gibi ilaç saydıkları gereçleri kullandıkları da olur (Boratav, 1984: 137 – 138).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Tılan ocağı Kozan'ın en ünlü ocağıdır. Bu yatırım torunu şu an orada hocadır. Yatır, oğuldan oğula yani elden ele geçer. Yatıra giden kişiler, orada medet umar. Hastalar dertlerine şifa bekler. Hayvalıkoyak denilen yerde de türbe vardır. Burada da ağaçlara bez bağlanır ve adaklar yapılır (K13, K14).
- Tılan'a, Ziya Bey'in ocağı da denir. Ziya Bey'den torunlarına geçmiştir (K13, K14).
- Tılan köyünde bir ocak ve hoca vardır. Çocuğu olan kişi, çocuğunun adını oradaki hocaya koydurursa orada bir kurban keser (K1, K2, K8, K13, K14, K18).
- Korkan çocukları Tılan Ocağı'na götürürler. Çocuğa oradaki külden yalatırlar (K3, K4, K9, K30).
- Kurşun döken kadınlar vardır. Bu kadınlar özel kadınlardır. Ağzı dualı kadınlardır. Bunlar ocaktırlar. Okurlar, üflerler ve daha sonra ölürken de el verirler. El verdikleri kişi de aynı özelliklere sahip olur ve ocağı devam ettirir. Ayrıca bunlar, kırığa, çıkığa bakarlar, hastaların üzerine okurlar. (K2, K3, K8, K9, K11, K12, K14, K15, K16, K18, K20, K23, K27, K28, K33, K35).

1.3.4. Nazar-Nazarlık

Türkçede bakış anlamına gelen Arapça kökenli nazar kelimesi, bakışlarında zararlı güç bulunan bazı insanların bu özellikleriyle bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla canlı üzerinde hastalık, sakatlık, hatta ölüm; nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi şeklinde açıklanmaktadır (Boratav, 1984: 126-127).

Halk arasında nazar, göz değmesi, göze gelme, şum vb. kelimeler birbirleri yerine kullanılmaktadır. Bakışlarında tesir olan kimsenin baktıkları şeylerde menfi yönde gelişmeler olmakta ve buna karşı önceden çeşitli tedbirler alınmaktadır (Küçük, 1987: 246).

Nazarın, sağlıklı ve gülbüz çocuklara; güzellikleri ve hünerleriyle dikkati çekenlere; akıllı, zeki olup derslerini başarıyla veren öğrencilere; mesleğinde başarılı olanlara; yeni ev, araba alanlara; kısmeti açık olanlara; mutlu çiftlere vb. kişilere ayrıca iyi ürün veren tarla, bağ ya da bahçeye; güzel görünümlü, hoş kokulu bitki ve çiçeklere;

iyi süt veren ineklere; herkes tarafından beğenilen bir ev eşyasına vb. varlıklara daha çok değdiğine inanılır. Bu tür özelliklere sahip canlı ya da cansız varlıklara karşı, herhangi bir kimsenin kıskançlık dolu gözlerle bakması, nazarın meydana gelmesine neden olur. Nazarı değen kişiler, söz konusu özellikler kendilerinde bulunmadığı için kıskançlık duygusuna kapılırlar. Bu bakımdan halk arasında, değerli varlıklarını ellerinden alacak tehlikeli kuvvetin, kötü niyetli kişilerin bakışlarından geleceği inancı oluşur. Öte yandan nazar, kıskançlık gibi kötü duygulardan gelebileceği gibi kişinin yakınlarına duyduğu aşırı sevgiden de kaynaklanabilir. Bu tür nazardan en çok çocukların etkilendiğine inanıldığı için, anne ve babaların çocuklarına karşı aşırı sevgi göstermeleri ya da düşkünlükleri pek hoş karşılanmaz. Bu inanış gereği halk arasında “İnsana sevdiğinin nazarı daha çok değer” sözü yaygın olarak kullanılır (Çıblak, 2004:3).

Anadolu’daki Uygulamalar

Erzincan ve çevresinde göze gelmesinden korkulan kimselerin yüzlerinin görünen bir yerine is sürülür, ateşte yakılan üzerlik dumanı üzerine tutulur ve duman yelpazelenir (Küçük, 1987: 246).

Aladağ’da nazarla ilgili inanış ve uygulamalar şöyledir: Nazara inanılır ve nazar değmesinden korkulur. Nazar değmesi anlamında, “nazara gelmek, göze gelmek, göz değmek” ifadeleri de kullanılmaktadır. Nazarın kişilere ve hayvanlara değdiğinde onları hasta edeceğine hatta öldürebileceğine inanılır. En çok yeşil gözlü ve gök gözlü insanların nazarı değer. Nazarın değmesini engellemek için cebine üç tane çakıl taşı konur, bu taşlar nazar değmesini engeller. Karaçaltı ağacının parçası cebe konulur ya da kıyafete iğnelenir (Yılmaz, 2005:163).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan’da nazar ve nazarlıkla ilgili yapılan uygulamalar şu şekildedir:

- Nazar değene karaçalı ve nazarlık bitkisini tütsü olarak yakarlar (K2, K3, K13, K14, K18, K28, K30, K34).
- Nazar değen çocuklara veya nazar değmesin diye iğneye karaçalı takıp üzerine asarlar (K3, K4, K9, K11, K12, K8, K12, K14, K18, K28, K29, K30).
- Nazar değene kurşun dökülür. Kurşun döküldükten sonra içindeki iğnelenmiş şekiller yorumlanır. Kurşun, kişinin üzerindeki ağırlığı alır.

Kurşun kime dökülmüşse onun yatağının ya da yastığının altına bir parça bu kurşundan konur (K2, K3, K13, K14, K18, K28, K30, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K40).

- Kurşun dökme: Kurşuncu kadın, kuşunu, kurşun tabağının içine döker ve ateşin üzerinde eritir. Başka bir kaba da su koyarlar. Daha sonra eriyen kurşunu su kabının içine döker. “Caz” diye bir ses çıkar. Kurşun, suyun içinde şekil alır, iğne iğne olur. kuşuncu kadın kurşunu eline alır ve “Allah! Gözün kör olmaya, görüyon mu ne kadar söylemiş, iğne iğne olmuş kurşunlar!” der. İyi getirmişsiniz, yoksa nazardan çatlarmış çocuk, der (K2).
- Çocuk çok ağlıyorsa kurşun döktürülür (K2, K13, K14, K18, K29, K30, K33, K34, K35, K36, K37).
- Küçük çocuklara, özellikle de etli butlu ve güzel olanlara nazar değer. Böyle güzel çocuklar nazar değmesin diye her yere götürürüp herkese gösterilmez. Eski kadınlar, böyle güzel çocuklara nazar değmesin diye kulaklarının arasına tava karası çalınmasını söylerler. Nazar değmesin diye göz boncuk takılır. Karaçalı nazarı engeller (K2, K18).
- Nazardan korunmak için “Bismillahirrahmanirrahim” çekilir ve nazar duası okunur (K8, K28, K29, K30, K37).
- Nazar için evlere nal asılır (K1, K2, K8, K14, K15, K18, K22).

1.3.5. Büyü

Büyü, tekil, özel bir kudret; türünde tek, yalnız insanın içinde bulunan, yalnız büyü sanatıyla serbest bırakılabilen, kendini sesiyle ifade eden ve ayinin uygulanması yoluyla aktarılan bir güçtür (Malinowski, 1990: 65).

Büyü, iyi ve kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkileyerek, bu olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamına verilen addır. Bu anlamı ile kelimenin kavramı genişlemiş oluyor; deyim Fransızca'daki magic kelimesinin bilim dilindeki kullanışını karşılıyor. Halk dilinde büyü daha dar bir alanda kalan işlemler için kullanılır: Bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan "kötü büyü", bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak veya evine bağlılık sağlamak için yapılan "olumlu büyü" (muhabbet tılsımı) gibi. Bu türden etkilenmelerin öteki tipleri geçerli oldukları yerlere, şartlara, amaçlarına

ve uzmanları olup olmadığına göre çeşitli adlar alırlar, halk geleneğinde (Boratav, 1984: 128-129).

Anadolu'daki Uygulamalar

Erzincan ve çevresinde büyü, sihir, tılsım, afsun, gözbağcılık ve muskacılık birbiri yerine kullanılır. Genelde yapılan ve yaygın olan muskacılık şeklidir. Bu halk arasında “noksa”, “kağıt” olarak adlandırılır. Bunlar; açık-gizli, isteğe bağlı olan-olmayan şeklinde olduğu gibi, menfi ve müsbet olarak da iki kısımda mütalaa edilir (Küçük, 1987: 247).

Feke’de büyüler iyi ve kötü büyüler olarak iki çeşittir. Kötü büyüler kişilerin kısmetini bağlamak ya da iki kişinin arasını bozmak için, iyi büyüler ise iki kişinin arasını düzeltmek için yapılır (Karakaş, 2005: 86).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde büyü ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

- Muska olayı vardır. Mesela birinin çocuğu hasta veya herhangi biri rahatsızlanmış, bu kişiyi hocaya götürürler. Hoca, şifa olarak Kur’an-ı Kerim’den bir ayet yazar. Faydası olur. bu muskayı kişi, yerine göre üzerinde taşır veya suya atılabilir ya da gömülür. Hocanın tavsiyesi ne ise ona uyulur. Hoca muskayı göğsünde tut derse, dediği aynen uygulanır (K2, K3, K4, K8, K12, K28, K29, K30, K31, K33, K34, K35).
- Muskalar köyde yapılır. Bir çocuk çok ağlıyorsa, nazar muskası yapılır. Hoca, nazar duası yazarak çocuğun arka omzuna takar (K2).
- Büyüyü hocalar yapar. Nazar, rızık, kayıp ve hastalık için muska yaparlar. Hoca elindeki kapaklı aynaya bakar ve her şeyi görür. Suyu bakarak olanı biteni gören de vardır (K2 ,K18).
- Kötü muskalar içinde sırtı (giysiyi) mezara gömme vardır. Kimin kötülüğü istenirse o kişinin sırtı mezara gömülür. O kişi erir, akar ve en sonunda ölür (K18).
- Muskanın bozulması için sol ayak terliğinin suya bırakılması gerekir (K18, K34, K35, K37).

- Sabun ve iğne ile yapılan büyüler vardır. Sabun eridikçe, büyü yapılan kişi de erir. Cindar, bunları bilir ve görür. Büyüyü bozar ama düşman sahibi olunmasın diye büyüyü yapanın kim olduğunu söylemez (K28, K29, K30).
- Büyü, muska şeklinde yapılır. Büyüyü ya hoca bozar ya da suya atılır. Büyüler ölümüne yapılabilir, kişiler ayrılslar veya mutlu olmasınlar diye yapılabilir. Muskalar ağaç dibine gömülebilir, muska yapılan kişiye yedirilebilir veya kapı eşikliğine konulabilir (K18, K28, K29, K30).

1.3.6. Uğur-Bereket

Uğur ve bereket ile ilgili çeşitli toplumlarda farklı âdet ve inanmalar dikkat çeker.

Anadolu'daki Uygulamalar

Bitlis yöresinde ayakkabının altına bakmak uğursuzdur, hemen tükürüp yere koymak gerekir. İki dini bayram arasında nikah kıymak uğursuzdur. Kuyruklu yıldız görmek uğursuz sayılır (Uyuklu, 1973:11).

Karaisalı ve çevresinde bereket için, “Karınca duası” da denilen bereket duası evin giriş kapısı üzerine asılır. Sabah namazından sonra evde bereket olsun diye yatılmaz. İşe, tarlaya, bağa güneş doğmadan gidilir. Her namazdan sonra hanede, köyde, vatanda, millette bereket olsun diye dua edilir (Kök, 2006:77).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan'da uğur-bereket için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Rızkın çoğalması için hocaya gidilir (K2, K4, K8, K9, K15, K18, K19, K20, K27, K28, K32, K36, K39).
- Bir kişi fitre ve zekat verirse mallarını Allah korur ve bu mallara bolluk-bereket girer (K1, K19).
- Un çuvalının ağzı açık bırakılmamalıdır. Yoksa evden bolluk bereket gider (K1, K2).
- Bereket kaçmasın diye, yemek yenilen sofraya bezi yukarıdan savurarak serilmez, yavaşça yere indirilip serilir (K2, K13, K14, K18).
- Yemek sıcak ya da soğuk yenmez, ılık yenir; çünkü sıcak ya da soğuk yemek bereketsizdir (K18).
- Karıncanın olduğu yere bereket girer (K1, K2, K8, K15, K27).

- Evlere bereket duası asılır (K1, K2, K11, K12, K13, K14, K18, K33, K34, K36, K40).
- Ev bereketli olsun diye karınca duası çerçeveletip duvara asılır (K1, K2, K5, K7, K9, K28, K29, K30, K41).
- Bereket için, eve girerken sağ ayakla girip Besmele çekmek gerekir. Bir şeyin kapağını açarken Besmele ile açmak gerekir (K1, K8, K13, K14, K16, K17, K19, K23, K30).

1.3.7. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar

Anadolu'daki Uygulamalar

Feke'de bahar ve yaz aylarında sabah havanın sisli olması o günün çok sıcak geçeceğini işaretidir. Gökkuşağının altından geçilirse dilekler gerçek olur. Yağmur çok yağdığında durması için poyraz adı verilen rüzgârın çıkması gerekir, bunun için de dul bir kadının süpürgesi yakılır. Atın kulağını devamlı dik tutması yağmurun yağacağına işarettir (Karakaş, 2005: 87).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde tabiat olayları ile ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Havanın rüzgarlanıp bulutlanması yağmurun yağacağını gösterir (K1, K2, K3, K8, K13, K14, K15, K18, K19, K34).
- Birden bastıran aşırı sıcakların arkasından yağmur gelecek demektir. (K1, K2, K4, K8, K13, K14, K15, K18, K20, K33).

1.3.8. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Anadolu'daki Uygulamalar

Bitlis yöresinde geç öten horoz ve horoz gibi öten tavuk uğursuz sayılıp kesilir. Kara kedi uğursuzdur, bunun gibi tavşan beslemek de uğursuzluktur (Uyuklu, 1973: 11).

Erzincan ve çevresinde yılanın ayağını gören cennete gider. Yolcunun, tarlaya giden çiftçinin önünden tavşan geçerse o gün uğursuz, tilki geçerse uğurlu sayılır (Küçük, 1987: 245).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan ve yöresinde hayvanlarla ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Kara kedi ve kara köpek uğursuz sayılır (K1, K2, K14, K18, K26, K34).
- Baykuş öttüğünde birinin öleceğine inanılır (K10, K14, K15, K16, K18, K23, K30, K32, K34, K38, K39, K40, K41, K42).
- Domuz eti dinimizce günahıdır. Domuz sevilmez (K1, K2, K3, K4, K5, K8, K9, K10, K11, K18, K19, K20, K25, K27).
- İneğin sütünün çekilmemesi için akşamları kimseye süt verilmez. Verilmesi gerekiyorsa içine yaprak ya da kömür atılır (K1, K2).
- Köpeğin uzun uzun uluması iyi değildir, uğursuzluk getirir (K8, K15, K18).
- Karınca öldürülmez çünkü karıncanın olduğu eve bereket girer ((K1, K2, K8, K15, K27).

1.3.9. Günlerle İlgili İnanışlar

Anadolu'daki Uygulamalar

Erzincan ve çevresinde pazartesi günü çamaşır yıkamak iyi değildir. Salı uğursuz bir gündür. Salı günü yeni bir işe başlamak uğur getirmez. Cuma günü iş yapanın kısmeti az olur. Kurban bayramı günü gündüz uyumak, sakal tıraşı olmak iyi değildir (Küçük, 1987: 244).

Karaisalı'da salı günü yeni bir işe başlanmaz. Çarşamba günü çamaşır yıkanmaz perşembe yıkanır. Kırk perşembe yıkanırsa yokluk görülmezmiş. Perşembe günü düğünlerde bayrak çekilir. "Cuma akşamı" diye anılan perşembe akşamında Kuran-ı Kerim'den bir sure akşam yemeğinden sonra okunur (Kök, 2006: 81).

Pazartesi evden dışarıya hiçbir şey verilmez, yine pazartesi nasıl geçerse diğer günler de öyle geçer. Salı günleri çamaşır yıkanmaz ve bir işe başlanmaz. Perşembe hayırlı bir gündür ve yapılacak yardım ve hayırlar bu günde yapılmaya çalışılır, ayrıca perşembenin akşamına cuma akşamı da denmektedir (Karakaş, 2005:89).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan'da günlerle ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Perşembe ve cuma günleri hayırlı günlerdir. Hayırlı işlerin bu günlerde yapılmasına dikkat edilir (K1, K2, K3, K5, K8, K18, K20, K30).
- Salı ve çarşamba günü su dökmek hoş sayılmaz. İyi değildir (K18).

1.3.10. Rüya İle İlgili İnanışlar

Kozan’da rüya ile ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Rüyada ölen anne veya baba görülürse, sabah olunca rüyada görülen kişinin sevdiği bir şey yapılır. Mesela, şeker alıp dağıtılabılır veya tatlı, yemek yapılıp etraftakilere yedirilir. Bu, rüyada görülen kişinin ruhu şad olsun diye yapılır (K1, K2).

1.4.11. Değerlendirme

Halk inanışları, diğer bir deyişle dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan inançlar, toplumsal hayatı etkileyen, kimi zaman yönlendiren bir olgudur. Birçok kişinin batıl olarak adlandırdığı halk inançlarının temeli insanlık tarihi kadar eskidir. İlk insanın var oluşundan günümüze kadar yüzyıllardır süregelen halk inanışları Kozan’da hayatın pekçok noktasında etkisini göstermektedir.

Kozan’da yatır-ziyaret inancı görülmekte ve en çok da Tılan adı söylenmektedir. Tılan, Kozan’ın bütün köylerindeki insanlar tarafından bilinen çok ünlü bir ziyaretir. Tılan’ı ocak olarak da kabul edenler vardır. Ziyaretlerde ve ocaklarda hastalıklara şifa, dertlere deva aranır. Bunun için buralarda adaklar adanır, yemek yapılıp dağıtılır veya kurban kesilir. Adak inancı da Kozan insanının uygulayageldiği halk inançları arasındadır. “Saç uzatma” ve “el sırtı giydirme” adakları, doğan çocukların yaşaması için yapılan dikkat çekici uygulamalardır.

Nazar, bütün toplumların kültüründe var olduğu gibi Kozan kültüründe de kendini göstermektedir. Nazardan korunmak için yapılan pratikler incelendiğinde dinsel-büyüsel içerikli oldukları görülür. Büyü konusunda ise, her ne kadar Kozan insanı dinine bağlı bir tutum sergilese de gizliden gizliye büyüye bağlı bazı uygulamaların var olduğu gözlenmektedir. Fakat bu durum genelde, büyü yaptırmadan ziyade, yapılmış büyüyü bozdurma şeklinde görülür.

Kozan yöresinde günlerle, tabiat olaylarıyla, hayvanlarla ve rüya ile ilgili halk inançlarına da az da olsa rastlanmaktadır. Bu inanışlarda, insanların yaşadıkları deneyim ve gözlemlerinden kaynaklanan inanışlarıyla bazı büyüsel uygulamalar birarada bulunmaktadır.

Halk inanışları, hangi kültürde olursa olsun, insanlara kendini güvende hissettirir. İnsanların, kendini iyi ve güvende hissettiren değerlerinden vazgeçmesi çok zordur. Bu yüzden ki halk inanışları, gelenekteki yerini günümüze kadar korumuştur.

1.4. Halk Mutfağı

Her milletin kültür yapısı birbirinden farklıdır. Yemek yapma ve yeme de kültürün bir parçası olduğuna göre, toplumlar bu yönüyle de birbirleriyle farklılık gösterir. Bu kültür farkı, bir de coğrafi farklılıkla birleşince, her ülkede, bölgede, şehirde hatta köylerde birbirinden farklı yemek kültürü ortaya çıkar. Yemeklerin çeşidi; et, hamur veya sebze olması, kullanılan yağlar ve baharatlar, pişirme ve yeme şekli yöreden yöreye değişir. Aynı durum Türk mutfağı için de geçerlidir. Türk kültürünü geçmişten günümüze incelediğimizde yemeğin sadece beslenme aracı olmadığını; sosyal düzeni sağlayan önemli bir unsur olduğunu; devlet idaresinde, resmi törenlerin düzenlenmesinde, komşuluk ilişkilerinde ve misafirlerin ağırlanmasında diğer aktiviteler kadar etkili olduğunu görmekteyiz. İslamiyet'ten önceki Türklerin hayatına baktığımızda; belirli zamanlarda yapılan tören, ziyafet ve şölenlerde, beylerin belirli yerlere oturtulmaları, ve önlerine, kesilen kurbanın belirli uzuvlarının konulması bunun en güzel örneğidir. Kişi konumuna göre kurban eti yemektedir (Şimşek, 2003:701).

Eski Türklerin yaşamı tarıma ve hayvancılığa bağlıydı. Türkler, Orta Asya'da tarım koşulları uygunsuz hale gelince Batı ve Güney'e göç etmişlerdi. Yeni yurtlarında doğal yetişen hayvan ve bitkilerden yararlanmanın yanı sıra yöre koşullarına uygun olanları yetiştirip, işleyip saklamışlardı. Eski Türklerin yetiştirip yedikleri hayvanların başında koyun, keçi ve sığır gelirdi. Bu hayvanların etlerinin yanı sıra sütlerinden de yararlandılar. Etler tandır adı verilen toprak kuyuda veya ateş üstünde pişirilirdi. Ayrıca sonbaharda kestikleri hayvanları yağı ile birlikte pişirdikten sonra küplere doldurup, kış için saklardı. Süt ve mamullerini çeşitli şekilde yiyecek olarak kullandılar (Artun, 2003: 425-426).

Adana mutfak kültürünün, coğrafi konumu ve tarihsel bağlarıyla kendine özgü bir durumu vardır. Adana mutfak kültürü çağlar boyu önemini korumuş, ulusal kültürün korunmasında ve taşınmasında önemli rol oynamıştır. Değişen zaman ve koşullar gereği değişimden etkilenmiştir. Mutfak kültürü de her gelenek gibi değişen sosyo-kültürel şartlara uyum göstererek değişmeye mecburdur (Artun, 2003: 429).

1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

a) Çorbalar:

Aşır Aşı (aşır aşı, aşır çorbası):

Malzemeler: Dövme, nohut, fasulye, kayısı, üzüm, kuru et, tuz, yağ ve salça.

Yapılışı: Malzemelerin hepsi yağ ve salçada karıştırılıp pişirilir. Aşure zamanında komşulara dağıtılır.

Aşır aşının bir de hikayesi vardır. Şöyledir: Nuh'un gemisindekiler aç kalınca, gemide buldukları bütün malzemeleri (nohut, fasulye, üzüm..) biraraya getirip pişirmişlerdir. Hatta bu yemek için “aşır, deşir, pişir” derler. Aşır çorbasını pişirmek için, evde olmayan bir malzemeyi komşundan deşireceksin (K30).

Bulamaç Çorbası:

Malzemeler: Buğday unu, yağ, tereyağı, tuz, salça, pul biber.

Yapılışı: Buğdaydan yapılan un ile yağ kavrulur. İçine tuz atılır. Sonra da suyu konup sürekli karıştırılır. Koyulaşınca (çorbadan biraz daha katı olmalı) üzerine, tereyağı, salça ve pul biber birlikte avşarlanarak dökülür. Sıcakken servis yapılır (K29).

Dul Avrat Çorbası:

Malzemeler: Yeşil mercimek, un, nohut, yağ, kıkırdak, salça, nane, sarımsak, limon.

Yapılışı: Yeşil mercimek pişirilip bir kenara bırakılır. Mercimek kaynatılırken içine nohut da atılır. Bu arada un ile su yoğurulup hamur haline getirilir ve küçük küçük, kare kare veya uzun uzun (2 cm uzunluğunda, yarım cm genişliğinde) kesilir. Kesilen hamurlar kaynayan mercimeğin içine atılır. Birkaç taşım kaynatılır. Diğer bir tarafta ocağa biraz yağ konur. İsteğe göre yağın içine kıkırdak atılır. Bunu kavururken içine nane, salça, biber atılır. Sonra bu kavurmanın içine biraz sarımsak dövülüp konulur. Bu karışım kaynayan mercimeğin üzerine ilave edilir ve en son içine ekşi de eklenir. Servis yapılır (K16).

Tarhana Çorbası

Malzemeler: Tarhana, sıvı yağ, tuz, salça, nane, sarımsak.

Yapılışı: Akşamdan ıslatılan tarhanalar kaynatılır. Diğer tarafta, tavada salça, sarımsak, nane ve tuz çevrilir. Daha sonra kaynayan tarhananın üzerine bu avcar eklenir. İyice kaynatılır (K2, K30).

Yüksük Çorbası

Malzemeler: Un, su, tuz, sıvı yağ, kıyma, salça, soğan, sarımsak

Yapılışı: Un ile hamuru hazırlanır. Hamur açılır ve kare kare bölünür. Bu karelerin içine ayrı bir kapta hazırlanan kıyma, sarımsak, soğan, baharat, salça ve sıvı yağ karışımı konularak ağzı kapatılır.

Hazırlanan parçalar tencerede kaynatılıp salça, sıvı yağ ve sarımsaktan oluşan karışım eklenir ve bir süre pişirilir (K18).

b) Köfteler

İçli Köfte:

Malzemeler: Yarma bulgur, irmik, siyah dövülmüş et, orta yağlı kıyma, soğan, biber salçası, katı yağ, karabiber, kırmızı biber.

Yapılışı: Bulgur ve dövülmüş et iyice yoğrulur. Bu içli köftenin dış hamurudur. İçi için de orta yağlı kıyma, yağ ve salçayla iyice kavrulur. İçine doğranmış soğan ilave edilir. Kara ve kırmızı biberler de eklenir ve iyice kavrulur. Önceden hazırlanmış hamuruna oval şekil verilip içine de iç doldurulur. İç koyulduktan sonra ağız kısmı kapatılır. Köfte halini aldıktan sonra içinde ekşi ve tuz da olan suda kaynatılır ve yemeye hazır hale gelir (K28).

Ekşili Köfte:

Malzemeler: Yarma bulgur, siyah dövülmüş et, kemikli et, nohut, sıvı yağ, soğan, domates, biber salçası, nane, ekşi.

Yapılışı: Bulgur ve dövülmüş et iyice yoğrulur ve yuvarlanır. Ocağa bolca kemikli et konur. Et ve nohut birlikte pişer. Bir yanda da doğranmış soğan, biber salçası ve sıvı yağ kavrulur. İçine ince ince domates doğranır (domates salçası da olabilir). Bu karışıma kemiklerinden ayrılan etler ve haşlanmış nohutlar konur. Üzerine suyu da ilave edildikten sonra biraz nane atılır. Bu karışım iyice kaynadıktan sonra içine küçük küçük yuvarlanmış köfteler atılır. Ekşisi de ilave edilir ve yemeye hazır hale gelir (K8).

c) Sebze Yemekleri

Cilbir(Türlü):

Malzemeler: Yeşil mercimek, soğan, patates, yağ.

Yapılışı: Yeşil mercimek haşlanır. Soğanlar doğranır ve yağda pembeleşinceye kadar çevrilir. Sonra içine yeşil mercimek konup karıştırılır. Suyu ilave edilir. İçine bir iki patates doğranır. İyice piştikten sonra yemeye hazır hale gelir (K14).

Borana:

Malzemeler: Yaz kabağı, domates, sarmısak, kabak yaprağı, soğan, salça, yağ.

Yapılışı: Kabaklar ve kabak yaprakları doğranır. Soğanlar da doğrandıktan sonra yağ ve salçayla pembeleştirilir. Sonra bu soğanların üzerine sarmısak rendesi ve domatesler de eklenir. Bunların da üzerine kabaklar ve en üste de kabak yaprakları konur. Tencerenin içi kat kat olur. Araya süt yarması da eklenir. Üzerine de sos eklenir. Sos şu şekilde yapılır: Biraz yağ, salça, nane, biber ateşte karıştırılır (K5).

Lepe:

Malzemeler: Bulgur, domates, soğan, salça, yağ.

Yapılışı: Domates ve salça yağda kavrulur. Bulguru da koyduktan sonra üzerine suyu eklenip pişirilir. Bu yemek, meyhane pilavının sulusudur (K14).

Kuskus:

Malzemeler: Kuskus, süt, tuz.

Yapılışı: Süt ile kuskus karıştırılır. İçine tuzu konur. Makarna gibi pişirilir. Daha sonra sana yağı veya tereyağ ile hafifçe yağlanabilir. Tadı dövme pilavı gibi olur (K30).

d) Tatlılar**Aşure:**

Malzemeler: 1 kilo dövme, 1 kilo nohut, 1 kilo fasulye, yarım kilo kuru üzüm, yarım kilo kuru kayısı, şeker, yedi bahar, ceviz.

Yapılışı: Nohutla fasulye önceden haşlanır. Dövme pişirilir. Dövme pişerken içine nohutla fasulye konur. Dövme açılmaya başladı mı üzüm ile kayısı konur. İyice piştikten sonra şekeri de konur. İyice kıvamını aldıktan sonra yedi bahar ve ceviz konur (K14).

Büzdürük Tatlısı:

Malzemeler: Un, yumurta, tuz, dövülmüş ceviz, yağ, şeker.

Yapılışı: Un, yumurta, su, tuz birlikte yoğrulur ve hamur haline getirilir. Hamur incecik açılır. İçine ceviz konup büzülür, kıvrılır (sarılır). Parmak büyüklüğünde kesilir. Bunlar yağda kızartılır. Bir tarafta da şeker ve su ocağa konup şerbet haline getirilir. Şerbet, kızartılan hamurun üzerine dökülür (K15).

Süt Yarması:

Malzemeler: Süt, dövme.

Yapılışı: Dövme ile süt pişirilir ve kurutulur. Kışlık yiyecektir. Yemeklere tat vermesi için kullanılır (K5).

d) Hamur İşleri**Közleme:**

Yapılışı: Hamur akşamdan mayalanır. Sabah, odunlarla ateş yakılır ve köz olur. Sonra hamur, ellerle iyice açılır ve közün üzerine atılır. İki taraflı kızartılır (K5).

Çörek:

Malzemeler: Un, hamur mayası, su, tuz.

Yapılışı: Un hamur mayası ile yoğrulur. İçine tuz eklenir. Hamur yapıldıktan sonra yarım saat bekletilir ve beze haline getirilir. Bezeler tek tek oklava ile açılır. Diğer tarafta tandır, ateşin üzerine konur ve açılan bezeler tandırın üzerinde pişirilir. Üstü ve altı iyice kızarır. Kahvaltıda ekmek niyrtine de yenir. Çöreğin içine tercihen ıspanak, lahana veya peynirden iç yapıp konulabilir (K5).

Mayalı Çörek:

Malzemeler: Yumurta, süt, un ve kabartma tozu, küncü (susam)

Yapılışı: Yumurta, süt, un ve kabartma tozu karıştırılarak hamur haline getirilir. Kabarması için bir süre beklenir. Sonra hamura şekil verilip üzerine susam eklenir ve fırına verilir (K14).

1.4.2. İçecek Türleri ve Yapılışları**Limonata:**

Yapılışı: Limonun suyunu çıkarırlar ve şekerle karıştırırlar. Limonun filizlerini ve yapraklarını bir gün önceden suda ıslatırlar. Limonun şekerlenmiş suyunu, filizinin suyuyla karıştırırlar (K13).

Hoşaf:

Yapılışı: Kuru üzüm ve kayısı suda kaynatılır ve şeker eklenir. Ramazan gecelerinde sıkça yapılır (K2, K28, K14, K18, K30).

Ayran:

Yapılışı: Koyun veya keçi derisinden yayık yapılır. Bu yayığın içine yoğurdu, tuzu ve suyu koyup yayarak sallarlar. (Ayranın yağını ayırıp kahvaltıda, bulgur veya dövme pilavında ya da yumurta kızartırken kullanırlar.) (K2, K5, K14, K18).

Andız Pekmezi:

Yapılışı: Andız kırılır. Soğuk suyla ıslatılır. Bir gün bekletilir. Sonra süzülür. Andızın suyu ateşe konur. Büyük bir kaşıkla ateşte kaynatılır ve yüzünden gelen köpük alınır. Köpük gelmemeye başlayınca bırakılır. Pekmez siyahlanmaya başlayınca içine biraz temiz kül karıştırılır ve dinlenmeye bırakılır (K18, K30).

Kaynar:

Yapılışı: Suya karıştırılan yedi baharat ve şeker iyice kaynatılır. Üzerine ceviz de serpilir. Rengi kırmızımsı olur (K2, K14, K26, K35).

1.4.3. Yiyecek ve İçeceklerin Korunması**Anadolu'daki Uygulamalar**

Kadirli ve Osmaniye'de tahıllar kış mevsimine kadar kuyularda saklanır, orada temizlenip, savrulduktan sonra evlere getirilir. Evlerde çuvallara konulan buğdaylar; kamaştan örülmüş, içi dışı çamurla sıvalı, buzluk adı verilen yerlerde saklanır. Eritilen tereyağları ızmanlarda saklanır. Zeytin, peynir, turşu gibi yiyecekler ise küplere konularak muhafaza edilir (Şimşek, 2003: 705).

Feke'de Eskiden yiyecekler sıcaktan korunmak için, çevreye göre nispeten soğuk olan, ve "in" adı verilen mağaralarda saklanırdı. Ayrıca peynir ve zeytinler, bozulmalarını önlemek için tuz ile torbaya ya da bidona bastırılırdı (Karakaş, 2005:95).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

- Kozan'da yiyecek ve içecekler soğuk yerlerde muhafaza edilir. Asma yaprakları ve basma peynirler bozulmasın diye tuzlu suyla dolu olan bidona bastırılır ve soğuk yerlerde, dolapta veya depolarda saklanır (K2, K3, K4, K8, K9, K11, K12, K14, K15, K16, K18, K20, K23).
- Dolmalık biber, patlıcan suda haşlanıp kurutulularak kuru yerlerde muhafaza edilir (K2, K14, K8, K9, K34, K35, K37, K40).

- Kışlık ayrılan kuru soğan, kuru ve serin bir yere serilerek korunur ve saklanır (K2, K18, K40).
- Kışlık yiyecek olarak ayrılan buğday, bulgur, setik, dövme gibi tahıllar erzak odalarında saklanır (K3, K4, K5, K6, K7, K13, K14, K15, K18).

1.4.4. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler

Kozan yöresinde kışın yenmek üzere daha önceden bazı yiyecekler hazırlanmaktadır:

- Buğday kışlık erzak olarak ayrılır ve bu buğday haşlanır, kurutulur ve değirmende buğday haline getirilir. Köftelik, setik ve pilavlık bulgur yapıp saklanır (K2, K13, K14, K18, K28, K29, K30, K33, K34).
- Kışlık yiyecekler: nohut, fasulye, mercimek, kuru soğan (K1, K2, K8, K13, K14, K18, K28, K33).
- İncir pestili ve incir reçeli (K2, K3, K14, K18, K40).
- Turşu yapılır (K2, K3, K8, K9, K11, K12, K14, K15, K16, K18, K20, K23, K27, K28, K33, K35).
- Şehriye yapılır. Buğday unu hamur haline getirilir ve şerit şeklinde uzun uzun kesilir, kurutulur, kışlık erzak olarak saklanır. Şehriye çorbası ve bulgur pilavında kullanılır (K2, K14, K15, K16, K18, K29).
- Tarhana yapıp saklanır. Tarhana yaz ayında yapılır. Dövme pilav şeklinde pişirilir. Süzölmüş yoğurtla yoğrulur. Parçalar halinde bölüp kurutulur. Kurutulmuş tarhanalar kaldırılır ve kışa saklanır (K2, K3, K8, K9, K11, K12, K14, K15, K16, K18, K20, K23, K27, K28, K33, K36, K40).
- Salça yapılır. Biberler ekilir ve kızarınca toplanır. Biberler el birliği ile temizlenir. El makinesinde çekilir. Leğenlerde kurutulur (K2, K8, K12, K14, K15, K16, K18, K23, K26, K28, K33, K35, K40).
- Patlıcan ve biber oyulup suda haşlanır. İplere geçirilerek asılır ve kurutulur (K2, K3, K8, K14, K18, K35).
- Asmanın yaprakları kat kat yapıp arasına tuz koyup sarılır. Bu yapraklar bidonlara konup üzerine tuzlu su eklenip saklanır. Kışın kullanılacağı zaman yıkanıp kullanılır (K2, K3, K8, K9, K14, K15, K16, K18, K30, K32, K34, K35).

1.4.5. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanışları

Kozan’da mutfakta kullanılan araç gereçler şunlardır:

- Tahta kaşık kullanılır (K1, K2, K3, K4, K5, K8, K14, K15, K18, K26).
- Bakır kaplar kullanılır (K2, K11, K12, K15, K18).
- “Bardak” adı verilen cereler kullanılır. Bardak suyu ıltmayan bir mutfak aracıdır. Ağzı incedir ve altı geniştir. 5-10 litrelik sıvı kapasitesi vardır ve ağaçtan yapılır. “Eski çamlar bardak oldu.” sözü ağaçtan yapıldığı için gelmiştir (K1, K2, K18).
- “Fıçı” denilen ağaçtan yapılmış variller kullanılır (K1).
- Yayık kullanılır. Yayık deriden yapılır. Koyun ya da keçi derisi olabilir. Bu deriyi üç ayak gererler ve kenarlarından bağlarlar. İçinde ayran yapılır (K1, K2, K3, K8, K13, K14, K15, K18, K41).
- Yemek yemek için sofra kullanılır. Sofra yere serilen kare veya yuvarlak bez örtüye denir (K1, K2, K3, K9, K18, K19, K30).
- Sac denilen araç kullanılır. Üzerinde ekmek, çörek pişirilir (K2, K5, K8, K9, K18, K27).
- Güveç kullanılır. Güveç, topraktan yapılmış tenceredir (K1, K2, K13, K19, K42).
- Oklava kullanılır. Oklava ile hamur açılır (K2, K3, K8, K11, K12, K14, K18, K34, K39).
- Topraktan yapılmış tandır vardır. Tandırda ekmek ve çörek yapılır (K2, K3, K4, K5, K14, K18, K28, K30, K33, K35, K37).

1.4.6. Sofra Gelenek ve Görenekler

Kozan ve yöresinde sofra gelenek ve görenekleri şu şekildedir:

- Yemekler yere serilen sofranın üzerinde yenir. Misafir olursa erkeklere ayrı, kadınlara ayrı sofra serilir. Çocuklar, anneleriyle aynı sofrada yemek yerler (K1, K2, K3, K18).
- Yemek masasına herkes oturur. Yemeğe büyükler kaşık atmadan küçükler kaşık atamaz. Yemekte şükür duası okunur. Nimetleri verdiği için Allah’a şükredilir. Fatıha suresi okunur (K2, K13).

- Yemeğe “Bismillah” çekerek başlanır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K20, K21, K22, K23, K34, K35, K37, K40).
- Büyükler yemeğe başlamadan küçükler başlamaz (K2, K8, K13, K18).
- Yemek bittikten sonra sofraya duası yapılır (K1).
- Yemek yedikten sonra “Elhamdülillah”, “ziyade olsun”, “kesenize bereket olsun” gibi şükür duaları edilir (K1, K2, K3, K4, K5, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K21, K22, K23, K34, K35, K37, K40, K41).

1.4.7. Değerlendirme

Beslenme ve mutfak kültürü, toplumların genel kültürel özelliklerinin en renkli tarafını oluşturur. Yaşamak için beslenme ihtiyacı, ilkçağlardan beri insanlığın öncelikli amacı olmuştur. Bununla birlikte bu ihtiyaç, ilkçağlardan bu yana her kültürün kendi içinde gelişerek, zenginleşerek geleneksel mutfak kültürü kavramının oluşmasını sağlamıştır.

Bir toplumun mutfak kültürü, o toplumun yaşam biçimi hakkında da önemli bilgiler elde edilmesini sağlar. Mesela, geleneksel yemekleri deniz ürünlerinden oluşan bir toplumun denizin olduğu bir yerde yaşam sürdüğü, yemekleri tahıllar ve sebze ağırlıklı olan bir toplumun tarımadayalı yaşadığı, yemekleri et çeşitlerinden oluşan bir toplumun da hayvancılıkla yaşamını sürdürdüğü söylenebilir. Sadece yiyecekler değil, mutfak araç gereçleri, sofraya gelenekleri de mutfak kültürünün önemli parçalarıdır.

Kozan yöresinde tarıma dayalı bir yaşantı hüküm sürmektedir. Özellikle buğday, narenciye, üzüm ve küçük çapta sebze meyve tarımı, Kozanlı ailelerin geçim kaynakları arasındadır. Yöreye özgü yemekler bulgur, buğday kısaca tahıl çeşitleri ağırlıklıdır. Kışlık saklanan yiyeceklerde de buğday içerikli yiyecekler (tarhana, pilavlık bulgur, setik vb.) ve kurutulmuş sebzeler (patlıcan, biber, bamya) ön plandadır. Tatlı yiyecek kültürüne bakıldığında fazla bir çeşidin olmadığı görülmektedir.

Sofra gelenek ve görenekleri büyüklere saygı kavramı etrafında şekillenir. Büyüklere duyulan saygı, sofrada da kendini gösterir. Yemeğe önce büyüklerin başlaması, bunun en belirgin özelliğidir. Ayrıca sofrada, Allah’a verilen nimetler için şükretmek bir kuraldır.

Kozan mutfağı, gelenekteki yerini koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu geleneğin günümüze ulaşmasında büyük rol Kozan kadınına aittir.

1.5. Halk Hekimliği

Halkın olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince, veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” diyoruz (Boratav, 1984: 149).

Her ne kadar bugün modern tıp büyük bir hızla gelişmesine devam ediyorsa da halk tedavileri eski gelenek ve inançlara bağlı olarak halk arasında rağbet bulmaktadırlar. Bilindiği gibi folklor halkın günlük yaşantısının ve kültürünün ilmi olarak tanınır. Birçok mesleklerde olduğu gibi tıbbın da halk arasında uygulanan ilkel tedavi şekilleri ve batıl inanışları vardır ki bunlar tıp mesleğinin folklorunu oluşturur (Demirhan, 1978: 8411).

Halk hekimliğinde hastalık deyimi, insanın sağlık durumundaki bozuklukların yanısıra, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve cin, peri gibi gerçek dışı varlıkların neden olabilecekleri türlü sakatlıklara kadar pekçok kavramı kapsamaktadır (Şar, 1992: 241).

Anadolu’daki Uygulamalar

Adana-Osmaniye’de uyuz hastalığına bir miktar sarı katran, göztaşı ve tereyağı karıştırılır ve bu karışımdan uyuz olan yerlere sert bir kese ile sürülür. Çıkık tedavisi için buğday kepeği kaynar su ile karıştırılıp biraz bekletilir. Bir bezle çıkığa sarılır. Bu işlem bir gün sonra yine tekrarlanır. Basura karşı 100 gr. kadar nohut havanda ezilir, üzerine hamur kıvamına gelene kadar gaz konur. Sonra bu karışımdan nohut büyüklüğünde haplar yapılır ve hastaya sabah akşam birer tane yemekten önce içirilir (Demirhan, 1978: 8411).

Karaisali’da gözde it dirseği (arpacık) çıktığında sarımsak sürülür. Yeni ay çıktığında üç ihlas suresi okunur, siğil çıkmış yere murt dalı sürülür ve aynı anda “Ayı gördüm hoş gördüm, siğilimin yerini boş gördüm.” denir. Siğil yok olur; ama inanarak yapmak gerekir (Kök, 2006: 99).

Feke’de İltihaplı yaraya çam sakızı sarılır. Çam sakızı iltihabı emer. Yine vücuttaki iltihap için böğürtlen dikeninin kökü kaynatılarak içilir. Vücuttaki şişliklere lokum sarıldığı takdirde şişliği alır. Ayrıca şiş bölgeye ekmek içi ıslanarak bastırılır. Vücutta çıkan mantar ve mayasıl için kına yakılır ya da o bölge çamurda bekletilir (Karakaş, 2005:98).

Kozan Yöresindeki Uygulamalar

Kozan yöresinde halk, hastalıkları düzeltebilmek için şu yöntem ve işlemlere başvurmaktadır:

Gribinin ve Soğuk Algınlığının Tedavisi

- Grip olan kişiye nane-limon kaynatılıp içirilir (K1, K2, K3, K4, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K20, K23, K27, K29, K30, K35, K37).
- Grip olan kişiye kekik kaynatılır ve çay gibi içirilir (K18, 28, K30).
- Zeytinyağı, wicks, aspirin karıştırılıp soğuk almış bebek veya çocuğun göğsüne sürülür (K3, K4, K9).
- Soğuk algınlığını gidermek için ıhlamur, dağ çayı, kekik ve nane çayları iyi gelir (K1, K2, K3, K4, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K18, K27, K29, K30, K35).
- Öksürüğü kesmek için ayva yaprağı kaynatılıp içilir (K3, K4, K9).
- Bronşit veya astımı iyileştirmek için andız pekmezi içilir (K8, K15, K18, K27).

Bağırsak Rahatsızlıklarının Tedavisi

- İshal olan veya daha farklı bir bağırsak problemi olan kişiye yemşen denilen bitkinin kökü veya meyvesi kaynatılıp çay gibi içirilir (K1, K2).
- İshali gidermek için papatya kaynatılıp çay gibi içilir (K28, K29, K30).
- Kabız olana her türlü yeşillik yedirilir (K18).
- Kabızlığı gidermek için semiz otu (soğukluk) yenir (K30).
- Kabızlık için çiriş yenir veya haşlanıp her sabah aç karnına suyu içilir (K28, K29, K30).

Yara, Yanık ve Böcek Sokmalarının Tedavisi

- Eğer birini arı sokmuşsa, arının soktuğu yere salça sürülür. Salça dışında çamur veya mintaks sürüldüğü de olur (K18, K19).
- Yanık bölgeye buz sürülür veya o bölge soğuk suya batırılır (K18, K28, K35).
- Kantur çiçeğinin yağı (sarı çiçek) ısıtılır ve bir şişeye konur. İçine zeytinyağı da eklenip güneşe konur. Bu karışım kesik yaralara sürülürse yaranın iyileşmesini sağlar (K10, K11, K12).

Mide Rahatsızlıklarının Tedavisi

- Mide rahatsızlıkları için mezla çiçeğinin sakızı ezilir, un gibi yapıldıktan sonra, her sabah bir yemek kaşığı bal ile karıştırılarak içilir (K18, K28, K29, K30, K33).
- Mide rahatsızlıklarına kekik suyu iyi gelir (K18, K26, 28, K30, K41).
- Mide rahatsızlıkları için pıtığın hobağı kaynatılır ve içilir (K29, K30).

Sancı ve Ağrıların Tedavisi

- Sancıyı gidermek için mantuvar bitkisi kaynatılıp içilir (K28, K29, K30).
- Karın ağrısını gidermek için altın otu kaynatılıp içilir (K30).
- Baş ağrıyan kişilerin başlarının iki yanına, ortadan bölünmüş ve içine tuz serpilmiş iki yuvarlak patates dilimi konur ve yağlık ile baş iyice sarılır (K18, K19).

Kansızlık, Şeker ve İltihabın Tedavisi

- Maydonoz kaynatılıp suyu içilirse vücuttaki iltihabı söker (K3, K4, K9, K14, K26, K34).
- Şeker düşürmek için ısırgan otu kaynatılıp içilir (K4, K9, K10).
- Kansızlığı gidermek için üzüm, dut veya harnup pekmezi içilir (K11, K26, K30, K32, K34, K37).

1.5.1. Değerlendirme

İnsanlar çağlar boyu, karşılaştığı problemlerin çözümünü doğada aramış ve doğadaki bitkilerden faydalanarak kendine özgü sağaltma yöntemleri geliştirmiştir. Tıp biliminin dışında halkın kendi kendine geliştirdiği bu sağaltma yöntemlerine “halk hekimliği” denir.

Kozan yöresinde halk hekimliği, gelenekteki yerini koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Kozan halkı, doğadan gelen mucizeye inanmakta ve tıbbın sunduğu imkanların yanında halk hekimliğine dayalı pratikleri de uygulamaktadır. Özellikle nezle, grip, ufak tefek yanıklar ve mide bulantısı gibi küçük çaptaki rahatsızlıklarda doktora gitmeden önce bitkisel ilaçlarla rahatsızlık geçirilmeye çalışılır. Fayda görülemediği takdirde doktora veya en yakın sağlık kuruluşuna başvurulmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KOZAN ANONİM HALK EDEBİYATI

2.1. Anonim Halk Edebiyatı Manzum Ürünleri

2.1.1. Türkü

Türkü, türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri nazım biçimidir (Dilçin, 1997:289).

Türkü, düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırpılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirlerdir. Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (aşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan ad “türkü”dür. Bölgelerle konulara değin özel hallerde ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre, türkü kelimesi yerine şarkı, deyiş, deme, ninni, ağıt adları da kullanılır (Boratav, 1978:162-163).

Folklor ürünleri olarak işlenen türküler insanımızın hayat tarzından yansıyan yaşama şekilleridir. Bu yaşama şekli sosyal yapının en çok söylenen ve dinlenen folklor ürünlerinden olması sade “halk edebiyatı ile halk musikisinin türkülerde bir araya gelmiş olmasına bağlanamaz. Çünkü insanımız sevdasını, sevgisini, sevincini, tasasını, yiğitliğini, hüznünü, kederini, umutlarını, kısacası hayatının büyük bir bölümünü türkülerle söylemiştir. Yurdun çeşitli bölgelerinde çalınıp söylenen türküler milli duyguların da mesajlarını taşımakla folklorik değer olarak kabul görmüş, kabul görmeye de devam etmektedir. Bir düşünürün “Bir milletin türkülerini yapanlar, kanunlarını yapanlardan daha güçlüdür” ifadesi çok anlamlıdır. Bu söz bile türkülerin bir milletin hayatındaki önemini vurgulaması bakımından önemli bir gerçeği ifade etmektedir. (Artun, 2004-b: 131).

Türkü bentleri, yapı ve sözleri bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkünün asıl sözlerinin bulunduğu bölümdür ki bent adı verilir. İkinci bölüm ise her bendin sonunda yinelenen nakarattır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında uyaklanırlar. Türküler hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenir. Genellikle yedili, sekizli ve onbirli hece kalıpları kullanılmıştır. Türkülerin konuları çok değişiktir. Aşk duyguları, günlük olaylardan etkilenmeler, savaşlardaki

kahramanlıklar en güzel ve en coşkun olarak Türkü biçimiyle anlatılabilmektedir. Halk arasında heyecan uyandıran her olaya bir türkü yakılır. Bunlar bestelenir ve türlü yollardan yurdun her köşesine yayılır. Türlü bölgelerde, türlü biçimlere girer; kimi dizeler düşer yerlerine yenileri eklenir. Anadolu halkı bütün acılarını ve sevinçlerini türkülere doldurur (Dilçin, 1997:289).

Türküler şu çeşitlenmeleri gösterir: (Boratav, 1978:163-164).

1. Lirik Türküler
2. Taşlama, Yergi ve Güldürü Türküleri
3. Anlatı Türküleri
4. İş Türküleri
5. Tören Türküleri
6. Oyun ve Dans Türküleri

Kozan yöresinden derlediğimiz 28 türküyü Boratav'ın konularına göre belirlediği tasnifinden yola çıkarak şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1- Lirik Türküler

KT-1

Turnam niye feryad eder
Sen de mi ayrıldın yarinden
Eşinden, sevdiğinden
Yareninden

Turnam selam götür
Sevdiğimin diyarına
En çok da burnumda tüten
Dağları Kozan'ın bayırlarına (K37).

KT-2

Çıkam Kozan'ın dağına
Kurban olam havasına, suyuna

Oy dağlar derin dağlar
 Suları serin dağlar
 Bir yiğit sevdiği için
 Bilmem kaç asır ağlar

Dağların arası Kozan
 Burada meşhur ozan

Oy dağlar derin dağlar
 Suları serin dağlar
 Bir yiğit sevdiği için
 Bilmem kaç asır ağlar

Gidem Akdam dağına
 Kurban olam deresine bayırına

Oy dağlar derin dağlar
 Suları serin dağlar
 Bize Kozanlı derler

.....

İki dağın arası
 Burası ozan yuvası (K37).

KT-3

Pınara varmadın mı?
 Gül koydum almadın mı?
 Seni zalimin kızı
 Hiç beni anmadın mı?

Leblebi koydum tasa
 Doldurdum basa basa
 Benim yarım çok güzel
 Azıcık boydan kısa (K8).

KT-4

Ekin ekim kiseye
 Yoldurmadım ellere
 Güle güle git yarım
 Mehil vermem kimseye

Çıt çıt çedene de
 Sar bedeni bedene
 Dünya dolu yar olsa
 Alacağım bir tane

Ekin ekim çöllere
 Yoldurmadım ellere
 On beşinde yar sevdim
 Ondan düştüm dillere

Çıt çıt çedene de
 Sar bedeni bedene
 Dünya dolu yar olsa
 Alacağım bir tane (K15).

KT-5

Çay içinde bükme taş
 Gönlüm hari gözüm yaş
 Aklımı başımdan aldı
 Orta boylu kalem kaş

Bir mumdur, iki mumdur
 Bana bir bade doldur
 Bu ne güzel düğündür
 Haninna haninna (K18).

2- Taşlama, Yergi ve Güldürü Türküleri

KT-6

O kazı kaldırdık koyduk ocağa
Kaz kalktı kaçtı Bucak'a
Adana'ya indi Hacı Ağa
Üç gün oldu kayna deriz kaynamaz

Nineden aldık tuzu
Pişirmek için kazı
Kazın gölde kaldı gözü
Üç gün oldu kayna deriz kaynamaz

Kazın kanadı yapışık
Eti kemiğinden ayırık
Ne kaşık koydu ne kepçecik
Üç gün oldu kayna deriz kaynamaz (K11).

3- Anlatı Türküleri

KT-7

Kozanoğlu

Kozanoğlu avdan gelir
Balını terkiden alır
Bize Kozanoğlu derler
Yiğit ölür şanı kalır

Çıktım Kozan'ın dağına
Dut bağladım dalyanına
Aşiretten haber gelmiş
Çıkalım Kozan'ın dağına

Tütün gelir kese ilen
 İçemedim tasa ilen
 Kozanoğlu yaralanmış
 Süt istiyor kase ilen (K13).

KT-8

Kızılırmak akmam diyor
 Çınarı yıkmam diyor
 Ünü büyük Kozanoğlu
 Ben yerimden kalkmam diyor

Kızılırmak akıp gider
 Çınarını yıkıp gider
 Ünü büyük Kozanoğlu
 Boynunu büküp gider (K13).

KT-9

Çıktım Kozan'ın dağına
 Karı dizleyi dizleyi
 Yarelerim göz göz oldu
 Cerrah(doktor) gözleyi gözleyi

Kozan dağı çatal matal
 Arasında aslan yatar
 Bir yiğide bir gelin (kız) yeter
 İki alanın derdi artık

Kara çadır eğmeyinen
 Önü çapraz düğmeyinen
 Ne kaçarsın Kozanoğlu
 Beş yüz atlı gelmeyinen

Kozanoğlu avdan gelir
 Avını elinden alır
 Buna Kozanoğlu derler
 Yiğit ölür, namı kalır (K8, K16).

KT-10

Gitme garip gitme amman amman yollar çamurdur
 Garibin yatağı da taştır demirdir
 Yedi yıl dediğin de garip amman amman hayli ömürdür
 Gadan alam garip amman amman kal bizim ellerde ellerde (K18).

4-Tören Türküleri

KT-11

Kına Türküsü

Atladım geçtim eşiği
 Sofrada buldum kaşığı
 İşte geldim gidiyorum
 Büyükçe evin yakışığı

Baba kızın çok mu idi
 Bir kız sana yük mü idi
 Kör olası emmilerim
 Hiç oğlunuz yok mu idi

Kız gelin olmuş gidiyor
 Ekin değil burçak imiş
 Kız anadan ayrılması
 Yalan değil gerçek imiş

Kız anası kız anası
 Başında mumlar yanası
 İşte geldim gidiyorum
 Hani bunun öz anası

Belimi dayadığım dutlar
 Silip süpürdüğüm yurtlar
 Yollan beni eşim dostlar
 İşte bindim gidiyorum

Kız anası kız anası
 Hani bunun öz anası
 Kız kınayı yaktırmıyor
 Hani bunun öz anası (K20).

KT-12

Kına Türküsü

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
 Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
 Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim
 Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim

Babamın bir atı olsa binse de gelse
 Annemin yelkeni olsa açsa da gelse
 Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim
 Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim (K14, K8, K18, K30, K33, K38).

KT-13

Kına Türküsü

Zalim ana zulüm ana
 Zalim baba zulüm baba
 Hani elimin kınası

İşte koyup gidiyorum
Ben kimlere nidiyorum

Gerek bu kıza bir baba
Ağlayacak oba oba
Canım baba gülüm baba

İşte koyup gidiyorum
Ben kimlere nidiyorum

Gerek bu kıza bir ana
Ağlayacak yana yana
Canım ana gülüm ana

İşte koyup gidiyorum
Ben kimlere nidiyorum (K35).

KT-14

Kına Türküsü

Kız anası kız babası
Çaktılar ocak taşını
Kurdular düğün aşını

Kız anam yazım buymuş
Kızlara böyle buyrulmuş

Bir incecik çay dolanır
O da gözünden bulanır
Ana besler el övünür

Kız anam yazım buymuş
Kızlara böyle buyrulmuş

Atladım gittim eşiği
Sofrada buldum kaşığı
Kız ananın yakışığı

Kız anam yazım buymuş
Kızlara böyle buyrulmuş

Biner atın iyisine
Gider yolun koyusuna
Selam söyleyin dayısına

Kız anam yazım buymuş
Kızlara böyle buyrulmuş

Kız anası kızsız kaldı
Kız gelin olmuş gidiyor
Büyük evin ıssız kaldı (K2, K8, K15, K18, K28, K29, K30, K32, K36).

KT-15

Gelin Alma Türküsü

Aşağıdan gürül gürül göç gelir
Gelir ama gürültüsü geç gelir
Kız anadan ayrılması güç gelir

Al gelin almaya geldik almaya
Gülleri dermeye geldik dermeye

Topacık topacık görünür taşlar
Babayın yurdunun taşı değil mi?
Siğimci siğimci yağan yağmurlar
Anayın gözünün yaşı değil mi?

Al gelin almağa geldik almaya
Gülleri dermeğe geldik dermeğe.

Aşağıdan gelir gelin alıcı
 Önüne tutarlar yalın kılıcı
 Biz de biliyoruz eller alıcı

Al gelin almağa geldik almaya
 Gülleri dermeğe geldik dermeğe (K36).

KT-16

Gelin İndirme Türküsü

Giydiğin çizme gelinim çizme
 Ökçesin büzme gelinim büzme
 Komşuluk gezme gelinim gezme

İn safa geldin gelinim
 Sen safa geldin

Takada ceviz gelinim takada ceviz
 Kırarım govuz gelinim kırarım govuz
 El oğlu yavuz gelinim el oğlu yavuz

İn safa geldin gelinim
 Sen safa geldin (K20).

KT-17

Kına Türküsü

Giydiğin çizme gelinim giydiğin çizme
 Ökçeni büzme gelinim ökçeni büzme
 Halaka gezme gelinim halaka gezme

Gelinim güzelim kınan kutlu olsun
 Hem orada hem burada mutlu olsun (K20).

KT-18

Bizim evde gördüğünü
 O eve götürme kızım
 O evde duyduğunu
 Bizim eve getirme kızım
 Ağzın ballı, yuvan tuzlu olsun (K3).

KT-19

Çıktım çınarın dengine
 Çağırdım kendi kendime
 Gelin anana gidelim
 Doğan ayın on dördüne (K36).

Değerlendirme**a. Biçim**

Biçim olarak baktığımızda; derlenen 19 türkünün büyük çoğunluğunun nazım birimi dördlüktür (KT-1, KT-3, KT-4, KT-6, KT-7, KT-9, KT-11, KT-19). Beş türkünün nazım birimi üçlük (KT-12, KT-14, KT-15, KT-16, KT-17), bir türkünün ikilik (KT-2), bir türkünün de beşliktir (KT-13).

Türkülerin bazıları nakaratlıdır. Bunlar, dördlüklerden oluşan ve nakaratları iki dize olanlar (KT-13), dördlüklerden oluşan ve nakaratları dört dize olanlar (KT-3, KT-4, KT-5, KT-11), üçlüklerden oluşan ve nakaratları iki dize olanlar (KT-12, KT-14, KT-15, KT-16, KT-17), ve ikiliklerden oluşan ve nakaratları dört dize olanlar (KT-2) şeklinde değerlendirilebilir.

Türkülerde 7'li (KT-3,KT-4, KT-5), 8'li (KT-7, KT-8, KT-9, KT-11, KT-13, KT-14, KT-19), 11'li (KT-15), 13'lü (KT-12, KT-17) hece ölçüsü kullanılmasına rağmen bazı dizelerde ölçü bozulabilmektedir. Bunun yanında bazı türkülerde ölçü olarak hiç kararlılık yoktur (KT-1, KT-2, KT-6, KT-10, KT-16, KT-18).

Nazım şekli olarak baktığımızda; nazım birimi dördlük olanlardan bir kısmı koşma tipinde kafiyeleşmiştir (KT-1, KT-6, KT-9, KT-10, KT-12, KT-13, KT-14, KT-15, KT-16, KT-17), Nazım birimi dördlük olanların bazıları ise mani tipinde kafiyeleşmiştir (KT-3, KT-4, KT-5, KT-7, KT-8, KT-11, KT-19), ikilikleri düz kafiye olup nakaratları mani tipinde kafiyeleşen türkü de mevcuttur. Bu türküyeye “mani katarlı

türkü” diyebiliriz (KT-2). Nazım birimi beşlik olan bir türküde de şekil olarak bir kararlılık yoktur (KT-18).

b. İçerik

Lirik türkülerin bazılarında sevgiliden ve sevilen diğer kişilerden ayrı olmanın verdiği üzüntüyü ve özlemi anlatan duygular dile getirilmiştir (KT-1, KT-2). İncelediğimiz bir türküde sevgiliye sitem ve aşk duyguları dikkati çekmektedir (KT-3). Kozan’a ve Kozan Dağı’na duyulan hasret ve sevgi (KT-1, KT-2), sevgi ve aşk duyguları (KT-4, KT-5) diğer lirik türkülerde işlenen konulardır.

Taşlama-yergi ve güldürü türkülerinde bir tane türkü yer almaktadır ve güldürü şeklindeki bu türkü söz oyunları ve tekerleme özelliği göstermektedir (KT-6).

Anlatı türkülerinde şanlı Kozanoğlu’nun mertliği, gösterdiği kahramanlıkları, yaralanması ve bunun üzerine duyulan üzüntü anlatılır (KT-7, KT-8, KT-9). Kozanoğlu, kozan halkının övünç kaynağıdır. Her Kozanlı, Kozanoğlu’nu mutlaka bilir ve Kozanoğlu’nun mertliği kuşaktan kuşağa, gerek anlatı şeklinde gerekse türkülerde aktarılır. Ayrıca, incelediğimiz anlatı türkülerinin içinde, garip kalmış bir kişinin 7 yıl yurdundan ayrı kalışı, gurbet ellerde oluşu anlatılmaktadır (KT-10).

Tören türkülerinde, kız kınasındaki gelin kızın duyguları, ailesine küçük sitemleri (KT-11, KT-13), gelin kızın evinden, yurdundan ayrılıp çok uzaklara gidişi, bunun için duyduğu üzüntü, annesine, babasına ve kardeşlerine seslenişi (KT-12), gelin kızın kaderine boyun eğişi, üzüntüsü (KT-14), gelin alınırken söylenen, ayrılık ortamını yumuşatıp olayın güzelliğini yaşatmaya çalışan gelin alma anındaki davranışlar (KT-15), gelin inerken “gelin indirme türküsü” adı verilen ve geline “hoş geldin” manası taşıyan türküdeki mutluluk duyguları (KT-16), kına yakılırken geline ailesi tarafından verilen nasihatler (KT-17) ve gelinin annesine duyduğu özlem (KT-19) anlatılan konulardır. Kına türküleri en hüznü türkülerdir. Çünkü aile, özellikle de anne, kızından ayrı kalacak olmanın hüznünü yoğun bir şekilde yaşar. Bu duygularını da kına türküleriyle dile getirir. Ailesinden ayrılacak olmanın verdiği üzüntüyle gelin kız, kına türkülerinin de acıklı ezgisiyle kınası yakılana kadar ağlar.

Sonuç olarak Kozan’da türkü geleneği halen varlığını korumaktadır. Özellikle kına türküleri ve Kozanoğlu’nun yiğitliğine bağlı türküler sıkça söylenmektedir.

2.1.2. Mani

Mani: “Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölçüsüyle söylenen halk şiiri (TS, 1998: 1501) şeklinde tanımlanmaktadır.

Mani genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür (Boratav,1978:189).

Mani, halkımızın duygu ve düşüncelerinin, yoğun bir anlatım ve zengin bir anlamla, bir şiir türünde belirlenmiştir (Doydum, 1973: 17).

Mani Anadolu ve Anadolu dışında çeşitli adlarla bilinmektedir. Anadolu'damâniye, mana, değişleme, meani, hoyrat, meni, ficek, karşıberi; Anadolu dışında: beyati mâni, meni, mahnı, mahna, hoyrat, çing, çinile, çır, aşule, aytıpa, kayın ölenk, törtsap, aytıspa törtlik, martıfal vb. (Boratav, 1993 :286, Köprülü, 1981:273; Gözaydın, 1989:3-25; Dizdaroğlu, 1969:53).

Kendine özgü bir gelenek içinde söylenen maniler bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla günümüze uzanır. Diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumu ayakta tutan dinamikleri belirlemekte önemli rolü olan manilerde, Anadolu insanının dünyaya bakışının yanısıra estetik modelleri de temsil edilir (Artun, 2000:208).

Manilerden her biri bir sözcüktür. Bir birimdir. Tümce ötesi bir birimdir. Zira ister tek tek söyleme, ister karşılıklı atışma biçiminde olsun konuşmacı bu birim içerisinde söyleyeceğini söylemiştir. Sıra bir başkasındadır (Durak, 1997: 222).

Maniyi öbür şiir biçimlerinden ayıran başlıca nitelik uyak düzenidir. Manilerin dizeleri çoğu kez “aaba” düzeninde uyaklıdır. Dört dizelik her mani bağımsız bir bütündür. Dörtlük, bent bağımsız kalmakla beraber uyak düzeninde kimi değişikliklerin yapıldığı olur. Özellikle Anadolu'nun kuzeydoğu bölgesinde, Karadeniz kıyıları halk edebiyatında ve İstanbul'un “Meydan Kahveleri” geleneğinde “aaba” yerine “baca” uyaklı maniler görülür (Boratav, 1978: 186).

Manilerin ilk iki dizesi, uyağı doldurmak ya da temel düşünceye bir giriş yapmak için söylenir. Genellikle asıl söylenmek istenen düşünceyle anlam yönünden ilgisi pek yokmuş gibi görünse de konuya bağlı olarak yorumlanabilir. Üçüncü dizenin serbest olması mani söyleyene kolaylık sağlar. Temel duygu ve düşünce son dizede ortaya çıkar (Dilçin, 1997:279).

Manilerin sınıflandırılması şu şekildedir: (Boratav, 1978: 191-192).

1. Niyet-Fal (mantuvar) Manileri
2. Sevda Manileri

3. İş Manileri
4. Bekçi ve Davulcu Manileri
5. İstanbul’da Bazı Sokak Satıcılarının Manileri
6. İstanbul Meydan Kahvelerinin Cinaslı Manileri
7. Doğu Anadolu’da Hikaye Manileri
8. Mektup Manileri

Boratav’ın tasnifinden de yola çıkarak biz de Kozan manilerini konularına göre şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Sevda Manileri
2. Niyet-Fal (mantuvar) Manileri
3. Evlilik Töreni Manileri
4. Öğüt Manileri
5. Meslek Manileri
6. Kabadayı Manileri
7. Askerlik manileri

1.Sevda Mânileri

KM-1

Armut dala asılsın
Canım yarım nasılsın
İkimizin sevdası
Bir romana yazılsın (K39).

KM-2

Ata binetim geldi
Çayda inetim geldi
Kara kaşlı yarımı
Sevip öpesim geldi (K37).

KM-3

Ben seni pekmez sandım
Yüreğimi yakmaz sandım
Yedim ben tüm ekmeği
Başıma kakmaz sandım (K18).

KM-4

Besliyorum elimle
 Karpuz verdim dilimle
 Dünyalar benim oldu
 Barıştım sevdiğimle (K38).

KM-5

Çay benim çeşme benim
 Ardıma düşme benim
 Seninle dalga geçtim
 Sevdiğim başka benim (K34).

KM-6

Dağların ardı mersin
 Beklerim yarım gelsin
 Beklemekten usandım
 Allah belanı versin (K34).

KM-7

Elbisesi al basma
 Alıp duvara asma
 Sen benimsin ben senin
 Her söze kulak asma (K37).

KM-8

Evleri ulalıdır
 Sevdiğim buralıdır
 Gelip geçme karşımdan
 Yüreğim yaralıdır (K38).

KM-9

Hani benim ezberim
 Kan ağlıyor gözlerim
 Ben o yarin yolunu
 Ölene dek gözlerim (K3).

KM-10

Hey derelerde çinçikler
 Kız oğlanı cimcikler
 Oğlan kaçır kız kovalar
 Ne namussuz kancıklar (K8).

KM-11

Hey hayrı mısın?
 Minare boylu musun?
 Her öven seni över
 Altın hamaylı mısın? (K15).

KM-12

Hey hovarda hovarda
 Yılan öter duvarda
 Benim sevdiğim oğlan
 At suluyor pınarda (K29).

KM-13

Kara kara kazanlar
 Kara yazı yazanlar
 Cennet yüzü görmesin
 Aramızı bozanlar (K34).

KM-14

Kara koyun etli olur
 Kavurmam tatlı olur
 Yabancıya giden kız
 Ölmez ama dertli olur (K38).

KM-15

Kozanlı yarım eşe
 Dağların ardı meşe
 Sen bir kere gülünce
 Bize verirsin neşe (K33).

KM-16

Kozanlının hali başka
 Kozanlım doymaz aşka
 Hele bir sevdiği varsa
 Kozanlım doymaz aşka (K37).

KM-17

Leblebi koydum tasa
 Doldurdum basa basa
 Hiç kusurum yok ama
 Azıcık boyum kısa (K30).

KM-18

Mavi boncuk maşallah
 Sen benimsin inşallah
 Haktan niyaz olursa
 Kavuşuruz inşallah (K33).

KM-19

Otobüsün izi var
 Arkasında dili var
 Erkeklerin cebinde
 Kızların mendili var (K3).

KM-20

Patatesi haşladım
 Doğramaya başladım
 Yarım aklıma gelince
 Ağlamaya başladım (K35).

KM-21

Sepet sepet narım var
 Günden güne zarım var
 İki dağın ardında
 Gün görmez yarım var (K15).

KM-22

Sepet sepet yumurta
 Sakın beni unutma
 Unutursan küserim
 Mektubumu keserim (K28).

KM-23

Şu dağlar olmasaydı
 Çiçekler solmasaydı
 Ölüm Allah'ın emri
 Ayrılık olmasaydı (K33).

KM-24

Yerlerde ot bitmez mi?
 Süpürseler gitmez mi?
 Kız senin bu elinden
 Çektiklerim yetmez mi? (K34).

KM-25

Yüksek çardaktan uçtum
 Çimenli yere düştüm
 Bin altınlık kız idim
 Aptal oğlana düştüm (K39).

2. Niyet-Fal (Mantuvar) Manileri**KM-26**

Mantuvarım var olsun
 İçi dolu nar olsun
 Mantuvara gelenin
 Cennette beş tahtı olsun (K30).

KM-27

Mantuvarın var olsun
 İçi dolu nar olsun
 Mantuvara gelmeyenin
 İki gözü kör olsun (K1).

KM-28

Mantuvarım kuruluyor
 Yüzüne su vuruluyor
 Ellerin yarı geliyor
 Benim boynum vuruluyor (K1).

KM-29

Mantuvarım mavi ile
 İçi dolu ağı ile
 Mantuvara gelmeyen
 Öldürelim ağı ile (K2).

KM-30

Şu mezlanın püründen
 Gün görükmez göründen
 Bir incecik ay doğmuş
 Muhammed'in gününden (K30).

3.Evlenme Törenleri Âdetleriyle İlgili Mâniler**KM-31**

Karahanlar çiçek açar
 Çiçeğini yere saçar
 Kız gelin olmuş gidiyor
 Annesinden vaz mı geçer (K37).

KM-32

Sandığımı açamadım
 Çeyizimi saçamadım
 Yazık oldu genç ömrüme
 Güzel yâre düşemedim (K38).

KM-33

Sarı taksi geliyor
 Çimentoyu deliyor
 Baba ablam evlendi
 Sıra bana geliyor (K35).

KM-34

Titire kavak titire
 Dibinde hatun yatıra
 Yeni sene (oğlanın adı)
 Allı pullu gelin getire (K15).

4.Öğüt mânileri**KM-35**

Kozanlı ağlamaz
 Ağlasa kimse duymaz
 Unutma ki hiç kimse
 Kozanlı gibi olamaz (K37).

KM-36

Tarlanın taşlısına
 Kızların saçlısına
 Sakın gönül vermeyin
 Erkeğin yaşlısına (K35).

5.Mesleklerle ilgili mâniler**KM-37**

Ben gezerim iki büklüm
 Davulum sırtımda yüküm
 İki gözüm bey efendim
 Size selamünaleyküm (K19).

6.Kabadayı mânileri**KM-38**

Pencerede akrep var
 Ayağında çorap var
 Kız kaçırmak kolay mı
 Karakolda dayak var (K1).

KM-39

Zalimin nesi var
 Kozanlının sesi var
 Bir nara atarlar
 Dizilir dağlar taşlar (K34).

7.Askerlik Manileri**KM-40**

Sarımsağım bağ içinde
 Yürek oynar yağ içinde
 Ellerin askeri geldi
 Benim kuzum yok içinde (K39).

KM-41

Sırtındaki atlas içlik
 Cebinden dökülür harçlık
 Mektupta sal kuzucuğum
 Gönderelim köyden harçlık (K41).

KM-42

Oy anam garib anam
 Ben sana nasıl dayanam
 Bir şey olunca derdin
 Oğlum aman aman (K35).

KM-43

Tren gelir öte öte
 Tütüncüğü tüte tüte
 Uğur olsun demedim
 Yüreğime bata bata (K39).

Değerlendirme

a. Biçim

Derlenen bütün manilerin nazım birimi dördlüktür (KM-1, KM-2, KM-3, KM-4, KM-5, KM-6, KM-7, KM-8, KM-9, KM-10, KM-11, KM-12, KM-13, KM-14, KM-15, KM-16, KM-17, KM-18, KM-19, KM-20, KM-21, KM-22, KM-23, KM-24, KM-25, KM-26, KM-27, KM-28, KM-29, KM-30, KM-31, KM-32, KM-33, KM-34, KM-35, KM-36, KM-37, KM-38, KM-39, KM-40, KM-41, KM-42, KM-43).

Manilerde çoğunlukla 7'li hece ölçüsü kullanılmıştır (KM-1, KM-2, KM-3, KM-4, KM-5, KM-6, KM-7, KM-8, KM-9, KM-10, KM-11, KM-12, KM-13, KM-15, KM-18, KM-19, KM-20, KM-21, KM-22, KM-23, KM-24, KM-25, KM-30, KM-33, KM-36, KM-38). Manilerin bir bölümünde ise 8'li hece ölçüsü kullanılmıştır (KM-28, KM-29, KM-31, KM-32, KM-37, KM-41). Bazı maniler de ölçü açısından kararlılık göstermemektedir. Bu manilerde dizeler arasında ölçü farklılıkları vardır. 6'lı-7'li, 7'li-8'li ve 9'lu hece ölçüsüne rastlamak mümkündür (KM11, KM-14, KM-25, KM-26, KM-34, KM-35, KM-39, KM-42, KM-43).

Nazım şekli açısından baktığımızda manilerin hepsi (aaxa) mani tipi kafiye örgüsüne sahiptir ve nazım şekli manidir (KM-1, KM-2, KM-3, KM-4, KM-5, KM-6, KM-7, KM-8, KM-9, KM-10, KM-11, KM-12, KM-13, KM-14, KM-15, KM-16, KM-17, KM-18, KM-19, KM-20, KM-21, KM-22, KM-23, KM-24, KM-25, KM-26, KM-27, KM-28, KM-29, KM-30, KM-31, KM-32, KM-33, KM-34, KM-35, KM-36, KM-37, KM-38, KM-39, KM-40, KM-41, KM-42, KM-43).

b. İçerik

Manilerin içeriklerine baktığımızda sevdâ manilerinde, sevgiliye duyulan aşk, sevgi (KM-21, KM-12, KM-2, KM-1), kız-erkek ilişkileri (KM-10, KM-19, KM-5), sevgilinin özelliklerini övmesi (KM-11, KM-1), kişinin kendini anlatıp övmesi (KM-17), sevgiliye sitem ve beddua (KM-22, KM-24, KM-3, KM-6), sevgilinin yolunu gözleme (KM-9), sevgiliye kavuşma isteği (KM-18), sevgiliye duyulan özlem (KM-20), sevgiliye öğüt (KM-7, KM-14), sevgililer arasına girenlere sitem ve beddua (KM-13), pişmanlık (KM-25), sevgiliyle barışma sebebiyle duyulan mutluluk (KM-4), ayrılık (KM-23), aşk acısı (KM-8), Kozanlı yare övgü (KM-15, KM-16) gibi konular işlenmiştir.

Mantuvar, niyet-fal manilerinde, mantuvara gelene dua (KM-26), mantuvara gelmeyene beddua (KM-27, KM-29), mantuvar gününün güzelliği (KM-30), sevgiliden ayrı oluşun verdiği üzüntü (KM-28) konuları işlenmiştir.

Evlenme törenleri ile ilgili manilerde, gelin çeyizi (KM-32), evliliğinden memnun olmama ve hayıflanma (KM-31), gelin olacak kızın anneden ayrılışının verdiği üzüntü (KM-31), evlenme sırasını bekleyen gencin düşünceleri (KM-33), evlenmesi istenen gençle ilgili beklentiler (KM-34) gibi konular işlenmiştir.

Öğüt manilerinde, kızların yaşça kendi dengi olan erkeklerle evlenmesi (KM-36) ve Kozanlının özelliklerini övücü (KM-35) maniler bulunmaktadır.

Mesleklerle ilgili manilerin konuları incelendiğinde, davulcunun davulunu çalarkenki halini anlattığı mani (KM-37) dikkati çeker.

Kabadayı manilerinde, kız kaçırma ve sonunun karakolda bitmesi (KM-38), Kozanlının bir nârâsıyla dağların taşların dizilmesi (KM-39) konuları anlatılır.

Askerlik ile ilgili manilerin konularına bakıldığında, askerini uğurlayamayan kişinin üzüntüsü (KM-43), askerini bekleyen annenin oğlunun gelmemesi sonucu duyduğu keder (KM-40), asker oğula duyulanan sevginin anlatılması (KM-41), askerın annesine duyduğu sevgi (KM-42) konulu maniler görülmektedir.

Sonuç olarak mani söyleme geleneği Kozan’da güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Küçükten büyüğe Kozan halkı, manilere ilgi duymakta ve manilerle hem duygu ve düşüncelerini dile getirmekte hem de eğlenceli vakitler geçirmektedir.

2.1.3. Ninni

Ninni: “Küçük çocukları uyutmak için söylenen türkü” (TS, 1998: 1654) şeklinde tanımlanmaktadır.

Ninni, Annenin çocuğunu kucağında, salıncakta ya da beşikte uyutmak için kendine özgü bir besteye söylediği basit sözlü türkülerdir. Ninnilerde, anne çocuğuna ilişkin isteklerini, iyi dileklerini, kendi sevinç ve üzüntülerini yanık bir hava içinde anlatır (Dilçin, 1997:290)

Ninniler çeşitli zaman birimlerinde kuşaktan kuşağa devredilip aktarılan, ezgileri yönüyle çocukları etkileyen ürünlerdir. Ortaya çıkışlarıyla ilgili kesin bilgiye sahip olmadığımız ninniler, çıkış zamanlarındaki asıl şekillerini koruyamamışlardır. Tarihsel, sosyal ve kültürel nedenler, göçler değişikliğe uğramalarına neden olmuştur. Ninniler söylendikleri toplumun kültürünü yansıtmışlardır. Bir çok şekilleri olmakla birlikte, ninniler genellikle mâni dörtlükleriyle söylenir. Ninni konulu mânilerin son dizeleri ninni

anlatım kalıplarından oluşur. Ninni başlangıcında ninni söylenene bir seslenme görülür. Ninni sonunda çocuğu uyutmayı amaçlayan ses tekrarlarından yararlanır. Ninniler ezgi yönüyle beşik sallama ahengine uygun söylenirken, bazen ezgi ve ses tonu çocuğun durumuna göre ayarlanır. Ninnilerin oluşumunda, annenin ruhsal durumu, yaşanan olaylar, çocuğa duyulan özlemler rol oynar. Anneler bazen eşinden kaynanasından, akrabalarından yakınmaları ninnilerde dile getirir. Her anne ninni yakabildiği gibi çevresinden duyduğu ninnileri de söyleyebilir. Ninniler çocuğun kız veya erkek oluşuna göre de değişir. Ninnileri içerik yönünden incelediğimizde dilek, temenni, sevgi, ilgi, şikayet, üzüntü, ayrılık gurbet, vaat, tehdit ve korkutma konularının çokça işlendiği görülür. (Artun, 1998: 140).

Anonim ninnilerin çoğu yedi hecelidir ve mani tipinde kafiyeleşmiştir. Fakat, daha çok aşıklar tarafından söylenmiş olan ve yapı bakımından anonim olanlara nazaran daha sağlam olan sekiz ve on bir heceli ninnilere de rastlamak mümkündür (Kaya, 1999: 344).

Kozan yöresinden derlediğimiz ninnilerin konularından yola çıkarak Kozan ninnilerini şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Ninni Olarak Söylenen Tekerlemeler
2. Efsane, Ağıt türünden ninniler
3. Sevgi ve İlgi anlatan ninniler

1- Ninni Olarak Söylenen Tekerlemeler

KN-1

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı

Eeeee eeee (K2, K11, K12, K14, K15, K18, K26, K27, K28, K29, K30).

2- Efsane, Ağıt Türünden Ninniler

KN-2

Bebeğin beşiği çamdan

Yuvarlandı düştü damdan

Bey babası gelir Şam'dan

Nenni bebeğim de nenni

Bebek dedim duymadın mı
 Feryatlara ermedin mi
 Ak mememden emmedin mi
 Nenni bebeğim de nenni

Harmancıktan çıktım yayan
 Dayan hey dizlerim dayan
 Bebek atlı ben de yayan
 Nenni bebeğim de nenni (K30).

KN-3

Bebek seni belemedim
 Ak sütümden veremedim
 Muradıma eremedim
 Nenni nenni bebek uyu (K30).

3. Sevgi ve İlgi Anlatan Ninniler

KN-4

Bebeğin beşiği çamdan
 Yuvarlandı düştü damdan
 Uykusunu aldım dünden
 Nenni kuzucuğum nenni

Bebek seni uyuturum
 Nenni söyler büyütürüm
 Küçücükten yürütürüm
 Nenni kuzucuğum nenni

Alım oğlan gülüm oğlan
 Kolum yastık saçım yorgan
 Bir canım var sana kurban
 Nenni kuzucuğum nenni (K2).

KN-5

Uyusun da büyüsün nenni

Tıpış tıpış yürüsün nenni (K2, K11, K12, K14, K15, K18, K26, K27, K28, K29, K30).

Değerlendirme

a. Biçim

Ninnilere nazım birimi açısından baktığımızda ninnilerin dördünün nazım birimi dörtlüktür (KN-1, KN-2, KN-3, KN-4). Bir ninni iki dizeden oluşmuştur (KN-5).

Ninnilerin ölçülerine bakıldığında, 8’li hece ölçüsüyle yazılan ninniler (KN-2, KN-3, KN-4), 9’lu hece ölçüsüyle yazılan ninni (KN-5) ve ölçüsünde bir kararlılık olmayan ninni (KN-1) şeklinde değerlendirilebilir.

Ninnilere şekil açısından baktığımızda, kafiye dizilişlerinde 3 ninnide koşma (aaab) düzeninde kafiyelendiği (KN-2, KN-3, KN-4), bir ninninin aabb şeklinde kafiyelendiği (KN-1), son ninninin de aa şeklinde kafiyendiği (KN-5) görülmektedir.

b. İçerik

Ninni olarak söylenen tekerlemede çocuğun ninnideki olayı hayalinde canlandırması ve o hayalle uykuya dalması sağlanmaktadır (KN-1).

Efsane-Ağıt türünden ninnilerde bebeğinin sevgisine doyamadan onu kaybeden bir annenin üzüntüsü (KN-2, KN-3) dile getirilmiştir.

Sevgi ve ilgi anlatan ninnilerde, bir annenin bebeğine duyduğu sevgiyi ve bebeği için yapabileceği fedakarlıkları (KN-4), annenin bebeği ile ilgili iyi dileklerini (KN-5) konu olarak görmekteyiz.

Kozan yöresinde ninni söyleme kültürü fazla gelişmemiştir. Bebeklerini ninniler ile uyutan annelerin yanısıra hiç ninni bilmeyenlere de rastlanmaktadır.

2.1.4. Ağıt

Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, arkada bıraktıklarının acılarını veya büyük felaketlerin acılı etkilerini dile getiren söz veya okunan ezgi, yazılan yazı ağıttır (TS, 1998:37).

Ağıt, insanın katlanması ya da kabullenmesi güç bir olay karşısında, içine bir anda sığdıramadığı acısını, yanık, içten söyleyişlerle; ölçülü, uyaklı ve ezgili bir şekilde dile getirmesi olarak tanımlanabilir (Turan, 1991:533).

İnsanoğlu, duyan, düşünen, hisseden bir varlıktır. O, sevindiği zaman coşmuş, eğlenmiş, duygularını türkülerle, şarkılarla dile getirmiş; üzüldüğü zaman ise, gözyaşlarını ağıtların mısraları arasına gizlemiştir. Ağıtlarda ölen kişinin, yakınlarının, vs.'nin arzusu, isteği, hayalleri, yapmak istedikleri gizlidir. Ağıtlarda, o bölge insanının kültürel değerleri, inanışları, hayat tarzı, örf ve âdetleri gizlidir (Şimşek, 1993:17).

Hun Türklerinden itibaren ölü gömme ve yuğ törenlerine bağlı olarak milli bir gelenek halinde günümüze kadar ulaşmış olan ağıtlar bir bakıma ölen için söylenmiş methiyeler demektir. Kadirli ve Kozan yöresinde ağıt söyleme geleneğine gelince bu gelenek özünden hiçbir şey kaybetmeden süregelmiş olup halen devam etmektedir. Türk halk kültürü içinde Çukurova yöresinin bölgesel zenginliği hiç de azımsanacak ölçüde değildir. Kadirli ve Kozan halkı hemen hemen bütün Çukurova'da olduğu gibi ölüm anında ya da dini vecibelerin hazırlıkları sırasında ağıt yakmaya başlar. Ölü gömüldükten sonra ise asıl ağıt töreni yapılır (Yardımcı, 1990: 360-361).

Ağıtlar, tıpkı dua, beddua, dilek ve öğütler gibi insanların bir arada yaşamaya başladığı ilk devirlerden itibaren var olan sözlü ürünlerdir ve insanlığın ortak özelliklerinden biridir. Çünkü insanlar, hangi inanç, hangi ırk ve hangi dilden olursa olsunlar ilk çağlardan beri ağıt söylemiş, böylelikle ıstırabını teskin etmek yoluna gitmiştir. Bazen de şahsi duyguların dile getirilmesinin yanında fanilik, toplumun dertleri, birtakım istenmeyen olaylar, düşmanlıklar ve bunları gereksizliği gibi konulara da yer verildiği olmuştur (KAYA 1999: 24).

Başta insanlar olmak üzere, ölen canlılar (hayvanlar) ve özlenen mekanlar (memleket, yurt, vs.) için yakılan ağıtlar genellikle manzumdurlar. Nesir olan ağıtların da manzum özellikleri ağır basmaktadır (Görkem, 2001: 26).

Kozan yöresinden derlediğimiz ağıtların konularından yola çıkarak Kozan ağıtlarını şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Kişilere Yakılan Ağıtlar
2. Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar

1. Kişilere Yakılan Ağıtlar

KA-1

Yüzbaşı Mehmet Ali'ye Ağıt

Hikayesi: Yüzbaşı Mehmet Ali Kozan'da askerlerin başıymış. Bölgeyi düşmanlardan kurtarmış. Kozan'ı korurken düşman tarafından vurulmuş ve ölmüş. Bunun üzerine aşağıdaki ağıt yakılmış.

Kıyısına kıyısına
Biner atın iyisine
Mehmet Ali'yi vurmuşlar
Haber verin bacısına (K15).
...

KA-2

Hilmi'ye Ağıt

Hikayesi: Eskiden kaçakçılık yapılmış ve Hilmi de kaçakçıymış. Öyle olduğu için ormancılar tarafından vurulmuş ve ölmüş. Bunun üzerine annesi oğluna aşağıdaki ağıtı yakmıştır.

Hilmim odada yatıyor
Kekilli'nin yolu yel atıyor
Ne duruyon kele Ayşe
Hilmim orada ne oturuyor

Hilmim al kanlar içinde
Parlak kundura kışında
Kara Hilmim can veriyor
Al kanların içinde

Küçük çınarın yolları
Gider dolanı dolanı
Kara Hilmim can veriyor
Kana beleni beleni (K30).

KA-3**Mehmet Çavuş'a Ağıt**

Uyan Mehmet Çavuş uyan
 Uyan da yastığa dayan
 Şimdi emmin dayın gelir
 Kimi atlı kimi yayan (K11).

KA-4**Hacı'nın Ağıdı**

Gardaşımın oğlu Mehmet
 Gel gavura edelim minnet
 Öldürürler öldürmeye
 İnşallah mekanım cennet (K13).

2. Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar**KA-5**

Kara taşı çattılar
 Bebekleri kaynattılar
 Gün görmedik hanımlar
 Süngüyle oynattılar

Başkatibi öldürdüler
 Değnekle döve döve
 Türk genci oğlunu yüzüyorlar
 Özne gibi üve üve (öve öve) (K14).

KA-6**Ağıt**

Hikayesi: Zengin bir ailenin gelininin ölümü üzerine cenaze giderken yakılan ağıt.

Yüksek kaldırım salını
 Gitsin görünüşünü görünüşünü
 Bu kimin meyit derlerse
 Hacı Çavuş'un gelini (K15).

KA-7

Hikayesi: Bebeğini kartal kaçıran annenin ağıdı.
 Kara köyün kayaları
 Zil dövüyor mayaları
 Bek mi değdi bebeğim
 Kara kuşun soyları

Deveyi dereye çattım
 Zincirini üstüne attım
 Kayınbabamdan sakladım
 Bebek düştü diyemedim (K34).

KA-8

Hikayesi: Düğünü olacak kızın kınasında söylenen ağıttır.
 Gül ağacı boğum boğum
 Gül yaprağın dökmüş böyün (bugün)
 Üç gardaşın bir bacısı
 Bülbül olup ötmüş böyün (K32).

Değerlendirme

a. Biçim

Kozan yöresinden derlediğimiz ağıtların nazım birimine bakıldığında hepsinin dörtlüklerle yazıldığı görülür (KA-1, KA-2, KA-3, KA-4, KA-5, KA-6, KA-7, KA-8).

Ağıtların büyük çoğunluğunda 8'li hece ölçüsü kullanılmıştır (KA-1, KA-3, KA-4, KA-6, KA-7, KA-8). Ölçüsünde kararlılık göstermeyen ağıtlar da vardır (KA-2, KA-5).

Nazım biçimi açısından bakıldığında ağıtların tamamına yakınının mani tipi kafiye düzeni ile kafiyeleendiği görülür (KA-1, KA-2, KA-3, KA-4, KA-5, KA-6, KA-8). Sadece bir ağıtta kafiye örgüsünde kararsızlık dikkati çekmektedir (KA-7).

b. İçerik

Kozan yöresinden derlenen ağıtların dördü kişiler ve onların üzerine söylenen ağıtlardır (KA-1, KA-2, KA-3, KA-4). Ağıtlar konu olarak, Kozan askerlerinin başı olan askerin Kozan'ı korurken düşman tarafından vurulup ölmesi (KA-1), kaçakçılık yapan Hilmi'nin ormancılar tarafından vurulması üzerine annesinin duyduğu acı ve üzüntü (KA-2), sevilen bir kişinin ölümünün verdiği üzüntü (KA-3), düşmanların zulmünün verdiği korku (KA-4) konu olarak işlenmiştir.

Sosyal olaylar üzerine söylenen ağıtlarda, düşman zulümleri ve işkenceleri (KA-5), zengin bir ailenin gelininin ölümünün verdiği üzüntü (KA-6), bebeğini kartalın kaçırdığı annenin acısı, üzüntüsü ve bu olaydan dolayı kayınbabasından korkusu (KA-7) ve düğünü olacak kızın gidişinden duyulan üzüntü (KA-8) gibi konular işlenmiştir.

Kozan yöresinde ağıt söyleme geleneği yoğun olmamakla birlikte varlığını sürdürmektedir. Özellikle savaş yıllarındaki asker ya da sivil ölümleri üzerine duyulan acıların anlatıldığı ağıtlar çoğunluktadır.

2.1.5. Tekerleme

Tekerleme: “1. Çoğunlukla basmakalıp söz, 2. Çoğunlukla masalların başında bulunan kafiye giriş sözleri, 3. Birbiriyle uyumlu hazır söz kalıbı.” (TS, 1998:2171) şeklinde ifade edilmektedir.

Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı folklor türünün içinde yer almaları olsa gerektir. Ancak başka hangi türle ilişkili olursa olsun yine de tekerlemeleri farklı kılan şekil, muhteva ve anlatım özelliklerinin var olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca diğer türlerden tamamen bağımsız olan tekerlemeler de vardır. Tekerleme türü daha ziyade çocuk folkloru ürünlerinde göze çarpar. Tekerlemelerin anlatımlarındaki çocuksu üslûp da bunun bir yansımasıdır. Ancak bazı âşık edebiyatı ürünlerinde ve masallarda bulunan ve “tekerleme” olarak adlandırılan mizahî ve manzum konuşmalar büyüklere mahsus özellikler göstermektedir (Duymaz, 2002: 9).

Tekerleme daha çok çocuk geleneklerinde yeri olan bir türdür, tekerlemelerin konularındaki ve yapılarındaki çocuksu eda bu olgunun bir görüntüsüdür. Bu türün başlıca niteliği, herhangi bir ana konudan yoksun oluşudur. Tekerleme, baş-uyaklar ve

uyaklarla elde edilen ses oyunları ile ve çağrışımlarla birbirine bağlanıvermiş, belirli bir şiir düzenine uydurulmuş, birbirini tutmaz birtakım hayallerle düşüncelerin sıralanmasından meydana gelmiştir. Tekerlemelerde düşünceye sadece bu şiirlik öğeler kılavuzluk eder (Boratav, 1978:145-146).

Tekerlemeler sözlü halk edebiyatının en önemli ürünlerindendir. Tekerlemenin en önemli özelliği belirli bir konusunun olmamasıdır. Halk hayatının çeşitli yönleri ile ilişik olarak, çeşitli folklorik ürünlerle beraber söylenen tekerlemeler vardır. Masallarla ilgili, büyü ve inançlarla ilgili, çocuk oyunları ile ilgili tekerlemeler gibi. Tekerlemelerdeki önemli bir diğer özellik de genel olarak çocuk edebiyatının önemli bir unsuru olmalarıdır. Bir oyunda ebenin kim olacağını, hecelerine basa basa okunan tekerleme tayin eder. Ayrıca başından sonuna kadar, müzik ve temposundan faydalanılarak, tekerlemeler ile oynanan oyunlar da vardır (İnanç, 1971:16).

Tekerlemeler şöyle çeşitlenir: (Boratav, 1978:146).

1. Masal Tekerlemeleri
2. Oyun Tekerlemeleri
3. Tören Tekerlemeleri
4. Bağımsız Söz Canbazlığı Değerinde Tekerlemeler

Kozan yöresinden derlediğimiz tekerlemeleri Boratav'ın tasnifinden yola çıkarak şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Masal Tekerlemeleri
2. Oyun Tekerlemeleri
3. Bağımsız Tekerlemeler

1. Masal Tekerlemeleri

KTE-1

Aşıcıyam aşıcıyam

Aş işiceyim kaşıcıyam

Yedi kardaşın yeğeniyim

Selce Hanım'ın bebeğiyim (K18).

2. Oyun Tekerlemeleri

KTE-2

Hok bodi bodi

Çal bodi bodi

Anan baban neden öldü

Bir kaşıcık sudan öldü

Yerden bereket

Gökten rahmet

Ver Allah ver (K1).

KTE-3

O piti piti

Karamela sepeti

Terazi lastik cimnastik

Biz size geldik bitlendik (K37).

KTE-4

Dön dön kelebek

Hacı Baba gelecek

Burnuna odun sokacak

Hapşuuuuu (K36).

KTE-5

Yağ satarım bal satarım

Ustam ölmüş ben satarım

Ustamın kürkü sarıdır

Satsam on beş liradır (K33).

3. Bağımsız Tekerlemeler

KTE-6

Üşüdüm üşüdüm,
 Daldan elma düşürdüm,
 Elmamı yediler,
 Bana cüce dediler,
 Cücelikten çıktım
 Ablama gittim,
 Ablam pilav pişirmiş,
 İçine sıçan düşürmüş,
 Bu sıçanı ne yapmalı,
 Minareye atmalı,
 Minarede bir kuş var,
 Kanadında gümüş var
 Annesinin cebinde
 Bol bol yemiş var (K34).

Değerlendirme:

a. Biçim

Kozan yöresinden derlenen tekerlemeler, nazım birimi, ölçü ve nazım şekli olarak belirli bir düzene sahip değildir. Tekerlemelerin kafiye örgüsü olarak genellikle aa bb... şeklinde oluştukları görülmektedir (KTE-1, KTE-2, KTE-3, KTE-5, KTE-6). Bir tekerleme de aaa şeklinde kafiyeleşmiştir (KTE-4).

b. İçerik

Kozan'dan derlenen tekerlemelerde, masal tekerlemeleri grubuna giren tekerleme, masal kahramanının çocuğunun oyun oynarken söylediği tekerlemedir (KTE-1).

Oyun tekerlemeleri, bodu bodu çalarken söylenen ve soru-cevap özelliğini taşıyan tekerleme (KTE-2), ebe olacak kişiyi belirlemek için söylenen ve sayışmaca şeklinde olan tekerleme (KTE-3), özellikle küçük yaştaki çocukların eğlenmek hoşça vakit geçirmek için söyledikleri tekerleme (KTE-4, KTE-5) şeklindedir.

Bağımsız tekerleme de ise birbirine yakın kelime ve sesleri en hızlı ve en doğru şekilde söyleme gayesi dikkati çeker. Tekerlemenin içindeki hikayemsi konu da çocukların ilgisini canlı tutucu niteliktedir (KTE-6).

Kozan’da tekerleme söyleme kültürü çocuklar arasında ilgi görmekte ve devam etmektedir. Çocuklar, oyunlarında veya bağımsız zamanlarda, tekerleme söyleyerek oynadıkları oyunu daha canlı ve eğlenceli hale getirmektedirler.

2.2. Anonim Halk Edebiyatı Manzum-Mensur Ürünleri

2.2.1. Bilmece

Bilmece, çözüm bekleyen küçük bir sorunun, kalıplaşmış şiirsel bir şekilde ifadesinden meydana gelen bir sözlü edebiyat türüdür (Boratav-Başgöz, 1974: 2).

Bilmece, genellikle mecaz (metaphor) biçiminde olan ustalıklı bir soru olarak tanımlanabilir. Bilmecelerin konusu çok çeşitlidir. Özlü biçimleri, halkın belleğinde çok eski zamanlardan beri korunabilmelerinin nedeni olmuştur. Aynı zamanda bizlere ilkel dinlerden izler getirirler (Sokolov, 1973: 13)

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı, akıl, zeka veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 1993: 607).

Tarihsel kaynaklar bilmecenin, eski dönemlerinden beri çeşitli kültürlerde yaygın olduğunu göstermektedir. Evrensel boyutunun yanında, anlatım özelliklerine müdahaleyi pek sevmeyen yönüyle ortak halk edebîyatının koruyucusudur (Karadağ,1995:368).

Bilmecelerimiz toplum yaşantımıza göre düzenlenmiştir. İnsan ömrünü dolduran her konuda, atasözlerimiz gibi, tekerleme şeklinde pek çok bilmecelerimiz vardır (Aşkun, 1969:5443)

Bilmeceler için Türkiye’de, mesel, metel, masal, tapmaca, bulmaca terimleri kullanılır. İlk üçü, “örnek” anlamına gelen Arapça masal kelimesinin Türkçe şekilleridir. Bu kelime Türkçede ayrıca “masal”, “darb-ı mesel” ve “mesel” kelimelerini ortaya çıkarmıştır (Boratav-Başgöz, 1974: 2).

Bilmece sorma; çağlar boyu halk kültürünün deneyimleri sonucu biçimlenerek günümüzdeki şeklini almış, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze gelmiş bir gelenektir. Bilmecelerde toplumun düşünce yapısını, ortak beğeni ve

kültürünün yansımaları görüyoruz. Bilmeceler, kendilerine özgü bir usul ve gelenek içinde sorulur. Diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumun, temel taşlarından olan değerleri, dinamikleri belirlemekte önemli rol oynar. Ayrıca bilmecelerde sorulduğu yöre insanının dünyaya bakışı ve estetik modelleri görülür (Artun, 2006: 35).

Güldürücü ve zekanın her yerde, her zaman geçerli olmasından dolayı bilmeceler eski devirlerden beri süre gelmişler; birer “antika” kılığına bürünmüşlerdir (Akdeniz, 1972:13).

Söyleniş özelliklerine göre bilmeceler şöyle kümelenir: (Elçin, 1970: 81-88).

1. Tabiat ve Tabiat Hadiseleri ile İlgili Bilmeceler
2. Bitkiler ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceler
3. Hayvanlar ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceler
4. İnsanlar ve Onun Uzuvarları ile İlgili Bilmeceler
5. Eşya ile İlgili Bilmeceler
6. Manevî-Dinî Unsurlarla ve Diğer Kavramlarla İlgili Bilmeceler

Kozan yöresinden derlediğimiz bilmeceleri Şükrü Elçin’in tasnifinden yola çıkarak şu şekilde gruplandırabiliriz:

1. Bitkiler ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceler

KB-1

Benim bir kızım var, her yeri boncuk. (Mısır, darı) (K18).

KB-2

Bir direkli, bin goyaklı (Mantar) (K18).

KB-3

Bir küçücük fıncık

İçi dolu turşucuk (Limon) (K3).

KB-4

Çarşıdan aldım bir tane

Eve geldim bin tane (Nar) (K29).

KB-5

Dağdan baktım emin emin

Elime aldım baktım göğce demir (Andız) (K29).

2. Hayvanlar ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmece**KB-6**

Buradan baktım hiç yok

Yanına vardım pek çok (Karıncı) (K18).

KB-7

İki direkli, bir goyaklı (Tavuk) (K18).

KB-8

Han gördüm han gördüm

Yerden yapma dam gördüm

Tuzsuz pişer aş gördüm (Süt) (K30).

KB-9

Şap üstüne şap üstüne

En küçüğü en üstüne (Sığır pisliği) (K18).

3. Eşya ile İlgili Bilmece**KB-10**

Buradan baktım dağ gibi

Yanına vardım gav gibi (Davul) (K18).

KB-11

Bilmece bildirmece

El üstünde kaydırmaca (Sabun) (K28).

KB-12

Benim bir kızım var

Gelenin gidenin götünü öper (Minder) (K18).

KB-13

Han gördüm han gördüm
 Yerden yapma dam gördüm
 Köpük kusar taş gördüm (Sabun) (K30).

KB-14

Kılsız ağzını açtı
 Kıllı içine kaçtı (Çorap) (K18).

4. Manevî-Dinî Unsurlarla ve Diğer Kavramlarla İlgili Bilmeceler**KB-15**

Bilmece bildirmece
 Dil üstünde kaydırmaca (Dondurma) (K29).

KB-16

Benim bir kızım var
 İki tane götü var (Yuvak) (K18).

KB-17

Çarşıdan alınmaz
 Mendile koyulmaz
 Tadına hiç doyulmaz (Uyku) (K30).

KB-18

Salladım perdeyi
 Samırdandı gitti (Namaz) (K30).

KB-19

Şeker şeker şekerim
 Seksen tane dökerim (Beze, hamur parçası) (K30).

Değerlendirme:

a. Biçim

Kozan bilmecelerinin bir bölümü mensurdur (KB-1, KB-2, KB-7). Diğer bilmeceler ise manzum şekildedir (KB-3, KB-4, KB-5, KB-6, KB-8, KB-9, KB-10, KB-11, KB-12, KB-13, KB-14, KB-15, KB-16, KB-17, KB-18, KB-19).

Manzum bilmecelerin büyük bir bölümü iki dizeden oluşmaktadır (KB-3, KB-4, KB-5, KB-6, KB-7, KB-9, KB-10, KB-11, KB-12, KB-14, KB-15, KB-16, KB-18, KB-19). Üç dizeden oluşan bilmeceler de vardır (KB-8, KB-13, KB-17).

İki dizeden oluşan bilmecelerin çoğunluğunda dizeler (aa) kafiyelidirler (KB-3, KB-4, KB-6, KB-8, KB-9, KB-10, KB-11, KB-12, KB-14, KB-15, KB-16, KB-18, KB-19). Üç dizeden oluşan bilmecelerin kafiyelenişi (aaa) şeklindedir (KB-8, KB-13, KB-17). Bir bilmecede ise dizeler (ab) şeklinde kafiyelenmiştir (KB-5).

Manzum bilmecelerin çoğu ölçüde kararlılık göstermemektedir (KB-4, KB-5, KB-8, KB-11, KB-12, KB-13, KB-15, KB-16, KB-17). Bilmecelerin bir kısmı 6'lı hece ölçüsüne (KB-18), bir kısmı 7'li hece ölçüsüne (KB-3, KB-6, KB-14, KB-19), bir kısmı ise 8'li hece ölçüsüne sahiptir (KB-9, KB-10).

b. İçerik

Kozan yöresinden derlenen bilmecelerde, bitkiler ve onların mahsulleri ile ilgili bilmecelere bakıldığında cevabın bir bitki veya bitkiyle ilgili bir nesne olduğu görülmektedir (Mısır, mantar, limon, nar, andız gibi) (KB-1, KB-2, KB-3, KB-4, KB-5).

Hayvanlar ve onların mahsulleri ile ilgili bilmecelerde, karınca, tavuk, süt, sığır pisliği gibi cevaplar görülür (KB-6, KB-7, KB-8, KB-9).

Eşya ile ilgili bilmecelerde cevaplar, davul, sabun, minder ve çorap gibi eşyalardır (KB-10, KB-11, KB-12, KB-13, KB-14). Bilmece kökü cevabından farklı bir çağrışım yaratan (KB-14) ve bilmece kökü güldürücü öğeler taşıyan (KB-12, KB-16) bilmeceler dikkati çeker.

Manevî-Dinî unsurlarla ve diğer kavramlarla ilgili bilmecelerde ise dondurma, yuvak, uyku, namaz ve beze gibi cevaplar görülür (KB-15, KB-16, KB-17, KB-18, KB-19).

Bilmecelerin bazıları sözcük tekrarlarıyla oluşturulmuş (KB-8, KB-9, KB-13, KB-19), bazılarında zıt anlamlı sözcükler birarada kullanılmıştır (KB-6, KB-14). Kalıplaşmış başlangıç formelli bilmeceler (KB-1, KB-2, KB-6, KB-7, KB-8, KB-10,

KB-11, KB-12, KB-15, KB-16), bir şeyi özelliklerinden buldurmaya çalışan bilmeceler (KB-3, KB-4, KB-6, KB-9, KB-11, KB-15) görülmektedir.

Kozan yöresinde bilmece sorma geleneği canlılığını koruyarak devam etmektedir. Bilmece özellikle çocukların ve kadınların biraraya geldiklerinde eğlenmek, güzel vakit geçirmek için kullandıkları bir türdür. Derlenen bilmecelerin büyük bir çoğunluğu Kozan kültürüne has bilmeceler olup cevapları da yöreye özgü yaşam tarzı ile ilgili ipuçları verecek niteliktedir.

2.2.2. Atasözü

Atasözleri, bir ulusun değer yargılarını anlatan özlü sözlerdir. Yüzyıllar boyu edinilen yaşam deneyimlerini içeren atasözleri, o ulusun düşünce, özlem, eleştiri, gözlem ve yargılarını dile getirir. Diğer deyişle atasözleri, daima iyiyi, güzeli, doğruyu yaratma sürecinde uyulacak ilke ve kuralları öğütleyen yapıcı bir dünya görüşünün sözcüsüdür (Çotuksöken, 1983:9)

Atasözü: “Nazım, nesir, her iki şekli ile, eski tecrübeleri “tam bir fikir” kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat... gibi edebi sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususıyla yetiyecek gençlere aktaran söz”dür (Elçin, 1993: 626).

Atasözleri, beşer cemiyetle beraber doğmuş, onunla birlikte oba, boy ve oymak olarak asırlarca göçebe hayatı yaşamış ve nihayet gelişip özleşerek de ulus haline yükselmiş, medenileşmiş törelerdir. Bir söz töre halini alabilmek için şüphesiz ki, mensup bulunduğu ulus arasında her sınıf halk tarafından türlü vesilelerle ve binlerle tekrarlanması, bu suretle bütün bir milletin tecrübe mihekinden ve vicdan süzgecinden geçtikten sonra ayarı tam altın gibi ortaya çıkması, revaç bulması lazımdır. Bugün bizlerin elimizde bulunan, hafızalarımızda yaşayan atasözlerinden birçoğu, bu şekilde vücut bulmuş, her fert tarafından benimsenerek vicdanlara nakşolunmuş sözlerdir (Dilçin, 2000:15)

Bizim, gelenekle yerleşmiş bir atalarsözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnandırıcı ve kutsaldırlar. Geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıcıdır. Her atasözü bir genel kural, bir düstur niteliğindedir (Aksoy, 1965: 15-16).

Atasözleri, sözcük sayısı az, anlam yoğunluğu fazla olan sözlerdir. En az iki sözcükle yapılmış olan cümlelerden on iki sözcüğe değin değışen sözcüklerle kurulan cümlelerle anlatım kazanan bu özlü sözler, gerçekten çok zengin anlamlıdırlar (Burdurlu, 1967:4491). Atasözlerimizde en çok dikkati çeken yüklemlerdir. En fazla kullanılan zaman da geniş zamandır. Atasözlerimizin yüzde yetmiş beşten fazla cümlesi geniş zamanla söylenmiştir (Burdurlu, 1967:4559).

Kozan yöresinden derlediğimiz atasözlerini alfabetik sıraya göre şu şekilde tasnif edebiliriz:

-A-

KAS-1

Ak akçe kara gün içindir (K5, K8, K9, K17, K19, K33).

KAS-2

Arap at kıl çulun içinde belli olur (K28, K29, K30).

KAS-3

Anasına bak, kızını al; kenarına bak, bezini al (K30, K38).

KAS-4

Arslan, yatağından belli olur (K9, K11, K21).

KAS-5

Ağaç yaşken eğilir (K4, K5, K9, K25, K28).

KAS-6

Akıl, akıldan üstündür (K1, K2, K3, K13, K14, K18, K26, K27).

KAS-7

Aç ayı oynamaz (K1, K7, K8, K23).

KAS-8

Aç it, fırını yıkar (K1, K10).

KAS-9

Aç ne yemez, tok ne demez (K3).

KAS-10

Ateş düştüğü yeri yakar (K1, K2, K3, K4, K5, K12).

KAS-11

Ayağını yorganına göre uzat (K3, K9, K12, K14, K18, K28, K29, K30).

-B-**KAS-12**

Bir elin nesi var, iki elin sesi var (K3, K14, K15, K26).

KAS-13

Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur (K1, K24, K30).

KAS-14

Bir söyle, bin dinle (K28, K30).

KAS-15

Bu günün işini yarına bırakma (K1, K3, K18, K42).

KAS-16

Bükemediğin eli öpeceksin (K1, K13).

-C-**KAS-17**

Cin ile çellik çelinmez (K1).

-Ç-**KAS-18**

Çürük tahta çivi tutmaz (K35).

-D-

KAS-19

Damlaya damlaya göl olur, akar gider sel olur (K1, K2, K13, K18, K21).

KAS-20

Demir, tavında dövülür (K1, K13, K21).

KAS-21

Denize düşen, yılanı sarılır (K26, K35).

KAS-22

Dostun attığı taş, baş yarmaz (K23, K37, K39).

KAS-23

Dost, acı söyler, düşman güldürür (K24, K42).

-E-

KAS-24

Ekmek bezeden, kız anadan olur (K2, K18).

KAS-25

El, elden üstündür (K1, K2, K9, K14, K15, K16, K27).

KAS-26

Eski çamlar, bardak oldu (K1, K13).

-G-

KAS-27

Gelini gelin iken görme, beşik arkasında gör (K30).

KAS-28

Güneş girmeyen eve doktor girer (K9, K11, K22).

-H-

KAS-29

Her başında yağlık olanı avrat sanma (K3, K4, K30).

KAS-30

Hamama giren terler (K13, K19, K26).

KAS-31

Haydan gelen, huya gider (K3, K6, K7, K27).

KAS-32

Hoca hocayı bulur tekkede

Hacı hacıyı bulur Mekke'de (K33).

-İ-

KAS-33

İşleyen demir ısıldar (K1, K6, K24).

KAS-34

İki dinle, bir söyle (K1, K13, K18, K19, K35).

KAS-35

İte dolanacağına, çalıya dolan (K1, K3, K8).

KAS-36

İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır (K1, K13).

KAS-36

İki gönül bir olunca samanlık seyrân olur (K1, K2, K13, K14, K19).

-K-

KAS-37

Kızı kız iken görme, gelin iken gör

Gelini gelin iken görme, beşik ardında gör (K30).

KAS-38

Kendi düşen ağlamaz (K29, K35, K38).

KAS-39

Kızını dövmeyen, dizini döver (K18, K28, K29, K30, K35).

-L-**KAS-40**

Leyleğin ömrü lak lak ile geçer (K1, K18).

-S-**KAS-41**

Sakla samanı, gelir zamanı (K1, K2, K4, K6, K8, K9, K11, K14, K19, K25, K29, K35).

KAS-42

Söz gümüşse, sükut altındır (K22, K36, K40).

KAS-43

Sabreden derviş, muradına ermiş (K7, K10, K14, K18, K20, K26, K37).

-M-**KAS-44**

Meyve veren ağacı taşlarlar (K1, K2, K13, K14, K18, K19).

-T-**KAS-45**

Tatlı söz yılanı deliğine çıkarır (K6, K15, K18, K25).

-U-**KAS-46**

Ummadık taş baş yarar (K12, K13, K18, K20, K24).

-Ü-

KAS-47

Üzüm üzüme baka baka kararır (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K12, K13, K16, K19, K21, K25, K28, K33, K38).

-V-

KAS-48

Veren el, vermeyen elden üstündür (K10, K13, K14, K27).

-Y-

KAS-49

Yılanın başı küçükken ezilmelidir (K18, K32, K24, K25).

KAS-50

Yaş kesen, baş keser (K23).

-Z-

KAS-51

Zorla güzellik olmaz (K18, K20, K26, K34).

KAS-52

Zararın neresinden dönülse kârdır (K1, K13, K14, K15, K19).

Değerlendirme

a. Biçim

Atasözlerinin büyük bir bölümü tek cümle özelliği göstermektedir (KAS-1, KAS-2, KAS-3, KAS-4, KAS-5, KAS-6, KAS-7, KAS-8, KAS-9, KAS-10, KAS-11, KAS-12, KAS-13, KAS-14, KAS-15, KAS-16, KAS-17, KAS-18, KAS-19, KAS-20, KAS-21, KAS-22, KAS-23, KAS-24, KAS-25, KAS-26, KAS-27, KAS-28, KAS-29, KAS-30, KAS-31, KAS-33, KAS-34, KAS-35, KAS-36, KAS-38, KAS-39, KAS-40, KAS-41, KAS-42, KAS-43, KAS-44, KAS-45, KAS-46, KAS-47, KAS-48, KAS-49, KAS-50, KAS-51, KAS-52). İki atasözü de birden fazla yargı bildirmektedir (KAS-32, KAS-37).

Atasözlerinin büyük çoğunluğu geniş zaman kipindedir KAS-1, KAS-2, KAS-4, KAS-5, KAS-6, KAS-7, KAS-8, KAS-9, KAS-10, KAS-12, KAS-13, KAS-17, KAS-18, KAS-19, KAS-20, KAS-21, KAS-22, KAS-23, KAS-24, KAS-25, KAS-28, KAS-30, KAS-31, KAS-32, KAS-33, KAS-38, KAS-39, KAS-40, KAS-41, KAS-42, KAS-44, KAS-45, KAS-46, KAS-47, KAS-48, KAS-50, KAS-51, KAS-52). Emir kipinde kullanılan atasözleri (KAS-3, KAS-11, KAS-14, KAS-15, KAS-16, KAS-27, KAS-29, KAS-34, KAS-35, KAS-36, KAS-37) şeklindedir. Geçmiş zaman kipindeki atasözleri (KAS-26, KAS-43) ve gereklilik kipinde (KAS-49) atasözleri görülmektedir.

b. İçerik

Kozan yöresinden derlenen atasözlerinin hepsi asıl atasözleri grubuna girmektedir (KAS-1, KAS-2, KAS-3, KAS-4, KAS-5, KAS-6, KAS-7, KAS-8, KAS-9, KAS-10, KAS-11, KAS-12, KAS-13, KAS-14, KAS-15, KAS-16, KAS-17, KAS-18, KAS-19, KAS-20, KAS-21, KAS-22, KAS-23, KAS-24, KAS-25, KAS-26, KAS-27, KAS-28, KAS-29, KAS-30, KAS-31, KAS-32, KAS-33, KAS-34, KAS-35, KAS-36, KAS-37, KAS-38, KAS-39, KAS-40, KAS-41, KAS-42, KAS-43, KAS-44, KAS-45, KAS-46, KAS-47, KAS-48, KAS-49, KAS-50, KAS-51, KAS-52).

Kozan yöresinde atasözleri hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır. Kozan halkı yaşadıkları olayları atasözleri ile pakıştırmektedirler. Kendilerini ifade edemedikleri zamanlarda atasözlerinden güç almaktadırlar ve bu şekilde o anki duygu ve düşüncelerini aktarmaktadırlar. Türk toplumunun genelinde görülen atalara ve onların yaşam deneyimlerini anlatan atasözlerine saygı ve bağlılık, Kozan insanında da kendini gösterir.

2.2.3. Deyim

Deyim, en az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü arttıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır (Çotuksöken, 1992:5).

Deyimler de, atasözleri gibi atalarımızdan kalan en değerli armağanlardan biridir. Deyimler de başlangıçta bir kişinin yaratısıdır, anlamsal ya da dilsel özellikleri yüzünden beğenildiği, kullanıldığı ortam ve bağlamlarda sözü çarpıcı olarak belirttiği için halkça benimsenmiş, tutulmuş; konuşma ve yazıda yinelene yinelene günümüze değin gelebilmiştir (Çotuksöken, 1992:5).

Deyimler, atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. En az iki sözcükle kurulurlar. Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; düstur niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atasözünden ayıran en önemli vasıf budur. Deyimlerin amacı, bir kavramı özel kalıp içinde ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir. Atasözlerinin amacı ise yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret almamız için gerçekleri bildirmektir (Aksoy, 1965: 31-32-33-34).

Kozan yöresinden derlediğimiz deyimleri alfabetik sıraya göre şu şekilde tasnif edebiliriz:

-A-

KD-1

Ağzı ballı olmak (K3, K30, K39).

KD-2

Aklı yatmak (K13, K26).

-B-

KD-3

Başının etini yemek (K18, K32, K38).

-E-

KD-4

Etekleri zil çalmak (K13, K14, K18).

-G-

KD-5

Gürültüye papuç bırakmamak (K, 26, K30, K34).

-H-

KD-6

Hem kel, hem fodul (K2, K30).

-İ-

KD-7

İşi rast gitmek (K1, K18, K15, K26).

-K-

KD-8

Küplere binmek (K4, K7, K40).

-M-

KD-9

Mundar olmak (K1, K32).

-T-

KD-10

Tepesi atmak (K21, K34).

Değerlendirme

Kozan yöresinden derlenen deyimlerin hemen hepsi standart dilde mevcut deyimlerdir (KD-2, KD-3, KD-4, KD-5, KD-6, KD-7, KD-8). Bunların dışındaki iki deyim yöreye özgü özellik taşımaktadır (KD-1, KD-9).

Kozan'da çoklukla standart dilde kullanılan deyimler kullanılmaktadır. Yöreye özgü deyim kültürü gelişme göstermemiştir.

2.2.4. Alkış-Kargış

Alkış sözü halk edebiyatında karşıdaki kişinin iyiliğinin istendiğini gösteren, kargış veya kara alkış tam tersine söylenen kişinin kötülüğünün istendiği söz kalıplarındır (Artun, 2006:463)

İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar alarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müsbet dileklerin ruhî ve fikrî ifadesini dilde kazanır. Türk cemiyetlerinde de bu dualar, Şamanizm, Budizm ve Maniheizm kültür devrelerini aşarak İslamiyetle daha düzenli ve yeni bir zihniyetle gelişmiş bir şekilde yaşamaya devam etti. Türk milleti, İslam dininin esaslarına uygun

bu dualarla birlikte Tanrı'ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde manzum veya mensur olarak sade bir şekilde ulaştırmaktadır. Umumiyetle anonim olan, bedenî, ruhî, iktisadî, içtimaî ve dinî ihtiyaçların meydana getirdiği bu dualar, atalar sözü gibi “hüküm” bildiren müsbet dilek mahsulleridir. Eski Türkçemizde “”alkış: öğme” denirdi. Beddua ise, duanın aksi ve zıddı olan lanet, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlerdir. Farsça “bed” ve Arapça “dua (çağırma)” kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19. asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın “kargış” ve “ilenç” kelimeleriyle karşılamışlardır. Kargış, inasanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir (Elçin, 1993:662-663).

Alkış ve kargışlar kullanım yerleri ve söyleniş amaçlarına bağlı olarak atasözleri ve deyimler gibi genel bir yaygınlık taşımazlar. Her zaman genel toplumsal durumları değil duygulara bağlı olarak özel dilekleri yansıtır. Bu bakımdan kullanım alanları belli bir sınırlılık taşır. Alkış ve kargışların biçim bakımından kısa, anlam yönünden özlü olması genel özelliklerindendir. Alkış ve kargışlarda düşünce ve yargılar, biçim bakımından belirli kalıplara sığdırılarak dile getirilir. Alkış ve kargışlara düşünceleri en kısa ve öz olarak anlattığı, ataların deneyimlerini aktardığı, çarpıcı uyarı nitelikleri taşıdığı ve sanatlı bir anlatım sağladığı için başvurulur (Artun, 2000: 472-473).

Kozan yöresine ait alkış ve kargışları şu şekilde tasnif edebiliriz:

Alkışlar:

KAL-1

Allah kalbine göre versin (K1, K4, K6, K11, K31, K40).

KAL-2

Allah tuttuğunu altın etsin (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K12, K13, K19, K21, K27, K30, K38).

KAL-3

Allah yuvandan huzuru eksik etmesin (K3, K4, K10, K12, K14).

KAL-4

Allah yuvandan sıhhati eksik etmesin (K3, K4, K12).

KAL-5

Allah her şeyi gönlüne göre versin (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K9, K10, K19, K22, K36).

KAL-6

Atana rahmet olsun (K5, K11).

KAL-7

Ağzın ballı, yuvan tuzlu olsun (K3, K21, K29).

KAL-8

Allah her şeyi gönlünce eylesin (K1, K2).

KAL-9

Allah muradını aldırısın (K1, K2, K3, K9, K34).

KAL-10

Allah her şeyi gönlünün umduğu gibi buldursun (K3, K4, K9, K10, K11, K12).

KAL-11

İşin gücün rast gelsin (K1, K17, K18, K32, K39).

KAL-12

Kazan belan gelmeden geri dönsün (K3).

KAL-13

Sofran tatlı olsun (K15, K16, K20, K34, K37, K40).

KAL-14

Su verenin çok olsun (K1, K3, K5, K6, K11, K30, K31, K33, K35).

KAL-15

Oğluna ordu olasın; kızına komşu olasın (K3, K12).

KAL-16

Yolun açık olsun (K3, K4, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K15, K16, K21).

Kargışlar**KKA-1**

Allah canını almasın (K1, K3, K5, K6, K11, K30, K35).

KKA-2

Allah ıslah eylesin (K1, K3, K4, K9, K12).

KKA-3

Allah cezanı versin (K1, K3, K5, K6, K11, K30, K35).

KKA-4

Allah belanı kaldırsın (K16, K26, K27, K39).

KKA-5

Allah belanı versin (K1, K2, K3, K5, K6, K10, K11, K30, K34, K35).

KKA-6

Allah gözünü kör etsin (K2, K18, K21).

KKA-7

Boyu devrilesice (K1, K2, K9, K21).

KKA-8

Dert tutmasın (K18, K19).

KKA-9

Evinde baykuş ötsün (K1, K2).

KKA-10

İki yakan bir araya gelmesin (K4, K5, K8, K17).

KKA-11

Kıran giresice (K17, K18, K22, K28).

KKA-12

Ocağın batsın (K1, K18, K20).

Değerlendirme

Kozan yöresinden derlenen alkışlarda karşıdaki insana (hısmına) iyi dilek ve temenni duygularının; kargışlarda ise hasmına öfkesinden dolayı onun kötülüğünü isteme duygularının ifade edildiği görülmektedir (KAL-1, KAL-2, KAL-3, KAL-4, KAL-5, KAL-6, KAL, 7, KAL-8, KAL-9, KAL-10, KAL-11, KAL-12, KAL-13, KAL-14, KAL-15, KAL-16, KKA-1, KKA-2, KKA-3, KKA-4, KKA-5, KKA-6, KKA-7, KKA-8, KKA-9, KKA-10, KKA-11, KKA-12).

Alkışlarda, sıhhat, huzur, rahmet, mutlu yuva, murada erme vb. dileklerin dilendiği görülür (KAL-1, KAL-2, KAL-3, KAL-4, KAL-5, KAL-6, KAL, 7, KAL-8, KAL-9, KAL-10, KAL-11, KAL-12, KAL-13, KAL-14, KAL-15, KAL-16).

Kargışlarda, bela ve ceza dileme, dert dileme, hastalık dileme, bela kaldırma vb. kötü dilekler görülür (KKA-1, KKA-2, KKA-3, KKA-4, KKA-5, KKA-6, KKA-7, KKA-8, KKA-9, KKA-10, KKA-11, KKA-12).

Kozan yöresinden derlenen alkışlardaki dileklerin çok yürekten dilendiği fakat kargışların ise genellikle alkışlar kadar yürekten söylenmeyip o anki ruh haliyle yapılan ani çıkıştan kaynaklandığı söylenebilir. Alkış ve kargışlar, iyi ya da kötü dilekler şeklinde olsun, halkın samimi duygularının en içten ve en açık ifadesidir.

2.3. Anonim Halk Edebiyatı Mensur Ürünleri**2.3.1. Masal**

Masal, genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağasürüp gelen, çoğunlukla insanların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikaye (TS, 1998:1510).

Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırma iddiası olmayan kısa anlatı diye tanımlanır (Boratav, 1978:80).

Düzyazı biçiminde söylenmiş, dinsel, büyüsel inançlardan ve törelerden bağımsız, bütünüyle düş ürünü olan kısa anlatı türü masaldır (Yardımcı, 2004:216).

Anonim halk edebiyatının en yaygın türü olan masal, Habeşçe uyruklu “mesl” kelimesinden türemiştir. Arapçaya “mesel” olarak girmiş, Türkçeye masal olarak geçmiştir. Türk dünyasında bu sözcüğe karşılık şu kavramlar kullanılmaktadır: Teleütlerde çorçok, Kazak ve Kırgızlarda ertek, Sagaylarda ımak, Çuvaşlarda hallep, Azerilerde nağıl (Rayman, 2003:39).

Masal ilk insan topluluklarında doğmuştur. Önceleri ataların kahramanlıklarının küçük topluluklarda anlatılmasıyla başlamış, kahramanlıklar ve bunlarla ilgili olaylar, ağızdan ağıza geçerek topluluğun genişlemesiyle birlikte yayılmıştır. Dünya masal tarihi incelendiğinde masalların tüm kültürlerde etkili bir yeri olduğu görülür. Masallarda masal dünyasına özgü çok çeşitli öğeler bulunur. Özellikle geçmiş dönemlere ilişkin olarak anlatılan masallarda bu dönemlerin tipleri, olayları, gelenek ve görenekleri ayrıca sihirli kutular, uçan halılar, görkemli saraylar vb. unsurlar abartılı biçimde dile getirilir (Yardımcı, 2004:218).

Antti Aarne ve Stith Thompson’ın tasnifine göre masallar şu ana çeşitlere ayrılmıştır: (Boratav, 1978:84).

1. Hayvan Masalları
2. Asıl Halk Masalları
 - a. Olağanüstü Masallar
 - b. Gerçekçi Masallar
3. Güldürücü hikâyeler, Nükteli Fıkralar
4. Zincirlemeli Masallar

Biz de bu tasniften yola çıkarak derlediğimiz masalları aşağıdaki başlıklar altında tasnif ettik.

1. Asıl Halk Masalları

a. Olağanüstü Masallar

KMA-1

Selce Hanım

Bir varmış bir yokmuş. Bir kadının yedi tane oğlu varmış. Bunlar günde ava giderlermiş. Analarına demişler ki: “Ana, biz eve gele gele yoruluyok. Biz şu tepeye yedi kat bina yapıp orada yaşayacağız.” Anaları da “yapın oğlum” demiş. Bunlar gitmişler ve yedi katlı binayı yapıp orada yaşamaya başlamışlar. Fakat gel zaman git zaman bu çocuklar analarının yanına uğramaz olmuş.

Bu çocuklar analarını bırakıp gittiklerinde anaları hamileymiş. Kadının bir kızı olmuş. Bu kız büyümüş ve 5-6 yaşlarına varmış. Annesine “ben komşuların çocuklarıyla oynamaya gideceğim” demiş ve gitmiş. Komşu çocukları kıza “senin hiç kardeşin yok, abilerin falan yok, sen bizimle oynama git!” demişler ve kızcağızı kovmuşlar. Kız eve gelmiş ve annesine “anne, benim hiç ağabeyim yok mu?” diye sormuş. Annesi de “var, tepedeki yedi katlı bina onların ” demiş. Kız da “ben oraya gideceğim” demiş. Giden, gitmen derken, anası kızın omzuna bir heybe vermiş. Heybenin bir gözüne üzüm kurusu katmış, bir gözüne ceviz katmış. Kız gitmiş abilerinin evine ama evde kimse yokmuş. Evde kimse olmayınca kız evi bir güzel temizlemiş, bulaşıkları yıkamış sonra on parmağını batırmış on tevir (çeşit) yemek yapmış ve sandığın içine girip saklanmış. Sonra ağabeyleri avdan gelmişler ve bakmışlar ki ev tertemiz ve yemekler yapılmış. Evin içini aramışlar fakat kimseyi bulamamışlar. Yemekleri bir güzel yiyip içtikten sonra yatmışlar. Ertesi gün yine ava gitmişler. Sonra kız sandığın içinden çıkmış, yine bulaşıkları yıkamış, evi temizlemiş ve yemekler yapmış. Tekrar sandığın içine saklanmış. Kardeşleri gene gelmişler bakmışlar ki yemekler yapılmış, bulaşıklar yıkanmış ve ev temizlenmiş. Şaşırmışlar. Yine yemişler, içmişler. En büyük kardeş demiş ki: “Ben bunu bekleyeceğim, bu neymiş öğreneceğim.” Bu en büyük kardeş evde kalmış, diğerleri de ava gitmiş. Büyük ağabey, ava gidip gelmekten çarığı yırtıldığı için çarığını dikiyormuş ve bu sırada uyuyakalmış. Ağabeyi uyuyunca kız sandığın içinden çıkıvermiş, ortalığı temizlemiş, on parmağını batırıp on tevir yemek yapmış ve sandığa geri saklanmış. Abisi uyanınca bir de bakmış ki yine aynı şeyler olmuş. Ötekiler de eve gelmişler ve şaşırmışlar. Büyük ağabeye kim olduğunu sormuşlar ama ağabey onu yakalayamadığını söylemiş. Ertesi gün büyük ağabeyin bir küçüğü “sen bulamadın madem, ben bekleyip bu kişi kimdir bulacağım” demiş. Diğerleri ava gitmiş ve bu ağabey beklemiş. Bunun da çarığı yırtmış ve çarığını dikerken uyuyakalmış. Kız yine sandıktan çıkmış, temizliği yapmış, on tevir yemek yapmış, evi çalmış süpürmüş ve sandığa girmiş. Ağabeyi uyanmış ki her yer tertemiz olmuş, yemek yapılmış, şaşırmış. Diğer ağabeyler de gelmişler. Yine kimseyi bulamamışlar. Böylece bütün ağabeyleri tek tek evde beklemişler ama hepsinin başına aynı şey gelmiş ve hiçbiri kızı görememiş. Derken derken en küçük ağabey: “Ben kalacağım bugün.” demiş. Diğerleri de “he, biz bulduk da sen bulursun şimdi” demişler. En küçük kardeş bulmaya kararlıymış. Ötekiler ava gitmişler, en küçük kardeş evde kalmış. O da çarığını dikerken uyuyakalmış. Kız yine çıkıvermiş, evi çalıp süpürmüş, tevir tevir yemek yapmış ve sandığın içine girmiş. Küçük ağabey uyanmış bakmış ki

sandığın iç eteğinden bir parçası dışında kalmış. Uyumadan önce böyle değilmiş. Varayım da bir bakayım bu neymiş diye sandığı açmış bakmış ki bir de ne görsün, dünya güzeli bir kız. Kızı kucağına almış ve sevmiş. Sormuş: “İn misin, cin misin?” Kız cevap vermiş: “İn de değilim, cin de değilim. Yedi gardaşın bir bacısıyım.” Küçük ağabey de “gayrı bir bacımız olmuş” diyerek bu kızı yere bastırmaya kıyamamış. Kızı sevmiş, öpmüş ve sandığın içine geri saklamış. Öbür kardeşlerim gelsinler de göstereyim diye düşünmüş. Diğerleri gelmişler “hani buldun mu?” demişler. O sırada buldum dememiş. Yemeğe oturmuşlar ve küçük ağabey “ bu yemeği yapan da gelsin” demiş. Diğerleri “yemeği yapan kim imiş de?” demişler. Küçük ağabey, kızı sandığın içinden çıkarıvermiş. Bakmışlar ki bir dünya güzeli kız. En büyük ağabey kızı kucağına almış ve sormuş: “İn misin, cin misin?” Kız da “İn de değilim, cin de değilim. Yedi gardaşın bir bacısıyım.” demiş. Bacımız olmuş diye çok sevinmişler ve bu kızı gayrı yere bastırmamışlar, kıyamamışlar. Kız kardeşlerini analarının yanlarına salmamışlar. Kız, ağabeyleri ile yaşamaya başlamış. Onların yemeklerini ve temizliklerini yapıyormuş.

Birgün en büyük ağabey evlenmiş. Gelin bakmış ki evde görümce var. Kızcağızın bir kötülüğü yok ama gelin gömürceyi çekememiş. Herifine, “bacın şöyledir, böyledir” diyerek kızcağızı kötölemiş. Birgün gelin, anasının evine gitmiş ve halini hatrını soran anasına görümcesini kötölemiş. Anası da kıza şöyle akıl vermiş: “Kızım, birgün dağlarda gezerken yılan yumurtası ile toskaba (kaplumbağa) yumurtası topla. Kaygana (omlet) yap. Sen yeme ama görümcene yedir. Görümcenin karnı şiştikçe şişer, hamile gibi olur. o zaman ağabeyleri onu hamile zannederler ve öldürürler.” demiş. Birgün gelin dağa gitmiş, toskaba ve yılan yumurtası toplamış. Kaygana yapıp görümcesine yedirmiş. Görümcenin karnı şiştikçe şişmiş. Kardeşleri bakmışlar ki kızkardeşleri hamile. En büyük kardeşi kızı almış ve kesmeye götürmüş. Fakat bıçağı çekse de kesememiş, kıyamamış. Böyle olunca diğer kardeşler sırayla kesmeyi denemişler ama yapamamışlar. En küçük kardeş “onu ben buldum ancak ben keserim” demiş ve kız kardeşini almış götürmüş. Gittikleri yerde ağabey kendi parmağını kesmiş ve kız kardeşine “başını al, ko git!” diyerek kestiği parmağın kanını gömleğine sürmüş ve “ben ağabeylerimi bununla kandırırım” demiş. Kız gitmiş ve bir ağacın arkasında duldalanmış (saklanmış). O sırada oralara at üzerinde bir delikanlı gelmiş. Kızı görünce pınara hiç uğramadan kızın yanına yanaşmış. Kıza “derdin ne, nasılsın?” diye sormuş. Oğlan, bu kıza kaygana içirildiğini, o yüzden karnının şiş olduğunu anlamış. Kız da yengesinin kendine yaptıklarını teker teker anlatmış. Oğlanın annesi, iyi, bilgili bir

kadınmış. Oğlan kızı annesine götürmek istemiş, kız da kabul etmiş. Pınardan sularını doldurup oğlanın evine gitmişler. Oğlanın annesi kızı görür görmez “kızım sana ne oldu?” demiş. Kız da başından geçenleri teker teker anlatmış. Kadın da kızı ayaklarından tavana asmış ve sopayla vurmaya başlamış. Sopayla vurdukça kızın ağzından toskaba ve yılan enikleri dökülmeye başlamış. Böylece kızın karnı tertemiz olmuş. Sonra kıza ilaç içirmiş ve gayrı kız iyileşmiş. Bu olanlardan sonra kız, ağabeyine “Allah, gardaşım ayaklarına yılan kemikleri bata da benim elim deymeyincek çıkmaya” diye beddua etmiş. Kadın, oğlu ile bu kızcağızı evlendirmiş. Kızla oğlanın bir çocukları olmuş. Çocuk dört yaşlarına geldiğinde arkadaşları ile aşık oynamaya gitmiş. Çocuk oyun oynarken şöyle demiş:

“Aşıcıyam aşıcıyam
Aş işteyim kaşıcıyam
Yedi kardaşın yeğeniyim
Selce Hanım’ın bebeğiyim.”

Bu arada kızın bedduası tutmuş, ağabeyinin ayağına yılan kemikleri batmış. Doktor doktor gezmiş ama çare bulamamış. İşte bu aşık oynayan çocukların yanından geçerken, küçük çocuğun söylediği bu deyişi duymuş. Hadi yeğenim bir daha de deyince çocuk, söylediklerini tekrar etmiş. Adam hemen bacısının olduğunu anlamış çünkü kendileri yedi kardeş. Çocuğa “beni evinize götürür müsün yeğenim?” diye sormuş. Çocuk da kabul etmiş. Eve vardıklarında bacısı kendine hiç yönünü bile dönmeden elini ağabeyinin ayağına değdirmiş. Yılan kemikleri adamın ayağından dökülmüş (K18).

KMA-2

Bey oğlu ile Nişanlısı

Bir varmış bir yokmuş. Bey oğlu ile bir kız birbirlerini sevmişler ve nişanlanmışlar. Beyoğlu birgün ava giderken kızı da pınar başına bırakmış ama giderken “aman kulağına kimseyi değirme!” demiş. Kız bir kavağın başına çıkmış, pınar başında oturmuş. Yanına bir cazarısı (cadı kadın) gelmiş. Cereleri birbirine vurmuş ve “cemalim mi güzel, ben mi güzelim?” narı çağırırmış. Kız da “o senin cemalin değil, benim cemalim” demiş. Cazarısı, kıza yalvarmış: “Ne hal güzel kızım, ne hal güzelsin, ben nasıl çıkacağım, beni de çıkar oraya” demiş. Kız da: “Yanıma gelersen nenearı, gel ama kulağıma değme” demiş. Cazarısı kızın yanına çıkmış ve bu kız kulağına değme

diyor ama bir deyeyim bakalım ne olacak diye düşünmüş. Kızın kulağına deyivermiş ve kız kuş olup uçup gitmiş. Varmış bir yere konmuş.

Bey oğlu gelmiş ki nişanlısının yerinde bir kırışık karı oturuyor. Kadına “sen benim nişanlım değilsin” demiş. Kadın “ben senin nişanlınım, yağmur yağdı, günde sarardım soldum, böyle oldum” demiş. Bey oğlu da inanmış.

Bey oğlu ile cazarısı evlenmişler. Bir de çocukları olmuş. Kuş olup uçan kız artık hergün bunların evinin önüne konarmış, ötermiş. “Cemalim mi güzel ben mi güzelim Bey oğlunun nişanlısı?” dermiş. Cazarısı bu kuşun Bey oğlunun gerçek nişanlısı olduğunu anlamış. Kocasına “ bu kuşu vur da yiyelim” demiş. Bey oğlu kuşu vurduğunda olduğu yere bir damla kan düşmüş. O kan büyüye büyüye bir kavak olmuş. Kavak sallanıvermiş. Bu kavağa çocukları için bir beşik kurmuşlar. Kavak da sallana sallana beşikteki çocuğu attırıvermiş. Cazarısı bunun Bey oğlunun nişanlısı olduğunu hemen anlamış. Kocasına “ hemen bu kavağı kes” demiş. Bey oğlu bu kavağı kesmiş ve yakmış. Kavak kül olmuş. Kül olunca komşuları gelmiş demiş ki: “Bana kül lazım, varsa biraz verir misin?” Cazarısı da “şurada çocuğun beşiğiyle kavağı yaktık, al götür” demiş. Kadın külü aldığı da bir de bakmış ki içinde bir çuvaldız. Çuvaldız çıktığını hiç söylemeden doğruca evine gitmiş. Komşu kadın evden çıkmış ve döndüğünde bir de bakmış ki ev süpürülmüş, bulaşıklar yıkanmış, her yer tertemiz olmuş. Ertesi gün yine gitmiş. Döndüğünde tekrar aynı şeyleri görmüş. Bütün bu işleri çuvaldız yapıyormuş ama kadın hiç bilmiyormuş. Kadın olanı biteni anlamak için birgün saklanmış ve izlemiş. Çuvaldız çıkmış, evi temizlemiş, bulaşıkları yıkamış. Tam oyulganırken (saklanırken) kadın çıkmış ve bunu yakalamış. “Sen nesin, kimsin, anlat derdini?” demiş. Kız da derdini anlatmış. Kız derdini anlattıktan sonra kadın “sen dışarı çıkma hatun kızım, seni bulurlar, döverler” demiş. Kapıyı üzerine kilitlemiş ve çıkmış. Birgün cazarısı kızın yerini öğrenmiş ve gelmiş. Kapıyı çalmış ama kız açmamış. Cazarısı da: “Nişanlından sana tarak getirdim.” demiş ve tarağı kıza vermiş. Devrisi gün yine gelmiş ve “nişanlından sana yüzük getirdim, kapıyı aç da onu sana takayım” demiş. Kız “kapı açık değil” demiş. “Kapı açık değilse parmağını uzat da parmağına takayım” demiş. Kız parmağını uzatınca cazarısı kızın parmağına zehirli iğne vurmuş ve kızı öldürmüş (K18).

b. Gerçekçi Masal

KMA-3

Bir kadınla bir oğlu varmış. Kadın, oğluna demiş ki: “Oğlum, şu buğdayı değirmene götür, öğütüver.” Oğlan, buğdayı değirmene götürmüş, öğütmüş ama dönüşte öğüttüğü bu buğdayı ne yapacağını unutmuş.

Yarı yolda eşiğinden inmiş ve un halindeki buğdayı savurmaya başlamış. “Anam savur dedi” demiş. Savururken yanındaki eşiği undan ak pak olmuş. Elindeki un bitince eve dönmeye karar vermiş. Eşeğe bakmış ki, eşek kendilerinin eşiği değil. Bu bizim eşiğimiz değil diye düşünüp eşiği de götürmemiş.

Eve varmış ve anası sormuş: “Hani oğlum un?” Oğlan: “Sen savur dediydin, savurdum getti” demiş. Anası: “Eşek hani?” demiş. Oğlan: “Eşiği bağladığım yere baktım ki ak pak bir eşek var. Eşek bizim değil diye getirmedi” demiş. Getirmedim deyince anası “Bre gavurun çocuğu, o bizim eşiğidi, git çabuk getir” demiş. Oğlan eşiğin yanına varmış ki eşiği kurtlar yemiş. Korkusundan eve varamamış. Anam beni döver diye düşünmüş. Sonra eşiğin derisinin içine girmiş. Eşiğin derisinin içinde bir kuş görmüş ve onu tutmuş. “Anamın yanına gidersem beni döver, en iyisi dayıma gideyim” demiş. Dayısıgile varmış, içeri girmiş bakmış ki eve bir iki tane adam giriyor. Bunlardan hiçbiri de dayısı değilmiş. “Bunlar dayımın avradının kırıklarıdır” demiş. Avradın kırıkları ellerinde üzümlele, elmalarla, cevizlerle gelip pencerenin kenarına koyuyorlarmış.

Akşama dayısı eve gelmiş, yeğeni ile yanında bir kuş görmüş. Kuşu almış eline boğazını sıkmış. Kuş “gık” demiş. Dayısı da “yeğenim bu kuş ne diyor?” demiş. Oğlan da “şu pencerenin kenarında üzüm, elma var. Getirsin de yiyek diyor” demiş. Adam da karısına “ getir de yiyek onları” demiş. Yemişler, içmişler. Adam, kuşun boğazını bir daha sıkmış. Kuş “gık” demiş. Adam da “yeğenim bu kuş ne diyor?” demiş. “Şurada üzüm var, ceviz var, bal var. Onları getirsin de yiyek diyor” demiş. Adam da avradından onları getirmesini söylemiş. Kadın geitrmiş ve yemişler. Adam kuşun boğazını bir daha sıkınca kuş yine “gık” demiş. Adam yeğenine sormuş. Yeğeni de “ şu bir kazan suyu kaynatıp şu kuyuya döksün diyor” demiş. Kadın da “dökmem” demiş. Dökersin dökmezsin, en sonunda adam kızınca, kadın bir kazan kaynamış suyu kuyuya dökmüş. Suyu kuyuya dökünce meğersem kadının iki kırığı kuyudaymış ve cayır cayır yanıp ölmüşler (K18).

Değerlendirme

Yöreden derlenen masallar, Antti Aarne ve Stith Thompson'ın tasnifine göre “asıl halk masalları” sınıfına girmektedir (KMA-1, KMA-2, KMA-3). Bu masallardan iki tanesi “olağanüstü masal” (KMA-1, KMA-2), biri de “gerçekçi masal” (KMA-3) olarak sınıflandırılabilir.

Masalların başlangıç formelleri, “Bir varmış, bir yokmuş” (KMA-1, KMA-2), “Bir kadınla bir oğlu varmış” (KMA-3) şekillerindedir. Bu başlangıç formellerinden hemen sonra masalların konusuna giriş yapılmıştır. Masallarda hazır geçiş formelleri bulunmamaktadır. Hazır geçiş formelleri yerine “birgün, sonra” gibi zamanın geçtiğini ifade eden sözcükler kullanılmıştır (KMA-1, KMA-2, KMA-3). Bitiş formeli de bulunmamaktadır. Masallar, olayın çözümlenmesiyle birlikte sona ermiştir (KMA-1, KMA-2, KMA-3).

Kozan yöresinden derlenen masalların dil özellikleri ve birtakım masal öğelerinin yöreye özgü özellikler olduğu görülmektedir. Masallarda geçen “tevir tevir, avrat, dayıngil, kadının kırığı, cazarı, toskaba, enik, oyulganmak vs.” gibi sözcüklerle (KMA-1, KMA-2, KMA-3) “Allah, gardaşım ayaklarına yılan kemikleri bata da benim elim deymeyince çıkmaya” şeklindeki kargış (KMA-1) yöreye özgü oluşlarının örnekleridir.

Masallarda, sihir (KMA-1, KMA-2), ölüm (KMA-2, KMA-3), aldatmalar (KMA-2, KMA-3), olağanüstülükler (KMA-1, KMA-2) gibi motifler görülmektedir.

Günümüzde masal anlatma geleneği, Kozan yöresinde geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Özellikle kırsal bölgelerde annelerin çocuklarına masal anlatmadığı; merkez ve merkeze yakın çevrelerde ise daha çok yöreye ait olmayan, çocuk kitaplarında yer alan masalların anlatıldığı tespit edilmiştir.

2.3.2. Fıkra

Genellikle gerçek olaylardan hareketle ders almayı amaç edinen, temelinde az-çok nükte, mizah, yerme, eleştiri unsuru bulunan ve sözlü gelenekte yaşayan kısa hikayelerdir (Yardımcı, 2004:305).

Fıkralar, çok geniş bir coğrafi alan içinde oluşan binlerce yıldan beri sözlü gelenekte yaşayan halk edebiyatı ürünleridir (Artun, 1993:19)

Türkçe sözlükte fıkra: “Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikaye, anekdot” (TS, 1998:778) şeklinde tanımlanmıştır.

Pertev Naili Boratav, fıkraları tiplerine göre iki ana gruba ayırmıştır: (Boratav, 1982: 86).

1. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar
2. Belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, orta tabakadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar

Kozan ve yöresinden derlediğimiz fıkraları Pertev Naili Boratav'ın sınıflamasından yola çıkarak iki başlık altında toplayabiliriz.

1. Kişileri Belli Halk Tipleri Olan Fıkralar

KF-1

Kozan Karatepe

Karatepe'nin biri Kozan'a gelmiş ve kalıp buz alıp köyüne götürmüş. Köylüyü çağırmış ve herkese sormuş:

- Bu nedir?

Köylü tek tek yorum yapmış:

- Yukarıdan düşmüş, dolu yağmış bu olmuş...

Herkes bir şeyler söylemiş ama kimse bulamamış. Durum böyle olunca köylü iyice meraklanmış ve sormuş:

- Ya biz bilemek de nedir bu? Karatepe'li de:

- La ne cahilsiniz, su kurusu bu su kurusu, demiş (K13).

KF-2

Karatepe'li

Adana valisi birgün yanındaki yardımcısına şöyle demiş:

- Bu Karatepelilerin dengesiz işleri çok. Merak ediyorum, yaşadıkları yerin havasından mıdır, suyundan mıdır? Gel gidip niye olduğuna bakalım.

Vali, yanına bir zabıt almış, ata binmişler ve Kozan'dan yukarı doğru çıkmışlar. Yolda da hangi pınarı, gölü, göleti bulurlarsa vali demiş ki:

- Bana bir tas su verin.

Suyu alıp içmiş. Böyle içe içe ta Karatepe'ye kadar çıkmışlar. Orada bir pınara varmışlar. Emir eri asker, bu pınardan bir tas su içmiş. Vali, bir tas da bana ver deyince emir eri:

- İn de kendin iç, deyince vali de:

- Demek ki buymuş delirten su, demiş (K13).

KF-3**Mehmet Ağa**

Adana'nın valisi atıyla teftişe çıkmış. Kozan'ı Feke'yi teftiş etmiş ve teftişi sırasında köyün birinde durmuş. Yırtık elbiseli bir adamla karşılaşmış. O sırada da köyün idaresini sağlayan en üst düzey yetkililer köyde olmadığı için vali bu adama muhtarı sormuş. Adam da:

- Dert tutmasın, muhtar yaylaya gitti, diyor.

Vali gülmüş ve demiş ki:

- Peki köyün ağası yok mu?

Adam da:

- Allah canını almasın o da onunla beraber gitti, demiş.

Vali atından inmiş, oturmuş. Adama:

- Gel bakalım, senin adın ne? demiş.

O da:

- Memet, demiş.

Vali:

- İyi de Mehmet Ağa, niye adamlara öyle söyledin, demiş.

Mehmet Ağa da karşısındakinin vali olduğunu da bilmeden:

- Adamların malı mülkü var, gediıyorlar yaylaya, biz de burada yanıyor, demiş.

Vali de kendinin vali olduğunu Mehmet Ağa'ya açıklamış:

- Var mı bir derdin sıkıntın? demiş. Mehmet Ağa:

- Valim ne derdim sıkıntım olsun. Devlet gelip halimi hatırmı soruyorsa, evde avrat yemeğimi pişirip önüme koyuyorsa, çocuklar sözümü dinliyorsa benden bahtiyar kim olabilir ki? demiş.

Bu sözler valinin hoşuna gitmiş. Vali:

- Ben Adana'da falanca yerdeyim. Bir derdin, sıkıntın olursa mutlaka benim yanıma gel Mehmet Ağa, demiş.

Mehmet Ağa da, tamam, demiş.

Vali dönüp gitmiş. Aradan aylar geçmiş. Mehmet Ağa fakir bir adam. Bir merkebi dahi yok. Kışlık odun yapacak olsa onu evine sırtında taşıyıp getiren birisi. Köylünün biri Mehmet Ağa'ya demiş ki:

- Mehmet Ağa, vali sana söz verdi. Git de validen bir eşek iste.

Mehmet Ağa da olur mu hiç deyince köylü:

- Neden olmasın, sana söz verdi, git, demiş.

Mehmet Ağa, köyünden yaya yapalak yola düşmüş ve Adana Valiliğinin önüne gelmiş. Kapıdaki güvenlik görevlisine vali beyle görüşeceğini söylemiş. Güvenlik görevlisi de:

- Sen kimsin ki vali beyle görüşeceksin? demiş.

Mehmet Ağa, güvenlik görevlisine, valinin köylerine geldiğini ve kendine verdiği söz üzerine onunla görüşmeye geldiğini söylemiş. Görevli Mehmet Ağa'yı kovmasına rağmen Mehmet Ağa gitmemiş ve görüşmekte ısrar etmiş. Görevli Mehmet Ağa'yı gönderemeyeceğini anlayınca valinin kapısını çalmış ve kulağına durumu anlatmış. Vali de:

- Hemen içeri alın, demiş.

Mehmet Ağa içeri alınmış. O sırada da vali, mal müdürü, defterdar ve kaymakam ile toplantı yapmaktaymış. Mehmet Ağa içeri girerken “selamünaleyküm” demiş. Oradakiler de “aleykümselam” demişler. Vali, Mehmet Ağa'ya:

- Niye geldin? demiş.

Mehmet Ağa da:

- Bizim köye geldiydin, böyle böyle dediydin ya; benim de eşeğim yok, valime varayım da bir eşek diyiverim dediydim, demiş.

Mal müdürü, kaymakam, defterdarlık başlamışlar “ha ha ha” diye gülmeye. Mehmet Ağa valiye eşek dedi diye gülüşmüşler, kahkahalar atmışlar. Vali de, Mehmet Ağa kendine eşek dediği ve diğerleri de güldüğü için sinirlenmiş. Vali demiş ki:

- Yahu Mehmet Ağa o ne biçim laf ya, sana eşeği nerden bulayım şimdi?

Mehmet Ağa da:

- Ya valim, sende yokluk mu var? Sağın solun senin hep eşek, demiş.

Bu cevap, valinin hoşuna gitmiş ve başlamış gülmeye. Güvenlik görevlisini çağırmış, demiş ki:

- Şu parayı al, Mehmet Ağa'ya en iyisinden bir eşek bul erzağını da, yiyeceğini de yükle, paranın üstünü de ona ver, yolcu et (K13).

KF-4

Kozanlıyla Kadirli ve Yılan

Kozanlıyla yılan aynı çuvala girmişler. Yılan Kozanlıdan korkarmış. Kozanlıdan yılan kaçarken karşısına değnek ve sopayla Kadirli çıkmış. Bunun üzerine yılan geriye dönüp tekrar Kozanlıyla aynı çuvala girmiş (K19).

KF-5**Kozanlı ve Şeytan**

Kozanlı ile şeytan bahse girmişler. Şeytan, Kozanlıya:

- Senden korkuyoruz. Gel seninle bahse girelim, demiş. Kozanlı da:
- Peki, girelim. Bu sene buğday ekelim, üstü benim olsun altı senin, demiş.

Şeytan da kabul etmiş ama zavallı şeytana buğdayın kökü kalmış. Sonraki sene tekrar bahse girmişler. Kozanlı demiş ki:

- Bu sene mısır ekelim. Ortası benim olsun, geri yeri al senin olsun.

Şeytan kabul etmiş. Ekmişler ve Kozanlı ortasını bir güzel almış, şeytana yine önemsiz kısımları kalmış. Şeytan kızmış. Kozanlı da:

- Tamam, bu sefer de patates ekelim. Bu sefer üstü senin olsun, kökünü ben almaya razıyım, demiş.

Kozanlı kökünü yani patatesini almış. Tepe kısmı yani yarasız yeri yine şeytana kalmış (K8).

KF-6**Kozanlı ile Kadirli**

Kozanlı ile Kadirli kavga etmişler. Kadirli ağacın başına çıkmış. Kozanlı ağacın altına gelmiş. Kadirliye:

- İn aşağı, senin derinden davuluma gön(deri) yapacağım, demiş.

Bunun üzerine Kadirli:

- Bu deriyi senin davuluna yar etmem, demiş ve elindeki bıçağı kendine saplamaya başlamış (K31).

KF-7**Eşek**

Kozan ile Kadirli arasında bir köprünün üzerinde bir merkep ölmüş. Kozan ve Kadirli tarafları toplanmışlar ve merkebin Kozanlı mı Kadirli mi olduğunu anlamaya çalışmışlar. Merkebin kafası Kadirli'den, ayakları Kozan'dan tarafaymış. Böyle olunca merkebin sahibi "bu benim eşeğim" demiş. Merkebin sahibi kadirliymiş. Merkebin Kadirliye ait olduğu ispatlanınca, adamın oğlu:

- Baba, merkep öldü ama nallarını sökek de araya gitmesin, demiş.

Adam da:

- Elleme oğlum, merkebin ayağı Kozan'dan tarafa gitti ya, mundar oldu! demiş (K1).

2. Belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, orta tabakadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar

KF-8

Tuz Ekme

Köylüler tuz kıtlığı çekiyormuş. Köylüler toplanıp demişler ki:

- Ya biz niye şehre gidip tuz alıyoruz? Zaten çok uzak.”

Bunlar bu düşünceyle rampa bir bayıra tuz ekmişler. Sonra ekilen bu tarlada papatyalar çıkmış ve bu papatyalara sinek konmuş. Köylüler de bu çiçekleri tuz çiçeği zannetmişler ve demişler ki:

- Tuz çiçeğine sinekler dadanmış, gidelim de ürkütelim.

Kimi sinekleri kovalamış, kimi kişelemiş. Sonra biri demiş ki:

- Ya bu böyle olmaz, yukarıdaki tepeden bunların üzerine taş yuvarlayalım.

Köylü kabul etmiş. Sonra bu taşı tepeden paldır küldür aşağıya yuvarlamışlar ve taş aşağıdaki köylülerden birinin kafasını alıp götürmüş. Köylüler inip bakmışlar ki adamın kafası yok. Köylülerden biri demiş ki:

- Daha önce kafası var mıydı ki acaba? Lan gidek de bunun avradına bir sorak.

- Gitmişler ve adamın karısına sormuşlar:

- Böyle böyle yaparken baktık ki senin herifin kafası yok. Söyle daha önce kafası var mıydı yok muydu?

Karısı demiş ki:

-Valla gardaş, akşam pilav yediydi, ayran içtiydi, bıyığını da sildiymi ama ben de bilmiyorum (K13).

KF-9

Ölü

Oğlanın biri yolda giderken bir adam oğlanı çevirip evine götürmüş ve şöyle demiş:

-Oğlum, bu ölüyü al, dereye at. Karşılığında sana para vereceğiz.

Oğlana bir ölü vermişler. Oğlan bunu dereye atmış ve parasını almak için eve geldiğinde evde bir ölü görmüş. Adam oğlana:

-Sen ne biçim ölü atıyon, biz de seni iyi bir şey sanırdık. Sen atana, ölü geri geliyor” deyip kandırarak yeni bir ölüyü verip tekrar dereye attırmış.

Oğlanı bu şekilde kandırmışlar. Birkaç böyle olduktan sonra oğlanın tepesi atmış ve şöyle demiş:

-Bre anasını, avradını ... Ben atıyom, siz gediyonuz, ben atıyom siz geri gediyonuz, demiş.

Sabaha karşıymış. Sabaha karşı köy camisinin imamı dereye abdest alıp yatarmış. Oğlan tekrar ölüyü almış ve köprüden dereye atınca imam ölüyü görmüş ve korkudan kaçmaya başlamış. Aşağıda kaçan bir adam gören oğlan bunu attığı ölü zannedip arkasından koşmaya başlamış. Koşarken de şöyle diyormuş:

-Bre anasını avradını... Daha kaçınıcı oldu seni atıyom atıyom kaçıyon eve geri dönüyon. Yetti gayrı! demiş (K18).

KF-10

Çay

Köyün muhtarı köylüleri toplamış, bir araya gelmişler. Çaylardan konuşuyorlarmış. “Dağ çayı şöyle, kekiğin çayı böyle, sütün çayı şöyle, adaçayı böyle” diye söyleşiyorlarmış. Bunu konuşurlarken adamın biri gelmiş oturmuş ve şöyle demiş:

- Ya siz ne biliyorsunuz ki? Çaydan hiç anlamıyorsunuz. Ayıptır söylemesi, şu hayvanın kıcı var ya, onun çayı bu saydıklarınızın hepsinden üstündür.

- Yahu yiğit, sen ne yapıyon, ne diyon? demişler.

Adam da:

- Ya etrafta söylenmedik ot, çalı bırakmadınız, hepsini çay ettiniz. Bu niye çay olmuyor ki? demiş (K1).

Değerlendirme

Derlenen fıkralar, kişileri belli halk tipleri olan fıkralar (KF-1, KF-2, KF-3, KF-4, KF-5, KF-6, KF-7), belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, orta tabakadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar (KF-8, KF-9, KF-10) şeklinde tasnif edilebilir. kişileri belli halk tipleri olan fıkralara bakıldığında çoğunluğunun Kozan-Kadirli çekişmesi ve Karatepeli üzerine oluşturulmuş olduğu görülür (KF-1, KF-2, KF-3, KF-4, KF-5, KF-6, KF-7). Bu fıkralarda Kozan ve Kadirli insanı arasındaki geçmişe dayanan küçük çekişmeler alaycı ve güldürücü bir dille anlatılır (KF-4, KF-5, KF-6, KF-7). Karatepeli fıkralarında ise, Kozan Karatepe

bölgesinde yaşayan ve esprili kişiliğe sahip olan Karatepeli tipinin olaylar karşısındaki tutumları fıkralaştırılmıştır (KF-1, KF-2).

Belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, orta tabakadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar incelendiğinde güldürmeye ve eğlendirmeye dayalı oldukları görülür (KF-8, KF-9, KF-10).

Fıkralarda mekan olarak, Kozan, Adana, Feke, Kadirli, Karatepe gibi belirli yer adları geçmektedir (KF-1, KF-2, KF-3, KF-4, KF-5, KF-6, KF-7). Zaman olarak belirli bir tarih veya mevsim adı geçmemektedir. Fıkralarda yöreye özgü konuşma dili de dikkati çekmektedir (KF-1, KF-2, KF-3, KF-4, KF-5, KF-6, KF-7, KF-8, KF-9, KF-10).

Kozan'da Karatepeli ve Kozan-Kadirli fıkralarından yola çıkarak, Kozan'ın kendine özgü bir fıkra anlatma geleneği vardır diyebiliriz.

2.3.3. Efsane

“Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikaye” (TS, 1998: 674) şeklinde tanımlanmaktadır.

Farsça; hikaye, masal ve yaygın olarak anlatılan meşhur olay anlamlarında kullanılan efsane, Batı dillerinde Latince kökenli legend/legende sözcüğüyle karşılanmaktadır. Edebiyatımızda ise, mit (mythe, mytos)leri, tarihi ve dini olayları, olağanüstü niteliklere ve kerametlere büründürerek anlatan kısa, sözlü halk kültürü ürünleri için kullanılan bir kavramdır (Aslan, 2003:417).

Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır, hikaye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Bir destan parçası karmaşık ve uzun soluklu anlatı bütününden kopup kendine özgü üslup niteliklerini, sanatlık süslemeleri yitirince, sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur (Boratav, 1978: 106).

İnsanoğlu, bilhassa rasyonel düşünme olanağına sahip olmayan toplumlarda, kendisini tabiata karşı daha güçlü hissedebilmek için hayali kahramanlar yaratma yoluna gitmekte veya bir kişinin yaptığını çok fazla büyütürken ondan güç ve cesaret kazanma ihtiyacını sembolleştirmektedir (Dinç, 1970:31)

İnsanlar varoldukları andan itibaren dış dünyayı ve doğayı tanımak, ondan faydalanmak çabası içinde olmuşlar, yaşamlarını devam ettirirlerken karşılaştıkları sorunları ise kendilerine göre geliştirdikleri bir düşünce sistemine göre

yorumlamışlardır. Dışa karşı üstünlük sağlamak isteyen insan düşüncesi, kendisini etkileyen olaylar karşısında birtakım kavramlar geliştirmiş bu kavramları belli biçimlerde harekete geçirerek sözlü gelenekte yaşayan anlatım türlerini meydana getirmiştir (Okuşluk, 1994: 8).

Bir doğa olayının, bir varlığın meydana gelişinin, doğa elemanlarından birinde olan bir değişikliğin, doğa üstü özellikler gösteren kişilerin hayatlarının halk hafızasında ve hayalinde yaşayan biçimiyle belli bir yere ya da bir olaya bağlanarak olağanüstü olaylarla süslenip anlatıldığı hikayelere efsane denir. Efsane karşılığı olarak “söylence”, “esatir” terimlerini kullananlar da vardır. Dini nitelikteki efsanelere ise menkıbe de denir. Anadolu dışında yaşayan Türkler arasında efsane: Azerbaycan’da “esatir, mif, efsane”; Türkmenler’de “rovayat, epsana”; Özbekler’de “efsane, rivayet; Kara Kalpaklar’da “legenda, anız, epsane, anız-engime” gibi benzer terimlerle karşılır (Yardımcı, 2004: 160-162)

Efsanelerde, toplum ve zamana göre değişmeyen bazı değerler ortaya konur. Öncelikle insanlar doğruluktan ayrılmamaya çağrılır. İki yüzlü, dolandırıcı, kibirli, bedavacı kişilere pirim verilmez. Sürekli insanlara ders verme amacı güdülür. Efsaneler, insanları belli kalıp içinde yaşamaya zorlar. Gözlerini mal hırsı bürüyen, doğruluktan ayrılmış, pekçok insan efsanelerin büyüğü havası sayesinde kendine gelir. Efsaneler insanlara nelerin yapıp nelerin yapılamayacağını gösterir. İnsanlarda acıma duygusunun gelişmesine yardım eder (Rayman, 2003: 19-20)

1. Efsaneler şu şekilde sınıflandırılmaktadır: (Boratav, 1978: 108-109).

2. Yaradılış Efsaneleri

3. Tarihlik Efsaneler

4. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler

5. Dinlik Efsaneler

6. Kozan ve yöresinden derlediğimiz efsaneler, kişiler ve yer adlarının ortaya

çıkışı üzerine anlatılmıştır. Buradan yola çıkarak Kozan yöresinden derlenen efsaneleri konularına göre şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Yer adları üzerine anlatılanlar

2. Kişiler üzerine anlatılanlar

1. Yer Adları Üzerine Anlatılanlar

KE-1

Anavarza Efsanesi 1

Anavarza Kralı'nın güzel kızına bir Türk bir de müslüman olmayan iki genç aşık olmuş. Kral “ Kim kaleye içme suyunu önce getirirse kızımı onunla evlendireceğim.” demiş. Bunu duyan gençler suyu getirmeye koyulmuşlar. Türk genci su kemerini yapmış ama oradan su gelmemiş. Diğer genç ise suyu getirmiş ve kral kızını ona verdiğini duyurmuş. Kralın kızı ise Türk gencini sevdiği için diğeri ile evlenmek istemiyormuş. Bu yüzden kralın kızı kalenin yüksekçe bir yerinden atlayarak intihar etmiş (K40).

Anavarza Kalesi'nde bir mağara vardır. Bir ucu kalede, diğer ucu Kozan'dadır. İçinde de altın olduğu söylenir fakat girenler altını alamazlar ve çarpılırlar (K3).

KE-2

Anavarza Efsanesi 2

Anavarza Kalesi kralının kızını bir Kozanlı bir de Kadirlili genç istiyormuş. Kral, kızını Kozanlı gence verme taraftarı değilmiş. Kral “Suyu kim Anavarza Kalesi'ne getirirse kızımı ona vereceğim” diye vaatte bulunmuş. Kozanlı oğlan suyu getirmiş fakat kral kızı vermemek için Anavarza Kalesine hapsetmiş (K30).

KE-3

Uzunoğlan Tepesi Adı Efsanesi

Uzunoğlan tepesi Eskimantaş ile Ferhatlı köylerini birbirinden ayıran tepedir. Bu köyler Kozan'a aittir. Bu efsanede, birbirini çok seven iki genç vardır. Oğlanın adı Uzunoğlan'dır. Tepenin birinde birbirlerini gören bu gençler birbirlerine kavuşup evlenemezler. O tepeye de bu yüzden Uzunoğlan tepesi adı verilir (K41).

2. Kişi Adları Üzerine Anlatılanlar

KE-4

Gizzik Duran Efsanesi

Kozanlı Gizzik Duran Ermeni zulmü zamanında dağlara kaçmıştır. Dağlardan gelene geçene yardım eder, iyilikler yapar. Dağlarda Ermenileriyle çarpışır. Kötüden alıp iyiye veren Gizzik Duran dağlara sığınmış ve Feke civarındaki mağaralarda

yaşamıştır. Mağarasına hiç kimsenin giremediği, giriş yolunu sadece kendinin bildiği, bu mağaranın bir kayanın üzerinde olduğu ve çıplak gözle görülebildiği söylenir (K25).

KE-5

Battal Gazi Efsanesi

Battal Gazi'yi Kozan Kalesi'ne hapsedmişler. Fransızlar Kozan'ı zapt etmişler. Kozanlılar bir sürü keçiye sıraya koyup boynuzlarına mum dikip sıra halinde gece dağdan aşağıya doğru indirmişler. Fransızlar, karanlıktaki bu ışık dizisini Türk ordusu zannetmiş ve “Türk ordusu geliyor” diyerek başlarını alıp kaçmışlar. Onlar kaçınca Battal Gazi'yi zindandan kurtarmışlar (K8).

Değerlendirme

Kozan efsanelerinin bir kısmı yer adları üzerine (KE-1, KE-2, KE-3), bir kısmı da kişi adları üzerine (KE-4, KE-5) oluşmuştur. Anavarza kalesinde yaşadığı düşünülen kral ve kızıyla ilgili efsanenin halk arasındaki iki değişik versiyonu (KE-1, KE-2) birbirinden farklı içeriklerinin yanında benzer özellikler de göstermektedirler. Uzunoglan Tepesi efsanesinde ise sonu ayrılıkla biten bir aşk hikayesi görülmektedir. Büyük aşıklar bu tepede buluşurlar (KE-3). Kişi adları üzerine kurulu efsanelerde ise kahramanlıkları ile öne çıkan kişilerin efsaneleştirildikleri görülür (KE-4, KE-5). Bu kahraman kişiler Kozan ve yöresini Ermeni ve Fransız zulmüne karşı savunmuşlar ve canları pahasına düşman kuvvetlerine direnmişlerdir.

Efsanelerde, kötünden alıp iyiye verme (KE-4), iki aşğın kavuşamaması (KE-3), ölüm (KE-1), sınavlar- denemeler (KE-1, KE-2), ödül ve cezalar (KE-1, KE-2), tutsaklar ve kaçaklar (KE-4, KE-5) gibi motifler bulunmaktadır.

2.4. Seyirlik Oyunlar

2.4.1. Köy Seyirlik Oyunları

Köy seyirlik oyunları, kırsal bölgelerde, köylerde görülen, daha çok tarih öncesine uzanan bolluk (tarım ve çobanlık), erişirme, canlandırıcılık, atalara tapınım gibi işlevsel kut törenlere bağlı tiyatro geleneğidir. Soy kadar üzerinde yaşanan toprağa da sıkı sıkıya bağlı olan bu gelenek, köylünün inançlarında tutuculuğu nedeniyle günümüze kadar yaşamıştır (And, 1985:43).

Köy seyirlik oyunları çağlar boyu süren halk tiyatrosu geleneğinin günümüze gelen mirasıdır. Bu oyunlar tarih boyunca göçlerden, çeşitli kültürlerden ve

birikimlerden etkilenmiştir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe bugünkü İslamiyet ve Anadolu kültürünün etkisini görüyoruz. Bu oyunlar zaman boyutunda beslenerek bugünkü şeklini almıştır. Oynandığı toplumun kültür düzeyine, zaman ve geleneğe bağlı olarak şekillenir. Seyirlik oyunları iki ana gruba ayırabiliriz:

1. Ritüel nitelikte, belirli bir takvimi olan işlevsel oyunlar,
2. Evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar (Artun, 2000:132).

Kozan ve yöresinden derlenen köy seyirlik oyunlarını Erman Artun'un tasnifinden yola çıkarak şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar

KS-1

Sarık Oyunu

Bu oyun düğünlerde eğlence amaçlı oynanan bir oyundur. Ortaya bir minder, bir de yastık konur. Damat oturtulur. Gelinin beyaz duvağıyla kırmızı duvağını birbirine sararak bir sarık yapılır. Yastığın üzerine bu sarık konulur. Bir kişi gelir ve sarığı kaldırmak ister. Kaldıramazmış gibi yapar. Başka biri gelir, yine kaldıramazmış gibi yapar. Bu sefer de damadın babası gelir. Bir hediye veya para verir ve sarığı alır, damadın başına koyar. (K20)

KS-2

Tura Oyunu

Bu oyun düğünlerde oynanan bir oyundur. Kız tarafı ile oğlan tarafı arasında oynanır. Kız tarafı bir yana, oğlan tarafı bir yana toplanır. Bir amca, ucu düğümlü iple gidip kız tarafından birinin beline vurur ve kaçır. Karşılık olarak kız tarafından biri kendi ipiyle erkek tarafından birine vurur ve elindeki ipi bırakır, kaçmaya başlar. Oyun iyice kızışır ve oyun böyle devam eder (K22).

Değerlendirme

Kozan yöresinden derlenen seyirlik oyunların hepsi “evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar”dır (KS-1, KS-2). Sarık oyununda ortada gelin ve damat olmasına karşın, oyunun ana kişisi damadın babasıdır

Çünkü amaç, kayınbabadan para ya da hediyeı alabilmekdir (KS-1). Tura oyunu da gelin ve damat tarafları arasında oynanan hareketli bir oyundur (KS-2).

Yöreden derlenen seyirlik oyunlardaki amaç, gençlerin evliliklerini kutlarken ayrıca eğlenceli bir ortam yaratıp hoşça vakit geçirmektir.

SONUÇ

Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü kültürü oluşturur.

Kültür, milletlerin var olmasını sağlayan, onları ayakta tutan yegane unsurdur. Halk kültürü de, kültür varlığının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Toplumlara duygu ve düşünceleriyle, güçleri ve yönelişleriyle anlayabilmek, halk kültürü ile ilgili özelliklerini anlamakla mümkün olur. Yaşanan sosyolojik ve kültürel olaylar, ekonomik değişim ve gelişimler, toplumun var olduğu çevre halk kültürünün gelişmesine veya olumlu ya da olumsuz yönlerde değişmesine sebep olur. Biz de bu çalışmamızda, Kozan halk kültürü öğelerini her yönüyle derleyip sosyolojik, kültürel ve ekonomik değişim ve gelişim sürecinde ne gibi değişikliklere uğradığını tespit etmeye çalıştık. Çalışmalarımızdan elde ettiğimiz tespitlerden yola çıkarak aşağıdaki sonuca vardık.

İnsanın yaşamı boyunca geçirdiği önemli evreler vardır. Bunlara “geçiş dönemleri” denilmektedir. Bu dönemlerde insanlar, içinde yaşadıkları toplumun kültürel öğelerini bizzat uygularlar. Bu kültürel öğeler, birtakım inançlar, dinsel-büyüsel pratikler, gelenek ve göreneklerle, âdetler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kozan halk kültüründe de, bu halk kültürü öğelerinin çoğu, geçmişten bu güne kadar korunarak gelmiştir. Kozan ve çevresinde, geçiş dönemlerinin ilk aşamasını oluşturan doğumda, birçok inanç ve pratiklerin uygulandığı dikkat çekmektedir.

Kozan ve yöresinde doğum kadar önemli bir geçiş dönemi olan evlenmede de pekçok adet, gelenek ve görenek etkisini korumaktadır. Halk kültüründeki geçiş dönemlerinden sonuncusu da ölümdür. Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu dünyanın her yanında ölüm çevresinde toplanan adetlere ve işlemlere evrensel bir karakter kazandırmıştır. Bu yüzden, hangi toplumda olursa olsun ölüm çevresinde birtakım inanmaların, adetlerin ve dinsel-büyüsel pratiklerin toplandığı görülür. Kozan yöresinde de, ölüm çevresinde pekçok âdet, gelenek-görenek ve inanç toplanmıştır.

Bayram, tören ve kutlamalar halk kültürünün önemli parçalarıdır. Sünnet töreni, askere uğurlama, dinî ve millî bayramlar, Kozan’da belirli adetler çevresinde gerçekleştirilir.

İnsanoğlu ilk çağlardan bu yana, doğayla barışık yaşamak, hayata ayak uydurabilmek için kendine birtakım yaşantılar geliştirmiş, bunun işe yararlığını kabul

etmiş ve bu kabuller zamanla toplumların vazgeçilmezleri haline gelmiştir. Hatta toplumların bu inançları çoğu zaman birbirini etkilemiş, karışmış ve ayırt edilmesi zor bir şekilde kaynaşmıştır. “Batıl” olarak nitelendirilen halk inanışları yaşam şartlarının gerektirdiği unsurlar olarak ortaya çıkmış ve topluluklar arasında doğruca ya da birtakım değişmelere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Halkın tereddütsüz kabul ettiği bu inançlar, İslâmiyet’ten sonra da, İslâmî görüntüye bürünerek varlığını korumuştur. Kozan yöresinde de, halk inançlarının büyük bir çoğunluğu günümüzde de geçerliliğini devam ettirmektedir. Halk inançlarının, ilk çağlardan günümüze kadar nasıl bu denli güçlü bir şekilde kendini koruyup geldiği sorusu düşünüldüğünde akla ilk gelecek olan cevap, hangi kültüre mensup olursa olsun insanların bu inançları benimsemiş olmalarıdır. İnsanların, kendini iyi ve güvende hissettiren değerlerinden vazgeçmesi çok zordur. O yüzden ki sadece Kozan kültüründe değil, tüm toplumlarda, şu an okuma yazma bilmeyeninden tutalım da akademik kariyerleri olan insanlara kadar toplumun pek çok kesiminde, bu inançlar varlığını kuvvetiyle sürdürmektedir.

Kozan’ın kendine has zengin bir halk mutfağı vardır. Yüksek yaşam standartlarına sahip olmayan ve yaşamını toprağın vereceği ürüne göre yönlendiren insanlar, sadece bugün neyle doyacağını değil, yarınını da düşünmek zorundadır. Bu sebeple, Kozan’da halkın geneli yaz mevsiminden kışın yiyecekleri erzaklarını hazırlamaya başlarlar.

Halk hekimliği, halk kültürünün en önemli parçasından biridir. Günümüzde alternatif tıp diye adlandırılan halk hekimliği Kozan bölgesinde de geçerliliğini sürdürmektedir. Kozan halkı, doktora gitmenin yanı sıra doğadaki birtakım bitkelerde de şifa aramaktadır.

Kozan’da yapılan türkü derleme çalışmalarında 19 türkü derlenmiştir. Yöreye özgü türkü söyleme geleneği gençler arasında rağbet görmemektedir. Yeni neslin, tv programları ve internet dünyası içinde kültüründen gittikçe uzaklaştığı görülmektedir. Mani söyleme geleneği ise türkünün aksine zengin bir yapıdadır ve yediden yetmişe sevilmeaktadır. Kozan yöresinden derlediğimiz mani sayısı 43’tür. Ninni söyleme geleniğinin pek canlı olduğu söylenemez. Bölgeden 5 ninni derlenebilmiştir. Kozan ve çevresinden derlediğimiz ağıt sayısı 8’dir. Ağıt söyleme geleneği canlı değildir. Bölgeden 6 tekerleme derlenmiştir. Bilmece sorma geleneği Kozan ve çevresinde yaygındır. Bölgeden 19 bilmece derlenmiştir. Atasözleri yöreye özgü olabildiği gibi genel kullanımı olan atasözleri de mevcuttur. Yöreden 52 atasözü derlenmiştir.

Derlediğimiz atasözleri, yöre insanının yaşamı nasıl gördüğünü, hangi toplumsal kural ve ilkelere uyulması gerektiğini gösterir. Derlenen deyimler genel kullanımı olan, yöreye özgü olmayan deyimlerdir. Alkış ve kargışlar, yöre halkının iyi ve kötü durumlar karşısındaki duygulanımlarını ve düşüncelerini açık bir şekilde ifade ettiği türlerdir. Yöreden 16 alkış, 12 kargış derlenmiştir. Alkış ve kargışlardaki ifade şekli iyi-kötü dilek dileme şeklindedir. Masal anlatma geleneği zengin değildir fakat derlediğimiz 3 masal da yöreye özgü masallardır. Kozan ve çevresinden 10 fıkra derlenmiştir. Fıkraların büyük bir bölümü yöreye has fıkralardır. Kozan-Kadirli arasındaki çekişmeyi esprili ve biraz da iğneleyici bir dilde aktaran fıkralar dikkati çeker. Yöreden derlediğimiz efsaneler 5 tanedir. Derlenen seyirlik oyunlar, evlenme törenlerinde oynanan oyunlardır.

Bu çalışmamızla, Kozan yöresindeki geçiş dönemleri etrafında kümelenmiş uygulamaları, bayram, tören ve kutlamaları, halk inanışlarını, halk mutfağını, halk hekimliğini ve anonim halk edebiyatı ürünlerini ortaya koymaya çalıştık. Kozan halk kültürü ve anonim halk edebiyatının eskisi kadar canlı olmasa da günümüzde de sürdüğünü tespit ettik. Bizi güçlü kılan kültürümüzün kaybolma sürecine girmiş olan maddi ve manevi değerlerini, Kozan'ın sözlü kaynakları ve yazılı kaynaklar yardımıyla kayıt altına alıp yaşatmaya çalıştık. Çalışmamız sırasında, adaklarda “el sırtı giydirme”, bebeğin cinsiyetini belirlemede “kırk Muhammed bir Ahmet ya da kırk Fatma” uygulaması, ölünün iskatındaki ilgi çekici inanç ve uygulama, söz kesmede erkek tarafının “tokadınızı yüzümüze göre vurun” yaklaşımı ile kız tarafının “oynamasını bilmiyordun niye çıktın oyuna?” gibi yöreye özgü deyimleriyle işi tatlıya bağlama geleneği, gelin-kayınbaba ilişkisinde ilginç bir uygulama olan “gelinlik yapmak”, yatır-ziyaret ve ocaklarda Kozan'da herkesin bildiği ve inandığı Tılan ocağı, halk mutfağında Kozan'a has yiyecekler, anonim halk edebiyatında yöreye özgü Kozan türküleri, manileri, atasözleri, masalları, bilmeceleri, Kozan-Kadirli fıkraları ve yöre ile ilgili efsaneler, Kozan ilçesinin kültürüne has tespit ettiğimiz ve halk kültürü dünyasına kazandırdığımız malzemelerden bazılarıdır.

Derlediğimiz kültür öğeleriyle ilgili, Anadolu'da yapılan halk kültürü çalışmaları ve yakın ilçe monografilerinden ve araştırmalarından da örnekler verdik. Anadolu'dan ve yakın ilçe monografi ve araştırmalarından verdiğimiz bu örneklerle, Kozan halk kültürü unsurlarını karşılaştırabilme, benzer ve farklı yönlerini görebilme imkanı bulduk. Kültürel değerlerimizin ve kültür bilincinin gelecek kuşaklara aktarılmasında bu çalışmamızın faydalı olmasını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan (1974), *Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- AKDENİZ, Necati (1972), “Bilmeceler”, *Folklorla Doğru*, S:21, İstanbul.
- AKSOY, Ömer Asım (1965), *Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları:238, Ankara.
- ALTUN, Işıl (2004), “*Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme, Ölüm*”, Yayıncı Yayınları, Araştırma Dizisi: 2, Kocaeli, 2004, S.89.
- AND, Metin (1985), *Geleneksel Türk Tiyatrosu ve Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- ARTUN, Erman (1993), “Yaşayan Adana Karatepli Fıkraları”, *İpek Yolu Uluslar arası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları :207, Ankara:1995.
- _____ (1998), *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları*, Tekirdağ: Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları.
- _____ (2000), “Adana Köy Seyirlik Oyunlarından Örnekler”, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Altın Koza Yayınları-11, Adana:2000.
- _____ (2000), “Adana’da, Törenlere, Adaklara, Özel Günlere Ait İnançlar, Pratikler ve Bunlara Bağlı Mutfak Kültürü”, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Altın Koza Yayınları-11, Adana:2000.
- _____ (2000), “Adana’da Asker Uğurlama-Karşılama Törenleri, Asker Ağrıtları, Türküleri, Şiirleri, Manileri”, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Altın Koza Yayınları-11, Adana:2000.
- _____ (2000), “Adana’da Mani Söyleme Geleneği”, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Altın Koza Yayınları-11, Adana:2000.
- _____ (2000), “Günümüz Adana Aşıklık Geleneği”, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Altın Koza Yayınları-11, Adana:2000.
- _____ (2003), “Adana Mutfak Kültürü ve Adana Yemeklerinden Örnekler”, *Yemek Kitabı*, Haz. M.Sabri Koz, Kitabevi, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul.
- _____ (2004), *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

- _____ (2005), *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- _____ (2006), *Adana Halk Kültürü*, Altın Koza Yayınları:30, Genişletilmiş İkinci Baskı, Adana.
- ASLAN, Ensar (2003), *Halkbilimi Araştırmaları*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yayınları, Diyarbakır.
- AŞKUN, Vehbi Cem (1969), “Bilmecelerimiz”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.12, No:244, İstanbul.
- ATAMAN, Sadi Yaver (1992), *Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit’leri*, Kültür Bakanlığı Yayınları:1425, Ankara.
- BAHÇEÇİ, Mehmet (1972), “Asker Mektupları”, *Folklor Doğru*, S.20, İstanbul.
- BAŞÇETİNCİLİK, Ayşe (1998), “Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- BORATAV, Pertev Naili-BAŞGÖZ, İlhan (1973), “Türk Halk Bilmeceleri”, *Folklor Doğru*, S.37, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (1978), *100 Soruda Türk Halk Edebîyatı*, Gerçek Yayınevi, Gül Matbaası, İstanbul.
- _____ (1984), *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- _____ (1993), “Mâni Maddesi”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt.7, M.F. İstanbul.
- BOZYİĞİT, Ali Esat (1995), *Bizde Âdet Böyledir*, Ürün Yayınları, Ankara.
- BURDURLU, İbrahim Zeki (1967), “Atasözlerimizin Cümle Yapısı I”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.11, No:217, İstanbul.
- _____ (1967), “Atasözlerimizin Cümle Yapısı II”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.11, No:219, İstanbul.
- BÜRİAN, İrfan (1971), “Erzurum ve Çevresi Örf ve Âdetleri II”, *Folklor Doğru*, S.13, İstanbul.
- CİNLİOĞLU, Halis (1969), “Tokat’ta Ziyaret Yerleri ve Usulleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.12, No:235, İstanbul.
- ÇAĞIMLAR, Zekiye (1994), “Adana Yöresi Yatır-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1994: 31, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*.

- ÇIBLAK, Nilgün (2004), “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, S.15, ss.103-125.
- ÇOTUKSÖKEN, Yusuf (1992), *Deyimlerimiz*, Özgül Yayınları, İstanbul.
- _____ (1983), *Atasözlerimiz*, Anadolu Sanat Yayınları:4, İstanbul.
- DEMİRAY, M.Güner (1966), “Bedesten Köyü Folkloru”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.10, No:208, İstanbul.
- DEMİRHAN, Ayşegül (1978), “Osmaniye İlçesindeki Halk Sağaltmaları ve Modern Tıp Açısından İncelenmesi”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.18, No:349, İstanbul.
- DİLÇİN, Cem (1997), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları:517, Ankara.
- DİLÇİN, Dehri (2000), *Edebiyatımızda Atasözleri1*, Türk Dil Kurumu Yayınları:751, 2.Baskı, Ankara.
- DİNÇ, M. Sinan (1970), “Yöresel Efsanelerin Mukayesesi Üzerine Bir Deneme”, *Folklor Doğru*, S.10, İstanbul.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1969), *Halk Şiirinde Türler*, Ankara.
- DOYDUM, Şenel (1973), “Balıkesir’in Balya Kazasından Derlediğimiz Manilerde Geçen Anatomik Öğeler”, *Folklor Doğru*, S.38, İstanbul.
- DURAK, Mustafa (1997), “Manilerde Anlam ve Anlamlandırma”, *I. Halk Bilimi Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara:1997.
- DURDU, Aydın-Bircan KALAYCI DURDU (1997), “Geçmişten Günümüze Ölüm Adetleri ve Kemaliye Köyünde Ölüm”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları:2176, Ankara.
- DUYMAZ, Ali (2002), *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Akçağ Yayınları:440, Ankara.
- EGİN, Nezihe (1968), “Sivas’ta Evlenme Töreleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.11, No: 225, İstanbul.
- EKER, Gülin Öğüt (1998), “Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Adetlerinin Yeri”, *Milli Folklor Dergisi*, Ankara, 1998/Kış.
- ELÇİN, Şükrü (1970), *Türk Bilmeceleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1993), *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- ERCAN, Ertan (1973), “Beşik Kertme Nişan ve Bazı Hukuk Uygulamaları”, *Folklor Doğru*, S.30, İstanbul.
- GÖKBEL, Ahmet (1998), *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S.158, Ankara.
- GÖRKEM, İsmail (2001), *Türk Edebiyatında Ağıtlar Çukurova Ağıtları*, Akçağ Yayınları:352, Ankara.
- GÖZAYDIN, Nevzat (1989), “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, *Türk Dili, Türk Halk Şiiri Özel Sayısı*, Ankara.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1999), *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Ankara.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit (1981/2), “Gaziantep’te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar”, *Türk Folkloru Araştırmaları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 35, Ankara.
- İŞİK, Haşim Şekip (1976), “Kız, Erkek İlişkileri, Düğün, Kız Alıcı Alayı”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.16, No: 321, İstanbul.
- İNAN, Abdülkadir (2000), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yayınları, Ankara.
- İNANÇ, Talât (1971), “Tekerlemeler”, *Folklor Doğru*, S.12, İstanbul.
- İNANÇ, Talât- ARIKAN, Sema- SARI, Lütfi (1971), “Şiran Köylerinde Doğumla İlgili Âdet ve İnanışlar”, *Folklor Doğru*, S.13, İstanbul.
- KALAFAT, Yaşar (1995), *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S.112, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara.
- KARADAĞ, Metin (1995), *Türk Halk Edebîyatı Anlatım Türleri*, Akademi Yayınları, Balıkesir.
- KARAKAŞ, Ayhan (2005), “Feke Halk Kültürü Araştırması”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- KARTAL, Numan (1985), “İnegöl ve İnegöl’de Ölümle İlgili Gelenekler”, *Halk Kültürü* 1985/2, İstanbul.
- KAYA, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KILIÇ, Abdullah (2001), “İsparta Yöresi Halk inançları”, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi*, Evrak Yayınları, Ankara.
- KÖK, Zeynep (2006), “Karaisalı (Merkez) Halk Kültürü Araştırması”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- KÖKSAL, Hasan (1987), “İzmir ve Çevresindeki Yatırlar ile Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi*

- Bildirileri, IV. Cilt, Gelenek, Görenek Ve İnançlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairasi Yayınları: 86, Ankara.
- KÖKSAL, Uğur (1970), “Ordu’da Köy Düğünleri”, *Folklor Doğru*, S.7, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1981), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- KÖSE, Nerin (2003), “Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği”, *Milli Folklor*, c.8, S.60, Ankara.
- KÜÇÜK, Abdurrahman (1987), “Erzincan ve Çevresinde Halk İnançları”, 3. *Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek ve İnançlar)*, Cilt:4, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- MALINOWSKI, Bronislaw (1990), *Büyü, Blim ve Din*, Kabalcı Yayınlar:5, İstanbul.
- NAHYA, Zümrüt (1987), “Kız İsteme ve Söz Kesme Gelenekleri Üzerine Bir Atlas Denemesi”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, C.4, Ankara.
- OKUŞLUK, Refiye (1994) “Adana Efsaneleri Araştırması”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- _____ (1999), “Adana’da Ölüm ve Mezara Bağlı Efsaneler”, 3. *Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Adana: Adana Ofset.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1979), *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- _____ (1981), “Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 174, Ankara.
- _____ (2000), *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖRNEK, Zehra (1972), “Alacahöyük ve Civar Köylerde Düğünler”, *Folklor Doğru*, S.22, 23, 24, İstanbul.
- ÖRSTAN, Beste (1971), “Karadeniz Bölgemizin Birkaç Halk Adeti”, *Folklor Doğru*, S.15, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Sefer (1968), “Hatay’da Evlenme İsteği ve Dünür”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.11, No: 232, İstanbul.
- ÖZDER, M. Âdil (1967), “Doğum ve Çocuk Üstüne Gelenekler, İnançlar I”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.10, No: 213, İstanbul.

- _____ (1967), “Doğum Çocuk Üstüne Gelenekler, İnançlar II”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.10, No: 214, İstanbul.
- ÖZDOĞRU, Cevdet (1968), “Adana ve Yöresinde Düğün Gelenekleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.11, No: 228, İstanbul.
- ÖZERĞİN, M.Kemal (1969), “İstanbul Yatırlarına Dair”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.12, No:237, İstanbul.
- ÖZTELLİ, Cahit (1951), “Zile’de Doğum ve Âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.2, S.28, İstanbul.
- RAYMAN, Hayrettin (2003), *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara:2003.
- SEVİNDİK, Hüseyin-SANTUR, Alparslan (1995), “Karaözü (Kayseri) Kasabasında Ölüm Geleneği Üzerine Bazı Tespitler, *Folklor/Edebiyat*, Ankara.
- SOKOLOV, Yuri M. (1973), “Bilmeceler”, *Folklor Doğru*, S.38, İstanbul.
- SUNGURLUOĞLU, İshak (1966), “Nişan Bohçası, Gelin Elbisesi, Kına Hamamı, Cehiz Yazma”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.10, No:204, İstanbul.
- ŞAR, Sevgi (1992), “Afyon Yöresi Halk Hekimliğinde Görülen Uygulamalar”, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek-Görenek ve İnançlar)*, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 167, C.4, Ankara.
- ŞİMŞEK, Esmâ (1993), *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Kültür Ofset Basımevi, ss.17, Antakya.
- _____ (2003), “Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)’ta Evlenme Âdetleri”, *Folklor Edebiyat*, C.9, S.33, Ankara.
- _____ (2003), “Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)’ta Evlenme Âdetleri”, *Osmaniye Folkloru ve Halk Kültürü Sempozyumu*, Osmaniye.
- _____ (2003), “Kadirli (Osmaniye) Mutfağı ve Mahallî Yemekler”, *Yemek Kitabı (Tarih-Halkbilimi-Edebiyat)*, Kitabevi, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul.
- ŞİŞMAN, Bekir (2001), Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar”, *Erdem*, Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-3, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, C.13, S.39, Ankara.

- TAŞ, Hülya (1994), “Erzurum’da Doğum ve Çocukla İlgili Eski Adet ve İnançlar ”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994*, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:228, Ankara 1996.
- _____ (2002), “Bursa’da Türbe-Yatır Ziyaretleri”, *Folklor/Edebiyat*, C.8, S.32, Ankara.
- TEKE, Elif (2005), “Osmaniye’de Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalar”, *Yüksek Lisans Tezi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- TUĞRUL, Mehmet (1973), “Mahmutgazi Köyünde Yağmur Duası”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.14, No:284, İstanbul.
- TUNA, Sibel Turhan (2005), “Muğla ve İlçelerinde Baş Bağlama Âdeti”, *Folklor Edebiyat*, C.11, S.41, Ankara.
- TURAN, Şerafettin (1990), *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TURAN, Şükriye (1991), “Çukurova Kına Geleneğinde Ağıt Türküler”, *II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu-Bildiriler*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana 1993.
- TÜCCARBAŞIOĞLU, Füsün (1970), “Doğumla İlgili İnançlar Örnek Olmak Üzere Büyüsel İşlemler”, *Folklor Doğru*, S.11, İstanbul.
- TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl (1967), “Eski İstanbul Bayramları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.10, No:210, İstanbul.
- Türkçe Sözlük* (1998), C.I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- USLU, Şükrü (2004), “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, *Milli Folklor*, C.8, S.61, Ankara.
- UYUKLU, Ömer (1973), “Bitlis Yöresinde Adaklar, Adet ve İnançlar”, *Folklor Doğru*, S.27, İstanbul.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1963), “Sinop ve Çevresinde Köy Düğünleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.8, S.163, İstanbul.
- VARİS, Abdurrahman (2004), “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, *Milli Folklor*, C.8, S.61, Ankara.
- YARDIMCI, Mehmet (1990), “Ağıt Söyleme Geleneğimiz ve Kadirli-Kozan Yöresinde Söylenen Ağıtlar, 1. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana 1990.
- _____ (2004), *Türk Halk Edebiyatında Nesir*, Ürün Yayınları:2004.

- YILDIZ, Mehbuse (1968), “Ermenek Başyayla Kasabasında Ölüm ve Cenaze Törenleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.11, S.226, İstanbul.
- YILMAZ, Mehmet Ali (2005), “Aladağ Halk Kültürü Araştırması”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- YÜKSEL, Mustafa (1968), “İnsan ve Hayvan Hastalıklarının Tedavisi”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.11, No:224, İstanbul.

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

Kaynak kişiler listesi, kaynak kişinin adı-soyadı, yaşı, öğrenim durumu, mesleği, mensup olduğu Kozan köyü ve derleme tarihi sırasına göre hazırlanmıştır.

- K1:** Ali ÖZCAN, 57 yaşında, lise mezunu, emekli, Bucak, 23.10.2006.
- K2:** Zehra ÖZCAN, 52 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Ilıca, 23.10.2006.
- K3:** Elif ŞAT, 62 yaşında, okur-yazar, ev hanımı, Beyceli, 20.01.2008.
- K4:** Meryem UÇKUN, 36 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Zerdali (yukarı), 20.01.2008.
- K5:** Rabia SÖNMEZ, 33 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Ergenuşağı, 23.10.2006.
- K6:** Ramazan SÖNMEZ, 36 yaşında, lise mezunu, esnaf, Ergenuşağı, 23.10.2006.
- K7:** Ali SÖNMEZ, 39 yaşında, ilkokul mezunu, serbest meslek, Ergenuşağı, 23.10.2006.
- K8:** Necmiye CANATAN, 75 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, Kozan merkez, 09.11.2007.
- K9:** Aslı DOĞAN, 23 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Zerdali (aşağı), 20.01.2008.
- K10:** Mustafa ÇİMEN, 45 yaşında, ortaokul, işçi, Kabaktepe, 20.01.2008.
- K11:** Fatma HAKVERDİ, 52 yaşında, okur-yazar değil, ev hanımı, Yanalerik, 20.01.2008.
- K12:** Ayşe ÇİMEN, 37 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Yanalerik, 20.01.2008.
- K13:** Bayram DEVECİ, 47 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, İdem, 29.11.2006.
- K14:** Hamide DEVECİ, 45 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, İdem, 29.11.2006.
- K15:** Ülker AKIN, 73 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, Kozan merkez, 09.11.2007.
- K16:** Mühibe EMİROĞLU, 81 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Kozan merkez, 09.11.2007.
- K17:** Ali Çetin YAYCIOĞLU, 62 yaşında, ortaokul mezunu, emekli, Kozan merkez, 09.11.2007.
- K18:** Gülseren ŞAHİN, 44 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Kuytucak, 11.03.2007.
- K19:** Müslüm ŞAHİN, 46 yaşında, ilkokul mezunu, serbest meslek, Salmanlı, 11.03.2007.
- K20:** Elif KÜÇÜKERDEM, 47 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Bucak, 06.12.2007.

- K21:** Ömer ÖZYÜREK, 58 yaşında, lise mezunu, emekli, Hamam Köyü, 14.12.2007.
- K22:** Mahmut YAĞBASANLAR, 59 yaşında, ilkokul mezunu, serbest meslek, Kozan merkez, 15.11.2007.
- K23:** Elif ERKEK, 43 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Dağlıca, 11.09.2007.
- K24:** Kemal ERKEK, 43 yaşında, ilkokul mezunu, serbest meslek, Dağlıca, 16.10.2007.
- K25:** Mehmet ÖZTÜRK, 26 yaşında, lise mezunu, serbest meslek, Dağlıca, 21.10.2007.
- K26:** Sare Buket AKIN, 43 yaşında, lise mezunu, emekli, Kozan merkez, 09.11.2007.
- K27:** Merih ÇETİN, 48 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, Kozan merkez, 09.11.2007.
- K28:** Pakize YAĞBASANLI, 47 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Akçalıuşağı, 26.01.2008.
- K29:** Rahman AŞÇIOĞLU, 51 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Boztahta, 26.01.2008.
- K30:** Hatice ÖZCAN, 41 yaşında, ilkokul mezunu, serbest meslek, Boztahta, 26.01.2008.
- K31:** Ali DUMAN, 36 yaşında, yüksekokul mezunu, memur, Okçular Köyü, 20.01.2008.
- K32:** Elif KIROĞLU, 60 yaşında, ilkokul terk, ev hanımı, Kozan Uluçınar Köyü, 21.12.2008.
- K33:** Fikriye GEDİK, 53 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Bucak, 10.03.2008.
- K34:** Ülkü GEDİK, 29 yaşında, ilkokul mezunu, işçi, Gedikli, 10.03.2008.
- K35:** Hürü GEDİK, 52 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Ferhatlı, 10.03.2008.
- K36:** Gülşen YORGUN, 45 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Kuytucak, 15.03.2008.
- K37:** Durdu SARI, 53 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Akdam, 15.03.2008.
- K38:** Suna ALTINTOP, 28 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, Hamamköy, 15.03.2008.
- K39:** Seher YALNIZ, 31 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, Kozan merkez, 21.03.2008.
- K40:** Seher YILDIZ, 37 yaşında, üniversite mezunu, işsiz, Kozan Aliğa Köyü, 21.03.2008.
- K41:** Selim YALÇIN, 54 yaşında, ilkokul mezunu, serbest meslek, Hamamköy, 25.02.2008.
- K42:** Hasan ŞAHİNOĞLU, 44 yaşında, lise mezunu, memur, Bucak, 25.02.2008.

EK-1**FOTOĞRAFLAR****1- Kozan merkezden bir görünüm****2- Kozan yayla evleri**

3-Meşhur Kozan narenciyesi

4-Kozan'da turunçgiller bahçesinden bir görünüm

5-Kozan yemek sofrasından bir görünüm (Lahana sarması, tarhana çorbası, yoğurt, pekmez ve yufka ekmeği)

6-Sac ekmeği

7-Kömür sobası ve üzerinde cere (ibrik)

8-Sedir ve el yapımı örtüsü

9-Üzerinde geleneksel Kozan şalvarıyla Kozanlı genç kız

10-Başında geleneksel yazmasıyla Kozanlı kadın

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Özlem ÜZELGÖK

Doğum tarihi ve yeri: 09.01.1980, ADANA.

Medeni Durumu: Evli

Adres: Emek mah. Borus sok. No:14 Kadioğlu Apt. Nevşehir

E-Posta Adresi: uzelgok@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Tezli Yüksek Lisans: (2005- 2008), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

Tezsiz Yüksek Lisans: (2002-2003), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği.

Lisans: (1998- 2002), Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Ortaöğretim: Şehit Temel Cingöz Lisesi, Haziran 1997.

İŞ DENEYİMİ:

2003- 2004 MEB Bingöl Merkez Rekabet Kurumu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

2004- 2007 MEB Yüreğir Akif Palalı Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

2007- 2008 MEB Yüreğir Lokman Hekim Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği (1. Dönem)

2007- 2008 MEB Nevşehir Derinkuyu Hakkı Atamulu Çok Programlı Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği (2. Dönem)

YABANCI DİL: İngilizce.